

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΠΕΙΡΑΙΩΣ

ΤΜΗΜΑ ΔΙΕΘΝΩΝ ΚΑΙ ΕΥΡΩΠΑΙΚΩΝ ΣΠΟΥΔΩΝ

ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ ΜΕΤΑΠΤΥΧΙΑΚΩΝ ΣΠΟΥΔΩΝ
ΣΤΙΣ ΔΙΕΘΝΕΙΣ ΚΑΙ ΕΥΡΩΠΑΙΚΕΣ ΣΠΟΥΔΕΣ

Διπλωματική Εργασία

Drone και Δημοκρατικός Πόλεμος

Βασίλειος Φυτιλής

A.M.: ΜΘ 19036

Πειραιάς, Αύγουστος 2022

Ο Βασίλειος Φυτιλής βεβαιώνω ότι το έργο που εκπονήθηκε και παρουσιάζεται στην υποβαλλόμενη διπλωματική εργασία είναι αποκλειστικά ατομικό δικό μου. Όποιες πληροφορίες και υλικό που περιέχονται έχουν αντληθεί από άλλες πηγές, έχουν καταλλήλως αναφερθεί στην παρούσα διπλωματική εργασία. Επιπλέον τελώ εν γνώσει ότι σε περίπτωση διαπίστωσης ότι δεν συντρέχουν όσα βεβαιώνονται από μέρους μου, μου αφαιρείται ανά πάσα στιγμή αμέσως ο τίτλος.

Ευχαριστίες

Δεκαοχτώ (18) χρόνια μετά την αποφοίτησή μου από τη Σχολή Ικάρων, ως Αξιωματικός Αεράμυνας, και αφού υπηρέτησα σε τέσσερις κομβικές Μονάδες του Συστήματος Αεροπορικού Ελέγχου, αποφάσισα ότι είχε έρθει η ώρα για να παρακολουθήσω ένα μεταπτυχιακό πρόγραμμα το οποίο είναι πιο κοντινό στα τωρινά μου ενδιαφέροντα και ασχολίες. Μετά από έρευνα αγοράς, διαπίστωσα την ιδιαίτερη φήμη της οποίας χαίρει το συγκεκριμένο μεταπτυχιακό πρόγραμμα Διεθνών Σχέσεων και Ευρωπαϊκών Σπουδών του Πανεπιστημίου Πειραιώς, το οποίο πραγματικά ανταποκρίθηκε στις προσδοκίες μου καθώς αφενός εμπλούτισε τις γνώσεις μου και αφετέρου τη μεθοδολογία ανάλυσής μου, στο συγκεκριμένο πεδίο. Θα ήθελα να ευχαριστήσω από αυτές τις γραμμές το σύνολο των καθηγητών που διδάσκουν στο συγκεκριμένο πρόγραμμα, για το έργο τους, στο ΜΠΣ ΔΕΣ.

Ιδιαίτερως θα ήθελα να ευχαριστήσω τον Επίκουρο Καθηγητή κ. Ιωάννη Κωνσταντόπουλο, που με τίμησε με την ανάληψη της εποπτείας της παρούσας εργασίας και αποτέλεσε το απαραίτητο στήριγμα μου, κατά τη διάρκεια της εκπόνησής της, τόσο με την παροχή των πολύτιμων βιβλιογραφικών πηγών όσο και με την καθοδήγησή του. Επίσης, θα ήθελα να ευχαριστήσω τον Διευθυντή της Διεύθυνσης Αεράμυνας του ΓΕΑ Ταξίαρχο Αεράμυνας Δημήτριο Διακουμάκο, που μου έδωσε τον απαραίτητο χρόνο για να ασχοληθώ απρόσκοπτα με την ολοκλήρωση της παρούσας διπλωματικής εργασίας.

Τέλος, ευχαριστώ την οικογένειά μου: τη μητέρα μου Αδαμαντία, τη σύζυγό μου Έλλη και την κόρη μου Μαρία για την αμέριστη συμπαράσταση και κατανόηση που επέδειξαν τόσο κατά τη διάρκεια του απαιτητικού μεταπτυχιακού προγράμματος όσο και κατά την εκπόνηση της παρούσας εργασίας. Ήταν οι καλύτεροι ηθικοί συμπαραστάτες, χωρίς τους οποίους οποιοδήποτε έργο ή προσπάθεια στερείται νοήματος.

Πίνακας περιεχομένων

Εισαγωγή	6
Ιστορική αναδρομή.....	6
Η συζήτηση για τον πόλεμο των drone	10
Σκοπός εργασίας	15
Κεφάλαιο 1 «Drone και πόλεμος»	16
Ο όρος drone.....	16
Drone και διεξαγωγή του πολέμου.....	19
Βαθμοί αυτονομίας των drone.....	22
Διαχείριση Κινδύνων κατά τον πόλεμο.....	24
Drone και μετρίαση κινδύνων.....	26
Οι λανθάνουσες δυνατότητες των μηχανών	29
Κεφάλαιο 2 «Το ηθικό τοπίο του πολέμου με drone»	37
Drone και στοχευμένες δολοφονίες.....	37
Πολιτικο-στρατιωτική συνεργασία και drone.....	39
Μετρίαση των κινδύνων του πολέμου και τα αποτελέσματά του στους πολίτες	42
Μετρίαση των κινδύνων του πολέμου και τα αποτελέσματά τους στους χειριστές των drone	46
Κούρσα εξοπλισμών	52
Κεφάλαιο 3 «Αξιολόγηση των drone με το <i>Jus ad bellum</i>»	57
Βασικές αρχές του δικαίου προσφυγής στον πόλεμο	57
Δίκαιο προσφυγής στον πόλεμο και drone.....	62
Drone και <i>δίκαιη αιτία</i>	62
Drone και <i>ορθή πρόθεση</i>	68
Drone και πόλεμος ως <i>τελευταία λύση</i>	71
Drone και <i>ορθή αρχή</i>	77
Drone και <i>αναλογικότητα</i>	80
Drone και <i>πιθανότητα επιτυχίας</i>	83
Ασυμμετρία και απομακρυσμένος πόλεμος	87
Απόψεις περί ανηθικότητας του ασύμμετρου πολέμου με τη χρήση drone.....	90
Προβλήματα σχετικά με την καταδίκη του ασύμμετρου πολέμου	92
Κεφάλαιο 4 «Drone και <i>Jus in Bello</i>»	98
Οι αρχές της <i>διάκρισης</i> και της <i>αναλογικότητας</i>	98
Τα οφέλη της χρήσης drone σύμφωνα με το <i>Jus in Bello</i>	102
Προστασία αμάχων και στρατιωτών	102

Επίλυση διλήμματος ασφαλείας.....	108
Οπτική αναγνώριση στόχων	111
Συμπεράσματα	116
Κεφάλαιο 5 «Περιορισμοί στη χρήση drone»	118
Με βάση το <i>Jus ad Bellum</i>	118
Προτάσεις ρύθμισης	119
Διεθνές πλαίσιο	119
Εγχώριο πλαίσιο	123
Με βάση το <i>Jus in Bello</i>	128
Σαφής διάκριση μαχητών και πολιτών	128
Αντικατάσταση των αρετών από κανόνες	129
Ξεκάθαρη αλυσίδα Διοίκησης & Ελέγχου.....	135
Χρήση Video για τον αποτελεσματικό έλεγχο των επιχειρήσεων drone	136
Συμπεράσματα	139
Επίλογος	140
Βιβλιογραφία.....	142

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Ο κόσμος βρίσκεται εν μέσω μιας επαναστατικής αλλαγής στη διεξαγωγή του πόλεμου που θα έχει σοβαρές επιπτώσεις στο μέλλον της διεθνούς ασφάλειας. Πραγματοποιείται μετάβαση από τις παραδοσιακές μορφές μάχης, που απαιτούν τη φυσική παρουσία στο πεδίο της μάχης, προς έναν νέο τρόπο μάχης που χρησιμοποιεί τα drone ως μεσάζοντες/αντιπροσώπους (proxies) μεταξύ των αντιπάλων. Με τον όρο «Drone», ορίζονται τα μηχανήματα που λειτουργούν ως τηλεχειριζόμενοι ή αυτόνομοι πληρεξούσιοι, για τους στρατιώτες και τα επανδρωμένα οχήματα, δίνοντας στις ένοπλες δυνάμεις άνευ προηγουμένου ικανότητες, όσον αφορά τη διαχείριση των κινδύνων που συνδέονται με τον πόλεμο. Οι χειριστές τους πολεμούν χωρίς να εκτίθενται προσωπικά στους πολλαπλούς κινδύνους του πεδίου μάχης, και δίνουν τη δυνατότητα μεγαλύτερου ελέγχου των συνθηκών κάτω από τις οποίες οι πολίτες και οι εχθρικοί μαχητές δέχονται επίθεση. Αυτό, σε συνδυασμό με το σχετικά χαμηλό κόστος απόκτησης και χρήσης τους, την ακρίβεια εξαπόλυσης των επιθέσεων και τα ισχυρά πολιτικά κίνητρα που δημιουργούν, σχετικά με την επιλογή χρήσης τους, καθιστούν τα drones ελκυστικά για τους υπεύθυνους χάραξης πολιτικής, επιβεβαιώνοντας το γεγονός ότι τα drone θα είναι ένα από τα καθοριστικά σημεία, που θα ορίσει την μορφή του πολέμου στον εικοστό πρώτο αιώνα.

Αν και τα drone υπάρχουν εδώ και δεκαετίες και είχαν αναπτυχθεί στο παρελθόν σε διάφορους πολέμους, δεν είχαν, ωστόσο, τη δυνατότητα να υποκαταστήσουν τους στρατιώτες. Κατά τη διάρκεια του Β' Παγκοσμίου Πολέμου και στα πρώτα χρόνια του Ψυχρού Πολέμου, τα μη επανδρωμένα εναέρια οχήματα (Unmanned Aerial Vehicle, UAV) χρησίμευαν κυρίως ως στόχοι για επανδρωμένα αεροσκάφη και αντιαεροπορικά πυροβόλα κατά τη διάρκεια της εκπαίδευσης¹. Οι τηλεχειριζόμενες συσκευές που προορίζονταν να χρησιμοποιηθούν σε μάχη, όπως ο «Goliath» (αυτοκινούμενη νάρκη), ήταν αναξιόπιστα και συνήθως λειτουργούσαν σε σχετικά μικρές αποστάσεις. Κατά τη διάρκεια των επόμενων δεκαετιών ο εξ αποστάσεως πόλεμος περιοριζόταν γενικά σε όπλα μιας χρήσης, όπως πύραυλοι

---

¹ Abigail R. Hall and Christopher J. Coyne, «The Political Economy of Drones. » *Defence and Peace Economics* 25, no. 2 (2014):445–460, Σελ. 450.

πλεύσης (cruise missiles), торπίλες και βόμβες κατευθυνόμενες με λέιζερ, οι οποίες μπορούσαν να χτυπήσουν από απόσταση, αλλά χωρίς να δύνανται να υποκαταστήσουν λειτουργίες που εκτελούνται από τους ανθρώπους - μαχητές. Μόνο πρόσφατα οι δορυφορικές επικοινωνίες, τα παγκόσμια συστήματα εντοπισμού θέσης (GPS), η προηγμένη οπτική και η τεχνητή νοημοσύνη επέτρεψαν στις μηχανές να λειτουργούν ως πληρεξούσιες των ανθρώπων στη μάχη. Με αυτές τις τεχνολογίες σε ισχύ καθώς και τις νέες εξελίξεις στην τεχνητή νοημοσύνη (Artificial Intelligence, AI) , είναι πλέον δυνατό να φανταστούμε ότι στους μελλοντικούς πολέμους οι άνθρωποι θα υποκαθίστανται, σταδιακά, από τις μηχανές.

Η προοπτική τα drone να αλλάξουν τη διεξαγωγή του πολέμου αναδείχθηκε αρχικά κατά τη διάρκεια του πολέμου κατά της τρομοκρατίας (War on terror), με πρωτεργάτη τις ΗΠΑ, και υλοποιήθηκε σε μεγάλο βαθμό, από τα (Unmanned Combat Aerial Vehicles, UCAV) MQ-1 Predator και MQ-9 Reaper. Μεταξύ του 2001 και του 2015, τα UCAVs χρησιμοποιήθηκαν για τη διεξαγωγή πάνω από 14.000 στοχευμένων δολοφονιών υπόπτων τρομοκρατών και ανταρτών στο Πακιστάν στην Υεμένη και τη Σομαλία, καθώς και για την εκτέλεση χιλιάδων αποστολών αναγνώρισης και χερσαίας υποστήριξης στο Ιράκ και το Αφγανιστάν.² Μη οπλισμένα UAV επιτήρησης όπως το Global Hawk έχουν επίσης κερδίσει τη φήμη τους μέσα από την τεράστια και ταχέως αναπτυσσόμενη επιχείρηση συλλογής πληροφοριών της κυβέρνησης των ΗΠΑ. Και αυτά είναι μόνο κάποια παραδείγματα που αντλούνται από δημόσια διαθέσιμα στοιχεία. Για παράδειγμα η συντριβή ενός drone RQ-170 το 2011, στο Ιράν, παρείχε σαφείς αποδείξεις ότι τα drone εμπλέκονται και σε αποστολές μυστικής επιτήρησης (covert surveillance ops). Αποδεικνύουν δε, ότι η πραγματική έκταση των επιχειρήσεων που εμπλέκονται τα drone παραμένει άγνωστη για το ευρύ κοινό.

Αν και τα UAV είναι οι πιο προβεβλημένες πλατφόρμες μη επανδρωμένων όπλων, δεν είναι οι μοναδικές. Έχουν δημιουργηθεί drone για την εκτέλεση πολλών αποστολών που χαρακτηρίζονται ως επικίνδυνες. Για παράδειγμα για τους στρατιώτες του Συνασπισμού, στο Ιράκ και το Αφγανιστάν, τα drone εξουδετέρωσης

---

² Σύμφωνα με το περιοδικό «Bureau of Investigative», <https://www.thebureauinvestigates.com/category/projects/drones/drones-graphs/> (Ημερομηνία προσπέλασης 29 Νοε 21)

βομβών όπως το «PackBot» ήταν ένα από αυτά τα πιο αποτελεσματικά αντίμετρα κατά των αυτοσχέδιων εκρηκτικών μηχανισμών (Improvised Explosive Devices, IEDs). Επίσης τα τακτικά UAV μικρής εμβέλειας όπως το RQ-11 Raven και το ScanEagle χρησιμοποιούνταν καθημερινά για να πραγματοποιούν αποστολές προωθημένης αναγνώρισης. Αν και δεν στάλθηκαν σε μάχη, ο στρατός των ΗΠΑ είχε σταθμευμένα στο Ιράκ τα μη επανδρωμένα οχήματα εδάφους (Unmanned Ground Vehicles, UGV) «SWORDS» τα οποία ήταν έτοιμα να λάβουν μέρος σε μάχες εδάφους. Επιπλέον μικρά UGV, όπως το «Dragon Runner», χρησιμοποιήθηκαν για άοπλες αναγνωρίσεις σε αστικές περιοχές, παρέχοντας έτσι ένα μοντέλο για το πώς τα οπλισμένα UGV θα μπορούσαν να επιχειρήσουν μαζί με τους στρατιώτες στις μελλοντικές χερσαίες επιχειρήσεις.

Τα drone που θα ενταχθούν σε στρατιωτική χρήση στο μέλλον θα είναι ακόμη πιο επαναστατικά. Τα εν εξελίξει ερευνητικά προγράμματα, κυρίως των ΗΠΑ της Ρωσίας και της Κίνας παρουσιάζουν φιλόδοξα νέα σχέδια για το μέλλον του ρομποτικού πολέμου, με σκοπό την δημιουργία, πιο εξελιγμένων UAV και UGV μικρότερων σε μέγεθος που θα μπορούν να λειτουργούν σε σμήνη, μιας ποικιλίας ναυτικών drone καθώς και αυτόνομων drone που μπορούν να λειτουργήσουν με ελάχιστη ή καθόλου ανθρώπινη παρέμβαση³. Είναι ξεκάθαρο από αυτά τα σχέδια ότι τα αποτελέσματα της επανάστασης στη χρήση των drone δεν θα περιορίζονται μόνο στα UAVs και ουσιαστικά κάθε τομέας του πολέμου θα μεταμορφωθεί σημαντικά τις επόμενες δεκαετίες.

Είναι επίσης προφανές ότι η επανάσταση των drone έχει ξεπεράσει κατά πολύ τις ΗΠΑ. Σύμφωνα με πρόσφατα στοιχεία περίπου 40 χώρες χρησιμοποιούν ενεργά UCAVs⁴ ο αριθμός των οποίων ξεπερνά τα 1000⁵. Ο αριθμός των χωρών

---

³ [Navy Secretary Says Future Navy Fighter Planes Will Be Unmanned | Military.com](#)
[Navy, Air Force to Develop Sixth-Generation Unmanned Fighter | Military.com](#)
[Russia Claims Battlefield Breakthrough with Robot Tanks | Military.com](#)
[Robot Security Dogs Have Arrived at Tyndall Air Force Base | Military.com](#)
[Intelligent Robots Set to Change Combat Landscape | Military.com](#)

(Ημερομηνία προσπέλασης 29 Νοε 21)

⁴ [World of Drones: Who Has What: Countries with Armed Drones \(newamerica.org\)](#)

(Ημερομηνία προσπέλασης 29 Νοε 21)

⁵ [Chart: The Countries Set To Dominate Drone Warfare | Statista](#)

(Ημερομηνία προσπέλασης 29 Νοε 21)

που κατασκευάζουν οπλισμένα drones μακράς εμβελείας και διάρκειας πτήσης περιορίζεται στις 10 ώρες, περίπου⁶.

Ακόμα και οι βίαιοι μη κρατικοί παράγοντες (Violent Non-State Actors, VNSA) πειραματίζονται με τα ρομποτικά όπλα. Από το 2004, η Χεζμπολάχ άρχισε να χρησιμοποιεί μη επανδρωμένα αεροσκάφη για τη διεξαγωγή αποστολών επιτήρησης των συνόρων με το Ισραήλ, και το 2006, επιχείρησε να αποστείλει οπλισμένα drone στο Ισραήλ για την εκτέλεση επιθετικών επιχειρήσεων⁷. Πιο πρόσφατα, μεξικανικά καρτέλ ναρκωτικών χρησιμοποίησαν μικρά τηλεκατευθυνόμενα αεροσκάφη για να μεταφέρουν πακέτα με ναρκωτικά πέρα από τα σύνορα. Δεν υπάρχουν στοιχεία που να καταδεικνύουν ότι ενδέχεται οι VNSAs να παράγουν οπλισμένα drone, αλλά υπάρχει ο κίνδυνος αυτές οι οργανώσεις, μερικές από τις οποίες διαθέτουν ήδη στρατιωτικά όπλα και οχήματα, να αναπτύξουν επιθετικά drone εάν οι συνθήκες ευνοούν τη χρήση τους.

Η επανάσταση των drones δεν περιορίζεται πλέον μόνο στις στρατιωτικές τεχνολογίες. Η αποτελεσματικότητα των UAV, ως συστημάτων αναγνώρισης και επίθεσης ενέπνευσαν δεκάδες άλλα προγράμματα drone από κυβερνητικές υπηρεσίες και ιδιωτικές εταιρείες. Οι ΗΠΑ χρησιμοποιούν άοπλα drone Predator B για να περιπολούν στα σύνορα της χώρας με το Μεξικό και τον Καναδά. Τα UAVs εμπλέκονται ακόμη και σε αποστολές αστυνόμευσης σε ad hoc βάση, με δεκάδες υπηρεσίες επιβολής του νόμου να σχεδιάζουν να επεκτείνουν τη χρήση των μη επανδρωμένων συστημάτων στο μέλλον. Τα ευρωπαϊκά κράτη χρησιμοποιούν στρατιωτικά UAV στη Μεσόγειο για την ανάλυση των μεταναστευτικών ροών και ο οργανισμός προστασίας των συνόρων της Ευρωπαϊκής Ένωσης, Frontex, έχει αναπτύξει κατάλληλα συστήματα drones για την επίτευξη του συγκεκριμένου στόχου⁸.

Τα drone αποτελούν επίσης ένα σημαντικό εργαλείο στις ανθρωπιστικές επιχειρήσεις, στις οποίες μερικές φορές απαιτείται η παράδοση προμηθειών ή η

---

⁶ [Unmanned Combat Aerial Vehicles \(UCAVs\) \(militaryfactory.com\)](http://militaryfactory.com)

(Ημερομηνία προσπέλασης 29 Νοε 21)

⁷ Milton Hoenig, «Hezbollah and the Use of Drones as a Weapon of Terrorism», *Public Interest Report* 67, no. 2 (2014).

⁸ [Statewatch | Drones for Frontex: unmanned migration control at Europe's borders](http://statewatch.org.uk)
[European Border and Coast Guard Agency \(Frontex\) selects Airbus and its partner IAI for Maritime Aerial Surveillance with Remotely Piloted Aircraft Systems \(RPAS\) | Airbus](http://frontex.europa.eu)

(Ημερομηνία προσπέλασης 29 Νοε 21)

παροχή βοήθειας σε αποστολές έρευνας και διάσωσης. Είναι πολύτιμο εργαλείο γιατί μπορεί να σταλούν σε μέρη που δεν είναι εύκολα προσβάσιμα ή είναι επικίνδυνα για τα επανδρωμένα ιπτάμενα μέσα, όπως είναι οι περιοχές που επλήγησαν από φυσικές καταστροφές. Ο Σταθμός Υπεράκτιας Βοήθειας Μεταναστών (Migrant Offshore Aid Station, MOAS) χρησιμοποιεί UAV για την αναζήτηση μεταναστών που διασχίζουν τη Μεσόγειο σε μια προσπάθεια να εντοπίσει και να αποτρέψει τα επικίνδυνα υπερπλήρη πλοία πριν οι επιβάτες τους σκοτωθούν ή τραυματιστούν⁹. Επιπρόσθετα τα drone μεταφέρουν ιατρικές προμήθειες σε περιοχές της υποσαχάριας Αφρικής, που είναι απρόσιτες οδικώς και αεροπορικώς, το μεγαλύτερο μέρος του χρόνου¹⁰.

Επίσης τα drone μπορεί ακόμη και να γίνουν ένα στοιχείο της καταναλωτικής ζωής, με εταιρίες όπως οι Amazon, Dominos και TGI Fridays να πειραματίζονται με εναέρια οχήματα, που μπορούν να εκτελέσουν παράδοση προϊόντων ή να ψυχαγωγήσουν τους πελάτες τους¹¹. Αν και αυτά τα drone , προς το παρόν, είναι μόνο συσκευές επίδειξης τεχνολογίας και ενδέχεται να μην λειτουργήσουν ελεύθερα, σε μεσοπρόθεσμο χρονικό διάστημα, λόγω των περιορισμών στην χρήση του εναερίου χώρου, μετασχηματίζουν όμως το κοινωνικό πλαίσιο χρήσης τους. Τέτοιες πρωτοβουλίες φέρνουν τα drone στην καθημερινή ζωή, δημιουργώντας έτσι οικειότητα με αυτήν την τεχνολογία και πιθανώς μεγαλύτερη εμπιστοσύνη στην αποτελεσματικότητα των μηχανών.

Η ΣΥΖΗΤΗΣΗ ΓΙΑ ΤΟΝ ΠΟΛΕΜΟ ΤΩΝ DRONE

Η ταχεία εξάπλωση των drone εξαρτάται από την ανάπτυξη νέων τεχνολογιών που καθιστούν δυνατή τη χρήση των, πιο αποτελεσματικά από ό,τι στον εικοστό αιώνα, όπως το GPS, η δορυφορική επικοινωνία, η προηγμένη οπτική και η τεχνητή νοημοσύνη. Ωστόσο, θα ήταν παραπλανητικό να πιστεύουμε ότι η αυξανόμενη δημοτικότητα αυτής της νέας μορφής πολέμου έγκειται μόνο στη λογική

---

⁹ [MOAS drones to keep flying thanks to generous Schiebel donation - MOAS](#)
(Ημερομηνία προσπέλασης 29 Νοε 21)

¹⁰ [Long-Range Drones Deliver Medical Supplies to Remote Areas of Malawi | UNICEF USA](#)
(Ημερομηνία προσπέλασης 29 Νοε 21)

¹¹ [Whatever Happened to Amazon's Drone Delivery Service? | Time](#)
(Ημερομηνία προσπέλασης 29 Νοε 21)

των τεχνολογικών αλλαγών. Όταν πρόκειται για τα drone, οι ηθικές και πολιτικές επιταγές είναι εξίσου σημαντικές όσο και η τεχνολογική πρόοδος. Υπαγορεύουν τον τρόπο με τον οποίο θα χρησιμοποιηθούν, οι αναδυόμενες τεχνολογίες (Emerging and Disruptive Technologies, EDT), καθώς και τον τρόπο με τον οποίο θα διατεθούν πόροι για την προώθηση των μελλοντικών καινοτομιών. Αυτά τα κίνητρα όχι μόνο βοηθούν στην εξήγηση της δημοτικότητας των drone αλλά και υποδεικνύουν μερικές από τις πιθανές ηθικές προκλήσεις που σχετίζονται με αυτά.

Οι ένοπλες δυνάμεις αντιμετωπίζουν εδώ και καιρό ένα δίλημμα όταν προσπαθούν να προστατεύσουν τις δυνάμεις τους, ακολουθώντας παράλληλα τους ηθικούς και τους νομικούς κανονισμούς. Ο στόχος της «προστασίας των δυνάμεων» (Force Protection, FP) (ελαχιστοποίηση του αριθμού των φίλιων απωλειών) παρέχει ένα ισχυρό κίνητρο για να ξεκινήσουν καταστροφικές επιθέσεις, εναντίον των εχθρών, σε μια προσπάθεια να εξασφαλίσουν μια γρήγορη και αποφασιστική νίκη. Αντίθετα, η τήρηση των ηθικών και νομικών κανονισμών απαιτεί, από τις ένοπλες δυνάμεις, να ασκούν μεγαλύτερη αυτοσυγκράτηση στη χρήση της βίας. Οι στρατιωτικοί Δκτές αφενός προσπαθούν να μειώσουν τις απώλειες των αμάχων, ενώ αφετέρου, ταυτόχρονα, επιδιώκουν να διατηρούν το ρυθμό απωλειών του προσωπικού τους σε χαμηλό επίπεδο¹². Ο προσανατολισμός τους, σχετικά με την εκτέλεση των επιχειρήσεων, τείνει να αμφιταλαντεύεται μεταξύ της κριτικής που ενδέχεται να δεχτούν τόσο για την έκθεση των στρατιωτών τους σε περιττούς κινδύνους όσο και για την παραμέληση της ασφάλειας των αμάχων μέσω της χρήσης όπλων μεγάλης εμβέλειας ή αεροπορικών επιδρομών από μεγάλο ύψος.

Η χρήση των drone φαίνεται ότι προσφέρει μια λύση στο προαναφερόμενο δίλημμα, με την απομάκρυνση των στρατιωτών από το πεδίο της μάχης και τη χρήση μηχανών για την πραγματοποίηση λελογισμένων επιθέσεων. Επιπρόσθετα αυξάνει τη μαχητική αποτελεσματικότητα των στρατιωτών και μειώνει τις απώλειες των αμάχων. Ταυτόχρονα όμως, εγείρει ηθικά ερωτήματα σχετικά με το εάν τα drone προσφέρουν αθέμιτα πλεονεκτήματα στους χρήστες τους ή εάν διευκολύνουν την ανάπτυξη νέων τακτικών/ειδών στοχοποίησης των αμάχων πολιτών.

---

¹² Harvey M. Sapolsky and Jeremy Shapiro. 'Casualties, Technology, and America's Future Wars.' *Parameters* (1996): Σελ. 119–127.

Ο ενθουσιασμός για τη χρήση των στρατιωτικών drone είναι επίσης προϊόν των έντονων πολιτικών πιέσεων. Η κοινή λογική προστάζει ότι ο λαός ενός κράτους αποστρέφεται τις απώλειες και ότι η υποστήριξή του στους πολέμους εξανεμίζεται όταν τραυματίζονται ή σκοτώνονται στρατιώτες¹³. Η πιθανότητα πρόκλησης αντιδράσεων, εκ μέρους της κοινωνίας, δικαιολογεί την προσπάθεια των πολιτικών, να ελαχιστοποιήσουν τους κίνδυνους στους οποίους εκτίθενται οι στρατιώτες. Υπάρχουν στοιχεία όμως που καταδεικνύουν ότι οι κοινωνίες είναι λιγότερο ευαίσθητες στα θύματα από ό,τι συνήθως φανταζόμαστε, αλλά είναι επίσης προφανές ότι οι υπεύθυνοι χάραξης πολιτικής βλέπουν την αποστροφή, του κοινωνικού συνόλου προς τις απώλειες, ως ένα σοβαρό κίνδυνο για τη δημόσια υποστήριξή τους¹⁴. Αυτό σημαίνει ότι η ευαισθησία των κοινωνιών στα θύματα μπορεί να επηρεάσει τις αποφάσεις των πολιτικών, σχετικά με τη χρήση της δύναμης του στρατού, ανεξάρτητα αν αυτή η ευαισθησία είναι πραγματική ή απλώς αντιληπτή. Η διεξαγωγή του πολέμου με τη χρήση των drone είναι ελκυστική γιατί φαίνεται να προσφέρει έναν τρόπο εκτέλεσης των επιχειρήσεων, αν όχι με την υποστήριξη, τουλάχιστον με την ανοχή του κομματιού εκείνου των κοινωνιών που έχει χαμηλή ανοχή στις φίλιες απώλειες. Ο πόλεμος με τη χρήση drone θα μπορούσε να επιτρέψει στα κράτη να απομονώσουν τους πολίτες τους από τις απειλές για την ασφάλεια τους, περισσότερο από ποτέ. Η ηθική πρόκληση εδώ είναι να καθοριστεί εάν η θωράκιση των αμάχων, από την φρίκη του πολέμου, είναι ευεργετική ή αν θα μπορούσε να μειώσει τις αναστολές τους εναντίον της χρήσης βίας. Αυτό ενδέχεται να έχει ως συνέπεια είτε την αύξηση της συχνότητας των πολέμων είτε την απεμπλοκή της κοινής γνώμης από τις σχετικές αποφάσεις των πολιτικών σχετικά με το πότε δικαιολογείται, ένας πόλεμος.

Τα drone προκαλούν ηθικές ερωτήσεις εκ φύσεως. Δηλαδή, δεν έχουν ουδέτερη αξία ως συσκευές ή ως εργαλεία εξοικονόμησης πόρων/εργασίας και είναι τόσο καλά ή κακά όσο τα άτομα, που τα χρησιμοποιούν. Αυτό συμβαίνει γιατί αναλαμβάνοντας την εκτέλεση των ανθρώπινων ρόλων, με εντελώς νέους τρόπους, έχουν ως αποτέλεσμα να δύνανται να διαμορφώνουν τη συμπεριφορά των χειριστών τους ή να αφαιρούν τον έλεγχο της άσκησης βίας από τον άνθρωπο

---

¹³ John E. Mueller, *War, Presidents and Public Opinion* (New York: Wiley, 1973); Edward N. Luttwak, 'Towards Post-Heroic Warfare.' *Foreign Affairs* 74, no. 3, (1995): Σελ. 109–122

¹⁴ Hyde, Charles K., *Casualty Aversion: Implications for Policy Makers and Senior Military Officers* (Newport, RI: Naval War College, 2000).

δημιουργώντας πολλαπλές ηθικές προκλήσεις. Απλά και μόνο λόγω των εγγενών σχεδιαστικών χαρακτηριστικών τους, τα drone ενδέχεται να παραβιάζουν τα δικαιώματα στην ιδιωτική ζωή, να αλλάξουν τη διεξαγωγή του πολέμου, τη δομή των ενόπλων δυνάμεων και να διαταράξουν τη διεθνή ισορροπία ισχύος. Ατενίζοντας πιο μακριά στο μέλλον, υπάρχει η απειλή οι αυτόνομες μηχανές να παραβιαστούν από τρομοκράτες ή να στραφούν ενάντια στους χρήστες τους, όπως συμβαίνει συχνά στις ταινίες επιστημονικής φαντασίας.

Καθώς η χρήση των drone εξαπλώνεται, οι επικριτές τους εγείρουν αντιρρήσεις, σχετικά με την ορθή χρήση τους, καλώντας είτε για περισσότερες νομοθετικές ρυθμίσεις είτε για την ολική απαγόρευση χρήσης τους. Επίσης εγείρουν σημαντικές ανησυχίες σχετικά με τις αρνητικές επιπτώσεις που θα μπορούσε να έχει η χρήση τους, στον τρόπο διεξαγωγής του πολέμου, στην ευημερία των πολιτών, στα δικαιώματα της ιδιωτικής ζωής και την κρατική κυριαρχία. Δικαίως εφιστούν την προσοχή μας στην ηθική πτυχή της αυξανόμενης χρήσης των drone καθώς και στην επιτακτική ανάγκη να επιτευχθεί μεγαλύτερη σαφήνεια σχετικά με τη θέση που θα πρέπει να έχουν τα drone στη ζωή μας πριν η ταχύτητα της τεχνολογικής ανάπτυξης ξεπεράσει την ικανότητά μας να κάνουμε προσεκτικές ηθικές κρίσεις σχετικά με τις νέες στρατιωτικές τεχνολογίες. Επίσης διερευνούν τα επαγωγικά αποτελέσματα που θα μπορούσε να επιφέρει η χρήση τους, σε άλλους τομείς της κοινωνικής και πολιτικής μας ζωής, όπως η πιθανότητα να μειώσουν την δυνατότητα απόδοσης ευθυνών, στις δημοκρατικές κοινωνίες.

Επιπλέον, τα drone θέτουν θεμελιώδη ερωτήματα για τη φύση του πολέμου και της ανθρώπινης εμπλοκής σε αυτόν. Μερικά εξ' αυτών είναι, εάν ο πόλεμος πρέπει να είναι δίκαιος, εάν οι άνθρωποι είναι ικανοί να ενεργούν ηθικά, όταν βρίσκονται μακριά από τους εχθρούς τους και κατά πόσον οι μάχες μπορούν να χαρακτηριστούν ως «πόλεμος» όταν ο κίνδυνος θανάτου είναι ασύμμετρος.

Συναφώς, τα χτυπήματα των UAV στον «Πόλεμο κατά της Τρομοκρατίας», με πρωτεργάτη τις ΗΠΑ, είχαν ως αποτέλεσμα την εκτέλεση επιθέσεων αντιποίνων από εξοργισμένους ανθρώπους οι οποίοι εξέλαβαν τις μηχανές (drone) ως όργανα των Αμερικανών. Ο Faisal Shahzad, ο βομβαρδιστής της Time Square, ανέφερε τα drone ως σκεπτικό πίσω από την επίθεσή του. Όπως είπε, «τα drones που χτυπούν στο Αφγανιστάν και το Ιράκ, δεν διαχωρίζουν τα παιδιά και τις γυναίκες. Σκοτώνουν τους πάντες αδιακρίτως. Είναι πόλεμος και στον πόλεμο σκοτώνουν ανθρώπους.

Σκοτώνουν όλους τους μουσουλμάνους»¹⁵ Και ο Σαχζάντ μπορεί να μην είναι ο μόνος που σκέφτεται με αυτό τον τρόπο για τη δράση των drones. Οι David Killcullen και Andrew Exum υποστηρίζουν ότι τα drone είναι αντίθετα με την αμερικανική στρατηγική, καλλιέργειας λαϊκής υποστήριξης και ανοικοδόμησης των πολιτικών θεσμών στις χώρες που εφαρμόζεται¹⁶. Θεωρούν ότι υπάρχει ένα σεβαστό ποσοστό ανθρώπων που μπορεί να αισθάνονται το ίδιο με τον Shahzad, ακόμη και στο βαθμό που θα μπορούσαν να μιμηθούν την απόφασή του να εκφράσει τη δυσαρέσκειά του με τη χρήση βίας. Αναφορές για το Πακιστάν, την Υεμένη, το Αφγανιστάν και άλλες χώρες, όπου χτυπούν αμερικανικά μη επανδρωμένα αεροσκάφη υποστηρίζουν αυτήν την αξιολόγηση, εκφράζοντας ανησυχία για τη στάση τους απέναντι στις ΗΠΑ και τους συμμάχους τους¹⁷.

Συνεπώς, οι αποκλίνουσες αντιλήψεις για την ηθική του πολέμου με drone μπορεί να έχουν στρατηγικές επιπτώσεις που καθιστούν ζωτική τη μεγαλύτερη ηθική σαφήνεια.

Η αμφιβολία για την ηθική του πολέμου με drone είναι ιδιαίτερα ενδιαφέρουσα γιατί δεν εκφράζεται μόνο από εκείνους εναντίον των οποίων χρησιμοποιούνται, αυτές οι μηχανές, αλλά και από Αμερικανούς πολίτες και συμμάχους των ΗΠΑ. Κάποιοι από τους επικριτές των drone είναι εξέχοντες Αμερικανοί δημοσιογράφοι, ακαδημαϊκοί και ακτιβιστές που διαφωνούν με το πώς χρησιμοποιεί η χώρα τους τη στρατιωτική της ισχύ. Ακτιβιστές κατά του πολέμου, όπως το «CODEPINK» και το «Voices for Creative Nonviolence», έχουν διοργανώσει, κατά το παρελθόν, δεκάδες συναντήσεις και διαμαρτυρίες, κατά των drone. Το CODEPINK φιλοξενεί, στον δικό του ιστότοπο, τη σελίδα «Drones Watch» «για να ενθαρρύνει τους ανθρώπους να δραστηριοποιηθούν έτσι ώστε να σταματήσουν τη δράση των φονικών drone στο εξωτερικό και επιπρόσθετα να σταματήσουν τα drone, που επιχειρούν εντός της επικράτειας των ΗΠΑ, να παραβιάζουν το απόρρητο και την ασφάλειά μας.»¹⁸

---

¹⁵ [Inside the mind of the Times Square bomber | Times Square bomb | The Guardian](#)

(Ημερομηνία προσπέλασης 29 Νοε 21)

¹⁶ [Opinion | Death From Above, Outrage Down Below - The New York Times \(nytimes.com\)](#)

(Ημερομηνία προσπέλασης 29 Νοε 21)

¹⁷ [Yes, Pakistanis Really Do Hate America's Killer Drones - The Atlantic](#)

(Ημερομηνία προσπέλασης 29 Νοε 21)

¹⁸ [Drones Watch | A coalition campaign to monitor and regulate drone use \(wordpress.com\)](#)

(Ημερομηνία προσπέλασης 29 Νοε 21)

Οι πρακτικές διαστάσεις των συζητήσεων για την ηθική διάσταση της χρήσης των drones κάνουν επιτακτική την επίλυση, ή τουλάχιστον την προώθηση, της συζήτησης για τα drone. Σε αυτή την κρίσιμη συγκυρία οι απόψεις είναι έντονα διχασμένες και οι προσπάθειες για τη ρύθμιση, της χρήσης των drone, μόλις αρχίζουν να αναπτύσσονται. Η επίκληση στην ηθική θα γίνει ιδιαίτερα σημαντική στο μέλλον καθώς η κλίμακα των επιχειρήσεων, με τη χρήση των drone, συνεχίζει να επεκτείνεται και οι μηχανές συνεχώς αναλαμβάνουν περισσότερους από τους ρόλους που εκτελούνταν κάποτε από ανθρώπους-μαχητές.

ΣΚΟΠΟΣ ΕΡΓΑΣΙΑΣ

Στόχος μου σε αυτή τη μελέτη είναι να ξεκαθαρίσω, με όσο το δυνατόν μεγαλύτερη σαφήνεια, τη διαμάχη σχετικά με τη χρήση των στρατιωτικών drone διερευνώντας το πιθανό ηθικό κόστος και όφελος του πολέμου με τη χρήση τους. Επίσης θα επιχειρήσω να αντικρούσω τις πολλές και διαφορετικές ανησυχίες που έχουν εγερθεί ενάντια στη χρήση αυτής της κατηγορίας όπλων. Θα ερευνήσω την ηθική σκοπιά του πολέμου των drone μέσα από το πρίσμα της θεωρίας του δίκαιου πολέμου (Just War Theory) και θα αποδείξω ότι τα drone είναι αμυντικά οπτικά συστήματα και οι όποιες αντιρρήσεις για τη χρήση τους είναι αποτέλεσμα ελλιπούς ενημέρωσης.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 1 «DRONE ΚΑΙ ΠΟΛΕΜΟΣ»

ΟΡΟΣ «DRONE»

Ο όρος «drone» είναι ιδιαίτερα αμφιλεγόμενος και η καταλληλότητά του ως τίτλος για μια κατηγορία στρατιωτικής τεχνολογίας πρέπει να εξεταστεί προσεκτικά. Για πάνω από μια δεκαετία, ο όρος έχει λάβει μια έντονη αρνητική χροιά, με τα drone να συνδέονται με τις στοχευμένες δολοφονίες, τη στρατιωτική ηγεμονία των ΗΠΑ, και τις παραβιάσεις του ιδιωτικού απορρήτου. Η λέξη έχει λάβει τόσο μεγάλη αρνητική έννοια με αποτέλεσμα πολλοί στρατιωτικοί και μη φορείς να έχουν επιλέξει εναλλακτικές ονομασίες, όπως «tele-operated», «remote-controlled», «remotely piloted weapons platform», «Unmanned Aerial or Ground or Surface/Subsurface Vehicle» με τελευταία αλλαγή τον όρο «Unmanned» στο νεωτερισμό «Uninhabited».

Στην διεθνή βιβλιογραφία χρησιμοποιούνται πολλοί ορισμοί για τα μη επανδρωμένα αεροσκάφη (Α/Φ), οι οποίοι σε γενικές γραμμές αναφέρονται στην ίδια ιδέα. Το NATO εδώ και αρκετά χρόνια έχει συστήσει ομάδες εργασίας οι οποίες ασχολούνται με τη τυποποίηση των διαφόρων χαρακτηριστικών των (Μη Επανδρωμένων Αεροχημάτων, ΜΕΑ). Ο όρος UAV (Unmanned Air Vehicle) αναφέρεται σε εναέρια οχήματα που δεν μεταφέρουν ανθρώπινο χειριστή, χρησιμοποιούν αεροδυναμικές δυνάμεις για την ανύψωσή τους, μπορούν να πετάξουν αυτόνομα ή με τηλεχειρισμό, είναι αναλώσιμα ή επαναχρησιμοποιούμενα και φέρουν φονικά ή μη φορτία¹⁹. Ο ευρύς αυτός ορισμός περιλαμβάνει οχήματα με κινητές ή σταθερές πτέρυγες, ελαφρύτερα του αέρα, φονικά αεροχήματα, decoys (δολώματα), στόχους αέρος και Μη Επανδρωμένα Αεροχήματα Μάχης (ΜΕΑΜ) (Unmanned Combat Aerial Vehicle - UCAV), τα οποία έχουν ένα αριθμό κοινών χαρακτηριστικών μεταξύ τους²⁰. Ωστόσο, από τον παραπάνω ορισμό εξαιρούνται οι βαλλιστικοί πύραυλοι, οι πύραυλοι πλεύσης (Cruise Missiles), και τα βλήματα πυροβολικού²¹. Ο όρος «uninhabited» θεωρείται σήμερα πλέον δόκιμος του όρου

---

¹⁹ thefreedictionary n.d

²⁰ Blyenburgh 2000, Σελ. 1-2 [[ADP010752.pdf \(dtic.mil\)](#)] (Ημερομηνία προσπέλασης 30 Νοε 21)

²¹ NATOTerm 2015

«unmanned» ο οποίος υποδηλώνει μη ανθρώπινη ύπαρξη και κατ' επέκταση αδυναμία ανθρώπινης παρέμβασης κατά την πτήση, γεγονός αντίθετο της πραγματικότητας²²

Με τον όρο Unmanned Aircraft System (UAS) γίνεται αναφορά σε ολόκληρο το σύστημα του UAV, που περιλαμβάνει το δίκτυο υποστήριξης και όλο τον εξοπλισμό και το προσωπικό που απαιτείται για τον έλεγχο του UAV (NATO Term 2015). Τα τελευταία χρόνια η πλέον ελκυστική ορολογία, η οποία προτιμάται από τους διεθνείς οργανισμούς, που σχετίζονται με την αεροπορία, όπως ο Διεθνής Οργανισμός Πολιτικής Αεροπορίας (International Civil Aviation Organization, ICAO), το Eurocontrol και ο Ευρωπαϊκός Οργανισμός Ασφάλειας της Αεροπορίας (European Union Aviation Safety Agency, EASA) είναι RPA (Remotely Piloted Aircraft) και RPAS (Remotely Piloted Aircraft System) αντίστοιχα. Αυτό γίνεται σε μια προσπάθεια διαχωρισμού των αυτόνομων συστημάτων από τα τηλεχειριζόμενα. Έτσι, ο ICAO διευκρινίζει ότι ένα RPA (ή RPAS) είναι μια κατηγορία UAV (ή UAS) και διαχωρίζεται από τα αυτόνομα συστήματα ή τα αερομοντέλα. Δηλαδή, ένα UAV μπορεί να είναι είτε drone, είτε RPA, είτε κάποιο αερομοντέλο για ψυχαγωγικούς σκοπούς²³.

Στις ελληνικές Ένοπλες Δυνάμεις και ιδιαίτερα στην ΠΑ χρησιμοποιούνται οι όροι μη Επανδρωμένο Αεροσκάφος (ΜΕΑ) και Σύστημα μη Επανδρωμένου Αεροσκάφους (ΣμηΕΑ), αντίστοιχα για τα Α/Φ και τα συστήματα. Σημειώνεται, τέλος, ότι η συντομογραφία ΣμηΕΑ απαντάται εκτενώς στα κείμενα της ελληνικής νομοθεσίας²⁴.

Δεδομένης της αρνητικής σημασίας της λέξης και της ευρέως διαδεδομένης προτίμησης σε εναλλακτικούς τρόπους αναφοράς σε αυτά τα μηχανήματα, η επιλογή μου να επιμείνω στη χρήση της λέξης «drone» μπορεί να φαίνεται αμφισβητήσιμη. Ωστόσο η επιμονή μου αυτοί πηγάζει από τους κάτωθι λόγους:

1. Πρώτον ο όρος «drone» έχει λάβει αρνητική χροιά επειδή η τεχνολογία στην οποία αναφέρεται αυτός ο όρος φαίνεται αμφισβητήσιμη σε πολλούς παρατηρητές. Οι ανησυχίες για τις ηθικές επιπτώσεις, του πολέμου μέσω drone, θα

---

²² Blyenburgh 2000, Σελ. 1-2

²³ ICAO 2020, Σελ. 7

²⁴ ΦΕΚ 3152/2016

παραμείνουν ακόμη και αν υιοθετηθεί ένα νέο όνομα, όπως αυτά που αναφέρθηκαν ανωτέρω. Είναι το σημείο αναφοράς που αμφισβητείται και θα συνεχίσει να γίνεται ανεξάρτητα από το όνομα που θα δίνεται κατά καιρούς σε αυτά τα μηχανήματα.

2. Δεύτερον οι εναλλακτικές ονομασίες εγείρουν νέα προβλήματα μεροληψίας, όσο κι αν αυτές είναι επιλεγμένες με στόχο να κάνουν τα drone να φαίνονται περισσότερο ή λιγότερο ελκυστικά.

3. Τρίτον ο όρος «drone» είναι χρήσιμος για την καταγραφή ενός ευρέος φάσματος διαφορετικών πλατφορμών όπλων που μπορούν να ομαδοποιηθούν με βάση τα όμοια χαρακτηριστικά που διαθέτουν. Για παράδειγμα, αποκαλώντας τα drone «τηλεχειριζόμενα» (tele-operated) ή «απομακρυσμένα ελεγχόμενα» (remotely piloted) υποδηλώνεται ότι τα drone ελέγχονται σε μεγάλες αποστάσεις, πράγμα που δεν συμβαίνει πάντα. Τα τακτικά μη επανδρωμένα αεροσκάφη μπορούν να λειτουργούν σε μικρές αποστάσεις και ακόμη και τα πιο προηγμένα ΜΕΑ όπως το Predator και το Reaper ελέγχονται συχνά από πιλότους που βρίσκονται σχετικά κοντά στο αερόχημα, ειδικά κατά την απογείωση και την προσγείωση. Αυτά τα ονόματα επίσης θεωρούν ως αρχή ότι τα drone ελέγχονται πάντα από χειριστές, κάτι το οποίο θα καθίσταται προβληματικό καθώς τα drone θα αποκτούν μεγαλύτερη αυτονομία. Αν και οι διάφοροι τύποι drone μπορεί να εκτελούν πολύ διαφορετικούς ρόλους, ανάλογα με το έδαφος στο οποίο δραστηριοποιούνται, όταν πρόκειται για τις ηθικές επιπτώσεις της χρήσης του ο προαναφερόμενος όρος περικλείει το σύνολο των διαφορετικών και ειδικών χαρακτηριστικών τους.

Οι οικογενειακές ομοιότητες που με οδήγησαν στο να ομαδοποιήσω τους διάφορους τύπους μηχανών μαζί και κάτω από την ετικέτα «drone» είναι τα ηθικά σημαντικά χαρακτηριστικά, που απορρέουν από τη χρήση αυτών των μηχανημάτων. Ανεξάρτητα από το αν ελέγχονται από κοντά ή από απόσταση, είτε τα χειρίζονται άνθρωποι είτε είναι αυτόνομα, είτε φέρουν όπλα είτε είναι άοπλα τα drone μοιράζονται τα ακόλουθα χαρακτηριστικά:

1. Είναι μηχανές που διευκολύνουν την ανθρώπινη συμμετοχή στον πόλεμο.

2. Επιτρέπουν στους χρήστες τους να μην είναι φυσικά παρόντες στο πεδίο της μάχης.

3. Δίνουν στους χρήστες τους μεγαλύτερες δυνατότητες διαχείρισης των κινδύνων που απορρέουν από τη φυσική συμμετοχή τους στο πεδίο της μάχης.

4. Μπορούν να χρησιμεύουν ως πληρεξούσιοι των στρατιωτών ή των επανδρωμένων οχημάτων.

Μερικά από αυτά τα χαρακτηριστικά μπορούν να βρεθούν και σε άλλα όπλα και οχήματα, αλλά τα drone είναι μοναδικά γιατί τα διαθέτουν όλα.

DRONE ΚΑΙ ΔΙΕΞΑΓΩΓΗ ΤΟΥ ΠΟΛΕΜΟΥ

Ο πόλεμος είναι σχεδόν πάντα μια δραστηριότητα διαμεσολάβησης. Οι αντίπαλοι μαχητές σπάνια θα χρησιμοποιήσουν στη μάχη, μόνο το σώμα τους. Θα επιτίθενται ο ένας στον άλλον με σπαθιά, ξιφολόγχες, βέλη, σφαίρες και οβίδες, που αυξάνουν την εμβέλεια και την καταστροφική δύναμη των μαχητών. Η μορφή της διαμεσολάβησης παίζει κεντρικό ρόλο, υπαγορεύοντας τον χαρακτήρα του πολέμου. Είναι τόσο σπουδαίος ο ρόλος της, στη μετεξέλιξη της διεξαγωγής του πολέμου, που μπορούμε να ισχυριστούμε ότι η ιστορία του πολέμου αποτελεί και την ιστορία που περιγράφει πως αναπτύχθηκε η τεχνολογία, ανά το πέρασμα των αιώνων²⁵.

Στους σύγχρονους πολέμους, η διαμεσολάβηση είναι συχνά, τόσο ακραία, που οι αντίπαλοι μαχητές δεν βλέπουν ο ένας τον άλλον, ακόμα και όταν μάχονται ενεργά. Η έμμεση συνάντηση ενός στρατιώτη, με τον εχθρό μπορεί να προέλθει από νάρκες ξηράς ή αυτοσχέδιους εκρηκτικούς μηχανισμούς (IED), από βλήματα πυροβολικού και βόμβες που πέφτουν από τον ουρανό, ή από τη σφαίρα ενός αόρατου ελεύθερου σκοπευτή. Η επαφή με τον εχθρό, μπορεί να είναι δυνατή μόνο με τη βοήθεια οπτικών συστημάτων σκόπευσης ή συστημάτων νυχτερινής όρασης ή Η/Υ εξαγωγής της θέσης των εισερχόμενων πυρών κ.α.

Τα όπλα και τα συστήματα στόχευσης, μεσολαβούν στη διεξαγωγή του πολέμου με πολύ διαφορετικό τρόπο από ότι τα drone. Δηλαδή τα περισσότερα όπλα βεληνεκούς ελέγχονται από στρατιώτες που είναι παρόντες στο πεδίο της

---

²⁵ Martin Van Creveld, «*Technology and War: From 2000 B.C. to the Present*»

μάχης και που εκτίθενται στις επιθέσεις του εχθρού που στοχεύουν. Αυτά τα όπλα συνήθως απαιτούν από τους μαχητές να βρίσκονται στον ίδιο αμφισβητούμενο χώρο. Τα όπλα που δεν απαιτούν ανθρώπινη παρουσία κοντά ή στην τοποθεσία της μάχης, όπως οι οβίδες πυροβολικού, οι κατευθυνόμενες βόμβες, οι νάρκες ξηράς ή οι μηχανισμοί IED, μοιάζουν περισσότερο με τα drone παρά με τα όπλα αμέσου πυρός (direct fire) όπως τα τουφέκια ή οι χειροβομβίδες.

Ωστόσο τα όπλα μακράς εμβελείας ή εμμέσου πυρός (indirect fire), τα οποία περιορίζουν τον κίνδυνο των χειριστών/χρηστών τους είναι πολύ διαφορετικά από τα drone καθώς δεν μπορούν να ενεργήσουν ως αντιπρόσωποι των ανθρώπων/μαχητών. Οι οβίδες πυροβολικού ή οι βόμβες αέρος-επιφανείας δεν δύνανται να αναλάβουν ρόλους, από τους μαχητές, όπως μπορούν να κάνουν τα απομακρυσμένα ελεγχόμενα οχήματα και οι ευφυείς μηχανές. Οι νάρκες και οι αυτοσχέδιοι εκρηκτικοί μηχανισμοί είναι ακόμα πιο μακρινοί συγγενείς καθώς ενώ μπορούν να δράσουν αυτόνομα, οι επιθέσεις που διεξάγουν δεν μπορούν να κατευθυνθούν εναντίον ενός συγκεκριμένου στόχου εντός της καταστροφικής εμβελείας τους.

Κάποια στρατιωτικά οχήματα, όπως τα άρματα μάχης και τα αεροσκάφη, παρέχουν εξαιρετική προστασία στους χρήστες τους εξαιτίας των χαρακτηριστικών τους (θώρακας, ταχύτητα, ύψος κ.α). Τα επανδρωμένα αεροσκάφη και τα άρματα μάχης που δρουν εναντίον ενός εχθρού, που δεν διαθέτει επαρκή αντιαεροπορική και αντιαρματική προστασία, ουσιαστικά αφαιρούν όλους τους κινδύνους από τους χρήστες τους (χειριστές/πλήρωμα). Με αυτό τον τρόπο μπορούμε να θεωρήσουμε ότι, από ηθικής σκοπιάς, δεν διαφέρουν σημαντικά από τη χρήση των drone. Ο Bradley Strawser, βασίζει, εν μέρει, την επιχειρηματολογία του υπέρ της χρήσης των drone λέγοντας ότι ο πιλότος ενός F-22 και ο πιλότος ενός UAV αντιμετωπίζουν τον ίδιο κίνδυνο όταν επιτίθενται εναντίον ενός μαχητή που δεν έχει τη δυνατότητα να αμυνθεί εναντίον εξελιγμένων απειλών²⁶. Ο Strawser εγείρει ένα ακαταμάχητο επιχείρημα, σύμφωνα με το οποίο αποφαίνεται ότι τα drones συχνά καταδικάζονται επειδή χρησιμοποιούνται για να διεξάγουν επιχειρήσεις που χρησιμοποιούν ιδίου

---

²⁶ Bradley Jay Strawser, 'Moral Predators: The Duty to Employ Uninhabited Aerial Vehicles.' *Journal of Military Ethics* 9, no.4 (2010) Σελ:342–368.

βαθμού και είδους, ασύμμετρη βία με αυτή που φέρνουν εις πέρας και τα επανδρωμένα αεροσκάφη.

Παρ' όλα αυτά το συγκεκριμένο επιχείρημα είναι περιορισμένο όσον αφορά το σκοπό του, ήτοι:

1. Αφήνει αμφιβολίες για το κατά πόσον τα UAV θα εξακολουθούσαν να είναι επιτρεπτά, εάν ήταν τα μόνα ικανά μηχανήματα τα οποία παρέχουν στους χρήστες τους ασυλία από επίθεση.

2. Εάν θα ήταν δικαιολογημένη η χρήση άλλων τύπων drone που δεν είναι παρόμοιοι με τα υπάρχοντα οχήματα.

Επιπρόσθετα η ασφάλεια που παρέχουν τα άρματα μάχης και τα αεροσκάφη είναι συμβατικού τύπου. Αυτά τα οχήματα προστατεύουν τους χειριστές τους εναντίον αντιπάλων που δεν διαθέτουν επαρκείς δυνατότητες αντιμετώπισή τους. Συνεπώς η μοίρα του οχήματος και των στρατιωτών που το επανδρώνουν, είναι συνυφασμένη με τέτοιο τρόπο ώστε η καταστροφή του μέσου να συντελεί και στον θάνατο ή τον τραυματισμό των χρηστών του. Από την άλλη μεριά, η ασφάλεια του χειριστή των drone είναι ανεξάρτητη από την τύχη του οχήματος. Από τη στιγμή που ο χειριστής δεν περιέχεται επί ή εντός του drone, τα όποια ανταποδοτικά πυρά κατευθύνονται εναντίον του μέσου και όχι εναντίον του χειριστή του. Με αυτό τον τρόπο, ενώ η ασφάλεια του χειριστή του F-22, θα μειωθεί όταν αντιμετωπίζει έναν αντίπαλο εξοπλισμένο με πολυστρωματική αντιαεροπορική άμυνα, η ασφάλεια του χειριστή του drone θα μείνει ανεπηρέαστη ανεξαρτήτως των δυνατοτήτων του αντιπάλου στον οποίο επιτίθεται.

Τέλος η ανάπτυξη και χρήση ή η μετατροπή συμβατικών όπλων σε «έξυπνα», προσομοιάζει τη χρήση των drone καθώς είναι μέσα διεξαγωγής απομακρυσμένων πληγμάτων, επιτρέποντας στους χρήστες τους να επιχειρούν από ασφαλή απόσταση, μειώνοντας το επίπεδο κινδύνου τους. Αυτές οι ομοιότητες είναι τόσο ισχυρές που δύναται να οδηγήσουν στην κατάταξη των πυραύλων πλεύσης μακράς εμβελείας, των περιπλανώμενων πυρομαχικών, των βαλλιστικών πυραύλων κ.α, στην ίδια κατηγορία με τα drone και να εγείρουν τις ίδιες ηθικές ανησυχίες. Παρ' όλα αυτά όμως επειδή, τα προαναφερόμενα όπλα, αποτελούν προϊόντα μίας χρήσης ή δεν μπορούν να επιχειρούν για εκτεταμένη χρονική

διάρκεια και έχουν ένα πολύ στενό φάσμα λειτουργιών και χρήσης δεν μπορούν να δράσουν ως αντιπρόσωποι των μαχητών.

ΒΑΘΜΟΙ ΑΥΤΟΝΟΜΙΑΣ ΤΩΝ DRONE

Χρησιμοποιώ τον όρο «drone» όταν αναφέρομαι στην κατηγορία των πλατφορμών όπλων, που λειτουργούν ως πληρεξούσιες των στρατιωτών, αντικαθιστώντας τους μαχητές και τα επανδρωμένα οχήματα στο πεδίο της μάχης. Επιμέρους εξειδίκευση, του προαναφερόμενου όρου, έρχεται με τον καθορισμό της υποκατηγορίας των «μη αυτόνομων drone» όταν αναφερόμαστε στα drone τα οποία εξαρτώνται από τον ανθρώπινο έλεγχο για τη διεξαγωγή των περισσότερων τύπων επιχειρήσεων και επιπρόσθετα προϋποθέτουν την έγκριση των χειριστών τους για την επιλογή και την επίθεση στους στόχους. Ένα UAV Predator είναι μη αυτόνομο σύμφωνα με τον ορισμό μου γιατί οι περισσότερες από τις δραστηριότητές του ελέγχονται από πιλότους και οι αυτοματισμοί του περιορίζονται σε αυτούς που υφίστανται ήδη και στα αντίστοιχα επανδρωμένα στρατιωτικά αεροσκάφη (αυτόματος πιλότος πτήσης, αυτόματοι μηχανισμοί αποφυγής εξάρσεων του εδάφους κ.α).

Ένα drone που μπορεί να πετάξει μόνο του και που χρειάζεται ανθρώπινη παρέμβαση μόνο κατά την επιλογή και την εμπλοκή στόχων, όπως το X-46B του Ναυτικού των ΗΠΑ, θα ήταν πολύ πιο αυτόνομο από ένα UAV τύπου Predator. Θα ονομάσω αυτόν τον τύπο της μηχανής ως «ημιαυτόνομης» για να δείξω ότι αν και είναι σε θέση να ελιχθεί ανεξάρτητα και μάλιστα να εντοπίζει στόχους χωρίς ανθρώπινη παρέμβαση, εντούτοις την απόφαση για την επίθεση εναντίον του επιλεγμένου στόχου την αφήνει στον άνθρωπο.

Από ηθικής απόψεως οι κατηγορίες των μη αυτόνομων και των ημιαυτόνομων drone θεωρώ ότι αντιμετωπίζονται με τον ίδιο τρόπο καθώς η απόφαση άσκησης βίας και πρόκλησης τραυματισμών ή θανάτων ανθρώπων εναπόκειται στον χειριστή αυτών ή στην αντίστοιχη αρμόδια ομάδα λήψης τέτοιου είδους αποφάσεων.

Χρησιμοποιώ τον όρο «αυτόνομο drone» για να αναφερθώ σε οποιοδήποτε drone είναι ικανό να επιλέγει και να επιτίθεται σε στόχους, χρησιμοποιώντας θανατηφόρα ή μη, δύναμη, χωρίς άμεση ανθρώπινη παρέμβαση. Όπως και με τις μη αυτόνομες και ημιαυτόνομες παραλλαγές τους, τα αυτόνομα drone θα μπορούσαν να έρθουν σε πολλές διαφορετικές μορφές οι οποίες μπορεί να διαφέρουν σημαντικά ως προς την ανεξαρτησία τους. Ένα αρκετά πρωτόγονο αυτόνομο drone θα μπορούσε να επιτεθεί μόνο σε ένα στενό εύρος προκαθορισμένων στόχων συγκρίνοντας τους πιθανούς στόχους έναντι μιας βάσης δεδομένων. Ένα τέτοιο drone θα μπορούσε να μην έχει την ικανότητα να συλλέγει και να επεξεργάζεται νέες πληροφορίες ή να προσαρμόζεται στο περιβάλλον του. Εν αντιθέσει, μπορούμε να φανταστούμε ένα αυτόνομο drone με υψηλότερο βαθμό ανεξαρτησίας λειτουργικά ταυτόσημο με έναν άνθρωπο - στρατιώτη ικανό να κινείται ανεξάρτητα, να συλλέγει και να επεξεργάζεται νέες πληροφορίες και στο τέλος να επιτίθεται σε στόχους χωρίς τη συμμετοχή του ανθρώπου στη διαδικασία λήψης της απόφασης (Human-In-Loop).

Είναι σημαντικό να καταστήσουμε σαφές ότι ένα όπλο ή μια πλατφόρμα όπλων δεν χαρακτηρίζεται ως αυτόνομο/ή απλώς και μόνο επειδή μπορεί να προκαλέσει βλάβη χωρίς τον ανθρώπινο έλεγχο. Για παράδειγμα οι νάρκες ξηράς χτυπούν αδιακρίτως οποιονδήποτε άτυχο τις πατήσει, δίνοντάς τους το ψευδές χαρακτηριστικό της αυτονομίας. Οι νάρκες όμως δεν λαμβάνουν οποιαδήποτε απόφαση σχετικά με τη χρήση βίας. Αντίθετα, αυτές οι αποφάσεις λαμβάνονται από το άτομο που αναπτύσσει τις νάρκες. Αυτό το άτομο αποφασίζει να επιτεθεί σε κάποιο άγνωστο θύμα κάποια στιγμή στο μέλλον. Η ίδια η νάρκη δεν έχει τη δύναμη να κρίνει πότε να επιτεθεί. Ακόμη και οι νέες «έξυπνες νάρκες» που μπορούν να απενεργοποιηθούν μετά από ένα καθορισμένο χρονικό διάστημα εξαρτώνται πλήρως από έναν άνθρωπο-ελεγκτή που επιλέγει πότε θα οπλίσει τη συσκευή, πού θα την τοποθετήσει και πότε θα απενεργοποιηθεί. Τα αυτόνομα drone, διακρίνονται από τα άλλα μηχανήματα επειδή εξαρτώνται από συστήματα τεχνητής νοημοσύνης (Artificial Intelligence, AI) που τους δίνουν κάποια ικανότητα εντοπισμού στόχων και επιλεκτικής επίθεσης και όχι απλώς τη δυνατότητα να επιτίθενται αυτόματα σε οτιδήποτε, σε μια δεδομένη περιοχή.

Φυσικά, ο βαθμός της αυτονομίας που εμφανίζει ένας συγκεκριμένος τύπος μηχανής μπορεί να διαφέρει ανάλογα με τον τρόπο που χρησιμοποιείται. Το X-46B,

του Πολεμικού Ναυτικού των ΗΠΑ, θα μπορούσε να λειτουργεί ως μη αυτόνομο, ημιαυτόνομο ή ακόμα και αυτόνομο. Διαθέτει ήδη συστήματα τεχνητής νοημοσύνης που το καθιστούν ικανό να εκτελεί ανεξάρτητες πτήσεις, καθιστώντας το ημιαυτόνομο, αλλά αυτή του η ικανότητα μπορεί να παρακαμφθεί από έναν άνθρωπο-ελεγκτή ή και να επεκταθεί ώστε να περιλαμβάνει και τη δυνατότητα επιλογής στόχου. Επομένως, είναι σημαντικό να γνωρίζουμε ότι αυτές, οι ιδανικές κατηγορίες, μπορεί να ισχύουν όχι μόνο για διαφορετικούς τύπους drone αλλά και διαφορετικούς τρόπους χρήσης ενός συγκεκριμένου drone. Επίσης ορισμένα αεροσκάφη μπορεί επίσης να είναι «προαιρετικά επανδρωμένα», δηλαδή ικανά να φέρουν πιλότο επί του σκάφους ή να ελέγχονται εξ αποστάσεως. Αυτή η μεταβλητότητα συμβάλλει στο πρόβλημα της δημιουργίας διακρίσεων μεταξύ των μηχανών που είναι ηθικά επιτρεπτές και εκείνων που δεν είναι.

ΔΙΑΧΕΙΡΙΣΗ ΚΙΝΔΥΝΟΥ ΚΑΤΑ ΤΗ ΔΙΑΡΚΕΙΑ ΤΟΥ ΠΟΛΕΜΟΥ

Ο λόγος που καθιστά τα drone ελκυστικά στη χρήση, οφείλεται στο γεγονός ότι αποτελούν ευέλικτες και αποτελεσματικές πλατφόρμες όπλων που είναι σε θέση να φέρουν εις πέρας την αποστολή τους μέσω της λήψης ενός λελογισμένου επιπέδου κινδύνου (διαδικασία risk management/assessment). Για να κατανοήσουμε τις ικανότητες των drone, στη διαχείριση του κινδύνου, είναι σημαντικό να επισημάνουμε την ειδοποιό διαφορά μεταξύ των εννοιών «κίνδυνος» και «απειλή». Ενώ οι απειλές ενέχουν πραγματικούς, συγκεκριμένους κινδύνους που μπορούν να διαπιστωθούν και να αντιμετωπιστούν άμεσα, οι κίνδυνοι είναι δυνητικές απειλές που μπορεί να υπάρξουν κάποια στιγμή στο μέλλον. Πρέπει να εξακριβωθούν και να αντιμετωπιστούν με μοντέλα πιθανοτήτων και στρατηγικές διαχείρισης του κινδύνου με στόχο τη μείωση των πιθανοτήτων να γίνει πραγματικός, ο πιθανός κίνδυνος.

Η προσπάθεια για τη διαχείριση του κινδύνου μπορεί να είναι πολύ απαιτητική εργασία, καθώς η λήψη μέτρων για τη μείωση του ενός κινδύνου ενδέχεται να οδηγήσει, ακούσια, στην εμφάνιση ενός άλλου, νέου κινδύνου. Όπως εξηγεί και ο Giddens, «Ο κίνδυνος αφορά μελλοντικά συμβάντα – σε σχέση με τις παρούσες πρακτικές – και επομένως η προβολή τους στο μέλλον δημιουργεί νέα

δεδομένα που απαιτούν νέα διαχείριση των κινδύνων, ορισμένοι εκ των οποίων είναι θεσμικά οργανωμένοι.»²⁷ Δεδομένης της αβεβαιότητας που σχετίζεται με τον κίνδυνο, οι απαντήσεις ως προς τη διαχείρισή του είναι γενικά προσανατολισμένες γύρω από την ανάπτυξη ικανοτήτων αντίδρασης, σε ένα ευρύ φάσμα δυνητικών απειλών, και η καλλιέργεια ανθεκτικότητας. «Από την άποψη του κινδύνου το καλύτερο που μπορεί να ελπίζει κάποιος είναι να διαχειριστεί ή να προλάβει έναν κίνδυνο. Ποτέ κανείς δεν μπορεί να επιτύχει την απόλυτη ασφάλεια γιατί θα προκύψουν νέοι κίνδυνοι ως «φαινόμενο μπούμερανγκ» της ήττας του αρχικού κινδύνου.»²⁸

Όλα τα όπλα είναι, κατά μία έννοια, συσκευές διαχείρισης κινδύνου. Επιτρέπουν στους χρήστες τους να απειλούν τους εχθρούς —να θέτουν αυτούς σε κίνδυνο να δεχτούν επίθεση — ενώ παράλληλα μειώνουν τον κίνδυνο για τους χρήστες τους αυξάνοντας τις πιθανότητες επιβίωσής τους στη μάχη. Τα όπλα με σχετικά μεγάλο βεληνεκές, από τα ακόντια και τα βέλη έως τα τουφέκια και τις βόμβες, από αυτή την έννοια, είναι ιδιαίτερα ελκυστικά γιατί θέτουν ασύμμετρες απειλές στους μαχητές του εχθρού. Επιτρέπουν στους χειριστές τους να στοχοποιούν τους εχθρούς που μπορεί να μην διαθέτουν καν την ικανότητα να εκκινήσουν μια επιτυχημένη ανταποδοτική επίθεση. Η ανάπτυξη νέων όπλων και ιδιαίτερα οι κούρσες εξοπλισμών μεταξύ δύο ή περισσότερων αντιπάλων μπορούν να θεωρηθούν ως προσπάθειες αποτελεσματικότερης διαχείρισης των αναμενόμενων κινδύνων, μιας ενδεχόμενης σύγκρουσης, μέσω της κατοχής και χρήσης καλύτερων όπλων σε όλους τους τομείς. Οι εμπόλεμοι αναζητούν την κατασκευή ή πρόσκτηση πιο ισχυρών όπλων που να μπορούν να χτυπήσουν τους στόχους τους σε μεγαλύτερες αποστάσεις, ενώ ταυτόχρονα διαθέτουν καλύτερη θωράκιση και αμυντικά συστήματα που να είναι σε θέση να αντιμετωπίσουν την επιθετική δύναμη του εχθρού.

Τα drone είναι ξεχωριστά λόγω των πρωτοφανών δυνατοτήτων τους να ελέγχουν την κατανομή του κινδύνου. Δημιουργήθηκαν από τις ένοπλες δυνάμεις των ΗΠΑ κατά τη διάρκεια της Επανάστασης στις Στρατιωτικές Υποθέσεις (Revolution in Military Affairs, RMA), η οποία χαρακτηρίστηκε ως μια προσπάθεια

---

²⁷ Anthony Giddens, *Modernity and Self-Identity: Self and Society in the Late Modern Age* (Cambridge: Polity Press, 1991), Σελ.108.

²⁸ Mikkel Vedby Rasmussen, *The Risk Society at War: Terror, Technology and Strategy in the Twenty-First Century* (New York: Cambridge University Press, 2006), Σελ. 2.

ανάπτυξης τεχνολογικών λύσεων οι οποίες θα μετρίαζαν ή/και θα εξάλειφαν τους κινδύνους του πολέμου. Οι τεχνολογίες που αναπτύχθηκαν προορίζονταν να παρέχουν μεγαλύτερη προστασία απέναντι στους κινδύνους για την εθνική ασφάλεια, βελτιώνοντας παράλληλα και την ικανότητα ανταπόκρισης-ανταπόδοσης²⁹. Τα drone φαίνεται να προσφέρουν μια «win-win» προοπτική, όσον αφορά τη δυνατότητα διαχείρισης του κινδύνου, καθώς ενώ βελτιώνουν την προστασία των φίλιων δυνάμεων (ο στρατιωτικός όρος για την αποφυγή των επιπτώσεων των εχθρικών ενεργειών) παράλληλα επαυξάνουν τις δυνατότητες επιτήρησης και προβολής ισχύος των ημετέρων δυνάμεων. Επιπρόσθετα υπόσχονται τη ριζική μείωση του κόστους που σχετίζεται με τη διεξαγωγή των πολέμων, ιδίως από την σκοπιά των ζώων που χάνονται και των κονδυλίων που δαπανώνται, ενώ παράλληλα διευκολύνουν την πρόβλεψη και αντιμετώπιση ενός ευρέως φάσματος απειλών.

DRONE ΚΑΙ ΜΕΤΡΙΑΣΗ ΚΙΝΔΥΝΩΝ

Οι κίνδυνοι που σχετίζονται με τον πόλεμο επιμερίζονται σε πέντε βασικά μέρη: το προσωπικό του φίλιου στρατού, τους συμμαχικούς μαχητές/στρατούς, τους φίλιους και συμμαχικούς άμαχους, το προσωπικό των εχθρικών δυνάμεων και τους πολίτες των εχθρικών κρατών ή των αμφισβητούμενων περιοχών. Τα drone πρωταρχικά, μειώνουν τον κίνδυνο των δυνάμεων που τα ελέγχουν. Αυτή η δυνατότητα μείωσης του κινδύνου μπορεί να θεωρηθεί ως εγγενές χαρακτηριστικό των drone καθώς είναι δύσκολο ένας στρατός να τα χρησιμοποιεί με τρόπο που θα αύξανε τον κίνδυνο να υποστεί απώλειες το προσωπικό του. Διαχωρίζοντας τις πλατφόρμες μεταφοράς και εξαπόλυσης των όπλων, από τους χειριστές τους, αυξάνεται κατακόρυφα η ασφάλεια τους, από ό,τι αν βρίσκονταν στο πεδίο της μάχης. Οι ένοπλες δυνάμεις, παγκοσμίως, έχουν ισχυρά κίνητρα για να εξασφαλίσουν ότι θα επωφεληθούν από αυτούς τους τύπους μείωσης κινδύνου. Η προστασία των ημετέρων δυνάμεων είναι ένα σημαντικό μέλημα για όλους τους εμπόλεμους, ανεξάρτητα από το τι όπλα διαθέτουν. Οι στρατιωτικοί Διοικητές έχουν

---

²⁹ Mikkel Vedby Rasmussen, *The Risk Society at War: Terror, Technology and Strategy in the Twenty-First Century* (New York: Cambridge University Press, 2006), Σελ. 2.

ως σκοπό να ελαχιστοποιούν τις απώλειές των δυνάμεών τους έτσι ώστε να διατηρούν αφενός μια αποτελεσματική δύναμη μάχης και αφετέρου το ηθικό, τόσο μεταξύ των μαχητών όσο και μεταξύ του άμαχου πληθυσμού που τους υποστηρίζει.

Οι ένοπλες δυνάμεις που έχουν μεγάλο αριθμό απωλειών θα αντιμετωπίσουν μείωση της στρατιωτικής τους αποτελεσματικότητας και θα είναι λιγότερο ικανές να επιτύχουν τους στόχους τους. Επίσης ιδιαίτερα οι πολίτες στις δυτικές δημοκρατίες, έχουν χαμηλή ανοχή στις απώλειες και γρήγορα στρέφονται ενάντια σε δαπανηρούς πολέμους³⁰. Η πιθανότητα μιας ισχυρής δημόσιας αντίδρασης, είτε είναι πραγματική είτε δυνητική, αποτελεί ισχυρό κίνητρο, για τους υπεύθυνους χάραξης πολιτικής, να προτιμούν τη χρήση των drone έναντι άλλων όπλων. Οι Sauer και Schörnig χαρακτηρίζουν τα drone ως τη βέλτιστη στρατηγική για τους δημοκρατικούς ηγέτες καθώς καθιστούν δυνατή την ελαχιστοποίηση του κινδύνου απωλειών χωρίς να κινδυνεύουν να υποστούν τις δυσμενείς παρενέργειες που μπορεί να επιφέρει η χρήση άλλων όπλων και τακτικών. Οι ηγέτες των βίαιων μη κρατικών παραγόντων συνήθως δεν αντιμετωπίζουν τον φόβο απομάκρυνσης, από τα καθήκοντά τους όπως οι δημοκρατικοί ηγέτες. Ωστόσο, μπορεί και αυτοί να τιμωρηθούν όταν ενεργούν με τρόπους που ενδέχεται να οδηγήσουν, τις οργανώσεις τους, να υποστούν μεγάλες απώλειες καθώς αυτές εξαρτώνται συνήθως από πολίτες γεωγραφικών περιφερειών/περιοχών, οι οποίοι θα μπορούσαν να μεταθέσουν την υποστήριξή τους σε αντίπαλες οργανώσεις³¹.

Τα drone βελτιώνουν τις ικανότητες διαχείρισης κινδύνου όχι μόνο με την απομάκρυνση των στρατιωτών από το πεδίο της μάχης αλλά και με την παροχή, στους χρήστες τους, μεγαλύτερης δυνατότητα πρόβλεψης σχετικά με το ποιοί κίνδυνοι θα γίνουν πραγματικοί. Μπορούν να περιπλανηθούν πάνω από περιοχές ενδιαφέροντος για εκτεταμένες χρονικές περιόδους (περίπου 20 ώρες για τα UAV Predator και Reaper και 24 ώρες για το Global Hawk), με αποτέλεσμα να είναι σε θέση να παρακολουθούν τις κινήσεις του εχθρικού στόχου πολύ πιο προσεκτικά από ότι τα επανδρωμένα αεροσκάφη, τα οποία μπορούν να λειτουργούν μόνο για

---

³⁰ Scott Sigmund Gartner, 'The Multiple Effects of Casualties on Public Support for War: An Experimental Approach.' *American Political Science Review* 102 no.1 (2008), Σελ. 95–106; & Christopher Gelpi, Peter D. Feaver and Jason Reifler, 'Success Matters: Casualty Sensitivity and the War in Iraq.' *International Security* 30 no.3 (2006), Σελ. 7–46.

³¹ Jeremy Weinstein, *Inside Rebellion: The Politics of Insurgent Violence* (New York: Cambridge University Press, 2006).

περιορισμένο χρονικό διάστημα εξαιτίας της μεγαλύτερης κατανάλωσης καυσίμου και της ανάγκης των πιλότων τους να ξεκουράζονται. Οι κάμερες υψηλής ανάλυσης, με τις οποίες είναι εξοπλισμένα και οι οποίες βελτιώνονται συνεχώς, τους δίνουν τη δυνατότητα αναγνώρισης μεμονωμένων προσώπων από πολύ μακρινή απόσταση.

Αν και οι ικανότητες συλλογής πληροφοριών, των drone, είναι οι πιο προβεβλημένες, δεν περιορίζονται μόνο σε αυτήν την κατηγορία. Παρομοίως τα ναυτικά drone και τα UGV μπορούν επίσης να συλλέξουν πληροφορίες σχετικά με τις αναμενόμενες απειλές. Οι προαναφερόμενες κατηγορίες προσαρμόζονται πιο γρήγορα σε ρόλους αναγνώρισης παρά σε ρόλους μάχης. Τα ναυτικά drone μπορούν πλέον να ανιχνεύσουν σκάφη που περιέχουν βόμβες προτού αυτές πυροδοτηθούν κοντά σε πλοία. Αυτό θα μπορούσε να αποτρέψει επιθέσεις όπως αυτή στο USS Cole το 2000. Επίσης μικρά UGV μπορούν να ανιχνεύουν εχθρικές θέσεις ή να εξετάζουν βόμβες, επιτρέποντας στους στρατιώτες να μάθουν περισσότερα για τις απειλές από σχετικά ασφαλή απόσταση.

Το μειωμένο κόστος συλλογής πληροφοριών με τη χρήση drone έχει μεγάλες πολιτικές επιπτώσεις. Το 1960, το κατασκοπευτικό αεροπλάνο U-2 του Γκάρι Πάουερς καταρρίφθηκε πάνω από τη Σοβιετική Ένωση (ΕΣΣΔ: Ένωση Σοβιετικών Σοσιαλιστικών Δημοκρατιών), με αποτέλεσμα τη σύλληψή του. Παρά τις προσπάθειες της κυβέρνησης των ΗΠΑ να συγκαλύψει τη συντριβή, παρουσιάζοντάς τη ως το αποτέλεσμα μιας δοκιμαστικής πτήσης της NASA, ο Πάουερς παραδέχτηκε ότι εργαζόταν για τη CIA. Αργότερα, ο πρόεδρος Αϊζενχάουερ παραδέχτηκε δημόσια ότι οι ΗΠΑ κατασκόπευαν τους Σοβιετικούς, ντροπιάζοντας τις ΗΠΑ και επιδεινώνοντας τις τεταμένες σχέσεις τους με την ΕΣΣΔ. Το γεγονός αποδείχθηκε ότι είχε σοβαρές πολιτικές επιπτώσεις καθώς εκτροχιάστηκε η Σύνοδος Κορυφής των Τεσσάρων Δυνάμεων στο Παρίσι, αποκάλυψε το πρόγραμμα κατασκοπευτικών αεροπλάνων των ΗΠΑ, και ανάγκασε την κυβέρνηση των ΗΠΑ να ανταλλάξει τον Powers με ένα αιχμάλωτο Σοβιετικό κατάσκοπο, τον Ρούντολφ Άμπελ. Σε κάποιο βαθμό, αυτό ήταν το άμεσο αποτέλεσμα της σύλληψης του Powers καθώς αυτό ανάγκασε τον πιλότο να παραδεχτεί το ρόλο του και τις ΗΠΑ να διαπραγματευτούν για την απελευθέρωσή του. Συγκρίνοντας αυτό το περιστατικό με τη συντριβή ενός αμερικανικού RQ-170 στο Ιράν το 2011 χωρίς την ύπαρξη αιχμάλωτου πιλότου, μετά το οποίο δεν μπορούσε κανείς να διαψεύσει την κυβέρνηση των ΗΠΑ η οποία ισχυρίστηκε ότι το

αεροσκάφος είχε πέσει καθώς είχε βγει εκτός πορείας λόγω τεχνικού προβλήματος. Με αυτό τον τρόπο κανείς δεν χρεώθηκε το πολιτικό κόστος μιας διαπραγματεύσεως για την απελευθέρωση ενός κρατουμένου. Οι κίνδυνοι της συλλογής πληροφοριών μειώθηκαν και οι πιθανότητες πρόβλεψης των απειλών αυξήθηκαν.

Τέλος, τα drone αλλάζουν την ισορροπία διαχείρισης των κινδύνων βελτιώνοντας τις επιθετικές ικανότητες των ελεγκτών τους. Τα UAV δεν είναι τόσο εξελιγμένα αεροσκάφη όσο τα σύγχρονα επανδρωμένα, ωστόσο έχουν γίνει κεντρικά στοιχεία του πολέμου λόγω του μεγάλου εύρους των επιθετικών δυνατοτήτων τους. Ο ίδιος τύπος αεροσκάφους, μπορεί να πραγματοποιήσει αποστολές αναγνώρισης, υποστήριξης δυνάμεων εδάφους και στοχευμένων δολοφονιών. Επιπλέον, η ικανότητα των drone, να διεξάγουν παρακολούθηση των δυνητικών στόχων για παρατεταμένες περιόδους τους επιτρέπει να παρέχουν μακράς διάρκειας επίγεια υποστήριξη ή να περιμένουν την κατάλληλη στιγμή για να χτυπήσουν τους στόχους τους. Οι επιθετικές ικανότητες των drone θα γίνουν ακόμη περισσότερες με την εισαγωγή των οπλισμένων UGV. Τα UAV έχουν αναπτυχθεί σε ρόλους που ήδη χαρακτηρίζονται από έντονες ασυμμετρίες κινδύνου, αλλά ακόμη και οι πιο προηγμένοι τεχνολογικά στρατοί έχουν σχετικά μέτρια πλεονεκτήματα πάνω στους αντιπάλους τους, στον επίγειο πόλεμο. Τα UGV που θα είναι οπλισμένα όπως οι στρατιώτες, θα επιφέρουν τεράστια αλλαγή σε αυτή τη σχετική ισορροπία δυνάμεων, μεταφέροντας περισσότερα πυρομαχικά, λειτουργώντας για πολύ μεγαλύτερα χρονικά διαστήματα χωρίς να βιώνουν σωματική εξάντληση, εκπέμποντας πυρά με μεγαλύτερη ακρίβεια και όντας λιγότερο ευάλωτα στα εχθρικά πυρά από ό,τι ένα άτομο.

ΟΙ ΛΑΝΘΑΝΟΥΣΕΣ ΔΥΝΑΤΟΤΗΤΕΣ ΤΩΝ ΜΗΧΑΝΩΝ

Μέχρι στιγμής έχω επικεντρωθεί στον τρόπο με τον οποίο τα drone μειώνουν τους κινδύνους που διατρέχουν οι χρήστες τους, χωρίς να εξετάσουμε πώς επηρεάζουν τους κινδύνους για τους συμμαχικούς μαχητές, τους φίλιους και συμμαχικούς εμπόλεμους αμάχους, τους εχθρικούς μαχητές και τους πολίτες τους ή τους πολίτες των αμφισβητούμενων περιοχών. Οι κίνδυνοι για τις προαναφερόμενες ομάδες μπορεί να αυξηθούν ή να μειωθούν, αλλά η τεχνολογία

των drone δεν υπαγορεύει προς ποια πλευρά θα μετατοπιστεί η κατανομή του κινδύνου. Δηλαδή, δεν υπάρχει τίποτα στην τεχνολογία σχεδίασης και κατασκευής των drone που να προσδίδει, σε αυτά τα μηχανήματα, εγγενή χαρακτηριστικά που να τα καθιστούν περισσότερο ή λιγότερο επικίνδυνα για τους πολίτες ή τους μαχητές του εχθρού από ότι άλλα όπλα. Το πώς επηρεάζονται αυτές οι ομάδες καθορίζεται από τον τρόπο με τον οποίο χρησιμοποιούνται τα drone και επομένως δεν είναι μόνο θέμα τεχνολογίας αλλά επίσης των πολιτικών και στρατιωτικών αποφάσεων. Έτσι, μπορούμε να πούμε ότι τα drone βελτιώνουν την ικανότητα διαχείρισης κινδύνων των εμπόλεμων μερών, καθώς καθιστούν ευκολότερη τη διαδικασία επιμερισμού των.

Μία από τις κρίσιμες επιλογές που πρέπει να κάνουν οι εμπόλεμοι όταν χρησιμοποιούν drone είναι να αποφασίσουν εάν η βελτίωση της προστασία των φίλιων δυνάμεων θα οδηγήσει στη μείωση των κινδύνων για τους αμάχους και θα βελτιώσει την γενικότερη ικανότητα συμμόρφωσης με τους ηθικούς και νομικούς περιορισμούς στον πόλεμο. Παρέχοντας στους χρήστες τους μεγαλύτερο έλεγχο στον τρόπο κατανομής των κινδύνων και απελευθερώνοντάς τους από το βάρος της προστασίας των φίλιων δυνάμεων (τουλάχιστον σε ορισμένη έκταση), τα drone αυξάνουν δραματικά την ικανότητα, των χρηστών τους, να πολεμούν με τρόπους που συνάδουν με τις αρχές της θεωρίας του *δίκαιου πολέμου*. Αυτό καθιστά τα drone ηθικά αποδεκτά, ως κατηγορία όπλων, και πρέπει να δούμε τη διάδοσή τους με συγκρατημένη αισιοδοξία. Η αισιοδοξία σχετικά με τις δυνατότητες που δημιουργούν για μεγαλύτερη συμμόρφωση με τους κανόνες του πολέμου, πρέπει να είναι συγκρατημένη καθώς πρέπει να σχεδιαστούν ασφαλιστικές δικλείδες έτσι ώστε να εξασφαλιστεί ότι αυτές οι δυνατότητες θα υλοποιούνται στην πράξη.

Από την άλλη μεριά το να παραδεχόμαστε ότι τα drone είναι ηθικά αποδεκτά και ότι μπορεί να παρέχουν ηθικά πλεονεκτήματα στους χρήστες τους δεν είναι το ίδιο με το να λέμε ότι όλες οι πιθανές χρήσεις των drone είναι ηθικά αποδεκτές ή προσδίδουν μια ηθική υπεροχή. Τα drone, όπως όλα τα όπλα και οι πλατφόρμες όπλων, μπορούν να χρησιμοποιηθούν σε ηθικά δικαιολογημένες επιθέσεις ή σε ανήθικες επιθέσεις. Για να τα αξιολογήσουμε, πρέπει επομένως να διαχωρίζουμε προσεκτικά τις ηθικές ανησυχίες που σχετίζονται με τα εγγενή χαρακτηριστικά τους από αυτές που προκύπτουν από τον τρόπο χρήσης τους σε κάθε περίπτωση. Δεν θέλω να υπονοήσω ότι τα drone ή άλλες στρατιωτικές τεχνολογίες είναι ηθικά

ουδέτερες απλώς και μόνο επειδή ελέγχονται από ανθρώπους. Τα drone είναι σχεδιασμένα με τρόπους που να εισάγουν ορισμένες πιθανές ενέργειες, ενώ παράλληλα να εξαλείφουν άλλες. Δημιουργούν νέες δυνατότητες για τους ελεγκτές τους και με αυτό τον τρόπο τους κατευθύνουν προς ένα συγκεκριμένο τρόπο δράσης. Είναι απαραίτητο να έχουμε υπόψη μας τον βαθμό στον οποίο τα drone επηρεάζουν ή και διαμορφώνουν τις νέες δυνατότητες στον τρόπο δράσης των φίλιων δυνάμεων και όσο δυνατόν να αποφεύγουμε να τα χαρακτηρίζουμε ως ουδέτερες μηχανές που δεν επηρεάζουν τους χρήστες τους.

Οι μηχανές, είτε πρόκειται για όπλα, είτε για πλατφόρμες όπλων δίνουν τη δυνατότητα στους ανθρώπους να ενεργούν ή να απέχουν από το να ενεργούν με ορισμένους τρόπους και μπορεί επομένως να υπόκεινται σε ηθική αξιολόγηση με βάση το φάσμα των πιθανών ενεργειών που μπορεί να εκτελέσουν. Όπως επισημαίνει ο Bruno Latour, «technologies bombard human beings with a ceaseless offer of previously unheard-of positions – engagements, suggestions, allowances, interdictions, habits, positions, alienations, prescriptions, calculations, memories.»³² Οι νέες τεχνολογίες δημιουργούν ακόμη και εντελώς νέους ρόλους για τους ανθρώπους, όπως αυτόν του να είσαι χειριστής drone. Αν και ο Latour δεν συζητά για τον τρόπο με τον οποίο τα σχεδιαστικά χαρακτηριστικά επηρεάζουν τα όπλα, προσφέρει όμως ένα ενδιαφέρον παράδειγμα του πόσο αποτελεσματικά οι ιδιότητες του υλικού ενός εργαλείου μπορούν να αναγκάσουν τον χρήστη του να ενεργήσει με συγκεκριμένο τρόπο, περιγράφοντας ένα ενοχλητικό για τον ίδιο σχεδιαστικό σφάλμα του γραφείου του:

«For reasons unknown to me, the maker of my desk prevents me from opening a drawer without the two others being carefully and completely shut. The designer has disappeared; besides, the firm (with some justice) went bankrupt ages ago. I am not a good enough bricoleur to discover the counterprogramme which would put an end to this aberration; nevertheless 20 times a day for 10 years, I am 'obliged' to obey this meddlesome moral law since I am not 'authorized' to leave the three drawers open at the same time. I rail against it but I get on with it, and I have

---

³² Bruno Latour, 'Morality and Technology: The End of the Means.' *Theory, Culture, & Society* 19, no.5–6 (2002) Σελ. 247–260, Σελ.252.

no shame in admitting that every day there is no other moral law that I apply with such inflexible severity. Blast it, it is because I am bound by it! »³³

Με το παράδειγμα του Latour καταδεικνύω ότι ακόμα και τα φαινομενικά ασήμαντα σχεδιαστικά χαρακτηριστικά μιας συσκευής μπορούν να κατευθύνουν τις ενέργειές μας σε συμπεριφορές/ρουτίνες που συνήθως διαφεύγουν της προσοχής μας. Ακόμα και ένα τέτοιο φαινομενικά ασήμαντο χαρακτηριστικό που εμποδίζει το ταυτόχρονο άνοιγμα όλων των συρταριών, σε ένα γραφείο, διαμορφώνει τον τρόπο με τον οποίο εκτελεί την εργασία του, ο Latour και του θυμίζει ένα πολύ βαθύτερο υπαρξιακό πρόβλημα: ότι οι πράξεις του επηρεάζονται από κάποιες εγγενείς δυνατότητες του υλικού κόσμου.

Όλες οι συσκευές με τις οποίες αλληλεπιδρούμε έχουν αυτό που θα ονομάσω «λανθάνουσες δυνατότητες», το οποίο ορίζω ως το εύρος των πιθανών ενεργειών που επιτρέπει η συσκευή στους χρήστες να εκτελέσουν. Με το παράδειγμα του Latour, μπορούμε να καταλάβουμε ότι ο σχεδιασμός του γραφείου διαμόρφωσε τις ενέργειές του, αλλά όχι με ντετερμινιστικό τρόπο. Το γραφείο δεν τον ανάγκασε να εργαστεί σε ένα συγκεκριμένο έργο ή να εγκαταλείψει την εργασία του. Του απέκλεισε μόνο συγκεκριμένους τρόπους ενεργείας που θα μπορούσαν διαφορετικά να ήταν μέρος της καθημερινότητάς του. Υπήρχε δηλαδή μια αλληλεπίδραση μεταξύ του Latour και του γραφείου του που τον οδήγησε να διαμορφώσει τη συμπεριφορά του με βάση το εύρος των δυνατοτήτων που του επέτρεπε το γραφείο του. Ο Latour παρεμποδίστηκε από το να ακολουθήσει έναν συγκεκριμένο τρόπο δράσης, αλλά μπορούμε να τον φανταστούμε να ενεργεί με πολλούς διαφορετικούς τρόπους ενώ ταυτόχρονα θα εξακολουθεί να συμμορφώνεται με το σχέδιο του γραφείου του.

Συμπερασματικά το εύρος των πιθανών χρήσεων ποικίλλει ανάλογα με τη συσκευή. Μια συσκευή που ελέγχει αυστηρά αυτό που μπορεί να κάνει ένας χρήστης έχει ένα περιορισμένο λανθάνον δυναμικό, ενώ μία που του επιτρέπει μεγάλη ελευθερία έχει μια ευρεία λανθάνουσα δυνατότητα. Μπορούμε να αξιολογήσουμε τις ηθικές επιπτώσεις που μπορεί να έχει η χρήση μιας συσκευής διερευνώντας εάν οι λανθάνουσες δυνατότητες της αυξάνουν ή μειώνουν τις πιθανότητες ανήθικης συμπεριφοράς του χρήστη της.

---

³³ Ίδιος Σελ. 253.

Στην περίπτωση μας, οι πυρηνικές συσκευές και άλλα Όπλα Μαζικής Καταστροφής (ΟΜΚ) μπορούν, δίκαιως, να καταταχθούν ως «ανήθικες» λαμβάνοντας υπόψη τις εγγενείς δυνατότητές τους. Μπορούν να χρησιμοποιηθούν με πολλούς διαφορετικούς τρόπους και στην επιδίωξη πολλών διαφορετικών στόχων. Θα μπορούσαν να αναπτυχθούν σε δικαιολογημένους πολέμους εναντίον επιθετικών εχθρών ή ενάντια σε καθεστώτα που προκαλούν γενοκτονίες σε μια απέλπιδα προσπάθεια να αποτραπούν ανθρωπιστικές κρίσεις. Υπάρχει επίσης πιθανότητα κάποια, μικρής ισχύος, ΟΜΚ να χρησιμοποιηθούν εναντίον των εχθρικών στρατιωτικών δυνάμεων χωρίς να προκαλέσουν παράπλευρες απώλειες στον άμαχο πληθυσμό. Ίσως ένα από τα πιο εύλογα σενάρια για τη χρήση πυρηνικών όπλων είναι να χρησιμοποιούνται εναντίον αποθεμάτων χημικών ή βιολογικών όπλων καθώς θα μπορούσαν να τα εξαλείψουν χωρίς κίνδυνο, μέσω της καύσης τους από την έντονη θερμότητα μιας πυρηνικής έκρηξης³⁴. Υπάρχουν λοιπόν ορισμένες πιθανές χρήσεις των ΟΜΚ που θα μπορούσαν να δικαιολογηθούν ηθικά. Το πρόβλημα είναι ότι το εύρος των δικαιολογημένων χρήσεων υπερκαλύπτεται από τις αμέτρητες ανήθικες χρήσεις των πυρηνικών όπλων. Η ανισορροπία μεταξύ των λανθανουσών δυνατοτήτων χρήσης, των πυρηνικών όπλων και άλλων ΟΜΚ, μας οδηγεί να θεωρούμε τη χρήση τους ως ανήθικη, κατά γενικό κανόνα.

Ως κατηγορία μηχανών, τα drone έχουν ένα τεράστιο εύρος δυνατών χρήσεων — ένα ευρύ λανθάνον δυναμικό. Τα περισσότερα drone που βρίσκονται αυτή τη στιγμή σε υπηρεσία ή υπό ανάπτυξη έχουν σχεδιαστεί για να είναι ευέλικτες και προσαρμόσιμες πλατφόρμες όπλων που εκτελούν πολλές διαφορετικές λειτουργίες. Τα drone παράγονται σε μια τόσο ευρεία ποικιλία που είναι δύσκολο να προβλεφθούν όλοι οι πιθανοί τρόποι χρήσης τους, στο μελλοντικό πεδίο συγκρούσεων. Άλλωστε αυτά τα μηχανήματα μπορούν να χρησιμεύσουν ως πληρεξούσιοι των ανθρώπων σε σχεδόν οποιονδήποτε παρόντα, στρατιωτικό ρόλο και ενδέχεται να εισάγουν και νέους ανύπαρκτους έως τώρα ρόλους. Οι λανθάνουσες δυνατότητες των στρατιωτικών drone είναι πολύ μεγάλες, για να προβούμε σε τυχόν σαρωτικές γενικεύσεις σχετικά με την εγγενή ηθική η ανηθικότητα αυτών των μηχανών.

---

³⁴ David A. Koplow, *Death by Moderation: The U.S. Military's Quest for Useable Weapons* (New York: Cambridge University Press, 2010).

Ακόμα κι αν περιορίσουμε την εστίασή μας σε συγκεκριμένα μη επανδρωμένα οχήματα, το προαναφερόμενο στοιχείο παραμένει αληθινό. Για παράδειγμα το UAV Predator, ήγειρε, ειδικά στις ΗΠΑ, μεγάλο κύμα καταδικαστικών αντιδράσεων εναντίον της χρήσης του επειδή χρησιμοποιήθηκε εκτεταμένα στις επιχειρήσεις των στοχευμένων δολοφονιών εναντίον υπόπτων τρομοκρατών, αλλά αυτό ήταν μόνο μια μικρή πτυχή των επιχειρησιακών ρόλων που μπορούσε να φέρει εις πέρας. Τα εν λόγω UAV επίσης υποστήριζαν τις χερσαίες δυνάμεις, διεξήγαγαν αναγνωρίσεις, αναζητούσαν ομάδες ανταρτών και ενεργούσαν ως δολώματα για να κατευθύνουν την προσοχή μακριά από τα επανδρωμένα αεροσκάφη. Επιπλέον, μπορούμε να φανταστούμε αμέτρητες άλλες δυνατότητες, όπως ο εντοπισμός θυμάτων που χρειάζονται φροντίδα ή η παράδοση μικρών φορτίων σε απομακρυσμένες περιοχές. Επιπρόσθετα έχουν γίνει δοκιμές ακόμη και για τη χρήση των Predators εναντίον εχθρικού αεροσκάφους³⁵. Δεδομένης αυτής της μεγάλης ποικιλίας χρήσεων ενός συγκεκριμένου τύπου drone, είναι προβληματικό να καταδικάζουμε όλα τα drone ή ακόμα και ένα συγκεκριμένο μοντέλο.

Είναι επίσης παραπλανητικό να πιστεύουμε ότι όλες οι ένοπλες δυνάμεις θα χρησιμοποιούν τα drone με τον ίδιο ακριβώς τρόπο με τον αμερικανικό στρατό. Όπως επισημαίνει ο Gwynne Dyer, οι στρατοί έχουν ξεχωριστά στυλ³⁶. Οργανώνονται και πολεμούν με διαφορετικούς τρόπους με βάση τον πολιτισμό τους, τα πολιτικά πλαίσια, τις στρατηγικές ανησυχίες τους και τους διαθέσιμους πόρους. Ο Dyer υποστηρίζει ότι ο αμερικανικός στρατός, όταν διεξάγει τις επιχειρήσεις του, χαρακτηρίζεται από μεγάλη εξάρτηση από την τεχνολογία και από την ακλόνητη εμπιστοσύνη στην ικανότητά αυτής να επιτυγχάνει τη νίκη μέσω της τεχνολογικής υπεροχής. Σχεδόν δύο δεκαετίες, πριν ο αμερικανικός στρατός αναπτύξει drone για να πραγματοποιήσει επιθετικές επιχειρήσεις, ο Dyer έκανε μια προληπτική εκτίμηση της στρατηγικής κουλτούρας που θα οδηγούσε τελικά σε αυτό το σημείο. «Αυτή η νέα και οξεία πολιτική αλλεργία στις στρατιωτικές απώλειες έχει ωθήσει την έρευνα και ανάπτυξη των συμβατικών όπλων στις ΗΠΑ τις τελευταίες δεκαετίες. Έχει δοθεί προτεραιότητα σε οπλικά συστήματα που θα επιτρέψουν στα αμερικανικά στρατεύματα να εφαρμόζουν βία περιορίζοντας ταυτόχρονα τις δικές

---

³⁵ Armin Krishnan, *Killer Robots: Legality and Ethicality of Autonomous Weapons* (Burlington, VT: Ashgate, 2009), Σελ.27.

³⁶ Gwynne Dyer, *War: The Lethal Custom* (Carroll & Graf, 1984), Σελ.373.

τους απώλειες στο ελάχιστο»³⁷ Έτσι, ενώ περιμένουμε ότι τα drone θα είναι ελκυστικά σχεδόν σε όλα τα κράτη, δεν πρέπει όμως, να υποθέτουμε, ότι θα χρησιμοποιηθούν σύμφωνα με κάποιο ενιαίο δόγμα ή ακόμη ότι θα χρησιμοποιηθούν στον ίδιο βαθμό από διαφορετικούς εμπόλεμους.

Όσοι υπερασπίζονται τα drone συχνά βιάζονται να υποθέσουν ότι οι χρήσεις τους είναι εντελώς διαφορετικές από τις εγγενείς ιδιότητες της μηχανής. Είναι λάθος να πιστεύουμε ότι η τεχνολογία είναι ουδέτερη ή ότι δεν μας επηρεάζει με συγκεκριμένους τρόπους. Η κριτική επί αυτών των μηχανών είναι σωστή στο βαθμό που εστιάζει στους τρόπους με τους οποίους μπορούν να περιορίσουν τις ενέργειες των χρηστών τους εντός ενός ηθικού πλαισίου. Ωστόσο, οι επικριτές των drone τείνουν να κάνουν το αντίθετο λάθος. Συχνά αποδίδουν εγγενείς ανήθικες ιδιότητες στα drone ή υπερεκτιμούν τον βαθμό στον οποίο τα χαρακτηριστικά των μηχανημάτων ενθαρρύνουν τους χρήστες τους να ενεργούν ανήθικα. Δείχνουν ότι οι μηχανές μπορούν να κατευθύνουν τις ενέργειες των χρηστών τους, εστιάζοντας την κριτική τους σε ένα στενό φάσμα χρήσεων— ίσως ακόμη και σε μία—ενώ παραβλέπουν ή αποκρύπτουν τις πολλές, ηθικά δικαιολογημένες χρήσεις τους.

---

³⁷ Ιδίου Σελ. 380 «This new and acute political allergy to military casualties has shaped most U.S. research and development on conventional weapons for the past several decades. Priority has been given to weapons systems that will allow American troops to apply force while limiting their own casualties to an absolute minimum. »

Εικόνα 1: Απεικόνιση drone MQ-9 στην περίφραξη της Αεροπορικής Βάσης Bagram/Αφγανιστάν

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 2 «ΤΟ ΗΘΙΚΟ ΤΟΠΙΟ ΤΟΥ ΠΟΛΕΜΟΥ ΜΕ DRONE»

War ... is so horrible, that nothing but mere Necessity, or true Charity can make it lawful.

Hugo Grotius³⁸

DRONES ΚΑΙ ΣΤΟΧΕΥΜΕΝΕΣ ΔΟΛΟΦΟΝΙΕΣ

Η συζήτηση για το κατά πόσον είναι ηθικά δίκαιη η χρήση των drone, για τη διεξαγωγή του πολέμου, συνδέθηκε στενά με τις συζητήσεις σχετικά με το κατά πόσον και ο «Πόλεμος κατά της Τρομοκρατίας», που ξεκίνησαν οι ΗΠΑ μετά το χτύπημα της 11^{ης} Σεπτεμβρίου 2001, ήταν ηθικά δικαιολογημένος. Οι δύο συζητήσεις συνδέθηκαν καθώς η στρατηγική «αποκεφαλισμού» (στρατηγική δολοφονίας των επιφανών ηγετών του εχθρού για την υποβάθμιση ή την καταστροφή ολόκληρων των οργανώσεων), που ακολούθησαν οι ΗΠΑ, είχε ως κύριο μέσο υλοποίησής της, δύο συγκεκριμένα UCAVs, το MQ-1 Predator και το MQ-9 Reaper. Οι ΗΠΑ είναι ο κορυφαίος χρήστης drone παγκοσμίως. Χρησιμοποιεί τα πιο αναγνωρίσιμα UAV και τα έχει αναπτύξει σε ρόλους που είναι δικαιολογημένα αμφιλεγόμενοι. Οι λανθάνουσες δυνατότητες των UAV ώθησαν τις ΗΠΑ προς την εφαρμογή της στρατηγικής του αποκεφαλισμού καθιστώντας ευκολότερη από ποτέ την παρακολούθηση και την επίθεση σε ύποπτους τρομοκράτες, όχι μόνο σε χώρες με τις οποίες οι ΗΠΑ βρίσκονταν ενεργά σε πόλεμο, αλλά και σε κάποιες που δεν βρίσκονταν όπως η Υεμένη, το Πακιστάν και η Σομαλία. Ο πόλεμος κατά της τρομοκρατίας επίσης έχει επηρεάσει την πορεία ανάπτυξης των drone παρέχοντας, στους κατασκευαστές τους κίνητρα, έτσι ώστε να εστιάζονται στη δημιουργία μη επανδρωμένων αεροσκαφών που είναι εξοπλισμένα για να φέρνουν εις πέρας χτυπήματα χαμηλής έντασης.

---

³⁸ Hugo Grotius, *The Rights of War and Peace*, trans. Jean Barbayrac (London: W. Innys, 1738), p. 507.

Οι επικριτές των drone είχαν εκφράσει σημαντικές ανησυχίες σχετικά με τις επιχειρήσεις UAV κατά τη διάρκεια του «Πολέμου κατά της Τρομοκρατίας», με τις προσπάθειες τους να στοχεύουν στην αμφισβήτηση της ηθικής των στοχευμένων δολοφονιών δείχνοντας ότι η υποκείμενη λογική, του υπόψη πολέμου, είναι λανθασμένη και ανεξάρτητη από τα μηχανήματα που χρησιμοποιούνταν στις επιθέσεις. Ωστόσο, οι συζητήσεις για την ηθική του πολέμου με τη χρήση drone καθώς και των στοχευμένων δολοφονιών, ως αντιτρομοκρατική στρατηγική, μπέρδεψαν το ευρύ κοινό και ήταν εις βάρος της κατανόησής του σχετικά με τα drone. Συναφώς πολλές συζητήσεις για drone δεν έκαναν τίποτα άλλο από το να υποδηλώνουν ότι δεν υφίστανται άλλες χρήσεις για αυτές τις μηχανές πέρα από τη συγκεκριμένη τακτική ή οραματίζονταν ένα μελλοντικό πόλεμο με τη χρήση drone που ήταν άρρηκτα συνδεδεμένος με τον τρόπο χρήσης αυτών των μηχανών στον «Πόλεμο κατά της Τρομοκρατίας». Ακόμη χειρότερα, στοιχεία που αποδείκνυαν ότι ορισμένες στοχευμένες δολοφονίες ήταν ηθικά αμφισβητήσιμες χρησιμοποιούνταν ως απόδειξη ότι τα drone είναι κατακριτέα γενικά.

Είναι λάθος να υποθέτουμε ότι τα drone θα χρησιμοποιούνται πάντα όπως συνέβη κατά τη διάρκεια του «Πολέμου κατά της Τρομοκρατίας», ειδικά όταν τα χειρίζονται άλλες ένοπλες δυνάμεις ή όταν αναπτύσσονται διαφορετικοί τύποι drone. Το προαναφερόμενο αποδείχθηκε περίτρανα σε όλες τις μετέπειτα συγκρούσεις με πιο πρόσφατη την περίπτωση του Ναγκόρνο-Καραμπάχ όπου οι κυρίαρχες χρήσεις τους εστίασαν στην καταστροφή της Αεράμυνας της Αρμενίας από τις Αζερικές δυνάμεις³⁹. Τα drone δεν ήταν η αιτία της αμφιλεγόμενης στρατηγικής των στοχευμένων δολοφονιών του αμερικανικού στρατού. Μάλλον, ήταν ένα σύμπτωμα της αμερικανικής στρατηγικής η οποία πρόσταζε τη διεξαγωγή του «Πολέμου κατά της Τρομοκρατίας» όσο πιο γρήγορα και με κάθε διαθέσιμο μέσο. Τα UAV κάλυπταν μια συγκεκριμένη ανάγκη η οποία ήταν ότι, πρέπει να πραγματοποιηθούν κρυφά χτυπήματα εναντίον υπόπτων τρομοκρατών και ανταρτών με τον ελάχιστο δυνατό κίνδυνο για το στρατιωτικό προσωπικό των ΗΠΑ. Για να εκπληρωθεί η ίδια ανάγκη χρησιμοποιήθηκαν δυνάμεις ειδικών επιχειρήσεων, ιδιωτικοί στρατιωτικοί εργολάβοι, πύραυλοι πλεύσης μακράς

---

³⁹ [Οι Αζέροι κάνουν εκτεταμένη χρήση τουρκικών UCAV Bayraktar για να κάψουν τους Αρμένιους μαχητές στο Ναγκόρνο-Καραμπάχ. Ποιοι τα πετούν; - Πτήση & Διάστημα \(ptisidiastima.com\)](#)
(Ημερομηνία προσπέλασης 02 Δεκ 21)

εμβέλεια και χτυπήματα στον κυβερνοχώρο. Τα UAV αποδείχθηκαν πιο αποτελεσματικά από τα άλλα μέσα επίθεσης, στο βαθμό που παρουσιάζουν χαμηλότερο κίνδυνο για τους χρήστες τους καθώς και σε σχέση με τους κινδύνους που σχετίζονται με τις ειδικές επιχειρήσεις και την εκτέλεση αποστολών από ιδιώτες-εργολάβους. Είναι πιο αποτελεσματικά στη στόχευση συγκεκριμένων ατόμων από τους πυραύλους και τα όπλα στον κυβερνοχώρο. Ωστόσο αποτελούν μία επιλογή από τη διαθέσιμη φαρέτρα όπλων και τακτικών που χρησιμοποιούνται για παρόμοιους σκοπούς.

Μέχρι στιγμής, τα UAV έχουν χρησιμοποιηθεί μόνο για να αντικαταστήσουν ανθρώπους και επανδρωμένα οχήματα σε αποστολές που ήδη εκτελούνταν και έχουν ακολουθήσει μια πορεία που αντανάκλα τους στρατηγικούς στόχους των ΗΠΑ. Την ίδια στιγμή, τα drone βοήθησαν στην προώθηση ενός πιο ευαίσθητου ηθικά τρόπου για την εκτέλεση αυτών των αποστολών. Ο πύραυλος και το UAV μπορούν και τα δύο να χρησιμοποιηθούν για να καταστρέψουν το σπίτι ενός ύποπτου τρομοκράτη, ωστόσο ένα UAV μπορεί να παρακολουθεί το σπίτι για ώρες και να βοηθήσει να διασφαλιστεί ότι η επίθεση θα πραγματοποιηθεί μόνο όταν τα μέλη της οικογένειας του τρομοκράτη εγκαταλείψουν το κτίριο. Τα drone όχι μόνο εγγυόνται ότι οι επιθέσεις εξαπολύονται μόνο όταν οι άμαχοι βρίσκονται σε απόσταση ασφαλείας αλλά επιπλέον διευρύνουν τις δυνατότητες δράσης με πολύ μεγαλύτερο σεβασμό σε αυτούς. Επεξηγηματικά, ακόμη και όταν τα UAV χρησιμοποιήθηκαν λανθασμένα στον «Πόλεμο κατά της Τρομοκρατίας», θα πρέπει να καταδικάσουμε αυτές τις συγκεκριμένες περιπτώσεις κατάχρησης, ενώ ταυτόχρονα να αναγνωρίσουμε ότι οι εναλλακτικές μέθοδοι στόχευσης των υπόπτων ήταν συγκριτικά χειρότερες.

ΠΟΛΙΤΙΚΟΣΤΡΑΤΙΩΤΙΚΗ ΣΥΝΕΡΓΑΣΙΑ ΚΑΙ DRONE

Ορισμένοι επικριτές των drone υποστηρίζουν ότι συνδέουν τις πολιτικές και στρατιωτικές τεχνολογίες με προβληματικό τρόπο. Ο Roger Stahl επικρίνει τη χρήση μη στρατιωτικών τεχνολογιών σε στρατιωτικά προϊόντα. Όπως επισημαίνει, «ο κατασκευαστής όπλων Raytheon προσέλαβε μια ομάδα σχεδιαστών βιντεοπαιχνιδιών για να δημιουργήσει ένα πιο εργονομικό και διαδραστικό

χειριστήριο ελέγχου, για τα UAV, που να έμοιαζε με το αντίστοιχο του PlayStation και αυτοί σχεδίασαν τελικά ένα σύστημα ελέγχου βασισμένο σε επεξεργαστή Xbox.»⁴⁰. Ο Peter Singer αναπτύσσει ένα παρόμοιο σκεπτικό όταν εφιστά την προσοχή στον στρατό των ΗΠΑ σχετικά με την απόφαση του να προσομοιάζουν ορισμένα χειριστήρια drone σε αυτά του PlayStation ή να ρυθμίζουν το ρομπότ Crusher με το Apple iTouch⁴¹. Ο Galliot χαρακτηρίζει τη χρήση τεχνολογιών βιντεοπαιχνιδιών σε drone και άλλα οπλικά συστήματα ως ανησυχητικά γιατί «οι άνθρωποι συχνά κάνουν πράγματα στα βιντεοπαιχνίδια που δεν θα τα έκαναν στην πραγματική ζωή και αυτό μπορεί με κάποιο τρόπο να μεταφερθεί στη χρήση των μη επανδρωμένων συστημάτων.»⁴².

Εκφράζονται επίσης ανησυχίες για το γεγονός ότι η κοινή χρήση τεχνολογίας θα μπορούσε να ωφελήσει τις ΕΔ, καθιστώντας δυνατή τη στρατολόγηση στρατιωτών που ήδη γνωρίζουν τον τρόπο να χειριστούν τα όπλα και τα οχήματα, που θα χρησιμοποιήσουν κατά τη διάρκεια της στρατιωτικής τους θητείας. Σύμφωνα με τον Singer, «χρησιμοποιώντας χειριστήρια βιντεοπαιχνιδιών, ο στρατός μπορεί να εκμεταλλευτεί τα δισεκατομμύρια δολάρια που έχουν ξοδέψει ήδη οι εταιρείες παιχνιδιών για το σχεδιασμό των χειριστηρίων καθώς και στην εκπαίδευση μιας ολόκληρης γενιάς στη χρήση τους.»⁴³

Οι κατήγοροι των drone, για τη μίξη στρατιωτικών και πολιτικών τεχνολογιών με προβληματικούς τρόπους εγείρουν μια σειρά από αλληλένδετα σημεία που πρέπει να τα ξεδιαλύνουμε. Ορισμένες από τις ηθικές ανησυχίες τους θα μπορούσαν να επανεκκινήσουν μια αξιολόγηση του τρόπου λειτουργίας των drone καθώς και των σχετικών τεχνολογιών που χρησιμοποιούνται για την παραγωγή τους. Ειδικότερα, υπάρχει κίνδυνος η πολιτικοστρατιωτική αλληλεπίδραση να είναι μια οδός για υπερβολικές δαπάνες ή για συνεργασία που πιθανόν να οδηγήσει στη διάβρωση του διαχωρισμού μεταξύ της στρατιωτικής και της πολιτικής βιομηχανίας. Παρόλα αυτά, η πρακτική του δανεισμού ή της αδειοδότησης χρήσης υφιστάμενων τεχνολογιών σε drone δεν είναι εγγενώς προβληματική εφόσον τηρούνται κάποιοι

---

⁴⁰ Roger Stahl, *Militainment, Inc.: War, Media, and Popular Culture* (New York: Routledge, 2009), Σελ.91.

⁴¹ P.W. Singer, *Wired for War: The Robotics Revolution and Conflict in the 21st Century* (New York: Penguin Press, 2009).

⁴² Jai Galliot, *Military Robots: Mapping the Moral Landscape* (Burlington, VT: Ashgate, 2015), Σελ.142.

⁴³ Singer Σελ.68.

κανόνες. Όπως δείχνουν τα παραπάνω παραδείγματα, πολλοί σχολιαστές διατείνονται ότι η κοινή χρήση της τεχνολογίας προκαλεί τους πολίτες ενός κράτους να ενταχθούν στον στρατό, τους εκπαιδεύει να πολεμήσουν ή ακόμα και τους δίνει την εικόνα ότι ο πόλεμος είναι κάτι κοινότυπο. Δηλαδή, οι προαναφερόμενοι επικριτές των drone, θεωρούν ότι οποιαδήποτε μορφής πολιτικοστρατιωτικής αλληλεπίδρασης επηρεάζει τον τρόπο με τον οποίο σκέφτονται οι άνθρωποι για τον πόλεμο. Αυτό το είδος ιδεολογικής κριτικής είναι πιο εμφανές όταν, ο πόλεμος με τη χρήση drone, συνδέεται με την ψυχαγωγία, όπως αποδεικνύεται από τις αντιρρήσεις σχετικά με τη χρήση χειριστηρίων Xbox σε στρατιωτικούς ρόλους. Όλες οι προαναφερόμενες κριτικές υποδηλώνουν ότι υπάρχει κάτι ανησυχητικό σχετικά με την υιοθέτηση από τον στρατό συσκευών ψυχαγωγίας πολιτών—ειδικά όταν οι στρατιώτες χρησιμοποιούν παρόμοιες συσκευές για να σκοτώνουν ανθρώπους.

Δεν είναι σαφές γιατί θα έπρεπε να έχει σημασία, τουλάχιστον από ηθικής άποψης, το γεγονός ότι ορισμένες τεχνολογίες έχουν τόσο πολιτικές όσο και στρατιωτικές εφαρμογές. Το σύστημα παγκόσμιου εντοπισμού θέσης (GPS) χρησιμοποιείται τόσο στα συστήματα καθοδήγησης των πυραύλων όσο και στις καθημερινές μετακινήσεις των πολιτών με τα οχήματα τους. Κάποια συνθετικά υλικά, όπως το νάιλον, έλκουν την προέλευσή τους από στρατιωτικά ερευνητικά προγράμματα. Ορισμένες τεχνικές για τη συντήρηση των τροφίμων, συμπεριλαμβανομένης της κονσερβοποίησης και της αντικατάστασης του βουτύρου με τη μαργαρίνη, υιοθετήθηκαν για πρώτη φορά από στρατούς που αγωνίζονταν με υλικοτεχνικά εμπόδια. Αυτά τα είδη κοινής χρήσης τεχνολογίας δεν είναι ηθικά προβληματικά, ειδικά όταν οι στρατιωτικές και πολιτικές εφαρμογές των τεχνολογιών είναι συνήθως πολύ μακριά η μία από την άλλη. Είναι απίθανο να γνωρίζουν οι περισσότεροι άνθρωποι που παίζουν Xbox ή χρησιμοποιούν iTouch ότι αυτές οι συσκευές έχουν στρατιωτικές εφαρμογές, το οποίο με τη σειρά του κάνει απίθανο το γεγονός η χρήση αυτών των συσκευών να αυξήσει την υποστήριξη για τις στρατιωτικές επιχειρήσεις ή να προκαλέσει αλλαγές στη στάση των πολιτών απέναντι στον πόλεμο.

Λαμβάνοντας υπόψη τα ανωτέρω μπορούμε να συμπεράνουμε ότι ενώ είναι καλό να εξετάζουμε προσεκτικά τις σχέσεις αλληλεπίδρασης μεταξύ του πολιτικού και του στρατιωτικού τομέα οι αποδείξεις που να υποδηλώνουν ότι υπάρχει κάτι

ηθικά απαράδεκτο με τις τεχνολογίες του πολιτικού τομέα που χρησιμοποιούν τα drone, είναι ανεπαρκείς.

Εικόνα 2: Σταθμός ελέγχου (Ground Control Station, GCS) drone MQ-9 Reaper

ΜΕΤΡΙΑΣΗ ΤΩΝ ΚΙΝΔΥΝΩΝ ΤΟΥ ΠΟΛΕΜΟΥ ΚΑΙ ΤΑ ΑΠΟΤΕΛΕΣΜΑΤΑ ΤΟΥ ΣΤΟΥΣ ΠΟΛΙΤΕΣ ΤΟΥ ΚΡΑΤΟΥΣ

Οι προοπτικές χειραγώγησης των πολιτών, με την ολοένα και αυξανόμενη χρήση των drone, εγείρει σχετικές ανησυχίες. Το γεγονός ότι τα drone δρουν ως αντιπρόσωποι των στρατιωτών, για την διεξαγωγή του πολέμου, τοποθετώντας τις μηχανές μεταξύ των αντιμαχόμενων πλευρών, θα μπορούσε να δημιουργήσει μια στρεβλή άποψη για τη μορφή του πολέμου και για τις επιπτώσεις του. Αυτή η στρεβλή εικόνα του πολέμου θα μπορούσε επίσης να επηρεάσει τη στάση των πολιτών για τα μη επανδρωμένα αεροσκάφη ή για τον πόλεμο γενικότερα λόγω της ευκολότερης και πιο άμεσης δυνατότητας να παρουσιάζονται επιλεκτικά πληροφορίες σχετικά με τον τρόπο με τον οποίο πραγματοποιούνται οι επιθέσεις και το κόστος που έχουν. Είναι δυνατό να αποκρύπτονται οι δυσάρεστες συνέπειες που μπορεί να έχουν τα χτυπήματα, με τα μη επανδρωμένα αεροσκάφη, σε αθώους

ανθρώπους αλλά επίσης και να αποφεύγεται η έρευνα τυχόν περιστατικών κακής διαχείρισής τους. Επιπλέον, αυτές οι δραστηριότητες εμπίπτουν στην κατηγορία της κοινής χρήσης της πολιτικοστρατιωτικής τεχνολογίας που ανέλυσα στην προηγούμενη ενότητα. Δηλαδή οι παραγωγοί των Μέσων Μαζικής Ενημέρωσης ή των Μέσων Κοινωνικής Δικτύωσης συμμετέχουν συχνά στη δημιουργία των σύντομων σκηνών ή των αποσπασμάτων βίντεο παρουσιάζοντας, με τον πλέον βολικό τρόπο, τη δράση των drone και εθίζοντας το κοινό στις σκηνές βίας.

Αυτές οι ανησυχίες εκφράζεται πιθανώς πιο αποτελεσματικά από τον James Der Derian στη συζήτησή του για την έννοια του ενάρτου πολέμου⁴⁴. Ο Der Derian δεν εστιάζει στα drone, αλλά αντιτίθεται στην αυξανόμενη τάση αναπαράστασης του πολέμου από τα drone και άλλα όπλα ακριβείας. Όπως το βλέπει, οι σύγχρονοι πόλεμοι και οι αναπαραστάσεις τους είναι ένας τρόπος επίδειξης της δράσης της μάχης χωρίς συνέπειες δηλαδή διέπετε από τη λογική του «ενάρτου πολέμου». Λεπτομέρειες όπως πτώματα, εκτοπισμένοι πληθυσμοί και κατεστραμμένες υποδομές παραλείπονται, έτσι ώστε να δώσουν την εντύπωση ότι ο πόλεμος είναι μια σχετικά καθαρή και χωρίς θύματα δραστηριότητα. Αυτή είναι μια τάση που ο Der Derian πιστεύει ότι αυξάνεται και σχετίζεται στενά με τα ρομποτικά όπλα. Όπως λέει, «η στρατηγική χαμηλού κινδύνου, υψηλής απόδοσης του ενάρτου πολέμου έχει μια δική της λογική, στην οποία ο ανθρώπινος ρόλος συρρικνώνεται αριθμητικά και ποιοτικά σε έναν ολοένα και αυξανόμενο ρομποτικό χώρο μάχης».

Πολλοί άλλοι έχουν εκφράσει παρόμοιες ανησυχίες, είτε βασιζόμενοι ρητά στην έννοια του «ενάρτου πολέμου» ή με την ανάπτυξη άλλων απόψεων σχετικά με το φαινόμενο της εξυγίανσης του πολέμου. Ο Stahl τονίζει τον βαθμό στον οποίο τα drone αποτελούν μέρος μιας ευρύτερης διαδικασίας συγχώνευσης της ψυχαγωγίας και του πολέμου, με αποτέλεσμα να στρατιωτικοποιείται ο πολιτισμός. Υποστηρίζει ότι η «militainment» έχει επεκταθεί δραματικά τις τελευταίες δεκαετίες και με ύπουλο τρόπο έχει μετατοπίσει την αντιμετώπιση των πολιτών από παθητικούς δέκτες πληροφοριών σε «εικονικούς πολίτες-στρατιώτες» οι οποίοι συμμετέχουν ενεργά σε προσομοιωμένους πολέμους. Για τον Stahl τα drone διαδραματίζουν σημαντικό ρόλο σε αυτή την διαδικασία μετεξέλιξης καθώς κάνουν δυνατή την διεξαγωγή των πολέμων με έναν τρόπο επιστημονικής φαντασίας

---

⁴⁴ James Der Derian, *Virtuous War: Mapping the Military-Industrial-Media-Entertainment Network* (New York: Routledge, 2009).

δυστοπίας⁴⁵. Ο ηθικός κίνδυνος που διαβλέπει, προέρχεται από το γεγονός ότι οι «στρατιωτικοποιημένες» κοινωνίες ενθαρρύνουν τους πολίτες τους, οι οποίοι σε κανονικές συνθήκες θα έπρεπε να είναι αυστηροί κριτές του πολέμου, να βλέπουν τον εαυτό τους ως ικανοποιημένα μέλη του στρατιωτικού οικοδομήματος. Οπότε αντιμετωπίζει τη «στρατιωτική» διασκέδαση ως έναν τρόπο υποστολής της δημοκρατικής διαδικασίας απόδοσης ευθυνών καθώς οι πολίτες θα είναι απασχολημένοι με το να παίρνουν μέρος στον πόλεμο παρά να εγείρουν αντιρρήσεις για αυτόν.

Τέλος, η Apel υποστηρίζει ότι οι πραγματικές πληροφορίες για τον πόλεμο παρουσιάζονται με προσεκτικά κατασκευασμένους τρόπους που μπορούν να παραπλανήσουν τους θεατές. «Όπως τα βιντεοπαιχνίδια, τα πλάνα της πολεμικής εμπειρίας που έχουν μονταριστεί και μελοποιηθεί ελκύουν τους νέους και δημιουργούν ένα αποσυνθετικό και αποπολιτικοποιημένο αποτέλεσμα που ενισχύει τις αισθήσεις ενώ αποδραματοποιούνται τα λιγότερο διασκεδαστικά αποτελέσματα του πολέμου.»⁴⁶ Η Apel αναφέρει τα drone ως χαρακτηριστικό παράδειγμα αυτής της τάσης καθώς υποστηρίζει ότι τα βίντεο με επιθέσεις από drone που αναρτήθηκαν στο διαδίκτυο εξυμνούν τα χτυπήματα δείχνοντάς την τεχνική ακρίβεια για όσους τους αρέσει να βλέπουν «τα πράγματα να ανατινάζονται χωρίς να βλέπουν το αίμα και τους διαμελισμούς»⁴⁷. Όπως υποστηρίζει και ο Stahl, αυτός ο τρόπος λειτουργίας των μέσων ενημέρωσης καταδεικνύει τα drone ως ιδιαίτερα ύπουλα εργαλεία χειραγώγησης των πολιτών.

Όσοι αντιτίθενται στους μεροληπτικούς τρόπους παρουσίασης του πολέμου έχουν δίκιο να σημειώνουν ότι υπάρχει κάτι ανησυχητικό στη χρήση drone ή άλλων τεχνολογιών για την απόκρυψη του κόστους της μάχης. Συμφωνώ μαζί τους στη σκέψη ότι είναι ανήθικο να χρησιμοποιούνται πλάνα από drone για να εξαπατηθεί το πολιτικό κοινό ή για να ξεφύγουν από τους ρυθμιστικούς περιορισμούς. Οι πολίτες των δημοκρατικών κοινωνιών πρέπει να έχουν πρόσβαση στις πληροφορίες για τον πόλεμο και ειδικά σε αξιόπιστες πληροφορίες έτσι ώστε να λάβουν εύλογες αποφάσεις σχετικά με το αν υποστηρίζουν τις στρατιωτικές ενέργειες, τις προμήθειες όπλων και τους φορείς χάραξης της πολιτικής που είναι

---

⁴⁵ Δυστοπία ονομάζεται η κοινότητα ή κοινωνία που είναι ανεπιθύμητη ή τρομακτική

⁴⁶ Dora Apel, *War Culture and the Contest of Images* (New Brunswick, NJ: Rutgers University Press, 2012), Σελ.181.

⁴⁷ Ιδίας Σελ. 182

υπεύθυνοι και για τη χάραξη της στρατιωτικής πολιτικής. Χωρίς αυτές τις πληροφορίες οι πολίτες μπορεί να μην είναι σε θέση να ασκήσουν πίεση στους εκλεγμένους αξιωματούχους η οποία είναι απαραίτητη για τη διατήρηση της λαϊκής κυριαρχίας.

Αυτή η ένσταση, όπως και τόσες άλλες από τις επικρίσεις που διατυπώθηκαν κατά των drone, επιλέγει να προβάλει μερικές πιθανές κακές χρήσεις των, ενώ αγνοεί τους πολλούς τρόπους με τους οποίους θα μπορούσαν να χρησιμοποιηθούν υπεύθυνα. Είναι αλήθεια ότι τα drone θα μπορούσαν να κρύψουν το κόστος του πολέμου τόσο από τους χειριστές τους όσο και το ευρύ κοινό. Ορισμένα βίντεο μπορεί να είχαν αυτό το αποτέλεσμα επειδή επεξεργάστηκαν προσεκτικά ή πλαϊσιώθηκαν ανακριβώς. Αλλά όπως θα αποδείξω αργότερα, είναι επίσης δυνατό, τα drone, να χρησιμοποιηθούν για την παροχή ακριβέστερων πληροφοριών και την αύξηση απόδοσης των κρατικών ευθυνών.

Τα drone δεν αυξάνουν απλώς τις προοπτικές για την προσομοίωση του πολέμου αλλά αναπόφευκτα δημιουργούν μια άνευ προηγουμένου προοπτική για την ακριβή αναπαράσταση του. Μπορεί να χρησιμοποιηθούν για να παραπλανήσουν ή να ενημερώσουν. Είναι μια πολιτική πρόκληση να αποφασιστεί ποιο ρόλο θα παίξουν και η οποία προσεγγίζεται καλύτερα μέσω των κανονισμών που πρέπει να ρυθμίζουν τη χρήση τους. Ειδικότερα, η πιθανότητα τα drone να παραμορφώνουν την οπτική μας γωνία για τον πόλεμο υπογραμμίζει τη μέγιστη σημασία ύπαρξης ανεξάρτητων αρχών για την επίβλεψη της χρήσης τους και τη διασφάλιση ότι τα μέλη του στρατού δεν θα μπορούν να αλλάξουν τα βίντεο προτού εξεταστούν από τα εποπτικά όργανα.

Επιπρόσθετα τα περισσότερα όπλα του σύγχρονου πολέμου κρύβουν τις απώλειες που προκαλούν. Στην πραγματικότητα, αυτή η κριτική για τα drone θα μπορούσε να εφαρμοστεί με μεγαλύτερη ακρίβεια σε πολλά άλλα όπλα που όχι μόνο αποτυγχάνουν να δείξουν τις συνέπειες της χρήσης τους, αλλά μπορεί να μην είναι καν σε θέση να δείξουν αυτές τις συνέπειες, ακόμη και υπό ιδανικές συνθήκες. Τα βομβαρδιστικά, το πυροβολικό, οι όλμοι και οι νάρκες ξηράς χρησιμοποιούνται τακτικά ενάντια σε αόρατους εχθρούς χωρίς την παραγωγή αρχείων για τις συνέπειές τους. Δηλαδή, κρύβουν το κόστος που επιφέρουν επειδή οι εγγραφές βίντεο δεν είναι ένα κανονικό υποπροϊόν του χειρισμού αυτών των όπλων. Οι

λανθάνουσες δυνατότητες των drone δεν αυξάνουν το εύρος της απόκρυψης των συνεπειών του πολέμου, αλλά αυξάνουν σημαντικά τις ευκαιρίες για τη διάδοση πληροφοριών για τον πόλεμο. Δεν πρέπει να καταδικάζουμε τα drone για την κακή χρήση των εγγραφών των βίντεο. Αντίθετα, θα πρέπει να αναγνωρίσουμε ότι τα drone αυξάνουν την προοπτική να διεξάγονται οι μάχες με μεγαλύτερη διαφάνεια και να καταδικάζουν τους ανθρώπους που αποτυγχάνουν να εκμεταλλευτούν αυτή την τους την ικανότητα.

ΜΕΤΡΙΑΣΗ ΤΩΝ ΚΙΝΔΥΝΩΝ ΤΟΥ ΠΟΛΕΜΟΥ ΚΑΙ ΤΑ ΑΠΟΤΕΛΕΣΜΑΤΑ ΤΟΥ ΣΤΟΥΣ ΧΕΙΡΙΣΤΕΣ ΤΩΝ DRONE

Πολλοί επικριτές των drone εγείρουν ανησυχίες για τις επιπτώσεις που δύνανται να επιφέρει, στους χειριστές των, η εξ' αποστάσεως συμμετοχή στις επιχειρήσεις και η αυτή καθαυτή διαμεσολάβηση που εκτελούν. Δύο στενά συνδεδεμένες ανησυχίες τείνουν να εμφανίζονται. Πρώτον, υπάρχει η πιθανότητα η απόσταση να μειώνει την ηθική επίγνωση των στρατιωτών στις συνέπειες των ενεργειών τους. Σύμφωνα με αυτό το σκεπτικό, ένας στρατιώτης, νιώθει μεγαλύτερα αισθήματα συμπάθειας όταν σκέφτεται αν θα επιτεθεί σε ανθρώπους που βρίσκονται κοντά του παρά ένας χειριστής drone που είναι τοποθετημένος χιλιάδες μίλια μακριά. Ο στρατιώτης στο έδαφος μπορεί να βρίσκεται σε καθημερινή επαφή με άτομα από την περιοχή και θα μπορούσε να έχει μια αίσθηση της ανθρωπιάς τους, ενώ ο χειριστής του drone θα αντιλαμβανόταν τους ανθρώπους μόνο ως πιθανούς στόχους. Η Johansson λέει ότι «ένα πρόβλημα με τη χρήση των UAV σήμερα είναι ότι οι χειριστές τους μπορεί να έχουν τη βάση τους στην άλλη πλευρά του πλανήτη, καθιστώντας τα όλα επικίνδυνα παρόμοια με ένα παιχνίδι υπολογιστή»⁴⁸.

Δεύτερον, υπάρχει η πιθανότητα τα drone να μειώνουν την ενσυναίσθηση λόγω του διαμεσολαβητικού χαρακτήρα της βίας τους. Οι χειριστές των drone δεν βλέπουν ποτέ τους στόχους με τα ίδια τους τα μάτια, με τις αισθήσεις τους. Αντιθέτως, βλέπουν τους στόχους σε μια οθόνη υπολογιστή, και συχνά από μια

---

⁴⁸ Linda Johansson, 'Is it Morally Right to Use Unmanned Aerial Vehicles (UAVs) in War?' *Philosophy & Technology* 24, no. 3 (2011):279–291, Σελ.285.

διαφορετική οπτική από αυτή που θα είχαν συνήθως εάν αλληλοεπιδρούσαν με αυτά τα άτομα. Αυτή η διαμεσολάβηση, υποστηρίζουν οι κριτικοί, καθιστά δύσκολο για τους χειριστές των drone να βλέπουν τους στόχους τους ως ανθρώπους και επομένως υπονομεύει κάθε αίσθηση κοινής ανθρωπιάς που να μπορεί να συντηρήσει τις ηθικές δεσμευσεις. Ο Enemark υποστηρίζει ότι «οι ηθικοί κανόνες του πολέμου αναμφισβήτητα προέρχονται σε μεγάλο βαθμό «από τη φυσική μας ενσάρκωση» που με τη σειρά της μας δίνει «την αίσθηση της αντιπροσωπευτικότητας και της ευθύνης για τις πράξεις μας.»⁴⁹⁵⁰. Επιπρόσθετα σύμφωνα για τον Chamayou, η άποψη που έχουν οι χειριστές drone για τους άλλους «δεν είναι ότι αντιπροσωπεύουν αντικείμενα αλλά ότι ενεργούν πάνω σε αυτά, τα στοχεύουν. Η λειτουργία του ματιού είναι αυτή ενός όπλου»⁵¹⁵².

Αυτές οι αντιρρήσεις για τη χρήση των drone έχουν κάποιο βαθμό ρεαλισμού καθώς είναι αποδεδειγμένο ότι οι άνθρωποι τείνουν να σχηματίζουν ένα πολύ ισχυρότερο αίσθημα ηθικής ευθύνης όταν βρίσκονται κοντά ο ένας στον άλλο ή μοιράζονται μια ταυτότητα. Μπορεί να υπάρχουν βιολογικές ρίζες για αυτό το γεγονός οι οποίες ενδέχεται να έχουν αναπτυχθεί κατά τη διάρκεια της ανθρώπινης εξέλιξης. Ωστόσο, οι επικριτές των drone αποτυγχάνουν να αναγνωρίσουν τις τεράστιες διαφορές μεταξύ των πολιτικών και στρατιωτικών πλαισίων. Σε πολιτικό πλαίσιο, εντός των κοινωνικών δεσμών, είμαστε έτοιμοι να αποφύγουμε να βλάψουμε τους άλλους ανθρώπους και να σεβόμαστε τα δικαιώματά τους έναντι οποιασδήποτε επίθεσης. Ο πόλεμος κινείται ξεκάθαρα εντός ενός ριζικά διαφορετικού πλαισίου. Οι στρατιώτες αναμένεται να σκοτωθούν μεταξύ τους. Είναι έτοιμοι να δουν τους εχθρούς τους ως εχθρικούς και επικίνδυνους ανθρώπους που πρέπει να σκοτωθούν. Οι εμπόλεμοι προετοιμάζουν τους στρατιώτες τους για τον πόλεμο, καταστέλλοντας σκόπιμα τα αισθήματα ενσυναίσθησης που θα μπορούσαν να εμποδίσουν την αποτελεσματικότητά τους στη μάχη.

Οι ισχυρισμοί ότι η απόσταση ή η διαμεσολάβηση προκαλούν κλιμάκωση της βίας δεν υποστηρίζονται από στοιχεία από προηγούμενες συγκρούσεις. Αυτό

---

⁴⁹ «the ethical rules of war arguably derive largely “from our physical embodiment” which in turn gives us “our sense of agency and responsibility for our actions. »

⁵⁰ Christian Enemark, *Armed Drones and the Ethics of War: Military Virtue in a Post-Heroic Age* (New York: Routledge, 2013), Σελ. 85.

⁵¹ «Serves not to represent objects but to act upon them, to target them. The function of the eye is that of a weapon.

⁵² Chamayou, *A Theory of the Drone*, Σελ.114.

δύσκολα θα μπορούσε να είναι φανερό καθώς ολόκληρη η ιστορία του πολέμου μέχρι τον εικοστό αιώνα είναι μια απόδειξη του πόσο εύκολα οι άνθρωποι μπορούν να σκοτωθούν μεταξύ τους από κοντινή απόσταση και χωρίς καμία τεχνολογική μεσολάβηση. Οι στρατιώτες έχουν σκοτωθεί μεταξύ τους με σπαθιά, δόρατα, βέλη και οποιοδήποτε άλλο αμβλύ αντικείμενο. Επιπλέον, ακόμη και στην παρούσα εποχή όπου τα περισσότερα όπλα χρησιμοποιούνται από μεγάλη εμβέλεια και με κάποιο τρόπο μεσολαβούν στην διεξαγωγή του πολέμου, οι θηριωδίες συνεχίζουν να γίνονται. Οι πιο τρομακτικές ανθρωπιστικές καταστροφές των δύο τελευταίων αιώνων πραγματοποιήθηκαν σε μεγάλο βαθμό χωρίς τη χρήση όπλων από απόσταση ή με τη μεσολάβηση της τεχνολογίας. Το Ολοκαύτωμα, η γενοκτονία στη Ρουάντα και τα «φονικά πεδία» στην Καμπότζη μας έρχονται στο μυαλό ως μερικά μόνο από τα πολλά παραδείγματα θηριωδιών που διαπράχθηκαν από κοντινή απόσταση.

Έχει ενδιαφέρον ότι η εις βάθος μελέτη της ψυχολογίας του φόνου, του Dave Grossman, είναι η πιο συχνή πηγή αποδεικτικών στοιχείων ότι η απόσταση διευκολύνει το φόνο. Από ορισμένες απόψεις αυτό είναι κατανοητό καθώς ο Grossman υποστηρίζει ότι οι άνθρωποι έχουν μια φυσική απέχθεια για το φόνο, ειδικά σε κοντινή απόσταση. Αυτό φαίνεται να υποδηλώνει ότι οποιοδήποτε όπλο είναι ικανό να μεσολαβήσει ή να αυξήσει το εύρος της βίας θα οδηγούσε σε περισσότερες δολοφονίες. Το επιχείρημα του Grossman τίθεται εν αμφιβόλω δεδομένου του τεράστιου όγκου αποδεικτικών στοιχείων που δείχνουν ότι οι άνθρωποι μπορούν να σκοτώσουν σε οποιοδήποτε εύρος. Ωστόσο, ακόμα κι αν υποθέσουμε ότι υπάρχει μια φυσική αποστροφή για τη μάχη από κοντά, ο Grossman υποστηρίζει ότι αυτό το συναίσθημα καταστέλλεται από τη στρατιωτική εκπαίδευση. Πράγματι, πολλά από τα άλλα γραπτά του στοχεύουν να δείξουν πόσο εύκολα μπορεί να ξεπεραστεί η αποστροφή για τη δολοφονία. Φτάνει μάλιστα στο σημείο να υποστηρίζει ότι τα βίαια βιντεοπαιχνίδια έχουν απευαισθητοποιήσει τους παίκτες τους και τους μετατρέπουν σε δολοφόνους. Αν αυτό ήταν αλήθεια, η εργασία του δεν θα μπορούσε να χρησιμοποιηθεί ως απόδειξη ότι ο πόλεμος από κοντά είναι λιγότερος βίαιος ή πιο ηθικός από τον εξ αποστάσεως πόλεμο. Αντιθέτως, προτείνει ότι η πραγματική ανησυχία είναι η στρατιωτική κατήχηση που καλλιεργεί την προθυμία για φόνο, όχι ένα συγκεκριμένο όπλο.

Φυσικά, οι στρατιώτες μερικές φορές συμπάσχουν με τους αντιπάλους τους, ακόμη και σε τέτοιο βαθμό που μπορεί να αρνηθούν να τους επιτεθούν. Πολλές αφηγήσεις στρατιωτών από τη μάχη δείχνουν ότι υπήρχαν στιγμές κατά τις οποίες ένας στρατιώτης αποφάσισε να μην πυροβολήσει έναν εχθρό ο οποίος προσωρινά κατέστη αδύναμος και πιο ανθρωπίνος. Αυτές οι στιγμές φαίνεται να έχουν να κάνουν με την αμοιβαία αναγνώριση κοινής ανθρωπιάς ή συναισθημάτων οίκτου και πολύ λιγότερο με την απόσταση ή τη διαμεσολάβηση. Ο Michael Walzer συζητά πολλά παραδείγματα στρατιωτών που αποφάσισαν να μην επιτεθούν σε αντιπάλους επειδή τα συναισθήματα τους ήταν τόσο βαθιά που ξεπέρασαν τις έντονες πολιτικές δυνάμεις που τους καθοδηγούσαν να σκοτωθούν ο ένας με τον άλλον. Οι στρατιώτες που περιγράφει, αποφάσισαν να μην επιτεθούν σε αντιπάλους που ήταν γυμνοί, μόνοι ή με κάθε άλλο τρόπο ανίκανοι για μάχη δηλαδή στρατιώτες που φαινόταν να είναι αβοήθητοι και μη απειλητικοί.

Οι ανησυχίες ότι τα drone διαβρώνουν τις ηθικές αναστολές μέσω της αποστασιοποίησης και τη διαμεσολάβηση του υπολογιστή βασίζονται επίσης σε εσφαλμένες υποθέσεις σχετικά με το πώς διεξάγονται οι πόλεμοι, όταν δεν εμπλέκονται τα drone. Η υπόθεση φαίνεται για να είναι ότι, ελλείψει των drone, οι στρατιώτες θα πολεμούσαν μεταξύ τους με σχετικά ίσους όρους. Ένας τέτοιος ισχυρισμός δεν θα μπορούσε να απέχει περισσότερο από την αλήθεια. Οι περισσότεροι στρατιώτες ήδη πολεμούν με τέτοιο τρόπο ώστε να βάζουν τους αντιπάλους τους σε μεγάλες αποστάσεις ή προτιμούν να βασίζονται στη διαμεσολάβηση υπολογιστών για να το πετύχουν. Οι πιλότοι που πετούν τα πολεμικά αεροσκάφη συχνά ρίχνουν βόμβες σε αόρατους αντιπάλους από χιλιάδες πόδια ψηλά ή εκτοξεύουν πυραύλους σε εχθρικό αεροσκάφος που μπορεί να είναι ορατό μόνο ως μικρή απεικόνιση στην οθόνη ενός ραντάρ. Σε κάποιες περιπτώσεις το strafing⁵³ τους φέρνει αρκετά κοντά για να δουν τους στόχους τους, αλλά μόνο για σύντομο χρονικό διάστημα. Ποτέ δεν έχουν την ευκαιρία να παρακολουθήσουν τους αντιπάλους τους με τόση προσήλωση όπως κάνουν οι πιλότοι UAV. Επιπρόσθετα οι στρατιώτες που χειρίζονται έμμεσα όπλα πυρός όπως το πυροβολικό, οι όλμοι και οι πύραυλοι μεγάλου βεληνεκούς δεν απέχουν μόνο μακριά από τους αντιπάλους τους, αλλά μπορεί να μην έχουν την παραμικρή

---

⁵³ Βολές θερισμού κατά επίγειων τμημάτων.

αίσθηση ότι πυροβολούν ανθρώπους. Κατευθύνουν τις επιθέσεις τους εναντίον σημείων σε ένα χάρτη.

Ακόμη και για τους στρατιώτες που είναι φυσικά παρόντες στο πεδίο της μάχης και όχι μέσα σε οχήματα, είναι συχνά εξαιρετικά δύσκολο να βιώσουν τα τυχόν αισθήματα ανθρωπιάς των εχθρικών μαχητών ή να αντιμετωπίσουν τους εχθρούς με αισθήματα συμπάθειας. Κατά τις συγκρούσεις στο Ιράκ και το Αφγανιστάν, ήταν πιο σύνηθες οι στρατιώτες του Συνασπισμού να τραυματίζονται ή να σκοτώνονται από αυτοσχέδιους εκρηκτικούς μηχανισμούς (IED) παρά από εχθρικούς μαχητές με τους οποίους ήρθαν κοντά και σε οπτική επαφή.⁵⁴ Κατά τη διάρκεια της μάχης, οι στρατιώτες είναι ικανοί να αναζητούν κάλυψη και απόκρυψη, που να εμποδίζει την άμεση επαφή. Καμουφλάρουν τα χαρακτηριστικά τους για να αποφύγουν να αναγνωριστούν. Διεξάγουν μάχες μέσα από κτήρια, χαρακώματα ή αποθήκες, προστατεύοντας τον εαυτό τους από τα εχθρικά πυρά αλλά και από οποιαδήποτε συναισθήματα συμπάθειας τυχόν να λάβουν από τους αντιπάλους τους. Κάνουν ό,τι μπορούν για να είναι αόρατοι στον εχθρό ή τουλάχιστον να γίνονται ορατοί μόνο τη στιγμή που μάχονται, χωρίς να προσπαθούν να εμπνέουν συναισθήματα συμπάθειας στους αντιπάλους τους. Η έκλυση τέτοιων συναισθημάτων, πολλές φορές, εκλαμβάνεται και ως αδυναμία. Γενικά στις μάχες σώμα με σώμα ο χρόνος λήψης των αποφάσεων είναι που κάνει τη διαφορά μεταξύ ζωής και θανάτου. Αυτός ο χρόνος είναι πολύ μικρός και οι στρατιώτες καλούνται μέσα σε στενά χρονικά περιθώρια να αποφασίσουν για τη ζωή τους.

Αν μη τι άλλο, τα drone φαίνεται ότι θα μπορούσαν να παράγουν περισσότερες ευκαιρίες για επίδειξη συμπόνιας προς τους αντιπάλους. Αυτό συμβαίνει καθώς οι χειριστές UAV μπορούν να περιπλανώνται στις περιοχές των στόχων για ώρες χωρίς να αντιμετωπίζουν προσωπικό κίνδυνο. Μπορούν να παρακολουθούν πιθανούς στόχους χωρίς φόβο ότι θα δεχθούν επίθεση και με αυτό τον τρόπο να έχουν περισσότερες ευκαιρίες για να τους κατανοήσουν και ακόμη και να τους συμπονήσουν. Οι κάμερες των UAV μπορούν να παρέχουν μια πολύ πιο οικεία προοπτική από αυτή την οποία θα μπορούσε να σχηματίσει ένας στρατιώτης. Η εναέρια όψη δίνει στους πιλότους των UAV εξαιρετική θέα των ανθρώπων στην περιοχή του στόχου. Οι πιλότοι περνούν ώρες ή ακόμα και μέρες παρακολουθώντας

---

⁵⁴ [USA TODAY](#) (Ημερομηνία προσπέλασης 04 Δεκ 21)

έναν πιθανό στόχο, με αποτέλεσμα να καταλαβαίνουν τον τρόπο με τον οποίο αυτό το άτομο και τα άτομα του περιγυρού μπορεί να επηρεαστούν από μια επίθεση, απ' ό,τι αν αυτή διεξάγονταν από κοντά με όπλα σε σύντομο χρονικό διάστημα.

Άλλοι τύποι drone ενδέχεται να μην μπορούν να δώσουν μια ξεκάθαρη οπτική για το πεδίο της μάχης όπως τα UAV. Τα μη επανδρωμένα οχήματα εδάφους (UGV) έχουν ένα περιορισμένο οπτικό πεδίο καθώς θα κινούνται στο έδαφος και μπορεί γίνονται ανιχνεύσιμα από τους εχθρικούς μαχητές, οι οποίοι θα μπορούσαν να προσπαθήσουν να αποφύγουν τον εντοπισμό τους. Τα ναυτικά drone είναι πιθανό να χρησιμοποιηθούν για την αναχαίτιση σκαφών και αεροσκαφών, τα οποία θα παρέχουν ελάχιστες ευκαιρίες για την οπτική αναγνώριση των ανθρώπινων αντιπάλων. Ωστόσο, αυτοί οι περιορισμοί στην ορατότητα, οφείλονται στο ανάγλυφο του εδάφους που δραστηριοποιούνται αυτά τα drone καθώς και από το είδος των απειλών που καλούνται και δύνανται να αντιμετωπίσουν. Ακόμα κι όταν αυτά δεν έχουν την ίδια ικανότητα παρακολούθησης των πιθανών στόχων, όπως τα UAV, είναι τουλάχιστον σαφές ότι τα drone θα μειώσουν ομοιόμορφα το κόστος που σχετίζεται με την προσπάθεια εντοπισμού και παρακολούθησης του εχθρού, αυξάνοντας παράλληλα την ακρίβεια της οπτικής αναγνώρισης με τη βοήθεια εξειδικευμένου οπτικού εξοπλισμού, ο οποίος παρέχει πολύ υψηλότερη ανάλυση από ότι το ανθρώπινο μάτι.

Φυσικά, η αυξημένη ορατότητα των πιθανών στόχων δεν εγγυάται την ενσυναίσθηση. Είναι προφανές ότι ένας χειριστής drone είναι πιθανό να σκοτώσει ανελέητα εχθρούς και αμάχους. Το θέμα, που τονίζω εδώ, δεν είναι ότι τα drone θα κάνουν το πεδίο της μάχης πιο ανθρώπινο, αλλά ότι οι λανθάνουσες δυνατότητες τους είναι τέτοιες που θα πρέπει να αναμένουμε ότι δεν θα προκαλέσουν νέα προβλήματα που να σχετίζονται με την αναστολή όλων των ηθικών φραγμών. Επιπρόσθετα ότι μπορεί να παρέχουν νέες ευκαιρίες μέσω της εκτεταμένης οπτική παρατήρησης των στόχων και ενδέχεται να δημιουργήσουν συναισθήματα ενσυναίσθησης. Με βάση αυτές τις λανθάνουσες δυνατότητες, είναι άδικο να κατηγορούμε τα drone ότι διευκολύνουν τις δολοφονίες ή την διάπραξη φρικαλεοτήτων.

ΚΟΥΡΣΑ ΕΞΟΠΛΙΣΜΩΝ

Στο 1^ο Κεφάλαιο, συζήτησα μερικούς από τους πολλούς λόγους για τους οποίους τα drone είναι ελκυστικά προς τα κράτη και τους βίαιους μη κρατικούς φορείς και υποστήριξα ότι θα γίνουν πιο διαδεδομένα σε μελλοντικές συγκρούσεις. Η προοπτική της διάδοσης των drone μπορεί να είναι από μόνη της ανησυχητική και να έχει οδηγήσει ορισμένους σχολιαστές να υποστηρίζουν ότι τα drone θα μπορούσαν να είναι ηθικά προβληματικά λόγω της δυνατότητάς τους να πυροδοτήσουν μια κούρσα εξοπλισμών. Ο Sparrow ισχυρίζεται ότι οι ένοπλες δυνάμεις θα αναγκαστούν να αναπτύξουν drone για να ανταγωνιστούν τις αντίστοιχες δυνατότητες των αντιπάλων που τα διαθέτουν. Ισχυρίζεται ότι «Τα ρομποτικά όπλα – και ειδικότερα τα drone – θα επιταχύνουν πολύ το ρυθμό της μάχης, που με τη σειρά του θα ασκεί πίεση ώστε οι αντίπαλοι στρατοί να τα υιοθετήσουν για να είναι σε θέση να λειτουργήσουν με παρόμοιους ρυθμούς.»⁵⁵. Όπως το βλέπει, τα drone δεν θα είναι μόνο ελκυστικά για τους λόγους που έχω αναφέρει, αλλά θα καταστούν αναγκαία για τους κρατικούς ή μη, φορείς, που θέλουν να ξεκινήσουν πολέμους. Θα μπορούσε κανείς να φανταστεί μια εξελικτική διαδικασία, στην οποία οι εμπόλεμοι που δεν έχουν drone είτε θα καταστρέφονται είτε θα εξαναγκάζονται να τα αναπτύξουν.

Ο Boyle παρουσιάζει ένα ιδιαίτερα ζοφερό όραμα για το μέλλον της διεθνούς ασφάλειας με τον εντοπισμό πέντε αρνητικών επιπτώσεων που σχετίζονται με την ενδεχόμενη έναρξη ενός αγώνα εξοπλισμού με drone⁵⁶. Πρώτον, άλλα κράτη μπορούν να χρησιμοποιήσουν τα drone με τρόπους που θα έρχονται σε σύγκρουση με τα αμερικανικά ενδιαφέροντα. Δεύτερον, μπορεί να υπονομεύσουν το υπάρχον διεθνές σύστημα και τη λογική της πυρηνικής αποτροπής. Τρίτον, «τα θανατηφόρα drone δημιουργούν τη δυνατότητα οι κανόνες για τη χρήση βίας να διαβρωθούν, δημιουργώντας έναν πολύ πιο επικίνδυνο κόσμο και ωθώντας το διεθνές σύστημα πίσω προς τους κανόνες της ζούγκλας⁵⁷. Τέταρτον, τα drone θα δημιουργήσουν

---

⁵⁵ Robert Sparrow, 'War without virtue?' In *Killing By Remote Control*, edited by Bradley Jay Strawser (New York: Oxford University Press, 2013): 84–105, Σελ.87.

⁵⁶ Boyle, 'The Costs and Consequences of Drone Warfare,' Σελ.23–26.

⁵⁷ Ιδίου Σελ.25

ασυμμετρίες ισχύος μεταξύ αυτών που τα έχουν και αυτών που δεν τα διαθέτουν. Τέλος, τα drone θα παρεμβαίνουν στις πολιτικές ελευθερίες καθιστώντας ευκολότερη τη διεξαγωγή επιχειρήσεων εσωτερικής επιτήρησης των πολιτών ενός κράτους.

Ορισμένα από αυτά τα επιχειρήματα παρέχουν ισχυρές βάσεις, για τις ΗΠΑ και τους συμμάχους τους, έτσι ώστε να επιβάλλουν περιορισμούς στη διάδοση τους, αλλά αποτυγχάνουν να εντοπίσουν τυχόν ηθικές ανησυχίες που θα μπορούσαν να υποστηρίξουν μια τέτοια απαγόρευση. Δεν υπάρχει κανένας επιτακτικός ηθικός λόγος να πιστεύουμε ότι η ανάπτυξη των όπλων θα πρέπει να περιοριστεί για να αποφευχθούν οι προκλήσεις για τις ΗΠΑ και ακόμη λιγότεροι λόγοι να πιστεύουμε ότι η πυρηνική αποτροπή είναι ηθικά προτιμότερη από την αποτροπή που βασίζεται σε λιγότερο καταστροφικά όπλα (ειδικά εφόσον οι επιχειρήσεις των drone δεν εμποδίζουν τη λειτουργία της πυρηνικής αποτροπής).

Τα drone είναι ικανά να δημιουργήσουν ένα δίλημμα ασφάλειας για τα κράτη και τους μη κρατικούς δρώντες. Το δίλημμα ασφαλείας περιγράφεται ως «η κατάσταση στην οποία οι προσπάθειες κάθε μέρους να αυξήσει τη δική τους ασφάλεια μειώνει την ασφάλεια των άλλων.» Επειδή τα περισσότερα drone είναι πλατφόρμες επιθετικών όπλων, οι ικανότητές των οποίων, για διαχείριση του κινδύνου προέρχονται από την ικανότητά τους να εξαπολύουν επιθέσεις μακριά από τις περιοχές όπου έχουν τη βάση τους οι χειριστές των, είναι ιδιαίτερα πιθανό να παρακινήσουν τους αντιπάλους να αναπτύξουν τις δικές τους επιθετικές ικανότητες, με τη χρήση drone, για να αντιμετωπίσουν την οποιοδήποτε μη επανδρωμένη απειλή. Οι ΗΠΑ είναι σε μεγάλο βαθμό υπεύθυνες για την έναρξη αυτού του διλήμματος ασφαλείας και έχουν επικριθεί δικαιολογημένα επειδή το έκαναν χωρίς την πρόνοια λήψη κατάλληλων μέτρων για την επιβολή περιορισμών στις επιχειρήσεις τους⁵⁸. Ωστόσο, τώρα που εμπλέκονται πολλά κράτη και μη κρατικοί φορείς στην ανάπτυξη των drone, έχουν τεθεί τα θεμέλια για έναν πολυμερή αγώνα εξοπλισμών. Τα κράτη και οι μη κρατικοί φορείς έχουν πλέον ισχυρά κίνητρα να αναπτύξουν τα drone πιο γρήγορα από τους αντιπάλους τους και εξίσου ισχυρά αντικίνητρα ενάντια στη μονομερή προσπάθεια περιορισμού της παραγωγής τους.

---

⁵⁸ Boyle, 'The Costs and Consequences of Drone Warfare.'

Η κούρσα εξοπλισμών για τα drone είναι αναμφισβήτητα ήδη σε εξέλιξη, με πολλά κράτη και μη κρατικούς φορείς να κάνουν ολοένα και μεγαλύτερη χρήση των drone ενώ παράλληλα επιχειρούν να βελτιώσουν τις ικανότητές τους για την κατασκευή και τη συντήρησή τους στο εσωτερικό τους. Μπορούμε να διαπιστώσουμε τις ενέργειες των ευρωπαϊκών κρατών, υπό την αιγίδα της ΕΕ⁵⁹, να αρχίζουν να δημιουργούν τα δικά τους drone. Η Κίνα αποκαλύπτει drone που έχουν σχεδιαστεί σύμφωνα με τα αμερικανικά UAV και η Ρωσία αργά αλλά σταθερά εμπλουτίζει τα μοντέλα που κατασκευάζει. Η ανερχόμενη δύναμη στον χώρο είναι η γειτονική μας Τουρκία⁶⁰ η οποία μέσα από ένα καλά οργανωμένο σχέδιο παράγει και κατασκευάζει drone, ξεκινώντας αρχικά με τη συναρμολόγηση των επιμέρους μερών που αγοράζε από εταιρίες του εξωτερικού, σε σκάφος τουρκικής σχεδίασης και εν συνεχεία εκτουρκίζοντας, με την ανοχή των αρχικών δυτικών κατασκευαστών, μέσω εκτέλεσης αντίστροφης μηχανικής (reverse engineering), τα μοντέλα που παράγει με σκοπό να υπερπηδήσει οποιοσδήποτε εξαγωγικούς περιορισμούς ενδέχεται να επιβληθούν. Τα διλήμματα ασφαλείας είναι συνήθως μια από τις σοβαρότερες αιτίες ανησυχίας καθώς μπορεί να προκαλέσουν συγκρούσεις, ως παραπροϊόν των κύκλων του ανταγωνισμού και της κλιμάκωσης. Αν ο ανταγωνισμός πραγματοποιείται κυρίως, ή και εν μέρει, μέσω της ανάπτυξης των drone, τότε μπορεί κανείς να αναρωτηθεί αν η επιδίωξη της τεχνολογικής υπεροχής θα μπορούσε να προκαλέσει επικίνδυνες κρίσεις ή ακόμη και πόλεμο.

Οι φόβοι για την εκκίνηση κούρσας εξοπλισμών αυξάνουν την πιθανότητα σύγκρουσης και πολλές φορές οδηγούνται από μια παρόρμηση δημιουργίας πιο ισχυρών όπλων. Οι αγώνες των εξοπλισμών που καταλήγουν στην εισαγωγή πιο καταστροφικών και μεγαλύτερης ακρίβειας όπλων, τα οποία είναι πιθανό να μη χρησιμοποιηθούν με τους περιορισμούς της θεωρίας του «δίκαιου πολέμου», είναι μη αποδεκτοί. Ο αγώνας για την ανάπτυξη μεγαλύτερων και ισχυρότερων πυρηνικών συσκευών κατά τη διάρκεια του Ψυχρού Πολέμου αποτελεί χαρακτηριστικό παράδειγμα των αρνητικών επιπτώσεων που μπορεί να έχουν αυτού του τύπου οι ανταγωνισμοί. Αύξησε τις αμερικανικές και σοβιετικές ικανότητες

---

⁵⁹ Προγράμματα υπό τη σκέπη της Permanent Structured Cooperation (PESCO) [PESCO | Member States Driven \(europa.eu\)](#) (Ημερομηνία προσπέλασης 14 Δεκ 21).

⁶⁰ [AVIATION & SPACE - SSB](#) (Ημερομηνία προσπέλασης 14 Δεκ 21).

για τη χρήση βίας με ανήθικους τρόπους και προκάλεσε επαναλαμβανόμενες διαμάχες που κινδύνεψαν να κλιμακωθούν σε έναν τρομερά καταστροφικό πόλεμο.

Υποστηρίζω ότι τα drone προκαλούν ένα πολύ διαφορετικό είδος κούρσας εξοπλισμών. Μέχρι στιγμής, η «βιασύνη» για την ανάπτυξη drone έχει οδηγήσει στον πολλαπλασιασμό των μηχανών που έχουν σχεδιαστεί με σκοπό την αναγνώριση και τη διεξαγωγή χτυπημάτων ακριβείας κατά των στόχων—μηχανές που επιτρέπουν στους εμπόλεμους να διεξάγουν πολέμους χρησιμοποιώντας περιορισμένη χρήση βίας και οι οποίες διαθέτουν ασφαλιστικές δικλείδες ως προς την προστασία των αμάχων. Επιπλέον, οι κορυφαίοι διεκδικητές σε αυτόν τον αγώνα είναι οι ένοπλες δυνάμεις που διαθέτουν ήδη εξαιρετικά ισχυρά όπλα, συμπεριλαμβανομένων των πυρηνικών όπλων και άλλων όπλων μαζικής καταστροφής (WMD). Οι υπόψη ΕΔ, όταν εξοπλίζονται με drone δεν αυξάνουν τις υπάρχουσες ικανότητές τους για τεράστια καταστροφή, αλλά μάλλον αναπτύσσουν τα μέσα εμπλοκής για την περιορισμένη άσκηση βίας. Αυτό το είδος κούρσας εξοπλισμών σηματοδοτεί μια ενθαρρυντική βελτίωση στην καινοτομία των όπλων όσο τα παλαιότερα και περισσότερο καταστροφικά τίθενται εκτός υπηρεσίας και όλο και περισσότερα και πιο ακριβή όπλα μπαίνουν σε υπηρεσία.

Θα μπορούσε κανείς να υποστηρίξει ότι ο χαρακτήρας της κούρσας των εξοπλισμών, με drone, θα μπορούσε να οδηγήσει στη δημιουργία όπλων που είναι λιγότερο ικανά να χρησιμοποιηθούν σύμφωνα με τους ηθικούς και τους νομικούς περιορισμούς, ωστόσο αυτό δεν φαίνεται πιθανό για δύο λόγους. Πρώτον, στο παρελθόν η ανάπτυξη ισχυρότερων όπλων ωθούνταν από την επίδειξη μικρότερης ακρίβειας από τα εν λόγω όπλα. Συναφώς η Σοβιετική Ένωση ανέπτυξε πολύ πιο ισχυρές πυρηνικές κεφαλές, από τις ΗΠΑ, και είχε ένα δόγμα πυρηνικής επίθεσης που βασιζόταν περισσότερο στην επίθεση ενάντιων των άμαχων πληθυσμών («countervalue targeting»). Αυτό οφειλόταν εν μέρει στα φτωχότερα συστήματα στόχευσης των Σοβιετικών, που δεν μπόρεσαν να χτυπήσουν με μεγάλη ακρίβεια τις αμερικανικές πυρηνικές εγκαταστάσεις και έπρεπε αυτή η αδυναμία να αντισταθμιστεί με την κατασκευή πιο καταστροφικών κεφαλών. Αντίθετα, οι ΗΠΑ είχαν πιο ακριβή συστήματα στόχευσης τα οποία ευνοούσαν τα χτυπήματα εναντίον των εχθρικών στρατιωτικών στόχων («counterthreat targeting»). Τα drone καθιστούν δυνατό τον εντοπισμό και την επίθεση των στόχων με μεγαλύτερη

ακρίβεια από ποτέ, αποφεύγοντας έτσι την ανάγκη για την εφαρμογή στρατηγικής «countervalue targeting» ή για πανίσχυρα ΟΜΚ.

Υπάρχει πιθανότητα οι τρέχουσες τάσεις στην καινοτομία των drone να μην συνεχιστούν και τα drone μια μέρα να γίνουν πιο καταστροφικά και με μικρότερη ακρίβεια, παρά τις ενδείξεις για το αντίθετο. Θα ήταν αφελές να ισχυριστούμε ότι κάτι τέτοιο θα ήταν αδύνατο να συμβεί, ειδικά δεδομένων των εγγενών προκλήσεων που επέχει η πρόβλεψη των ακούσιων συνεπειών της τεχνολογικής ανάπτυξης. Ωστόσο, αυτός ο κίνδυνος αντισταθμίζεται από τη δυνατότητα των drone για τον μετριασμό της καταστροφικότητας των πολέμων. Τις τελευταίες δεκαετίες, τα κράτη έχουν κάνει μια άνευ προηγουμένου προσπάθεια για τη μείωση των αποθεμάτων όπλων και την αποτροπή χρήσης βίας από ένα ευρύ φάσμα ηθικά αμφισβητήσιμων όπλων, συμπεριλαμβανομένων των πυρηνικών όπλων, των ναρκών ξηράς, των πλατφορμών όπλων στο διάστημα και των χημικών όπλων.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 3 «ΑΞΙΟΛΟΓΗΣΗ ΤΩΝ DRONE ΜΕ ΤΟ ΔΙΚΑΙΟ ΚΑΤΑΦΥΓΗΣ ΣΤΟΝ ΠΟΛΕΜΟ (*JUS AD BELLUM*)»

«The law of nations may be deduced, first, from the general principles of right and justice applied to the concerns of individuals, and thence to the relations and duties of nations. »

Justice Story⁶¹

ΒΑΣΙΚΕΣ ΑΡΧΕΣ ΤΟΥ ΔΙΚΑΙΟΥ ΠΡΟΣΦΥΓΗΣ ΣΤΟΝ ΠΟΛΕΜΟ

Το *jus ad bellum* περικλείει τις αρχές που διέπουν την δίκαιη προσφυγή στον πόλεμο. Δηλαδή το πότε οι εμπόλεμοι λαμβάνουν την απόφαση για το αν θα ξεκινήσουν ένα πόλεμο. Οι αρχές του *Jus ad bellum* διαδραματίζουν σημαντικό ρόλο, σε αυτό το σημείο, καθώς η έναρξη των εχθροπραξιών σηματοδοτεί την διέλευση της γραμμής μεταξύ των κανονικών πολιτικών σχέσεων και του πολέμου. Ωστόσο, είναι σημαντικό να τονιστεί ότι πρέπει να πραγματοποιούνται συνεχώς αξιολογήσεις, μέσω της εξέτασης των αρχών του *jus ad bellum*, καθ' όλη τη διάρκεια ενός πολέμου και όχι μόνο κατά τη φάση της απόφασης έναρξης αυτού⁶². Οι πόλεμοι είναι εξαιρετικά περίπλοκες διαδικασίες που δεν ακολουθούν ένα ενιαίο μονοπάτι που ορίζεται ξεκάθαρα στην αρχή τους. Οι πόλεμοι οι οποίοι ξεκίνησαν για αμυντικούς λόγους μπορεί να δώσουν τη θέση του σε κατακτητικούς πολέμους, με αποτέλεσμα από αμυντικός και δίκαιος να καταστεί άδικος και επιθετικός. Εναλλακτικά, ενδέχεται να προκύψουν νέες μη βίαιες στρατηγικές για την επίλυση των συγκρούσεων κατά τη διάρκεια ενός πολέμου, με αποτέλεσμα να απαιτείται επανεκτίμηση του κατά πόσον μπορεί να αποφευχθούν οι μάχες. Αυτό μας οδηγεί να κρίνουμε τα drone με τους όρους της διαχρονικής αντίληψης του *jus ad bellum*, σύμφωνα με τους οποίους η συνολική ηθική του πολέμου δύναται να μεταβάλλεται καθώς προχωρά η μάχη.

---

⁶¹ Supreme Court Justice Story, *United States v. Le Jeune Eugenie*, 26 Federal Cases 832 (1822), Σελ. 846–848.

⁶² Marcus Schulzke, 'The Contingent Morality of War: Establishing a Diachronic Model of *Jus ad Bellum*.' *Critical Review of International Social and Political Philosophy* (2013).

Υφίσταται μια σχετική διαφωνία σχετικά με το ποιες ακριβώς αρχές πρέπει να περιλαμβάνονται στην κατηγορία του *jus ad bellum*, με αποτέλεσμα ορισμένες αρχές να χρησιμοποιούνται συχνότερα, από άλλες, για να κρίνουν την ηθική του πολέμου. Τα πιο σημαντικά και ευρέως αποδεκτά κριτήρια είναι η δίκαιη αιτία, η ορθή πρόθεση, η αναλογικότητα και η έσχατη λύση⁶³. Η κεντρική θέση αυτών των αρχών στην βιβλιογραφία, που αφορά τη θεωρία του δίκαιου πολέμου, τις καθιστά ιδιαίτερα σημαντικές όταν πρόκειται για την ανάλυση της χρήσης των drone, εντός του προαναφερόμενου πλαισίου. Οι αρχές της πιθανότητας επιτυχίας του πολέμου και της εξουσιοδοτημένης αρχής, για την απόφαση κήρυξης του πολέμου, διαχρονικά έχουν λάβει λιγότερη προσοχή και μερικές φορές απορρίπτονται εντελώς⁶⁴, ωστόσο συνήθως περιλαμβάνεται μεταξύ των κριτηρίων της θεωρίας *jus ad bellum* και ως εκ τούτου θα πρέπει να είναι μεταξύ των κριτηρίων που μπορεί να μας βοηθήσουν για να προσδιορίσουμε εάν τα drone είναι δικαιολογημένα.

Η δίκαιη αιτία, η οποία συνήθως αντιμετωπίζεται ως η πιο σημαντική αρχή του δίκαιου πολέμου, δηλώνει ότι οι πόλεμοι μπορούν να διεξαχθούν μόνο αμυντικά εναντίον ενός εισβολέα που έχει ενεργήσει επιθετικά ή που αποτελεί άμεση απειλή. Οι αμυντικοί πόλεμοι μπορεί να διεξάγονται από το κράτος που δέχεται επίθεση ή για λογαριασμό άλλου κράτους που δέχεται επίθεση και χρειάζεται βοήθεια. Η ηθική λογική πίσω από αυτό το κρατικό ή ομαδικό δικαίωμα αυτοάμυνας είναι η ίδια όπως και για την προσωπική αυτοάμυνα. Οι περισσότεροι θεωρητικοί του δίκαιου πολέμου, όπως και άλλοι οι οποίοι λειτουργούν εντός του πλαισίου άλλων κανονιστικών θεωριών/παραδόσεων, που εφαρμόζονται στο διεθνές δίκαιο, υποθέτουν ότι οι ομάδες έχουν συλλογικά αμυντικά δικαιώματα που δικαιολογούν την προστασία του εαυτού τους με τη χρήση βίας⁶⁵.

Παραδοσιακά η άμυνα οριζόταν με όρους προστασίας της εδαφικής ακεραιότητας ενός κράτους έναντι ξένων εισβολών, αλλά αυτή η αντίληψη περί δικαίας αιτίας έχει αλλάξει σημαντικά τα τελευταία χρόνια. Ένα πράγμα είναι αναμφίβολο, ότι οι παραβιάσεις της εδαφικής ακεραιότητας παρέχουν πάντα έναν επαρκή λόγο για την έναρξη εχθροπραξιών. Ακόμα πιο σημαντικό, η προάσπιση των ανθρώπινων ζωών των πολιτών ενός κράτους είναι εξίσου σημαντική με την

---

⁶³ Just cause, Right intention, Proportionality και Last resort.

⁶⁴ Probability of success και right authority

⁶⁵ David Rodin, *War and Self-Defense* (New York: Oxford University Press, 2003)

υπεράσπιση του εδάφους του, σε μια εποχή όπου έχουμε πολλά παραδείγματα όπου μεγάλο μέρος της βίας κατά αμάχων διαπράττεται σε εμφύλιους πολέμους. Οι επιθέσεις σε άτομα ή ομάδες μπορεί αναμφισβήτητα να αποτελέσουν μια δίκαιη αιτία για πόλεμο, ειδικά στις περιπτώσεις γενοκτονιών. Αυτό οδήγησε μερικούς να σκεφτούν ότι η επιθετικότητα ενάντια σε συγκεκριμένες ομάδες μπορεί να δικαιολογήσει έναν πόλεμο ακόμα κι αν η ομάδα που δέχεται την επίθεση δεν έχει κράτος ή δεν ελέγχει μια καλά καθορισμένη περιοχή⁶⁶. Αυτός ο τρόπος σκέψης ήταν ιδιαίτερα ισχυρός στην ανάπτυξη της αρχής της ευθύνης προστασίας⁶⁷, η οποία τονίζει την ανάγκη στρατιωτικών επεμβάσεων για την πρόληψη των ανθρωπιστικών καταστροφών. Παρέχει επαρκείς λόγους που αποδεικνύουν ότι οι ανθρωπιστικές επεμβάσεις ικανοποιούν τις απαιτήσεις της αρχής του δίκαιου λόγου, και με αυτόν τον τρόπο δύναται να κατανοήσουμε ότι η νόμιμη άμυνα δρα και ως προστασία των διαφόρων εθνικών ομάδων/συλλογικοτήτων από την αδικαιολόγητη επιθετικότητα.

Η σωστή πρόθεση βοηθά στην αποσαφήνιση της δίκαιης αιτίας απαιτώντας οι εμπόλεμοι όχι μόνο να έχουν μια δίκαιη αιτία για τις μάχες, αλλά και ότι αυτή είναι ο πραγματικός λόγος για να την έναρξη των εχθροπραξιών. Αυτό εμποδίζει τους εμπόλεμους να χρησιμοποιήσουν μια δίκαιη αιτία για τον πόλεμο ως πρόσχημα για την επίτευξη κάποιου εναλλακτικού στόχου. Για παράδειγμα, δεν επιτρέπεται η πραγματοποίηση ανθρωπιστικής παρέμβασης για την προστασία των ανθρώπων που πέφτουν θύματα από την κυβέρνησή τους μόνο και μόνο έτσι ώστε οι επιτιθέμενοι να αρπάξουν το έδαφος και τους πόρους της υπόψη χώρας. Αν και η ανθρωπιστική παρέμβαση μπορεί να παρέχει μια δίκαιη αιτία για διαμάχη, δεν μπορεί να είναι δικαιολογία για την απόκρυψη επιθετικών πράξεων.

Οι προθέσεις μπορεί να είναι δύσκολο να διακριθούν. «Ένα από τα κύρια προβλήματα με την αρχή των Σωστών Προθέσεων είναι πράγματι ο υποκειμενικός της χαρακτήρας. Ενώ οι καλές ή οι κακές προθέσεις δεν μπορούν να αξιολογηθούν από τους άλλους εκτός και αν γίνουν αντικειμενικές με τον ένα ή τον άλλο τρόπο

---

⁶⁶ Larry May, 'The Principle of Just Cause.' In *War: Essays in Political Philosophy*, edited by Larry May and Emily Crookston (New York: Cambridge University Press, 2008), Σελ. 49–66.

⁶⁷ Responsibility to Protect

από την εξωτερική του συμπεριφορά.⁶⁸⁶⁹» Το τελευταίο μπορεί να ερμηνευτεί ότι απαιτεί τα αίτια του πολέμου να δηλώνονται δημόσια καθώς επίσης και η πρόθεση για την κήρυξη αυτού. Ενδεχομένως αυτό να προάγει τη διαφάνεια σχετικά με τους λόγους του πολέμου, να αναγκάζει τους εμπόλεμους να διατυπώνουν με σαφήνεια αυτούς τους λόγους και δύναται να δίνει στους αντιπάλους μια τελευταία ευκαιρία αποτροπής της σύγκρουσης.

Η αρχή της *αναλογικότητας* απαιτεί η χρήση βίας και το στρατηγικό σχέδιο του πολέμου να είναι ισόρροπο με τα αγαθά του αντιπάλου, που δύναται να εξασφαλιστούν μέσω αυτού. Η αναλογικότητα απαγορεύει να διεξάγονται πόλεμοι για ασήμαντα θέματα, όπως οι μικρές εδαφικές παραβάσεις. Επίσης απαγορεύει την υπερβολική κλιμάκωση, της δύναμης που μπορεί ασκηθεί, για την αντιμετώπιση μιας ασήμαντης απειλής όταν επρόκειτο για αντίποινα πολύ μεγαλύτερης ισχύος από ότι ήταν απαραίτητη. Αν και είναι εξαιρετικά σημαντικό, η αναλογικότητα είναι μία από τις πιο δύσκολες αρχές, του *jus ad bellum*, στην εφαρμογή της, επειδή εγείρει ζητήματα κατά τον προσδιορισμό του πότε μια ενέργεια περνά την ασαφή γραμμή μεταξύ αναλογικής και υπερβολικής δύναμης. Επιπρόσθετα, η αναλογικότητα απαιτεί προγνωστικές κρίσεις, οι οποίες είναι γνωστό ότι είναι πολύ δύσκολο να γίνουν για την έκβαση των μαχών. Οι πόλεμοι τακτικά διαρκούν πολύ περισσότερο και προκαλούν βαρύτερες απώλειες από ό,τι αρχικά αναμενόταν. Κρίνοντας την αρχή της αναλογικότητας σε έναν ενδεχόμενο να ξεκινήσει πόλεμο ή έναν εν εξελίξει, υπεισέρχονται θέματα που αφορούν την ικανότητα πρόβλεψης των μελλοντικών αποτελεσμάτων μέσα σε ένα περίπλοκο και δυναμικό περιβάλλον.

Η αρχή της *πιθανότητας της επιτυχίας* επιβάλλει την κήρυξη του πολέμου, από τους δυνητικούς αντιπάλους, εφόσον έχουν εύλογες πιθανότητες να επιτύχουν τους στόχους τους. Αυτή η αρχή συνδέεται στενά με την αναλογικότητα και μοιράζεται πολλές από τις ίδιες προκλήσεις γιατί απαιτεί προγνωστικές κρίσεις σχετικά με τα αποτελέσματα που θα επιφέρουν οι μεμονωμένες μάχες και εν συνεχεία, γενικότερα, ο πόλεμος. Ωστόσο, η αρχή της πιθανότητας επιτυχίας είναι

---

⁶⁸ «One of the main problems with the Right Intentions Principle is indeed its subjective character. One's good or bad intentions cannot be assessed by others unless they are made objective in one way or another by external behavior. »

⁶⁹ Bruno Coppieters and Boris Kashnikov, 'Right Intentions.' In *Moral Constraints on War: Principles and Cases*, edited by Bruno Coppieters and Nick Fotion (New York: Lanham, MA, 2008), Σελ.74.

ακόμη πιο αμφιλεγόμενη από την αρχή της αναλογικότητας, διότι μπορεί να απαγορεύσει, στα αδύναμα κράτη, τον αγώνα εναντίων ισχυρών αντιπάλων. Αυτοί που αντιτίθενται στο προαναφερόμενο, τείνουν να πιστεύουν ότι είναι άδικο να απαγορεύεται η αυτοάμυνα. Αντίθετα, όσοι υπερασπίζονται αυτήν την αρχή υποστηρίζουν ότι επιτρέποντας στους εμπόλεμους τη διεξαγωγή μάταιων πολέμων θα έχει ως αποτέλεσμα τη διεξαγωγή άσκοπων καταστροφών και απωλειών ζωών. Στην εν συνεχεία ανάλυσή μου, θα υποθέσω ότι οι εμπόλεμοι, ιδανικά, θα πρέπει να ικανοποιούν αυτήν την αρχή και θα δείξω ότι τα drone δεν εμποδίζουν τη συμμόρφωση με αυτή, ανεξάρτητα από το γεγονός εάν κάποιος συμφωνεί ή απορρίπτει αυτή την αρχή.

Η αρχή ότι ο πόλεμος πρέπει να αποτελεί το *τελευταίο καταφύγιο* για την επίλυση των διαφορών απαιτεί από τους εμπόλεμους να επιδιώξουν όλα τα διαθέσιμα ειρηνικά μέσα επίλυσης των συγκρούσεων πριν από την κήρυξη του πολέμου. Εφαρμόζοντας αυτή την αρχή οι μεγαλύτερες προκλήσεις απορρέουν όταν, οι δυνητικοί αντίπαλοι, αποφασίζουν ποιες είναι οι εναλλακτικές λύσεις, αντί του πολέμου, οι οποίες θα μπορούσαν να επιλύσουν μια διαφορά και αντίστοιχα να καθορίσουν πότε όλες αυτές οι επιλογές έχουν εξαντληθεί. Δεδομένης αυτής της αβεβαιότητας, ο πόλεμος ως έσχατη λύση είναι γενικά κατανοητός καθώς υποχρεώνει τους εμπόλεμους να επιδιώξουν, τουλάχιστον, κάποιου είδους διαπραγμάτευσης και διευθέτησης των διαφορών τους πριν καταφύγουν στη χρήση της στρατιωτικής δύναμης. Μπορεί επίσης να απαιτεί, οι εμπόλεμοι, να χρησιμοποιούν άλλα μέσα εξαναγκασμού, όπως η κατάληψη περιουσιακών στοιχείων των κρατών ή η επιβολή οικονομικών κυρώσεων. Όταν αυτή η αρχή, εφαρμόζεται κατά τη διάρκεια ενός πολέμου (*jus in bello*), απαιτεί από τους εμπόλεμους να αναζητούν συνεχώς ειρηνικούς τρόπους επίλυσης των διαφορών τους, με διπλωματικά μέσα, προτρέποντάς τους να αποφύγουν τις μάχες μέχρις ότου η μία πλευρά να μπορέσει να εξαναγκάσει την άλλη σε μια άνευ όρων παράδοση⁷⁰.

Τέλος η *εξουσιοδοτημένη αρχή ή ορθή εξουσία* (right authority) υποστηρίζει ότι μόνο ορισμένοι νόμιμοι φορείς άσκησης της πολιτικής είναι εξουσιοδοτημένοι να κηρύττουν και να διεξάγουν τον πόλεμο. Το είδος των φορέων της πολιτικής που

---

⁷⁰ M. Schulzke, 'The Contingent Morality of War.'

πληρούν τις νόμιμες προϋποθέσεις έχει διαφοροποιηθεί, σημαντικά, με την πάροδο του χρόνου. Πάνω από τα τελευταία 350 χρόνια, αυτή η αρχή προστατεύει την εξουσία των κρατών. Άλλα είδη οντοτήτων όπως εθνικο-αποσχιστικά κινήματα ή επαναστάτες που επιχειρούν να ανατρέψουν τις κυβερνήσεις των χωρών τους στερούνται νομιμότητας και αντιμετωπίζονται ακόμη και ως εγκληματικές οργανώσεις. Ωστόσο φαίνεται ότι έχει δημιουργηθεί προοδευτικά ένας εθιμικός κανόνας, ο οποίος προβλέπει μια εξαίρεση στον αντίστοιχο εθιμικό κανόνα που απαγορεύει τη χρήση βίας. Προβλέπει ότι εάν οι λαοί που βρίσκονται υπό αποικιακή κυριαρχία ή ξένη κατοχή, καθώς και οι φυλετικές ομάδες που δεν εκπροσωπούνται στην κυβέρνηση, στερούνται διά της βίας το δικαίωμα στην αυτοδιάθεση, νομιμοποιούνται να καταφύγουν σε ένοπλη βία για να επιτύχουν την ικανοποίηση του δικαιώματός τους στην αυτοδιάθεση.⁷¹ Η αρχή της «ορθής εξουσίας» είναι μια από τις πιο έντονα αμφισβητούμενες αρχές του *jus ad bellum* γιατί περιφρουρεί τα κρατικά προνόμια και υπονομεύει το ηθικό κύρος των μη κρατικών παραγόντων, οι οποίοι διαφορετικά μπορεί να έχουν καλούς λόγους να πάνε σε πόλεμο. Ωστόσο, είναι δύσκολο να την απορρίψουμε καθώς αυτό θα μπορούσε να ισοδυναμεί με απώλεια ενός από τους καλύτερους τρόπους διάκρισης μεταξύ του πολέμου και της εγκληματικής βίας. Εάν επιτρέπεται η συμμετοχή οποιουδήποτε τύπου οντότητας στους πολέμους, τότε μπορεί να είναι δυνατό για σχεδόν οποιονδήποτε, ακόμα και για μεμονωμένα άτομα, να διεκδικούν το δικαίωμα να κηρύττουν πόλεμο και να υπάγονται στο καθεστώς του εμπόλεμου.

ΔΙΚΑΙΟ ΠΡΟΣΦΥΓΗΣ ΣΤΟΝ ΠΟΛΕΜΟ ΚΑΙ DRONE

DRONE ΚΑΙ ΔΙΚΑΙΗ ΑΙΤΙΑ

Ως πλατφόρμες όπλων, τα drone μπορεί να είναι αποτελεσματικά σε ένα ευρύ φάσμα διαφορετικών ρόλων, διευκολύνοντας εξίσου δίκαιους και άδικους πολέμους. Δεν υπάρχουν drone τα οποία να έχουν εγγενή χαρακτηριστικά επιθετικού όπλου, ώστε να μπορούν να χρησιμοποιηθούν μόνο σε αντίστοιχους πολέμους. Τα μη επανδρωμένα εναέρια οχήματα (UAV) που χρησιμοποιούνται

---

⁷¹ A. Cassese «Διεθνές Δίκαιο» (Gutenberg 2012), Σελ. 439

σήμερα από τις Η.Π.Α, κατά κύριο λόγο, έδειξαν ξεκάθαρα τις επιθετικές ικανότητες τους, οι οποίες θα αυξάνονται μόνο καθώς θα αναπτύσσονται και θα χρησιμοποιούνται περισσότερα drone. Είναι εύκολο να φανταστούμε την επιθετική χρήση αυτών των πλατφορμών όπλων και τη δυνατότητά τους επομένως να βοηθούν στην υποκίνηση άδικων πολέμων στο μέλλον. Θα μπορούσε κανείς να υποστηρίξει ότι τα πλήγματα των UAV, των ΗΠΑ, κατά τη διάρκεια του «πολέμου κατά της τρομοκρατίας» αποτελούσαν άδικες επιθέσεις. Αν και οι ΗΠΑ δεν προέβησαν στην κατοχή εδάφους, με την έννοια που περικλείει η αρχή της «δίκαιης αιτίας» και η οποία είναι παραδοσιακά αντίθετη, εντούτοις όμως τα χτυπήματα με τα UAV απειλούν τις ζωές των ανθρώπων οι οποίοι δύναται να έχουν συλλογικά δικαιώματα άμυνας.

Ο τρόπος με τον οποίο χρησιμοποιούνται τα UAV, σε μια συγκεκριμένη σύγκρουση, δεν εξαντλεί τις λανθάνουσες δυνατότητές τους. Είναι εύκολο να φανταστεί κανείς τα UAV να παίζουν σημαντικό αμυντικό ρόλο σε μελλοντικές συγκρούσεις. Θα μπορούσαν, για παράδειγμα, να αναπτυχθούν εναντίον ενός στρατού εισβολής ή σε επιθέσεις για την προστασία ενός άλλου κράτους από άδικη επίθεση. Το ίδιο ισχύει για τα μη επανδρωμένα οχήματα εδάφους (UGV) και τα ναυτικά drone. Αυτά τα μηχανήματα σχεδιάζονται συνήθως ως ευέλικτες πλατφόρμες όπλων που είναι αποτελεσματικές σε μια ποικιλία επιθετικών και αμυντικών ρόλων. Το προαναφερόμενο τους προσδίδει ευρείες λανθάνουσες δυνατότητες που δεν μπορούν να χαρακτηριστούν ως δικαίως εγγενείς ηθικές ή ανήθικες. Αυτό δεν πρέπει όμως να αποτελεί έκπληξη καθώς τα περισσότερα όπλα και οχήματα έχουν σχεδιαστεί για να λειτουργούν σε πολλαπλούς επιθετικούς και αμυντικούς ρόλους και οι πρόσφατες τάσεις στη στρατιωτική τεχνολογική καινοτομία υποδηλώνουν ότι αυτό θα αυξηθεί, έτι περαιτέρω, στο μέλλον. Περισσότερο από ποτέ, τα όπλα και τα οχήματα σχεδιάζονται ως αρθρωτά συστήματα που μπορούν εύκολα να προσαρμοστούν σε κάθε προβλέψιμο σενάριο σύγκρουσης. Μετά τον Ψυχρό Πόλεμο, η έλλειψη βεβαιότητας σχετικά με τη μορφή που θα λάμβαναν οι μελλοντικές απειλές ενέτειναν τη σημασία της προσαρμοστικότητας και της ευελιξίας των νέων όπλων.

Θα πρέπει επίσης να αναγνωρίσουμε ότι οι επιθετικές ικανότητες, των drone, ενδεχομένως να μην εξασκούνται ως τέτοιες. Οι Beauchamp και Savulescu παρέχουν ένα συναρπαστικό επιχειρήμα σχετικά με το ότι τα drone θα μπορούσαν

πράγματι να αυξήσουν την πιθανότητα διεξαγωγής ορισμένων τύπων δίκαιων πολέμων. Όπως σωστά επισημαίνουν, τα κράτη είναι απρόθυμα να δεσμεύσουν τις δυνάμεις τους σε ανθρωπιστικές επεμβάσεις. Αυτές μπορεί να είναι πολύ δαπανηρές και μη δημοφιλής, και εάν διενεργούνται χωρίς απώτερα κίνητρα (δηλαδή, με τρόπο που να ικανοποιεί τις απαιτήσεις της αρχής της «δικαίας πρόθεσης»), τότε το κράτος που παρεμβαίνει είναι απίθανο να λάβει κάποια αποζημίωση. Συνεπώς, οι ανθρωπιστικές παρεμβάσεις δεν είναι ιδιαίτερα ελκυστικές, για τα κράτη, αφού πρόκειται να χαθούν ανθρώπινες ζωές, χρήματα και στρατιωτικός εξοπλισμός σε έναν αγώνα που δύσκολα θα επιλύσει την ανωτέρα κατάσταση. Οι Beauchamp και Savulescu ισχυρίζονται ότι, τα drone θα μπορούσαν ουσιαστικά να μειώσουν το κόστος αυτών των επεμβάσεων καθιστώντας έτσι ευκολότερο για τα κράτη να αποτρέπουν τις φρικαλεότητες. «Αν η αποστροφή για τα θύματα είναι ένας σημαντικός λόγος για τον οποίο οι ανθρωπιστικές παρεμβάσεις συχνά είτε δεν ξεκινούν όταν θα έπρεπε είτε διεξάγονται με λανθασμένους τρόπους τότε έχουμε σημαντικούς λόγους να πιστεύουμε ότι τα drone τις καθιστούν πιο πιθανές.»⁷²

Επιπρόσθετα, θα μπορούσε κανείς να υποστηρίξει ότι ορισμένα όπλα είναι εγγενώς αμυντικά εάν είναι σε θέση να κατευθύνουν τα πυρά τους μόνο εναντίον εισερχόμενων όπλων (όπως π.χ εχθρικά αεροσκάφη ή πύραυλοι) ή εάν βρίσκονται σε σταθερές τοποθεσίες και έχουν περιορισμένο εύρος δραστικού βεληνεκούς. Ωστόσο, ακόμη και αυτά θα μπορούσαν ενδεχομένως να χρησιμοποιηθούν σε επιθετικές ενέργειες εάν εγκατασταθούν σε κατεχόμενο έδαφος, για να αποτρέψουν την απελευθέρωσή του ή αν ήταν οπλισμένα με όπλα μεγάλης εμβέλειας ικανά να φτάσουν στο εχθρικό έδαφος. Αυτό καταδεικνύει ότι πρέπει να αποφεύγεται η απόδοση ηθικών χαρακτηριστικών στα drone και αναδεικνύει τη σημασία να μην περιγράφονται οι λανθάνουσες δυνατότητες των drone, που επιτρέπουν ή αποθαρρύνουν ορισμένες χρήσεις.

Είναι λανθασμένο να κρίνουμε την ηθική ενός όπλου ή μιας πλατφόρμας όπλων με βάση την ικανότητά του να διασφαλίζει ότι οι πόλεμοι διεξάγονται με δίκαιο τρόπο, καθώς:

---

⁷² Zack Beauchamp and Julian Savulescu, 'Robot Guardians: Teleoperated Combat Vehicles in Humanitarian Military Intervention.' In *Killing by Remote Control: The Ethics of an Unmanned Military*, edited by Bradley Jay Strawser (New York: Oxford University Press, 2013), Σελ. 117.

1. Πρώτον, είναι δύσκολο να φανταστεί κανείς ότι οποιοδήποτε όπλο θα μπορούσε να εγγηθεί ή ακόμη και να βοηθήσει στην νίκη, αποκλειστικά και μόνο, τους δίκαιους εμπόλεμους. Δυστυχώς, συχνά οι πόλεμοι κερδίζονται ή χάνονται με βάση μη ηθικούς παράγοντες. Σκεφτείτε τον Δεύτερο Παγκόσμιο Πόλεμο για παράδειγμα. Η πολεμική προσπάθεια των Συμμάχων (ειδικά η βρετανική και η αμερικανική πολεμική προσπάθεια) μπορεί να είναι το πιο ξεκάθαρο παράδειγμα που έχουμε για έναν δίκαιο πόλεμο ενάντια σε άδικους αντιπάλους. Ωστόσο, θα ήταν λάθος να πούμε ότι οι Σύμμαχοι κέρδισαν εξαιτίας της ηθικής τους ανωτερότητας. Η νίκη τους βασίστηκε στο στρατιωτικό και οικονομικό πλεονέκτημα που διέθεταν. Θα μπορούσε κανείς να φανταστεί ότι η αρχή της «δίκαιης αιτίας» τους βοήθησε δίνοντάς τους αυτοπεποίθηση και καθιστώντας τους πιο πρόθυμους να υπομείνουν τα βάρη του πολέμου. Αυτό όμως θα ήταν σίγουρα λανθασμένο γιατί και οι άδικοι εμπόλεμοι υπέμειναν επίσης βαρύ κόστος και ήταν βαθιά αφοσιωμένοι στον αγώνα τους. Στην πραγματικότητα, οι Σύμμαχοι κέρδισαν παρά τη χρήση όπλων και τακτικών που ήταν ηθικά απαράδεκτες, όπως οι ατομικές βόμβες και ο μαζικός αεροπορικός βομβαρδισμός αστικών περιοχών. Οι προαναφερόμενες ανήθικες τακτικές παρέχουν περαιτέρω υποστήριξη στο επιχείρημα ότι πρέπει να διακρίνεται η τήρηση της αρχής του «δίκαιου πολέμου» από τους τύπους της στρατιωτικής δύναμης που χρησιμοποιούνται για την επίτευξη του σκοπού.

Προς ενίσχυση του προαναφερόμενου, θα ήταν περίεργο να σκεφτεί κανείς ότι η ανωτερότητα των γερμανικών τεθωρακισμένων ή οι επαναστατικές επιχειρησιακές τακτικές των θα πρέπει να θεωρηθούν υπεύθυνες για τον ανήθικο χαρακτήρα της γερμανικής πολεμικής προσπάθειας. Η ενδεχόμενη γερμανική νίκη στον πόλεμο αν και θα ήταν ηθικά ανεπιθύμητη θα είχε προκύψει ως αποτέλεσμα της ανώτερης γερμανικής στρατιωτικής απόδοσης. Ωστόσο, το φταίξιμο για την αδικία του πολέμου και την ανεπιθύμητη έκβασή του θα ήταν οι αποφάσεις της γερμανικής κυβέρνησης και του στρατού και όχι τα όπλα. Όπως και οι Σύμμαχοι, έτσι και ο γερμανικός στρατός χρησιμοποίησε κάποια ανήθικα όπλα και τακτικές. Για παράδειγμα, ο πύραυλος V1 ήταν τόσο ανακριβής που θα μπορούσε να θεωρηθεί ως εγγενώς όπλο μαζικής καταστροφής. Αλλά ο εν λόγω πύραυλος καθώς και άλλα όπλα χαμηλής ακρίβειας του Άξονα δεν ήταν η πηγή της γερμανικής επιθετικότητας ή ακόμα και το συστατικό στοιχείο αυτής.

2. Δεύτερον, οι ασυμμετρίες της στρατιωτικής ισχύος δεν είναι ηθικά ισοδύναμες. Οι ασυμμετρίες μπορούν να λάβουν διάφορες μορφές και μπορεί να έχουν διαφορετικά είδη συνεπειών. Τα drone προσφέρουν μια πιο ηθικά συγκρατημένη μορφή ασυμμετρίας από αυτές που μπορεί να δημιουργήσουν τα υπόλοιπα όπλα. Αν συγκρίνουμε τον αμερικανικό πόλεμο στο Βιετνάμ με τον πιο πρόσφατο πόλεμο στο Ιράκ θα τους ταξινομούσαμε ως άδικους πολέμους (από την άποψη της δίκαιης αιτίας, τουλάχιστον), στην οποία ο αμερικανικός στρατός είχε τεράστια πλεονεκτήματα έναντι των αντιπάλων δυνάμεων. Ωστόσο, οι ασυμμετρίες της στρατιωτικής ισχύος εκφράστηκαν πολύ διαφορετικά στους δύο αυτούς πολέμους. Στο Βιετνάμ, το συγκριτικό πλεονέκτημα των ΗΠΑ σε βόμβες, πυροβολικό και αεροπορική δύναμη οδήγησαν σε τρομακτικά αδιάκριτα και δυσανάλογες επιθέσεις που προκάλεσαν ανυπολόγιστες απώλειες στους πολίτες και τεράστια περιβαλλοντική καταστροφή⁷³. Στο Ιράκ αντίθετα, το αμερικανικό πλεονέκτημα εκδηλώθηκε με πολύ πιο συγκρατημένο τρόπο. Συνίστατο λιγότερο στην ικανότητα χρήσης συντριπτικά αδιάκριτων πυρών και περισσότερο στην ικανότητα ελιγμών και τη δυνατότητα να στοχεύουν γρήγορα και με ακρίβεια βασικούς στρατιωτικούς στόχους και στόχους υποδομής. Και οι δύο πόλεμοι προσφέρουν στοιχεία που καταδεικνύουν ότι έγινε χρήση περίπλοκων όπλων που διευκόλυναν τη διεξαγωγή μιας άδικης πολεμικής προσπάθειας. Ωστόσο ένας άδικος πόλεμος που χρησιμοποιεί χαμηλότερα επίπεδα βίας εξακολουθεί να είναι προτιμότερος από έναν πιο καταστροφικό.

Επειδή τα περισσότερα drone αυξάνουν τις ικανότητες των εμπόλεμων να εκτελούν και τα δύο είδη πολέμων (δίκαιους και άδικους) δεν δύνανται να χαρακτηριστούν δικαίως ως εγγενή ηθικά ή ανήθικά, όταν αξιολογούνται υπό το πρίσμα της αρχής της «δίκαιης αιτίας». Θα μπορούσε κάποιος να υποστηρίξει ότι τα drone εγείρουν περισσότερες ανησυχίες, από άλλα όπλα, ανεξάρτητα από το αν χρησιμοποιούνται σε δίκαιους ή άδικους πολέμους, απλώς και μόνο επειδή θα μπορούσαν να κάνουν πιο πιθανή την διεξαγωγή πολεμικών συγκρούσεων οποιουδήποτε εκ των δύο προαναφερόμενων τύπων. Είναι δύσκολο να εκτιμηθεί αν τα drone πράγματι αυξάνουν τη συχνότητα των πολέμων, ακόμα κι αν

---

⁷³ Nick Turse, *The Complex: How the Military Invades Our Everyday Lives* (New York: Metropolitan Books, 2008).

υποθέσουμε ότι μερικές φορές οδηγούν σε πολέμους που δεν θα διεξάγονταν με άλλο τρόπο. Παρόλα αυτά δεν παραβιάζουν την αρχή της «δίκαιης αιτίας».

Μία από τις πιο βασικές παραδοχές της θεωρίας του δίκαιου πολέμου είναι ότι η ειρήνη δεν είναι αναγκαστικά καλή και ότι ο πόλεμος δεν είναι απαραίτητα ανεπιθύμητος⁷⁴. Ένας δίκαιος πόλεμος που διεξάγεται προς όφελος της προστασίας των ανθρώπινων ζωών, της κρατικής κυριαρχίας, ή των θεμελιωδών αξιών μπορεί να είναι προτιμότερος από την ειρήνη. Αυτό είναι το σημείο που τονίζουν, οι Beauchamp και Savulescu, σε σχέση με τον ρόλο που διαδραματίζουν τα μη επανδρωμένα αεροσκάφη στην προώθηση των ανθρωπιστικών επεμβάσεων, και αυτή είναι μια βασική υπόθεση της δίκαιης πολεμικής σκέψης. Ίσως είναι καλύτερο να ξεκινήσει ένας πόλεμος για την πρόληψη της γενοκτονίας παρά να διατηρηθεί η ειρήνη μέσω της σιωπηρής έγκριση της. Μπορεί επίσης να είναι προτιμότερο να χτυπήσουμε ένα επιθετικό κράτος, που εισβάλλει σε ένα αβοήθητο γειτονικό του παρά να του επιτραπεί να στερήσει την κυριαρχία του θύματός του.

Έτσι, όσο ατυχής κι αν είναι ένας πόλεμος, είναι αδύνατο να πούμε ότι μια μεγαλύτερη επικράτηση των πολέμων ή των περιορισμένων στρατιωτικών ενεργειών είναι ηθικά ανεπιθύμητη υπό οποιεσδήποτε συνθήκες. Μπορούμε να κάνουμε αυτή την κρίση μόνο όταν εξετάζουμε την κάθε περίπτωση ξεχωριστά. Αν ένας πόλεμος είναι ηθικά επιτρεπτός, σε μια συγκεκριμένη περίπτωση, εξαρτάται από πολλούς παράγοντες που πρέπει να κριθούν με τη βοήθεια των αρχών του *jus ad bellum*. Η διευκόλυνση του πολέμου άλλοτε θα είναι ηθικά επιθυμητή και άλλοτε ηθικά ανεπιθύμητη. Λαμβάνοντας όλα τα ανωτέρω υπόψη οδηγούμαστε στο συμπέρασμα ότι τα drone είναι επιτρεπτά σε σχέση με την αρχή της «δίκαιης αιτίας». Τα υπόψη μηχανήματα, αξίζουν τον ηθικό μας έπαινο ή την ηθική μας καταδίκη ανάλογα με τον τρόπο με τον οποίο, οι εμπόλεμοι, επιλέγουν να χρησιμοποιήσουν τις λανθάνουσες δυνατότητές τους στη διεξαγωγή των επιχειρήσεων.

---

⁷⁴ Lee, *Ethics and War*, Σελ.6

DRONE ΚΑΙ ΟΡΘΗ ΠΡΟΘΕΣΗ

Όπως τόνισα και νωρίτερα, στο παρόν κεφάλαιο, η αρχή της «σωστής πρόθεσης» είναι στενά συνδεδεμένη με την αρχή της «δίκαιης αιτίας». Πρόσθετα όμως χρησιμοποιείται ως η αρχή που αποτρέπει τη χρήση μιας «δίκαιης αιτίας», από τους εμπόλεμους, για τη διεξαγωγή μαχών και την προσχηματική επιδίωξη αδικαιολόγητων στόχων. Όταν εφαρμόζεται στα drone, το πιο προφανές πιθανό πρόβλημα είναι ότι αυτά τα μηχανήματα θα μπορούσαν να αλλάξουν τους στόχους των πολιτικών, με τρόπους που θα τους ενθαρρύνουν να υπερβούν τους δικαιολογημένους στόχους τους. Θα μπορούσε κανείς, για παράδειγμα, να υποστηρίξει ότι η χρήση των drone θα διευκολύνει τους ηγέτες να ξεκινήσουν εχθροπραξίες με ανειλικρινές αιτιολογικό. Ωστόσο, αυτού του είδους οι ανησυχίες δεν μπορούν να προσφέρουν γόνιμο έδαφος για την καλλιέργεια των απόψεων ότι η χρήση των drone είναι ανήθικη. Όπως ακριβώς, κάθε όπλο, μπορεί να χρησιμοποιηθεί για να επιτευχθούν ηθικοί ή ανήθικοι στόχοι, με τον ίδιο τρόπο αυτό το όπλο δύναται να χρησιμοποιηθεί με σωστές προθέσεις ή όχι. Ένα drone θα μπορούσε να αυξήσει τις πιθανότητες, να κερδηθεί ένας πόλεμος που οδηγείται από κακές προθέσεις, αλλά αν αυτό είναι αλήθεια εξαρτάται πάρα πολύ από το πλαίσιο μέσα στο οποίο αναπτύσσονται τα drone. Δεν υπάρχει κάποιος ξεκάθαρος τρόπος να πούμε αν τα drone θα υποστηρίζουν τους πολέμους που διεξάγονται με καλή ή κακή πρόθεση. Είναι ξεκάθαρα όργανα εφαρμογής των πολιτικών ενός κράτους.

Όταν εξετάζουμε τη σωστή πρόθεση, μια κριτική μπορεί να είναι ότι η ανάπτυξη των UAV (σε μη αμφισβητούμενο ή ελάχιστα αμφισβητούμενο εναέριο χώρο) αντανakλά την επιθυμία χρήσης βίας για την εκπλήρωση μόνο των αιτιών που δεν αξίζει να πεθάνεις για αυτά. Αυτός ο παράγοντας είτε πραγματικός είτε αντιληπτός, μπορεί με τη σειρά του να έρχεται σε αντίθεση με την ικανοποίηση της ηθικής απαίτησης που υποστηρίζει ότι η χρήση βίας πρέπει να έχει εύλογη προοπτική επιτυχίας των σκοπών μας.⁷⁵

Αυτό είναι ένα ενδιαφέρον σημείο, ωστόσο είναι σημαντικό να παρατηρήσουμε ότι αυτό το επιχείρημα δεν ταιριάζει αρκετά με τις συμβατικές ερμηνείες που απαιτεί η αρχή της «σωστής πρόθεσης». Αυτή η αρχή συνήθως

---

⁷⁵ Enemark, *Armed Drones and the Ethics of War*, Σελ.30.

απαιτεί, από τους εμπόλεμους, να διεξάγουν πολέμους με σκοπό την επίτευξη ενός δίκαιου στόχου. Για παράδειγμα, οι Coppieters και Kashnikov λένε ότι «η σωστή πρόθεση, για τη χρήση της βίας, περιλαμβάνει την υποστήριξη μιας δίκαιης αιτίας.»⁷⁶ Η ερμηνεία της «σωστής πρόθεσης», βασίζεται σε μια διαφορετικού είδους πρόθεση: στην προθυμία να πεθάνεις σε έναν πόλεμο. Και αυτό μόνο επαπτομενικά σχετίζεται με τη δικαιολόγηση ενός πολέμου. Το εάν οι στρατιώτες είναι έτοιμοι να πεθάνουν, και το εάν οι πολιτικοί είναι διατεθειμένοι να τους διατάξουν για αυτό είναι δίπλα στο σημείο που καθορίζει εάν ένας πόλεμος είναι ηθικά δικαιολογημένος.

Ακόμα κι αν ακολουθήσουμε τον Enemark στη σκέψη ότι η σωστή πρόθεση περιλαμβάνει την προθυμία να πεθάνεις, το επιχείρημά του δεν είναι πειστικό. Το κόστος των πολέμων βαρύνουν κατά κύριο λόγο τα μέλη του στρατού, τα οποία δεσμεύονται από επαγγελματικές υποχρεώσεις να πολεμήσουν και να ρισκάρουν τη ζωή τους ανεξάρτητα από τους λόγους για την μάχη. Αντίθετα, οι αποφάσεις που αφορούν το *jus ad bellum* λαμβάνονται, πρωτίστως, από τους πολιτικούς, οι οποίοι είναι ασφαλείς από τον τραυματισμό ή τον θάνατο. Με άλλα λόγια, υπάρχει συνήθως μια αποσύνδεση μεταξύ των υπευθύνων χάραξης πολιτικής, οι προθέσεις των οποίων λαμβάνονται υπόψη κατά τον καθορισμό του αν ένας πόλεμος είναι δικαιολογημένος και εκείνων που διεξάγουν τον πραγματικό πόλεμο. Σύμφωνα με το πρότυπο που προτείνει ο Enemark, σχεδόν όλοι οι σύγχρονοι πόλεμοι θα ήταν άδικοι γιατί εκείνοι που τους ξεκινούν δεν είναι διατεθειμένοι να διακινδυνεύσουν τη ζωή τους πολεμώντας.

Η πιο σοβαρή ανησυχία που προκαλούν τα drone, όταν πρόκειται για την αρχή της «σωστής πρόθεσης» είναι ότι μπορεί να παρεμβαίνουν στον προσδιορισμό του εάν πρόκειται για έναν δίκαιο πόλεμο, στο ποιες είναι οι προθέσεις των εμπόλεμων και ακόμη και στο εάν ένας πόλεμος θα διεξαχθεί ή όχι. Η «σωστή πρόθεση» μπορεί να ερμηνευθεί ως απαίτηση από τους εμπόλεμους όχι μόνο να κηρύττουν τον πόλεμο για δίκαιους λόγους, αλλά επίσης να κοινοποιούν τις προθέσεις τους δημοσίως και γενικά να προωθούν τη διαφάνεια. Τα σχόλια επάνω στην προηγούμενη άποψη ποικίλλουν όταν πρόκειται να εξεταστεί το κατά πόσον η

---

⁷⁶ Bruno Coppieters and Boris Kashnikov, 'Right Intentions.' In *Moral Constraints on War: Principles and Cases*, edited by Bruno Coppieters and Nick Fotion (New York: Lanham, MA, 2008), Σελ. 78.

αρχή της «σωστής πρόθεσης» περιλαμβάνει αυτές τις απαιτήσεις. Ορισμένοι είτε τις αντιμετωπίζουν ως συστατικό της σωστής πρόθεσης είτε εγείρουν επιπλέον απαιτήσεις οι οποίες πρέπει να εξετάζονται για τη δημόσια κήρυξη των πολέμων⁷⁷.

Υποστηρίζω ότι η διαφάνεια σχετικά με τους λόγους της μάχης και τα μέσα που χρησιμοποιούνται σε αυτή είναι πρωταρχικής σημασίας γιατί η θεωρία του δίκαιου πολέμου ισχύει για τα δημοκρατικά κράτη, οι πολίτες των οποίων είναι ανεξάρτητοι και μπορούν να λάβουν σημαντικές αποφάσεις, σχετικά με το αν θα επιτρέψουν τον πόλεμο, μόνο όταν έχουν επαρκείς πληροφορίες. Ακόμη και οι πολίτες των μη δημοκρατικών κρατών καθώς και των μη δημοκρατικών φορέων εξουσίας απαιτούν πληροφορίες σχετικά με τους στόχους που επιδιώκονται. Με την απουσία επίσημων δημοκρατικών θεσμών, οι πολίτες μπορούν να υποστηρίξουν ή να αντιπαχθούν στους πολέμους με τρόπους που να επηρεάζουν τις πολεμικές ικανότητες των εμπόλεμων, όπως με την εκτέλεση της στρατιωτικής τους θητείας ή την παροχή οικονομικών εισφορών.

Το αμερικανικό πρόγραμμα UAV, έχει αποδείξει ότι τα drone μπορούν να χρησιμοποιηθούν με τρόπους που αντιβαίνουν το στοιχείο της δημόσιας δήλωσης της «ορθής πρόθεσης». Οι επιχειρήσεις που περιλαμβάνουν τη χρήση UAV συχνά καλύπτονται από μυστικότητα και δεν εξηγούνται ξεκάθαρα στο κοινό όπως θα έπρεπε να γίνεται με τις κάθε είδους θανατηφόρες στρατιωτικές επιχειρήσεις. Ιδιαίτερη ανησυχία προκαλείται από την έλλειψη διαφάνειας σχετικά με τα κριτήρια στόχευσης, η οποία καθιστά δύσκολη, για τους απλούς πολίτες, την αξιολόγηση των προθέσεων που παρακινούν τις επιθέσεις εναντίον των υπόπτων τρομοκρατών.

Ωστόσο, ακόμη όμως και όταν ζητάμε μεγαλύτερη εποπτεία, στις επιχειρήσεις των drone, είναι σημαντικό να θυμάστε ότι αυτό το πρόβλημα δεν προκλήθηκε από αυτά. Η σύγχυση των drone με τις κεκαλυμμένες επιχειρήσεις (covert operations) τραβά πολλές φορές την προσοχή από τις πολλές άλλες μορφές του κρυφού πολέμου που δεν είναι αποδεκτές και εσφαλμένα χαρακτηρίζουν την ηθική σχετικά με τη χρήση των drone. Τα UAV είναι μόνο το πιο πρόσφατο μέσο μιας σειράς όπλων και τακτικών που επέτρεψαν στις ΗΠΑ και σε άλλες χώρες να διεξάγουν στρατιωτικές δραστηριότητες χωρίς διαφάνεια. Οι κεκαλυμμένες επιχειρήσεις έχουν μακρά ιστορία η οποία μπορεί να ανιχνευθεί αιώνες πίσω και

---

⁷⁷ Orend, *The Morality of War*, Σελ.59–62.

περιλάμβαναν πολλά όπλα που ήταν σε θέση να διευκολύνουν τις επιθέσεις που διέφευγαν της δημόσιας αποκάλυψης⁷⁸. Οι μυστικές επιχειρήσεις που παραβιάζουν την απαίτηση της δημόσιας γνωστοποίησης πραγματοποιούνται σχεδόν σε καθημερινή βάση από δυνάμεις ειδικών επιχειρήσεων, πυρομαχικά ακριβείας και επανδρωμένα αεροσκάφη.

Σε παρόντα χρόνο, τα drone εμπλέκονται συχνά σε μυστικές επιχειρήσεις, αλλά δεν υπάρχει λόγος να πιστεύουμε ότι πρέπει να συνεχίσουν να εργάζονται με αυτόν τον τρόπο. Τα drone είναι ιδανικά για να προσφέρουν, στην κοινή γνώμη, διαφάνεια σχετικά με το πεδίο της μάχης, μέσω της εκμετάλλευσης της δυνατότητας αναμετάδοσης εικόνων πραγματικού χρόνου από αυτά, του συγκεντρωτικού τρόπου ελέγχου τους και των ικανοτήτων για τη συμπερίληψη μηχανισμών εποπτείας τους. Τα μυστικά χτυπήματα του αμερικανικού στρατού παρέχουν στην πραγματικότητα κάποια στοιχεία για αυτές τις διαδικασίες. Τα χτυπήματα εναντίων των στόχων επιτηρούνται συνήθως, από δεκάδες αξιωματούχους από διάφορες υπηρεσίες, συμπεριλαμβανομένων των στρατιωτικών δικηγόρων. Η εκτεταμένη αυτή εσωτερική εποπτεία δείχνει ότι είναι πολύ πιο εύκολο να ενσωματωθούν παρατηρητές από ότι θα ήταν για τα περισσότερα επανδρωμένα οχήματα ή για τους ανθρώπους μαχητές που επιχειρούν μέσα το πεδίο της μάχης. Το πρόβλημα είναι ότι αυτή η ικανότητα εποπτείας κατά κύριο λόγο χρησιμοποιείται για σκοπούς επιβολής εσωτερικών κανόνων και συλλογής πληροφοριών, και όχι με τρόπους που θα φέρουν στο ευρύ κοινό περισσότερες πληροφορίες για τη διεξαγωγή των χτυπημάτων.

DRONE ΚΑΙ ΠΟΛΕΜΟΣ ΩΣ ΤΕΛΕΥΤΑΙΑ ΛΥΣΗ

Μία από τις ανησυχίες που εγείρουν οι επικριτές των drone είναι ότι, η χρήση τους, μπορεί να διευκολύνει την έναρξη των πολέμων ή να διαταράσσει τη σειρά των βημάτων, που αναμένεται να ακολουθήσουν οι εμπόλεμοι, πριν αποφασίσουν να χρησιμοποιήσουν θανατηφόρα δύναμη. Οι Brunstetter και Braun υποστηρίζουν ότι τα drone έχουν τη δυνατότητα να διαφοροποιήσουν τους υπολογισμούς σχετικά

---

⁷⁸ John Arquilla, *From Troy to Entebbe: Special Operations in Ancient and Modern Times* (Lanham, MA: University Press of America, 1996).

με την καταφυγή στον πόλεμο, ως τελευταία λύση, με τρόπους που να μειώνουν τις αναστολές για αυτό. Όπως το βλέπουν, τα drone οφείλουν μεγάλο μέρος της δημοτικότητάς τους στην ικανότητά τους να επιτρέπουν τη διεξαγωγή πολέμων μέσω της ελαχιστοποίηση των κινδύνων και της εφαρμοζόμενης φονικής δύναμης. Τα drone είναι σε θέση να πραγματοποιούν επιθέσεις χαμηλής έντασης, που να στοχεύουν σε συγκεκριμένα άτομα ή σε συγκεκριμένους στόχους, δίνοντας έτσι την εντύπωση ότι δεν συμμετέχουν καθόλου σε πόλεμο. «Στο βαθμό που είναι επιτυχή, τα drone αναμφισβήτητα, θα αυξήσουν το κατώφλι της έσχατης ανάγκης για καταφυγή σε μεγάλης κλίμακας στρατιωτική ανάπτυξη, παρέχοντας έναν τρόπο αποφυγής ανάπτυξης στρατευμάτων ή διεξαγωγής εντατικής εκστρατείας βομβαρδισμού ενώ ταυτόχρονα εξακολουθούν να αντιμετωπίζουν τις αναδυόμενες απειλές.»⁷⁹ Επιπρόσθετα συνεχίζουν λέγοντας ότι «επειδή η βία που ασκούν τα drone θεωρείται ως ένα επίπεδο δύναμης κάτω από το κατώφλι του πολέμου, η χρήση τους μπορεί να θεωρηθεί ως ένα μέτρο στο οποίο η αρχή του πολέμου ως «τελευταίου μέσου» δεν ισχύει»⁸⁰.

Σύμφωνα με τους περισσότερους, τα drone μειώνουν τις αναστολές ενάντια στην έναρξη πολέμων παρακάμπτοντας τα συναισθήματα αποστροφής για τα θύματα, που συνήθως λειτουργούσαν ως εμπόδιο ενάντια στην έναρξη των μαχών. Οι έρευνες για την αποστροφή της κοινής γνώμης ενάντια στις απώλειες ζώων, αντλεί μεγάλο μέρος της δύναμής της, από τις προσπάθειες να εξηγηθεί η ήττα των ΗΠΑ στο Βιετνάμ. Χρειαζόταν κάποια εξήγηση για το γεγονός ότι ο ισχυρότερος στρατός του κόσμου ηττήθηκε, και για κάποιους, οφειλόταν στο ότι η αμερικανική κοινή γνώμη είχε μεγάλη ευαισθησία στο να βλέπει τους στρατιώτες της να σκοτώνονται και να τραυματίζονται. Από το Βιετνάμ και έπειτα, το φαινόμενο της αποστροφής έναντι των θυμάτων, έχει αναγνωριστεί ότι υπονομεύει την πολεμική ικανότητα του αμερικανικού στρατού, τόσο από την άποψη του πότε διεξάγονται οι μάχες και ως προς το πόσο έντονες μπορεί να γίνουν. Η αποχώρηση των αμερικανικών δυνάμεων από τη Σομαλία, μετά τη μάχη του Μογκαντίσου το 1993, αναφέρεται επίσης συχνά ως ένα άλλο χαρακτηριστικό παράδειγμα της χαμηλής ανοχής του κοινού στις απώλειες, που προκάλεσε η κλιμάκωση της βίας. Επίσης η

---

⁷⁹ Daniel Brunstetter and Megan Braun, 'The Implications of Drones on the Just War Tradition.' *Ethics & International Affairs* 25, no.3 (2011) Σελ. 337–358.

⁸⁰ Ιδίου Σελ. 339.

απροθυμία των ΗΠΑ να εμπλέξουν χερσαίες δυνάμεις για να σταματήσουν τις διαμάχες στα Βαλκάνια, κατά τη διάρκεια της δεκαετίας του 1990, χρησιμεύει ως ακόμα ένα παράδειγμα που αποδεικνύει ότι η αναμενόμενη αποστροφή του κοινού στις απώλειες απέτρεψε την ανάπτυξη στρατιωτικών χερσαίων δυνάμεων.

Όπως καταδεικνύουν τα ως ανωτέρω παραδείγματα, η αποστροφή για τα θύματα μπορεί να περιορίσει τους πολέμους με πολλούς τρόπους. Πρώτον, οι πολίτες μπορεί να αντιταχθούν σε μια μελλοντική στρατιωτική επιχείρηση όταν αναμένουν ότι είναι πιθανό να προκαλέσει μεγάλο αριθμό θυμάτων. Δεύτερον, όταν οι άμαχοι αναμένουν αύξηση των απωλειών όταν οι ηγέτες τους προτείνουν την κλιμάκωση των εχθροπραξιών, όπως το να επιτεθούν σε μια τρίτη χώρα κατά τη διάρκεια ενός πολέμου, με το άνοιγμα ενός νέου μετώπου στον πόλεμο ή τη χρήση πιο καταστροφικών όπλων. Τρίτον, η υποστήριξη σε έναν συνεχιζόμενο πόλεμο μπορεί να ελαχιστοποιηθεί όσο περισσότεροι στρατιώτες τραυματίζονται ή σκοτώνονται, οδηγώντας σε ταχύτερη παύση των εχθροπραξιών.

Οι Kaag και Kreps υποθέτουν ότι τα drone διευκολύνουν τις χώρες να διεξάγουν πολέμους λόγω της δυνατότητάς τους να περιορίζουν τις απώλειες. Διαφωνούν ότι τα drone δημιουργούν έναν «ηθικό κίνδυνο» θωρακίζοντας τους πολίτες, τους πολιτικούς και τους στρατιώτες από τους κινδύνους που συνδέονται με τις στοχευμένες δολοφονίες⁸¹. Χωρίς την πιθανότητα να χάσουν κανέναν στρατιώτη στη μάχη οι ηγέτες των κρατών είναι ελεύθεροι να διεξάγουν χτυπήματα, όποτε θέλουν, με σχετικά χαμηλό κίνδυνο, χωρίς να προκαλούνται ισχυρές αντιδράσεις ή να διακυβεύονται οι προοπτικές επανεκλογής τους. Μερικά μέλη της κοινής γνώμης ενδέχεται να αντιταχθούν σε αυτά τα χτυπήματα, αλλά χωρίς να υπάρχουν θύματα, οι περισσότεροι πολίτες θα τα αποδεχτούν καθώς δεν θα αισθάνονται ότι διεξάγεται πόλεμος και ότι τραυματίζονται ή σκοτώνονται άνθρωποι. Αυτό θα διευκόλυνε την έναρξη, την κλιμάκωση και τη διατήρηση πολέμων χωρίς να επιτελούνται προσπάθειες επίλυσης των διαφορών με άλλους τρόπους, ανατρέποντας έτσι την αρχή που αντιμετωπίζει τον πόλεμο ως έσχατη ανάγκη.

Οι Kaag και Kreps υποστηρίζουν ότι ο ηθικός κίνδυνος του πολέμου με drone είναι αυτό που θα έπρεπε να μας αφορά καθώς γιατί όχι μόνο μπορεί να οδηγήσει σε μεγαλύτερη συχνότητα διεξαγωγής πολέμων αλλά επίσης επειδή μπορεί να

---

⁸¹ Kaag and Kreps, *Drone Warfare*, Σελ.2.

διαταράξει τη δημοκρατική δημόσια ζωή. Συναφώς αναφέρουν: «Κατά ειρωνικό τρόπο, η πίεση από ένα δημοκρατικό εκλογικό σώμα για να προστατευθεί από τις βλάβες του πολέμου δεν θα ενθαρρύνει τους υπεύθυνους χάραξης πολιτικής να υιοθετήσουν ειρηνικές ή δημοκρατικές μεθόδους αλλά μάλλον να υιοθετήσουν μεθόδους πολέμου που αξιοποιούν την τεχνολογία προκειμένου να απομονώσουν τους πολίτες από τη ζημιά που υφίστανται οι στρατιώτες. Η ειρωνεία είναι, ότι αυτή η απομόνωση δημιουργεί την πιθανότητα οι ηγέτες να μην χρειάζεται να καταφεύγουν στην άδεια από τον λαό, για να πάνε στον πόλεμο.⁸²».

Έτσι, σύμφωνα με τους προαναφερόμενους συγγραφείς, τα drone δεν δημιουργούν μόνο διεθνή αστάθεια αλλά και διαδικασίες αποδημοκρατισμού που το προϊόν τους θα είναι ένας αποδεδειγμένος, αυτάρεσκος και ανίσχυρος πολίτης.

Αυτές και άλλες απόψεις σχετικά με τον τρόπο με τον οποίο τα drone θα μπορούσαν να παρακάμψουν την αποστροφή της κοινής γνώμης για τα θύματα, με τρόπους που θα αυξάνουν τη διεξαγωγή νέων πολέμων, εγείρουν λογικούς φόβους αλλά δεν αντέχουν σε προσεκτική κριτική για τουλάχιστον τρεις λόγους.

1. Πρώτον, έρχονται σε αντίθεση από τα διαθέσιμα στοιχεία. Το επιχείρημα ότι τα drone χαμηλώνουν το κατώφλι του πολέμου υποδηλώνει ότι, για παράδειγμα οι ΗΠΑ, μπορεί να μην ξεκινούσαν τις αντιτρομοκρατικές τους επιχειρήσεις στο Πακιστάν, την Υεμένη και τη Σομαλία. Αυτό είναι ξεκάθαρα αναληθές καθώς οι ΗΠΑ μπορεί να έχουν πραγματοποιήσει εκατοντάδες επιθέσεις με μη επανδρωμένα αεροσκάφη, σε αυτές τις χώρες, αλλά έχουν επίσης βασιστεί σε μεγάλο βαθμό και σε άλλα όπλα και τακτικές. Οι δυνάμεις ειδικών επιχειρήσεων διεξήγαγαν κρυφές επιδρομές, σε κάθε μία από αυτές τις χώρες και έχουν προκαλέσει μεγαλύτερο αριθμό θυμάτων μεταξύ των αμάχων από ότι η χρήση drone. Σύμφωνα με εκτιμήσεις του «Bureau of Investigative Journalism», μεταξύ του 2007 και του 2020 στη Σομαλία, εκτελέστηκαν ~ 44 επιθέσεις με μη επανδρωμένα αεροσκάφη, που οδήγησαν σε 25 με 108 θανάτους, ενώ ταυτόχρονα πραγματοποιήθηκαν και 8 με 11 μυστικές επιχειρήσεις των ειδικών δυνάμεων με 40 έως 141 απώλειες.⁸³ Με βάση αυτούς τους αριθμούς, η προτίμηση χρήσης των drone έναντι των εναλλακτικών μεθόδων επίθεσης εκτιμάται ως μέτρια, και

---

⁸²Ιδίου, Σελ 76,

⁸³ [Drone wars: the full data — The Bureau of Investigative Journalism \(en-GB\)](https://thebureauinvestigates.com) (thebureauinvestigates.com) (Ημερομηνία προσπέλασης 07 Δεκ 21)

επιπρόσθετα φαίνεται ότι τα drone προκαλούν πιο αναλογικές απώλειες αμάχων. Στο ίδιο συμπέρασμα καταλήγει και η αντίστοιχη ανάλυση των στοιχείων από τα χτυπήματα στο Πακιστάν, το Αφγανιστάν και την Υεμένη, τα οποία είναι διαθέσιμα στην ίδια πηγή.

α. Λαμβάνοντας υπόψη τα προαναφερόμενα στοιχεία καταλήγουμε ότι σε περίπτωση απουσίας των drone ήταν πιθανό να χρησιμοποιούνταν πύραυλοι (cruise) (πλεύσης) ή επανδρωμένα αεροσκάφη τα οποία θα είχαν πραγματοποιήσει λιγότερο ακριβείς επιδρομές, εναντίον των ίδιων στόχων, με αποτέλεσμα την κατακόρυφη αύξηση των παράπλευρων απωλειών. Οι ΗΠΑ έχουν δείξει την προθυμία τους να χρησιμοποιήσουν και άλλα όπλα, για την επίτευξη του σκοπού των, σε προηγούμενους πολέμους και αντιτρομοκρατικές επιχειρήσεις, όπως στις επιθέσεις με πυραύλους πλεύσης, στο Σουδάν και το Αφγανιστάν τον Αύγουστο του 1998 κατά τη διάρκεια της Επιχείρησης «Infinite Reach». Αυτές οι επιθέσεις ήταν ανάλογες με αυτές που διεξήχθησαν έκτοτε, με τη χρήση UAV, και θεωρήθηκαν ως ευρέως αποτυχημένες καθώς δεν διατάραξαν το ρυθμό επιχειρήσεων της Al Qaeda αφού δεν σκότωσαν τους κορυφαίους ηγέτες της και αντ' αυτού προκάλεσαν θανάτους αμάχων. Και αυτό είναι μόνο ένα παράδειγμα, μεταξύ των πολλών διαθέσιμων, σχετικά με τη χρήση πυραύλων, αεροσκαφών και δυνάμεων ειδικών επιχειρήσεων για την πραγματοποίηση μικρών χτυπημάτων⁸⁴.

β. Τα drone δεν αλλάζουν τόσο πολύ την πορεία των στρατιωτικών επιχειρήσεων απλώς καθιστούν δυνατή την εφαρμογή των υφιστάμενων πολιτικών με μεγαλύτερη ακρίβεια. Αυτό υποδηλώνει ότι η χρήση των UAV, δεν επηρέασε τις αποφάσεις σχετικά με την προσφυγή στη βία. Αυτό που μπορούμε να συμπεράνουμε είναι ότι τα drone είναι μια μέθοδος επίθεσης, μεταξύ των πολλών άλλων, που επιτρέπει όμως, στους εμπόλεμους, να εξαπολύσουν επιθέσεις χαμηλής έντασης. Τα άλλα μέσα που πράττουν το ίδιο περιλαμβάνουν δυνάμεις ειδικών επιχειρήσεων, ιδιωτικούς στρατιωτικούς εργολάβους, επανδρωμένα αεροσκάφη και πυραύλους. Λαμβάνοντας αυτό υπόψη θεωρούμε ότι οι προσπάθειες αποτροπής των πολέμων με περιορισμό της χρήσης των drone τουλάχιστον δεν κατευθύνονται στο σωστό δρόμο καθώς αφήνουν ανεπηρέαστη τη

---

⁸⁴ Μεταξύ των πολλών παραδειγμάτων είναι οι αεροπορικές επιχειρήσεις στο Ιράκ, το 1998, ως μέρος της επιχείρησης «Desert Fox», ο εναέριος βομβαρδισμός της Βοσνίας, το 1995 και η εισβολή στον Παναμά το 1989 με Μονάδες ειδικών δυνάμεων, στο πλαίσιο της επιχείρησης «Just Cause».

δράση όλων των υπολοίπων μεθόδων που αποδεδειγμένα, οι ενέργειές τους, δύνανται να προκαλέσουν μεγαλύτερες παράπλευρες απώλειες αμάχων. Μπορούμε να περιμένουμε ρεαλιστικά ότι η αλλαγή θα επέλθει μόνο με την εφαρμογή πολιτικών μεταρρυθμίσεων που θα περιορίζουν το πότε και το πώς τα κράτη μπορούν να ξεκινήσουν, κάθε είδους, χτυπήματα χαμηλής έντασης.

2. Δεύτερον, και ακόμη πιο σημαντικό, η αποστροφή, της κοινής γνώμης, απέναντι στις απώλειες ζώων είναι ένα πολύ πιο περίπλοκο φαινόμενο από ότι νομίζουν οι επικριτές των drone. Πολλές από τις έρευνες, για το θέμα, υποδηλώνουν ότι, αυτή η αποστροφή της κοινής γνώμης, είτε δεν υφίσταται είτε ότι η σημασία της έχει υπερτονιστεί. Υπάρχουν περιπτώσεις δημοκρατιών που υπέστησαν υψηλές απώλειες κατά τη διάρκεια ενός πολέμου ενώ εξακολούθησαν να διατηρήσουν αρκετά υψηλά επίπεδα δημόσιας αποδοχής. Οι πιο εμπειριστατωμένες μελέτες έχουν δείξει ότι ακόμη και όταν η κοινή γνώμη παρουσιάζει αυξημένη ευαισθησία στις απώλειες ζώων, αυτός είναι μόνο ένας παράγοντας μεταξύ των πολλών που καθορίζουν την υποστήριξη τους για πόλεμο. Ο Larson διαπιστώνει ότι αν και οι Αμερικανοί πολίτες ελπίζουν σε χαμηλούς αριθμούς απωλειών, επίσης αναμένουν ότι κάποιοι στρατιώτες θα τραυματιστούν και θα σκοτωθούν⁸⁵. Οι Gelpi, Feaver και Reifler φτάνουν σε παρόμοιο συμπέρασμα. Η έρευνά τους αποκαλύπτει ότι η αποστροφή έναντι των απωλειών όντως υπάρχει, αλλά ότι είναι μόνο ένας από μια δέσμη άλλων παραγόντων που επηρεάζουν την υποστήριξη προς τον πόλεμο, με τον πιο σημαντικό να είναι οι προσδοκίες επιτυχίας αυτού⁸⁶.

3. Τρίτον, δεν υπάρχει άμεση συσχέτιση μεταξύ της στάσης των πολιτών, σχετικά με τον πόλεμο, και της ικανότητας του κράτους, να διεξάγει πόλεμο. Οι επικριτές των drone υποστηρίζουν ότι η παραγόμενη αποστροφή για τα θύματα υποδηλώνει ότι το κοινό μπορεί εύκολα να εμποδίσει τους πολέμους. Το προαναφερόμενο είναι αμφίβολο, καθώς οι δημοκρατίες ξεκινούν συνήθως πολέμους, οι οποίοι υποστηρίζονται μόνο από μια ισχυρή πλειοψηφία ή που δεν υποστηρίζονται καν από την πλειοψηφία. Μια δημοσκόπηση στο Ηνωμένο Βασίλειο, κατέδειξε ότι μόνο το 36% των ανθρώπων τάχθηκε υπέρ της εισβολής στο

---

⁸⁵ Eric V. Larson, *Casualties and Consensus: The Historical Role of Casualties in Domestic Support for U.S. Military Operations* (Santa Monica, CA: RAND, 1996)

⁸⁶ Christopher Gelpi, Peter D. Feaver, and Jason Reifler, *Paying the Human Costs of War: American Public Opinion & Casualties in Military Conflicts* (Princeton, NJ: Princeton University Press, 2009).

Ιράκ, το 2003. Εντούτοις όμως η δημόσια αντίθεση σε αυτόν τον πόλεμο δεν κατάφερε να τον αποτρέψει. Οι ηγέτες που ξεκινούν, κλιμακώνουν ή αποτυγχάνουν να απαγκιστρωθούν από αντιλαϊκούς πολέμους κινδυνεύουν να χάσουν τις επόμενες εκλογές, εάν αφήσουν τις επιθυμίες του κοινού αλλά από την άλλη μεριά μπορεί να θεωρήσουν πως μέσω ενός καλά υπολογισμένου κινδύνου ότι ίσως να αξίζει τον κόπο. Οι ηγέτες που ήταν υπεύθυνοι για τον πόλεμο στο Ιράκ ήταν πρόθυμοι να εναντιωθούν στη βούληση της κοινής γνώμης επειδή πίστευαν ότι θα δικαιωθούν και όντως ανταμείφθηκαν με ένα κύμα αυξημένης δημοτικότητας μόλις τον κέρδισαν⁸⁷. Το μάθημα που μπορούμε να αντλήσουμε από αυτό είναι ότι ακόμα κι αν η χρήση των drone, μπορεί να μειώσει την αντίθεση της κοινής γνώμης, σε έναν πόλεμο, είναι απίθανο να θεωρούμε ότι, οι σχετικά μικρές αλλαγές που θα επιφέρουν στην διαμόρφωση της άποψης της κοινής γνώμης, θα είναι καθοριστικές για το αν θα ξεσπάσει ο πόλεμος.

DRONE ΚΑΙ ΟΡΘΗ ΑΡΧΗ (RIGHT AUTHORITY)

Τα drone μπορεί να ελέγχονται σχεδόν από οποιονδήποτε—από ξεκάθαρα νόμιμα κράτη, που έχουν ευρεία αναγνώριση, από οιονεί κρατικές οντότητες και από VNSAs⁸⁸. Οι τύποι των drone, που χρησιμοποιούνται από αυτούς τους διαφορετικούς εμπόλεμους, ποικίλλουν σημαντικά, ωστόσο τα βασικά χαρακτηριστικά αυτών των τεχνολογιών, ιδιαίτερα η ικανότητα τους να χρησιμοποιούνται ως αντιπρόσωποι των ανθρώπων-μαχητών, μπορούν να αναπαραχθούν/αντιγραφούν με σχετικά μικρό κόστος και ενέχουν χαμηλό επίπεδο τεχνολογικής πολυπλοκότητας. Μερικοί σχολιαστές ανησυχούν ότι η ευρεία διασπορά των drone ενέχει κινδύνους. Ο Singer⁸⁹ και ο Risen⁹⁰ εκφράζουν τις ανησυχίες τους για την ανάπτυξη θανατηφόρων drone, από μη κρατικούς φορείς, ως τρόπο αύξησης των πιθανοτήτων απόσπασης ωφελημάτων ενάντια ισχυρών

---

⁸⁷ Ole Rudolf Holsti, *American Public Opinion on the Iraq War* (Ann Arbor: The University of Michigan Press, 2011).

⁸⁸ Violent Non-state Actors, VNSA.

⁸⁹ [The Predator Comes Home: A Primer on Domestic Drones, their Huge Business Opportunities, and their Deep Political, Moral, and Legal Challenges \(brookings.edu\)](#) (Ημερομηνία προσπέλασης 07 Δεκ 21)

⁹⁰ James Risen, *Pay Any Price: Greed, Power, and Endless War* (New York: Houghton Miffl in Harcourt, 2014), Σελ.130–133.

κρατικών στρατιωτικών δυνάμεων. Οι υπόψη σχολιαστές αξιολογούν αρνητικά τη χρήση των drone από τους VNSA, μόνο και μόνο, λόγω της αμφίβολης νομικής κατάστασής τους. Η εν λόγω αξιολόγηση, όμως, έρχεται σε αντίθεση με το γεγονός ότι οι ίδιοι σχολιαστές επικρίνουν τη χρήση των drone ως εργαλεία υπερβολικής δυτικής στρατιωτικής επέμβασης.

Αν αποδεχτούμε μια αρκετά συντηρητική ανάγνωση της ορθής εξουσίας, τέτοια που μόνο τα κράτη επιτρέπεται να διεξάγουν πολέμους, τότε η κατοχή και χρήση των drone από μη κρατικούς φορείς, μπορεί να είναι απειλητική γιατί μπορούν να τους παρακινήσουν να ξεκινήσουν εχθροπραξίες. Ωστόσο το ίδιο σκεπτικό θα μπορούσε να κινητοποιηθεί και ενάντια σε πολλά άλλα όπλα από τουφέκια και πολυβόλα έως τεθωρακισμένα οχήματα και βόμβες—όπλα που χρησιμοποιούνται συνήθως από μη κρατικούς φορείς. Αυτό δεν φαίνεται να είναι εγγενώς λάθος απλώς και μόνο επειδή τα κράτη δεν διαθέτουν τα αποκλειστικά δικαιώματα χρήσης, των drone. Είναι παράλογο να προωθούμε τέτοιους ισχυρισμούς καθώς εάν ένα όπλο είναι απαράδεκτο, γιατί μπορεί να χρησιμοποιηθεί από μη κρατικούς φορείς, τότε θα έπρεπε να καταδικάσουμε και όλα τα άλλα όπλα που χρησιμοποιούνται εντός του ίδιου πλαισίου.

Θα πρέπει επίσης να αμφισβητήσουμε την επάρκεια της συντηρητικής ανάγνωσης της αρχής της «σωστής εξουσίας». Τα κράτη δεν αξίζουν ειδική ηθική υποστήριξη, όταν πρόκειται να διεξάγουν πολέμους, καθώς όπως έχουν αποδείξει επανειλημμένα μπορούν να διεξάγουν ανήθικες και παράνομες επιθέσεις και δύνανται να προκαλέσουν δαπανηρούς πολέμους ενάντια στις επιθυμίες του λαού τους. Αντίθετα, εκτιμώ ότι θα πρέπει να αντιμετωπίζουμε τους Βίαιους Μη-Κυβερνητικούς Φορείς ως έχοντας την σωστή εξουσία εάν θεωρούνται ως οι νόμιμοι εκπρόσωποι των πληθυσμιακών ομάδων για τις οποίες πολεμούν. Δηλαδή ένα κράτος μπορεί να έχει τη σωστή εξουσία εάν οι πολίτες του αποδέχονται το δικαίωμά της κυβέρνησή τους να τους κυβερνά, ενώ από την άλλη μεριά δεν διαθέτει την σωστή εξουσία, εάν οι περισσότεροι πολίτες του απορρίπτουν το καθεστώς που βρίσκεται στην εξουσία. Ομοίως, ένας VNSA μπορεί να έχει τη σωστή εξουσία εάν υποστηρίζεται από τον λαό που τον αποτελεί, ενώ ένας άλλος VNSA μπορεί λόγω ανεπαρκούς δημοτικότητας, να στερείτε νομιμότητας. Αυτή η αντίληψη περί της «σωστής εξουσίας» υποδηλώνει ότι η βίαιοι φορείς, κάθε είδους, πρέπει να λογοδοτούν σε κάποιο είδος πολιτικής κοινότητας και ότι θα πρέπει να διεξάγουν

μόνο πολέμους που προωθούν τα συμφέροντα αυτής της κοινότητας και όχι τα συμφέροντα μιας άρχουσας ελίτ. Αυτή η σύλληψη της «σωστής αρχής» προωθεί την υπεύθυνη χρήση των drone, καθώς και των άλλων οπλικών συστημάτων, γιατί υπογραμμίζει την ανάγκη να είμαστε υπόλογοι έναντι των συστατικών στοιχείων των φορέων εξουσία (κρατικών ή μη) οι οποίοι δύνανται να περιορίσουν τις επιθετικές στρατιωτικές φιλοδοξίες.

Είναι δυνατόν ένας εμπόλεμος να λαμβάνει υποστήριξη από ένα εκλογικό σώμα, ενώ εξακολουθεί να εμπλέκεται σε τρομοκρατικές ή εγκληματικές συμπεριφορές. Σε ορισμένες περιπτώσεις, η κακή συμπεριφορά, ενός εμπόλεμου, μπορεί να είναι απαραίτητο στοιχείο για να κερδίσει την υποστήριξη από τους ψηφοφόρους, που αναμένουν τέτοια, είτε για να νικήσει τους μετριοπαθείς αντιπάλους του, που τον συναγωνίζονται για να εκπροσωπήσουν τον ίδιο πληθυσμό⁹¹. Αυτό καθιστά απαραίτητο, οι αντιλήψεις μας περί «σωστής εξουσίας» να μην εστιάζονται στην εσωτερική νομιμοποίηση, ενός εμπόλεμου, αλλά και στην εξωτερική νομιμοποίηση εντός της κοινότητας μέσα στην οποία δραστηριοποιείται. Ως εκ τούτου, θα ήταν προβληματικό να εξετάζουμε την «σωστή εξουσία» στη βάση του εάν ένας εμπόλεμος αναγνωρίζεται από τους αντιπάλους του ως νόμιμη κρατική οντότητα ή όχι. Ένας καλύτερος μετρητής εξωτερικής νομιμότητας θα ήταν να εξετάζεται το γεγονός αν οι εμπόλεμοι είναι πρόθυμοι να τηρήσουν τα καθιερωμένα πολιτικά έθιμα, ιδιαίτερα αυτά που κυβερνούν τον πόλεμο. Σε ορισμένα «rogue-states» μπορεί να λείπει αυτή η εξωτερική νομιμότητα ακόμη και όταν εσωτερικά απολαμβάνουν μεγάλης δημοφιλίας. Αντίστροφα, ορισμένα οιονεί κράτη και οι μη κρατικοί φορείς, μπορεί να αξίζουν νομιμότητας εάν τηρούν τους κανόνες και τους νόμους του πολέμου.

Με βάση την αντίληψη περί της «σωστής εξουσίας» που έχω αναλύσει, δεν υπάρχει λόγος να πιστεύουμε ότι τα drone είναι εγγενώς προβληματικά. Μάλλον πρέπει να καταλήξουμε στο συμπέρασμα ότι ορισμένοι βίαιοι παράγοντες θα πρέπει να έχουν την εξουσία να χρησιμοποιούν δύναμη, η άσκηση της οποίας περιλαμβάνει και τα drone, και ότι άλλοι δεν θα πρέπει να έχουν την εξουσία να χρησιμοποιήσουν δύναμη, δηλαδή να μην μπορούν να χρησιμοποιήσουν κανενός είδους όπλο, μεταξύ των οποίων και τα drone. Όπως και με τη συντηρητική ανάγνωση της αρχής της

---

⁹¹ Jeremy Weinstein, *Inside Rebellion: The Politics of Insurgent Violence* (New York: Cambridge University Press, 2006).

«σωστής εξουσίας», αυτή η πιο διασταλτική ερμηνεία, της υπόψη αρχής, όπως αναλύθηκε ανωτέρω, καταδεικνύει ότι η χρήση των drone δεν δημιουργεί κανενός είδους ηθικές προκλήσεις. Πρέπει να αναλύουμε την αρχή της «ορθής εξουσίας» εξετάζοντας την κάθε περίπτωση ξεχωριστά, με σκοπό να προσδιορίζουμε εάν ένας Βίαιος Μη-Κρατικός Φορέας, που χρησιμοποιεί τα drone, έχει το δικαίωμα να διεξάγει πόλεμο και, κατά συνέπεια, το δικαίωμα να χρησιμοποιήσει στρατιωτικό υλικό.

DRONE ΚΑΙ ΑΝΑΛΟΓΙΚΟΤΗΤΑ

Ένας εμπόλεμος που χρησιμοποιεί drone μπορεί να μειώσει τον κίνδυνο για τις δυνάμεις του απομακρύνοντας το προσωπικό του από την πρώτη γραμμή. Μπορεί επίσης να μειώσει τον κίνδυνο για τους αμάχους, ακόμη και για τους μαχητές του εχθρού, χρησιμοποιώντας τα drone για να πλήξει επιλεκτικά σημαντικούς στόχους όπως είναι οι ηγέτες του εχθρού και οι στρατιωτικές του εγκαταστάσεις. Οι ανωτέρω δυνατότητες έχουν επιδειχθεί κατά τη διάρκεια των επιχειρήσεων των UAV στον «Πόλεμο κατά της Τρομοκρατίας» από τις ΗΠΑ, αποδεικνύοντας την ικανότητα για μάχη με τη χρήση περιορισμένης δύναμης. Αν και οι ΗΠΑ, πιθανώς, να έχουν υποεκτιμήσει τον αριθμό των θυμάτων που προκλήθηκαν, από την χρήση των UAV, ο αριθμός, ακόμα και μετά την αναγωγή του προς τα επάνω, παραμένει πολύ κάτω από αυτόν που θα μπορούσαμε να περιμένουμε από τη διεξαγωγή ενός συμβατικού πολέμου ή ενός ασύμμετρου που θα διεξαγόταν με τη χρήση συμβατικού στρατιωτικού υλικού. Αυτό δεν δικαιολογεί τη βία κατά των αμάχων και δεν θα πρέπει να παρέχει ένα σκεπτικό για να αγνοήσουμε τα δεινά που υπέστησαν. Ωστόσο, η μείωση των απωλειών τους είναι ένας λόγος για να σκεφτούμε ότι τα drone μπορούν να αυξήσουν τη συμμόρφωση των εμπόλεμων με την αρχή της αναλογικότητας. Σε τελική ανάλυση, αν οι πόλεμοι που περιλαμβάνουν drone είναι, γενικά, λιγότερο καταστροφικοί από τους πολέμους που περιλαμβάνουν άλλα όπλα, θα είναι ευκολότερο οι βλάβες που επιφέρει η χρήση βίας να εξισορροπούνται από το υπερέχον αγαθό για το οποίο πραγματοποιούνται οι μάχες.

Η χρήση drone για την εκτέλεση χτυπημάτων χαμηλής έντασης δεν χαρακτηρίζει απαραίτητα έναν πόλεμο ως αναλογικό. Άλλωστε, θα μπορούσε ένας

εμπόλεμος να διεξάγει έναν υπερβολικά μεγάλο αριθμό μικρών επιθέσεων οι οποίες όμως θα μπορούσαν να οδηγήσουν σε μια συνολική παραβίαση της, κατά *jus ad bellum*, αναλογικότητας. Επιπλέον ένας εμπόλεμος θα μπορούσε να εκτοξεύει περιορισμένης κλίμακας επιθέσεις, οι οποίες όμως να παραβιάζουν την αρχή της αναλογικότητας εάν η βία που ασκείται με αυτές, δεν βοηθά στην επίτευξη επαναφοράς της πρότερης εδαφικής κατάστασης. Ωστόσο, οι μικρές και μεγάλης ακρίβειας επιθέσεις, καθιστούν πολύ πιο εύκολο να ικανοποιηθούν οι απαιτήσεις της αναλογικότητας γιατί τέτοιου είδους επιθέσεις μπορούν να μειώσουν την καταστροφικότητα του πολέμου και κατ' επέκταση την έκταση του κόστους που πρέπει να πληρωθεί, από τον ένα αντίπαλο, για να ισοσταθμιστούν τα οφέλη που έχουν εξαχθεί από τον άλλο.

Η μεγαλύτερη πρόκληση που θέτουν τα drone, όσον αφορά την αρχή της αναλογικότητας είναι να ξεπεραστούν οι εσφαλμένες αντιλήψεις σχετικά με την αποτελεσματικότητα του πολέμου, με τη χρήση τους. Τα drone διαθέτουν τη δύναμη διαχείρισης του κινδύνου με αποτέλεσμα να καθιστούν δυνατή την διεξαγωγή πολέμων που είναι λιγότερο καταστροφικοί, χωρίς να αναγκάζουν τους ελεγκτές τους να εμπλακούν σε αναλογικούς πολέμους. Θα πρέπει να αξιολογούμε κριτικά κάθε πιθανό να αρχίσει ή κάθε εν εξελίξει πόλεμο σταθμίζοντας προσεκτικά το κόστος και τα οφέλη, και θα πρέπει να ήμαστε δύσπιστοι απέναντι σε οποιονδήποτε πολιτικό δίνει υπερβολικά αισιόδοξες υποσχέσεις σχετικά με το χαμηλό κόστος της βίας. Ακόμη και όταν εμπλέκονται τα drone, οι πόλεμοι τείνουν να προκαλούν υψηλούς αριθμούς απωλειών αμάχων και επομένως θα πρέπει να ξεκινούν μόνο όταν υπάρχει μια δίκαιη αιτία. Θα πρέπει να είμαστε αισιόδοξοι για τα πιθανά πλεονεκτήματα των drone, για τη διεξαγωγή περιορισμένων πολέμων, χωρίς να εφησυχάζουμε ή να παραβλέπουμε τις ανήθικες χρήσεις τους. Είναι επίσης σημαντικό να θυμόμαστε ότι η αρχή της αναλογικότητας δεν είναι η ίδια με την αρχή της δίκαιης αιτίας. Όπως επισημαίνει ο Johnson «ένας περιορισμένος πόλεμος δεν είναι, από μόνος του, ένας ηθικά δικαιολογημένος πόλεμος, είτε στους σκοπούς του είτε στα μέσα του.»⁹² Χρησιμοποιώντας περιορισμένες επιθέσεις drone, εναντίον ενός σαφώς καθορισμένου συνόλου εχθρικών στόχων, είναι επιτρεπτό όταν υπάρχουν βάσιμοι λόγοι για τη χρήση βίας.

---

⁹² James Turner Johnson, *Can Modern War be Just?* (New Haven, CT: Yale University Press, 1984), Σελ.48.

Τα μελλοντικά drone θα μπορούσαν να είναι πιο ισχυρά και πιο ικανά να πραγματοποιούν πιο καταστροφικές επιθέσεις, που θα αύξαναν το κόστος του πολέμου και θα μείωναν την ικανότητα, των εμπολέμων, για τη χρήση ανάλογης βίας, αλλά σε παρόντα χρόνο φαίνεται απίθανο να χρησιμοποιηθούν με αυτόν τον τρόπο. Εξαιρετικά ισχυρά έμμεσα όπλα, όπως οι βόμβες, οι πύραυλοι και τα βλήματα πυροβολικού, υπάρχουν ήδη και όμως δεκάδες κράτη και μη κρατικοί φορείς, συνεχίζουν να αναπτύσσουν, με ζήλο, drone που να μπορούν να πραγματοποιούν περιορισμένες επιθέσεις κατά σχετικά μικρών στόχων. Η απήχηση των drone έναντι των ισχυρών συμβατικών όπλων, που είναι εξίσου αποτελεσματικά στην προστασία των χρηστών τους από επιθέσεις αντιπoiώνων, δύναται να εξηγηθεί μόνο με την δυνατότητά τους για αναλογική χρήση βίας.

Οι επικριτές του πολέμου με τη χρήση drone τυπικά αποδέχονται ότι είναι κατάλληλα για την πραγματοποίηση μικρών επιθέσεων που ικανοποιούν τα πρότυπα της αναλογικότητας, αλλά μερικές φορές προσπαθούν να δείξουν ότι τα drone παραμένουν προβληματικά, γιατί εξακολουθούν να προκαλούν το θάνατο και την καταστροφή. Ο Enemark υποστηρίζει ότι «το πρόβλημα με την αναζήτηση διάκρισης (για λόγους αναλογικότητας) της έννοιας της «μεγάλης κλίμακας» από αυτή της «μικρής κλίμακας», είναι ότι μια τέτοια διάκριση μπορεί κάλλιστα να μην έχει νόημα από την οπτική γωνία εκείνων που την υφίστανται»⁹³ Ο Enemark σίγουρα έχει δίκιο όταν πιστεύει ότι δεν μπορούμε να αγνοήσουμε την καταστροφικότητα των drone ή να υποβαθμίζουμε τα δεινά που υφίστανται τα αθώα θύματα των εσφαλμένων επιθέσεων. Οι εμπόλεμοι δεν πρέπει ποτέ να συγχέουν την αναλογικότητα με την όσο το δυνατόν μικρότερη επιβολή βλάβης και θα πρέπει να είναι έτοιμοι να παραδεχτούν την ευθύνη τους και να προστρέξουν σε βοήθεια, όσων δέχονται άδικη επίθεση.

Ωστόσο, είναι παραπλανητικό να κρίνουμε τα ζητήματα του *jus ad bellum* με αυτή την υποκειμενική προοπτική. Δεν υπάρχει τρόπος να αποφευχθεί ο πόνος που επιφέρει ο πόλεμος στα άτομα. Η αρχή της αναλογικότητας έχει σχεδιαστεί για να αναγνωρίζει ότι οι πόλεμοι επιφέρουν αναπόφευκτα ανθρώπινο πόνο, αλλά και ότι:

1. Αυτός ο πόνος πρέπει να μετριάζεται, στο μέγιστο δυνατό βαθμό.

---

⁹³ Enemark, *Armed Drones and the Ethics of War*, Σελ.28.

2. Η ταλαιπωρία μπορεί να είναι δικαιολογημένη όταν είναι απαραίτητη για την επίτευξη κάποιου μεγαλύτερου καλού.

Το ατομικό τραύμα και η υποκειμενική αίσθηση αδικίας που το συνοδεύει, πρέπει να σταθμίζονται συνεχώς με τα αγαθά που προσπαθεί να επιτύχει ένας πόλεμος, στον οποίο η επιδίωξη του σκοπού μπορεί να πραγματοποιηθεί μόνο με την απώλεια ζωών. Αυτό παραμένει αληθινό ανεξάρτητα από το αν τα drone ή κάποιο άλλο όπλο προκαλεί τα δεινά. Μπορούμε τουλάχιστον να περιμένουμε ότι το μέγεθος της ταλαιπωρίας θα μειωθεί, όταν οι εμπόλεμοι αναπτύξουν όπλα που έχουν ισχυρή λανθάνουσα δυνατότητα για την ελαχιστοποίηση των θυμάτων, της καταστροφής των περιουσιών και την περιβαλλοντική υποβάθμιση.

DRONE ΚΑΙ ΠΙΘΑΝΟΤΗΤΑ ΕΠΙΤΥΧΙΑΣ

Οι μεγάλοι πόλεμοι προκαλούν ανυπολόγιστες καταστροφές και βάσανα. Ακόμη και ένας σχετικά μικρός πόλεμος μπορεί να προκαλέσει δεκάδες χιλιάδες θύματα, ανεπανόρθωτη περιβαλλοντική καταστροφή, κατάρρευση πολιτικών και κοινωνικών θεσμών και οικονομική παρακμή. Η θεωρία του δίκαιου πολέμου υποθέτει ότι αυτά τα κόστη μπορούν να δικαιολογηθούν, υπό ορισμένες συνθήκες, όταν υπάρχουν επιτακτικοί λόγοι για να τα υπομείνεις. Η αρχή της «πιθανότητας επιτυχίας» αποκτά έννοια μέσα από το γεγονός ότι, το προαναφερόμενο κόστος είναι δύσκολο να δικαιολογηθεί εάν επιβληθεί χωρίς ο πόλεμος να έχει θετικά αποτελέσματα. Δηλώνει ότι οι πόλεμοι που δεν μπορούν να κερδηθούν είναι άσκοπα καταστροφικοί και ως εκ τούτου είναι αδικαιολόγητοι.

Ορισμένοι θεωρητικοί του «δίκαιου πολέμου» υποστηρίζουν ότι είναι άδικο να περιμένουμε ότι οι εμπόλεμοι θα έπρεπε να κηρύττουν πόλεμο μόνο όταν έχουν την ευκαιρία να κερδίσουν, αφού αυτό θα απαγόρευε στους μη κρατικούς φορείς να μάχονται, ακόμη και όταν μπορεί να έχουν καλούς λόγους για να το κάνουν.⁹⁴ Σε μια ακραία περίπτωση, θα μπορούσε κανείς να φανταστεί μια διωκόμενη εθνική μειονοτική ομάδα η οποία να δέχεται επίθεση από μεγάλη κρατική στρατιωτική δύναμη προσπαθώντας να διαπράξει γενοκτονία. Σύμφωνα με το κριτήριο της

---

⁹⁴ Nicholas Fotion, *War & Ethics: A New Just War Theory* (New York: Continuum 2007).

πιθανότητας επιτυχίας, τα μέλη της μειονοτικής ομάδας δεν θα έπρεπε να προβούν σε αυτοάμυνα καθώς οι προσπάθειές τους είναι καταδικασμένες να αποτύχουν! Σενάρια σαν αυτό φανερώνουν ότι μια αυστηρή ερμηνεία της «πιθανότητας επιτυχίας» είναι πολύ απαιτητική και δεν μπορεί να εφαρμοστεί σε όλες τις περιπτώσεις. Αν δεχτεί κανείς ότι τα άτομα και οι ομάδες έχουν το δικαίωμα της άμυνας, τότε η άρνηση αυτών, με βάση την ικανότητα αυτοάμυνας, φαίνεται να επαναδιατυπώνει κατάλληλα το δικαίωμα στην άμυνα ως εξουσιοδότηση για μάχη μόνο όταν, τα άτομα ή οι ομάδες, βρίσκονται σε θέση ισχύος.

Η αρχή αντιμετωπίζει επίσης εμπειρικές δυσκολίες. Τον περασμένο αιώνα δεκάδες VNSA και αδύναμα κράτη έχουν νικήσει πιο ισχυρούς αντιπάλους ή τουλάχιστον έχουν παλέψει και έχουν αποφύγει την ήττα και την καταστροφή. Λίγοι θα είχαν προβλέψει ότι η δύναμη εισβολής του Κάστρο, των 81 επαναστατών, θα ανέτρεπε τελικά την κουβανική κυβέρνηση ή ότι οι ΗΠΑ θα εκδιώκονταν από το Βιετνάμ ή ότι οι Αφγανοί Μουτζαχεντίν θα νικούσαν τη Σοβιετική Ένωση. Όλα αυτά τα παραδείγματα δείχνουν ότι η έκβαση των ασύμμετρων συγκρούσεων είναι εξαιρετικά δύσκολο να προβλεφθεί. Ο Biddle εκτιμά ότι τα κράτη με πλεονεκτήματα στην οικονομική, την στρατιωτική ισχύ ή τον πληθυσμό κερδίζουν τους πολέμους μόνο σε ποσοστό λίγο μεγαλύτερο από το 50%, των περιπτώσεων.⁹⁵ Έχοντας αυτό κατά νου, υποστηρίζω ότι η της «πιθανότητας επιτυχίας» παρέχει μια πολύτιμη ηθική βάση που μπορεί να βοηθήσει στην ενίσχυση ή την αποδυνάμωση της συνολικής υπόθεσης του πολέμου, αλλά δεν παρέχει επαρκείς λόγους για να σκεφτούμε ότι ένας πόλεμος είναι αδικαιολόγητος όταν πληρούνται όλες οι άλλες αρχές του *jus ad bellum*.

Παρόλα αυτά υπάρχουν μερικά σημαντικά σημεία που πρέπει να λάβουμε υπόψη μας όταν σκεφτόμαστε ότι οι δυνατότητες των drone μπορεί να μεταβάλλουν τις πιθανότητες επιτυχίας.

1. Πρώτον, τα drone είναι μια έκφραση ασυμμετριών, αλλά δεν προκαλούν πραγματικά ασυμμετρίες. Επεξηγώντας το προαναφερόμενα μπορούμε πούμε ότι ορισμένα κράτη, όπως οι ΗΠΑ, το Ισραήλ, το Ηνωμένο Βασίλειο και η Κίνα, έχουν τεράστια πλεονεκτήματα έναντι άλλων κρατών όσον αφορά την

---

⁹⁵ Stephen Biddle, *Military Power: Explaining Victory and Defeat in Modern Battle* (Princeton, NJ: Princeton University Press, 2004), Σελ. 21.

τεχνολογία των drone. Αυτό δεν έχει να κάνει με τα ίδια τα drone. Αυτά τα κράτη θα είχαν ένα τεράστιο πλεονέκτημα έναντι των μικρότερων κρατών σε σχεδόν κάθε τύπο πολέμου. Αν οι ΗΠΑ εισέβαλαν στην Υεμένη, η Υεμένη δεν θα είχε πολλές ελπίδες να αμυνθεί εναντίον της αμερικανικής δύναμης drone. Αλλά δεν θα είχε πολλές ελπίδες να αμυνθεί και ενάντια στα επανδρωμένα αεροσκάφη της Αμερικής, τα πλοία ή τα τεθωρακισμένα της. Το πλεονέκτημα του αμερικανικού στρατού στα drone εξαρτάται από την υφιστάμενη υπεροχή του στη στρατιωτική τεχνολογία, καθώς και στους διαθέσιμους πόρους. Έτσι, είναι δύσκολο να καθοριστεί εάν τα drone θα επηρεάσουν την «πιθανότητα επιτυχίας» όταν εξετάζουμε αυτή την αρχή αφηρημένα, χωρίς να κοιτάξουμε την ισορροπία των δυνάμεων σε κάθε συγκεκριμένη σύγκρουση.

Η ασυμμετρία που φαίνεται να παράγουν τα drone είναι πραγματικά μια ασυμμετρία ισχύος που υπάρχει ήδη—μια ασυμμετρία ισχύος που είναι η αιτία και όχι το αποτέλεσμα, στην ανισορροπία στις δυνάμεις των drone. Στο βαθμό που μπορεί να υπάρχει κάτι αθέμιτο σχετικά με τις στρατιωτικές ασυμμετρίες που υπάρχουν, μεταξύ των κρατών, είτε μεταξύ των κρατών και των μη κρατικών παραγόντων, δεν μπορούν να κατηγορηθούν τα drone για αυτό. Αυτό ισχύει ιδιαίτερα, καθώς τα drone, σε αντίθεση με άλλες τεχνολογίες που σχετίζονται με τον πυρηνικό πόλεμο ή τους πυραύλους πλεύσης, είναι ευρέως διαδεδομένα και δεν απαγορεύεται να τα αποκτήσουν τα αδύναμα κράτη και οι μη κρατικοί φορείς.

2. Δεύτερον, ορισμένοι επικριτές τους θεωρούν ότι τα drone θα μπορούσαν να είναι προβληματικά από την άποψη της «πιθανότητας επιτυχίας» γιατί μπορεί να εμποδίσουν τις πιθανότητες των χρηστών τους να εξασφαλίζουν πολιτικές νίκες. Έτσι, ακόμα κι αν τα drone μπορεί να μην είναι ηθικά ή ανήθικα, με βάση τη συμβολή τους στην πολεμική προσπάθεια, είναι δυνατόν όμως να παραβιάζουν την αρχή της «πιθανότητας επιτυχίας» παρεμβαίνοντας στις εχθροπραξίες, ανεξάρτητα από την ισορροπία των στρατιωτικών δυνάμεων μεταξύ των μερών. Ο Enemark προτείνει αυτόν τον τύπο επιχειρήματος, με την ανάπτυξη παρόμοιων συλλογισμών κατά των αμερικανικών επιχειρήσεων drone, της προηγούμενης περιόδου. Ειδικότερα ο τρόπος σκέψης του, έχει ως κάτωθι:

«Με τη χρήση των οπλισμένων μη επανδρωμένων αεροσκαφών, οι Ηνωμένες Πολιτείες μπορεί δίκαια να επιδιώκουν να εξαναγκάσουν τους εχθρούς

των, να εγκαταλείψουν τον αγώνα τους, και ένα εύλογο συμπέρασμα είναι ότι τα όπλα υψηλής τεχνολογίας θα μπορούσαν να προκαλέσουν τόσο δέος ώστε να επιφέρουν τελικά, συντριπτική υπεροχή. Ωστόσο, η χρήση βίας με αυτόν τον τρόπο είναι λιγότερα πιθανό να επιτύχει μακροπρόθεσμα εάν αποτελεί ένδειξη δειλίας και όχι αποφασιστικότητας. Ένας σοφός και υπομονετικός εχθρός θα γνωρίζει ότι ένας ηρωικός πόλεμος είναι ένα στυλ πολέμου στον οποίο η επιτυχία, για όσους τον διεξάγουν, γίνεται λιγότερο εύλογη προοπτική όταν το κόστος της επιδίωξής της υπερβεί τις εσωτερικές πολιτικές προσδοκίες.»⁹⁶

Ο Boyle υποστηρίζει επίσης ότι η εκστρατεία, του στρατού των ΗΠΑ, με τη χρήση drone έχει υπονομεύσει τα πολιτικά συμφέροντα της Αμερικής και ορισμένες από τις συμμαχίες της στον «Πόλεμο κατά της Τρομοκρατίας». Σύμφωνα με το σκεπτικό του, η διεξαγωγή χτυπημάτων με drone στο Πακιστάν, την Υεμένη, τη Σομαλία και σε άλλες χώρες που είναι σύμμαχοι της στις αντιτρομοκρατικές επιχειρήσεις, υπονομεύουν τη νομιμότητα των φιλοαμερικανικών καθεστώτων τους και τροφοδοτούν την αντίθεση των πολιτών τους σε αυτά. Ο Boyle ανησυχεί ότι, αυτού του είδους οι ενέργειες, δύναται να συμβάλουν στην καλλιέργεια αντιαμερικανικών συναισθημάτων και αποξένωσης, τα οποία τελικά θα προκαλέσουν αντιδράσεις ενάντια στα πολιτικά συμφέροντα της Αμερικής.

Ο ισχυρισμός ότι τα drone είναι πολιτικά ακατάλληλα είναι αμφισβητήσιμος. Δεν είναι σαφές εάν οι αμερικανικές αντιτρομοκρατικές επιχειρήσεις στην Υεμένη, το Πακιστάν και τη Σομαλία πέτυχαν τους στόχους τους και είναι ακόμα περισσότερο ασαφές εάν ήταν περισσότερο ή λιγότερο αποτελεσματικές από τις εναλλακτικές στρατηγικές. Είναι αληθές ότι τα drone είναι μη δημοφιλή στις περιοχές όπου χρησιμοποιούνται, αλλά φαίνεται απίθανο οι επιθέσεις με επανδρωμένα αεροσκάφη ή δυνάμεις εδάφους να λάμβαναν μεγαλύτερη έγκριση. Ο αμερικανικός στρατός αγωνίστηκε για να κερδίσει πολιτικές νίκες εναντίον τρομοκρατών και ανταρτών και αντιμετώπισε μεγάλες δυσκολίες στο να οικοδομήσει την υποστήριξη για τις ενέργειες των ΗΠΑ, ανεξάρτητα από τα όπλα που χρησιμοποιήθηκαν. Η ρίζα αυτών των δυσκολιών δεν έχει να κάνει με τα drone παρά με την υπερβολική εξάρτηση από τη στρατιωτική δύναμη, σε οποιαδήποτε μορφή. Οι ΗΠΑ πολύ γρήγορα

---

⁹⁶ Enemark, *Armed Drones and the Ethics of War*, Σελ.33.

μπορούν να εφαρμόσουν τη στρατιωτική του δύναμη και βασίζονται υπερβολικά σε αυτή, ως εργαλείο εξωτερικής πολιτικής.

Η αποτελεσματικότητα των UAV και των άλλων τύπων drone, στην εξασφάλιση των στόχων της πολιτικής, εξαρτάται από το είδος του πολέμου, που διεξάγεται, και τον τρόπο που χρησιμοποιούνται τα drone. Τα drone ενδέχεται να μην ενδείκνυνται σε ορισμένες περιπτώσεις, ιδιαίτερα σε επιχειρήσεις καταστολής εξεγέρσεων, στις οποίες ο βασικός στόχος πρέπει να είναι η οικοδόμηση σχέσεων εμπιστοσύνης με τον αυτόχθονα πληθυσμό. Μπορεί να είναι χρήσιμα σε άλλα περιβάλλοντα όπου η κοινή γνώμη στην αμφισβητούμενη περιοχή είτε δεν έχει σημασία είτε είναι ήδη εδραιωμένη. Το κεντρικό ζήτημα είναι η έκταση στην οποία οι εμπόλεμοι είναι σε θέση να μεταφράσουν τη στρατιωτική επιτυχία σε πολιτική επιτυχία και αυτό εξαρτάται λιγότερο από τα μέσα που χρησιμοποιούνται, για την επίτευξη των στρατιωτικών νικών και περισσότερο από τους υπεύθυνους χάραξης της πολιτικής οι οποίοι με τη συνετή χρήση βίας προσπαθούν να διασφαλίσουν ότι προωθούνται οι στόχοι της εξωτερικής πολιτικής. Το προαναφερόμενο περιπλέκει το θέμα και εισάγει πολλούς υποκειμενικούς συλλογισμούς, κατά τη λήψη απόφασης σχετικά με το πότε και πώς πρέπει να χρησιμοποιούνται τα drone. Ωστόσο είναι τουλάχιστον σαφές ότι όταν χρησιμοποιούνται δεν παραβιάζουν την αρχή της πιθανότητας επιτυχίας.

Για άλλη μια φορά, βλέπουμε τη σημασία που έχει να αναγνωρίζουμε ότι τα drone έχουν τη δυνατότητα να βελτιώσουν τη συμμόρφωση των εμπολέμων με τους κανόνες του πολέμου αλλά πρέπει να απέχουμε από την εξιδανίκευση της χρήσης τους ή να τα χαρακτηρίζουμε, εσφαλμένα, ως πανάκεια.

ΑΣΥΜΜΕΤΡΙΑ ΚΑΙ ΑΠΟΜΑΚΡΥΣΜΕΝΟΣ ΠΟΛΕΜΟΣ

Ένα από τα πιο ισχυρά επιχειρήματα κατά των drone είναι ότι είναι εγγενώς λανθασμένα εξαιτίας της δημιουργίας ασύμμετρου κινδύνου όταν ένας εμπόλεμος είναι σε θέση να επιτεθεί στις δυνάμεις ενός αντιπάλου χωρίς να εκθέτει το δικό του προσωπικό σε αμοιβαίες επιθέσεις. Αυτό το επιχειρήμα βασίζεται σε διάφορες διαστάσεις του *jus ad bellum*, ειδικά στις αρχές της «σωστή πρόθεσης», «της αναλογικότητας και της «πιθανότητας επιτυχίας». Μπορεί να εξεταστεί εντός του

πλαίσιου των επιχειρημάτων που θεωρούν ότι οι ασύμμετροι πόλεμοι παραβιάζουν πάντα τη δίκαιη αιτία, είναι πάντα δυσανάλογοι και ότι είναι λάθος να στερείς την ευκαιρία από έναν αντίπαλο να εξασφαλίσει τη νίκη. Επιπρόσθετο επιχείρημα μπορεί επίσης να είναι ότι, τα drone παραβιάζουν-αλλοιώνουν το ήθος που πρέπει να διακατέχει τους πολεμιστές και το οποίο επιτάσσει ότι η βίαιη σύγκρουση πρέπει να είναι ένας αγώνας μεταξύ ίσων. Ανεξάρτητα από την ακριβή διατύπωση, το βασικό επιχείρημα παραμένει το ίδιο: τα drone είναι ανήθικα γιατί είναι άδικοα.

Ο Kahn παρέχει έναν από τους ισχυρότερους λόγους για τους οποίους θα μπορούσε η ασυμμετρία να είναι εγγενώς λάθος, είτε αυτή προκαλείται από τα drone ή από κάποια άλλα όπλα που παρέχουν στη μία πλευρά ένα σημαντικό πλεονέκτημα εναντίον της άλλης. Υποστηρίζει ότι οι στρατιώτες αποκτούν μόνο το δικαίωμα να σκοτώνουν ο ένας τον άλλο με τη σύναψη «μιας σχέσης αμοιβαίου κινδύνου» και ότι «ο στρατιώτης ο οποίος βγαίνει εκτός μάχης δεν είναι πλέον νόμιμος στόχος», επειδή δεν αποτελεί πλέον απειλή για τους στρατιώτες του εχθρού.⁹⁷ Αυτό που προσδιορίζει ως «το παράδοξο του ακίνδυνου πολέμου» είναι η τάση που έχουν οι εμπόλεμοι να δημιουργούν πλεονεκτήματα έναντι των αντιπάλων τους, παρόλο που αυτά τα πλεονεκτήματα μπορεί να φέρουν συνθήκες ακραίας ασυμμετρίας η οποία τελικά θα καταστρέψει την σχέση αμοιβαίου κινδύνου μεταξύ των μαχητών. Έτσι, το αιτιολογεί ως εξής: «το καθεστώς που είναι ικανό να στοχεύει και να καταστρέφει άλλους με την πίεση ενός κουμπιού, χωρίς την ανθρώπινη παρέμβαση, αλλά μόνο με τη λειτουργία ενός απόλυτου όπλου υψηλής τεχνολογίας, μας ωθεί πολύ πέρα από την ηθική του πολέμου.»⁹⁸

Ενώ ο Kahn εστιάζει στο λάθος της ασυμμετρίας, σε σχέση με το ατομικό δικαίωμα αυτοάμυνας των μαχητών, η Killmister προσπαθεί να δείξει ότι είναι λάθος, με βάση το δικαίωμα αυτοάμυνας των κρατών. Υποστηρίζει ότι τα drone δημιουργούν ασυμμετρίες που είναι ηθικά προβληματικές επειδή αναγκάζουν τους αδύναμους εμπολέμους να βρεθούν αντιμέτωποι με τρεις ηθικά προβληματικές επιλογές, ως εξής:

«Τα όπλα απομακρυσμένου χειρισμού περιορίζουν τις διαθέσιμες ηθικές επιλογές, για αντίποινα, τους κράτους που δέχεται επίθεση. Ένα κράτος που δέχεται

---

⁹⁷ Paul W. Kahn, 'The Paradox of Riskless Warfare.' *Philosophy and Public Policy Quarterly* 22, no. 3 (2002): 2–8, Σελ.2.

⁹⁸ Paul W. Kahn, 'The Paradox of Riskless Warfare.' Σελ.3.

επίθεση από απομακρυσμένα όπλα δεν είναι σε θέση να ανταποκριθεί με τον παραδοσιακό τρόπο κυρώσεων, τον δίκαιο πόλεμο καθώς δεν υφίστανται τρόποι στόχευσης των μαχητών στο πεδίο της μάχης. Υπάρχουν λοιπόν τρεις επιλογές που είναι διαθέσιμες σε ένα τέτοιο κράτος: Μπορεί να παραδοθεί. Μπορεί να στοχεύσει τους άμαχους του εχθρού ή μπορεί να στοχεύσει τους «πολίτες μαχητές»⁹⁹ εντός του επιθετικού κράτους.»¹⁰⁰

Όποια πορεία δράσης κι αν επιλέξει ο αδύναμος εμπόλεμος, το αποτέλεσμα θα είναι να παραβιαστούν οι ηθικοί περιορισμοί του πολέμου με καταστροφικές συνέπειες— συνήθως για τους πολίτες που γίνονται στόχοι. Η Killmister περιγράφει την επιλογή μεταξύ της παράδοσης και της επίθεσης κατά αμάχων ως «ηθική τραγωδία»¹⁰¹ που μπορεί να αποφευχθεί μόνο διασφαλίζοντας ότι οι πόλεμοι είναι δίκαιοι.

Ο Enemark προβάλλει ένα παρόμοιο επιχείρημα καθώς αναφέρει δύο λόγους για τους οποίους οι ασύμμετροι πόλεμοι είναι ηθικά ενοχλητικοί, οι οποίοι είναι σύμμορφοι με τις τρεις ηθικά προβληματικές επιλογές, της Killmister. Πρώτον, η ακραία ασυμμετρία είναι απαράδεκτη «αν επηρεάζει την ικανότητα ενός εχθρού να ασκήσει ένα εγγενές δικαίωμα αυτοάμυνας.»¹⁰² Έτσι, ο Enemark πιστεύει ότι κάτι δεν πάει καλά με τον εξαναγκασμό ενός εχθρού να παραδοθεί στερώντας του τη δυνατότητα να διεξάγει αποτελεσματικά τον πόλεμο. Δεύτερον, η ασυμμετρία είναι απαράδεκτη «αν αποτελεί τη συστηματική μεταφορά του κινδύνου από τους μάχιμους στους μη μάχιμους.»¹⁰³ Εδώ, ο Enemark αντιμετωπίζει τους πολίτες ως μια ενιαία τάξη ανθρώπων, αντί να ακολουθεί την Killmister στη διάκριση σε αμάχους που βοηθούν την πολεμική προσπάθεια και σε αυτούς που δεν το κάνουν. Ο Chamayou εκφράζει επίσης, με παρόμοιο τρόπο, αυτό το σημείο ισχυριζόμενος ότι «η πιθανότητα να υπερασπιστεί κανείς τον εαυτό του είναι επομένως κάτι περισσότερο από θέμα ευγένειας, είναι δικαίωμα και κάθε μέσο θανάτωσης που εμποδίζει την άσκηση αυτού του δικαιώματος είναι παράνομο»¹⁰⁴ και ότι «ο αγώνας

---

⁹⁹ Εννοεί τους χειριστές των μη επανδρωμένων οχημάτων.

¹⁰⁰ Suzy Killmister, 'Remote Weaponry: The Ethical Implications.' *Journal of Applied Philosophy* 25, no.2 (2008):121–133, Σελ. 122.

¹⁰¹ Ιδίας, Σελ. 130

¹⁰² Enemark, 'Armed Drones and the Ethics of War', Σελ. 7.

¹⁰³ Ιδίου, Σελ. 7.

¹⁰⁴ Chamayou, Grigorie. 2015. *A Theory of the Drone*. Translated by Janet Lloyd (New York: The New Press): Σελ.159.

είναι μια μονομαχία στην οποία πρέπει βασιλεύει η πιο τέλεια νομική ισότητα.»¹⁰⁵ Αυτό συμπίπτει με την κρίση της Killmister ότι ο πόλεμος πρέπει να είναι δίκαιος και ότι οι ασυμμετρίες παραβιάζουν το δικαίωμα της αυτοάμυνας.

ΑΠΟΨΕΙΣ ΠΕΡΙ ΑΝΗΘΙΚΟΤΗΤΑΣ ΤΟΥ ΑΣΥΜΜΕΤΡΟΥ ΠΟΛΕΜΟΥ ΜΕ ΤΗ ΧΡΗΣΗ DRONE

Ο Strawser υποστηρίζει ότι ο πόλεμος δεν απαιτεί από τους μαχητές να αντιμετωπίζουν αμοιβαίους κινδύνους. Αντίθετα λέει ότι, οι δίκαιοι μαχητές έχουν το δικαίωμα να στοχεύουν τους άδικους μαχητές, αλλά όχι το αντίθετο. Επικαλείται το έργο των Jeff McMahan και David Rodin¹⁰⁶, οι οποίοι παρομοιάζουν τους δίκαιους μαχητές ως τους αξιωματικούς της αστυνομίας που πολεμούν τους εγκληματίες - άδικους μαχητές. Σύμφωνα με αυτή την αντίληψη του δίκαιου πολέμου, δεν υπάρχει λόγος να αναμένουμε ότι οι πόλεμοι θα είναι δίκαιοι και ότι τα τυχόν πλεονεκτήματα που μπορούν να διαθέτουν οι δίκαιοι μαχητές είναι ηθικά επιθυμητά.

Ο Petrenko θέτει ένα ελαφρώς διαφορετικό επιχείρημα. Όπως σωστά επισημαίνει, οι πόλεμοι δεν περιορίζονται μόνο στους αντίπαλους μαχητές. Εμπλέκονται επίσης και πολίτες, των οποίων τα συμφέροντα πρέπει να ληφθούν υπόψη. Λέει ότι «ένας μπορεί να υποστηρίξει ότι, η άδεια θανάτωσης του αντιπάλου προέρχεται από το θεμελιώδες δικαίωμα υπεράσπισης του άμαχου πληθυσμού από τη ζημιά παρά από την αμοιβαιότητα του κινδύνου μεταξύ των μαχητών.»¹⁰⁷ Με αυτό το σκεπτικό, η ασυμμετρία μεταξύ των μαχητών είναι ηθικά αποδεκτή επειδή οι άμαχοι είναι οι τρίτοι έμμεσοι δικαιούχοι που ανταμείβονται με την αυξημένη ασφάλεια. Ο Petrenko έχει σίγουρα δίκιο όταν πιστεύει ότι τα drone μπορούν να είναι δικαιολογημένα, εάν χρησιμοποιούνται για την προστασία αμάχων. Ωστόσο, αυτό το επιχείρημα έχει το μειονέκτημα ότι στηρίζεται στην ηθική του ασύμμετρου

---

¹⁰⁵ Ιδίου, Σελ. 159.

¹⁰⁶ Jeff McMahan, 'On the Moral Equality of Combatants.' *Journal of Political Philosophy* 14 (2006); Jeff McMahan, *Killing in War* (New York: Oxford University Press, 2009); Rodin, *War and Self-Defense*; David Rodin, 'The Moral Inequality of Soldiers: Why Jus in Bello Asymmetry Is Half Right.' *In Just and Unjust Warriors: The Moral and Legal Status of Soldiers*, edited by David Rodin and Henry Shue (New York: Oxford University Press, 2008): Σελ. 44–68.

¹⁰⁷ Anton Petrenko, 'Between Berserksgang and the Autonomous Weapons Systems.' *Public Affairs Quarterly* 26, no. 2 (2012):81–102, Σελ. 86.

πολέμου και το θέμα της παρουσίας των έμμεσων δικαιούχων (αμάχων), που με τη σειρά του εγείρει τον κίνδυνο η συμμετοχή των drone σε συγκεκριμένες συγκρούσεις να ξεκινήσει ατελείωτες συζητήσεις σχετικά με το ποιος θα ωφεληθεί από αυτό.

Ο Galliot, με τη σειρά του, λέει ότι υπάρχουν δύο λόγοι για τους οποίους η ασυμμετρία μπορεί να είναι προβληματική και απαντά στις προσπάθειες του Strawser να ξεπεράσει τις ενστάσεις περί του ασύμμετρου πολέμου, ήτοι:

1. Πρώτον, ότι η ασυμμετρία μπορεί να είναι άδικη επειδή αποτρέπει έναν εμπόλεμο από το να νικήσει έναν άλλον.

2. Δεύτερον, υπάρχει η ανησυχία περί της «δυνητικής πρόκλησης», η οποία αναλύεται ως «η δυνατότητα, το είδος της ασυμμετρίας που εφαρμόζεται, να προκαλέσει αυθόρμητες, επικίνδυνες και ηθικά αμφισβητήσιμες απαντήσεις από κρατικούς και μη, φορείς.»¹⁰⁸ Εδώ, το πρόβλημα δεν είναι η ανησυχία για δικαιοσύνη αλλά μάλλον για την πιθανότητα τα drone να αναγκάσουν εκείνους που βρίσκονται σε μειονεκτική θέση να αναζητήσουν εναλλακτικούς και δυνητικά ανήθικους, τρόπους μάχης. Πρόκειται ουσιαστικά για τις ίδιες αντιρρήσεις που εγείρει η Killmister όταν εκφράζει την ανησυχία ότι τα drone θα οδηγήσουν σε αύξηση των περιστατικών τρομοκρατίας.

Ο Enemark συμμερίζεται τη δυσαρέσκεια του Galliot σχετικά με το παράδειγμα του F-22 του Strawser. Λέει ότι «αυτό που είναι ηθικά σχετικό είναι η υπέρβαση των ορίων μεταξύ της μείωσης του κινδύνου και της εξάλειψης αυτού» και το οποίο ο Strawser αποτυγχάνει να το αναγνωρίσει όταν συγκρίνει το F-22 με ένα drone. «Ένας πιλότος F-22 που πετά σε ένα ύψος, αναλαμβάνει τουλάχιστον, ένα ψήγμα κινδύνου, και έτσι εγκαθίσταται μεταξύ αυτού και του επίγειου μαχητή μια σχέση αμοιβαίου κινδύνου. Από την άλλη ο έλεγχος ενός UAV από έναν επίγειο σταθμό, στην άλλη άκρη του κόσμου, μπορεί να χαρακτηριστεί ως «το απόλυτο Stand-off όπλο». Με άλλα λόγια, ο Enemark πιστεύει ότι ο απειροελάχιστος κίνδυνος που επωμίζεται ο πιλότος ενός επανδρωμένου αεροσκάφους κάνει την κρίσιμη ηθική διαφορά μεταξύ δικαιολογημένης και αδικαιολόγητης ασυμμετρίας.

---

¹⁰⁸ Jai C. Galliot, 'Uninhabited Aerial Vehicles and the Asymmetry Objection: A Response to Strawser.' *Journal of Military Ethics* 11, no.1 (2012):58–66, Σελ. 60.

ΠΡΟΒΛΗΜΑΤΑ ΣΧΕΤΙΚΑ ΜΕ ΤΗΝ ΚΑΤΑΔΙΚΗ ΤΟΥ ΑΣΥΜΜΕΤΡΟΥ ΠΟΛΕΜΟΥ

Παρά τις προσπάθειες των κριτικών να δείξουν ότι υπάρχουν εγγενή προβλήματα σχετικά με τον ασύμμετρο πόλεμο, τα επιχειρήματά που παραθέτουν εγείρουν τουλάχιστον έξι σοβαρά προβλήματα.

1. Πρώτον, είναι παραπλανητικό να υποδηλώνουμε ότι οι πόλεμοι που περιλαμβάνουν τη χρήση drone είναι εγγενώς ασύμμετροι. Μπορεί οι ΗΠΑ στο πλαίσιο του «Πολέμου κατά της Τρομοκρατίας» να ανέδειξαν, λανθασμένα, ότι τα drone, έχουν κάποια εγγενή χαρακτηριστικά αλλά είναι εύκολο να φανταστούμε ότι οι μελλοντικές συγκρούσεις με drone θα μπορούσαν να διεξαχθούν μεταξύ αντιπάλων που και οι δύο διαθέτουν drone ή μεταξύ χρηστών drone και αντιπάλων που διαθέτουν αποτελεσματικά αντίμετρα. Είναι επίσης πιθανό τα drone να είναι αναποτελεσματικά σε ορισμένους τύπους πολέμων και ειδικότερα σε επιχειρήσεις καταστολής εξεγέρσεων όπου οι εμπόλεμοι, με τη χρήση τους, δύνανται να υπονομεύσουν τις πιθανότητες νίκης τους. Έχουμε βάσιμους λόγους να αμφιβάλλουμε ότι η ασύμμετρη κατοχή και χρήση, μη επανδρωμένων αεροσκαφών, θα καταστήσει το αποτέλεσμα ενός πολέμου προκαθορισμένο.

2. Δεύτερον, οι κριτικοί που εγείρουν ενστάσεις σχετικά με την ασυμμετρία κάνουν λάθος πιστεύοντας ότι ο πόλεμος πρέπει να είναι ένας δίκαιος και ισότιμος αγώνας. Ούτε η θεωρία του «δίκαιου πολέμου» ούτε το διεθνές ανθρωπιστικό δίκαιο βασίζεται σε αυτή την υπόθεση. Η ασυμμετρία μερικές φορές είναι ηθικά ανεπιθύμητη, όπως στην περίπτωση που ένα ισχυρό κράτος ενεργεί επιθετικά προς έναν αδύναμο αντίπαλο, και μερικές φορές είναι επιθυμητή, όπως στην περίπτωση που ένα ισχυρό κράτος βοηθά στην προστασία ενός αδύναμου κράτους, από την επιθετικότητα τρίτου. Δεν υπάρχει ένας τρόπος εκ των προτέρων να γνωρίζουμε αν η συμμετρία ή η ασυμμετρία μεταξύ των εμπόλεμων θα προωθήσει δίκαια ή άδικα αποτελέσματα, και ως εκ τούτου, δεν υπάρχει λόγος να πιστεύουμε ότι η συμμετρία ή η ασυμμετρία θα πρέπει να είναι ηθικά επιθυμητή ή ανεπιθύμητη, ως γενικός κανόνας.

3. Τρίτον, η ηθική δικαιολογία για τη δολοφονία, στον πόλεμο, δεν απαιτεί την αντιμετώπιση αμοιβαίων κινδύνων μεταξύ των μαχητών, όπως ισχυρίζεται ο Kahn, ούτε και απαιτεί να αντιμετωπίσουμε τους δίκαιους και τους άδικους

εμπόλεμους ως παρόμοιους με τους αστυνομικούς και τους εγκληματίες, αντίστοιχα, όπως κάνει ο Strawser. Συμφωνώ με τον Walzer και άλλους που πιστεύουν ότι πρέπει να αποφεύγουμε να δαιμονοποιούμε τους στρατιώτες που πολεμούν για λογαριασμό άδικων αιτιών.¹⁰⁹ Τα δικαιώματα των μαχητών πρέπει να γίνονται σεβαστά, ανεξάρτητα από το ποια πλευρά υποστηρίζουν. Ωστόσο, εάν τα δικαιώματα των μαχητών και οι ευθύνες τους είναι πανομοιότυπα, τότε οι στρατιώτες δεν αποτελούν αμοιβαία απειλή ο ένας για τον άλλον, όπως υποστηρίζει ο Kahn. Οι στρατιώτες μπορούν να υφίστανται επιθέσεις, κατά τη διάρκεια του πολέμου, επειδή είναι μέλη ένοπλων ομάδων που σκοπεύουν να επιτεθούν η μία στην άλλη. Αποτελούν δηλαδή, μέρος μιας καθιερωμένης κοινωνικής σύμβασης που ενώνει τους αντιπάλους σε σχέσεις εχθρότητας. Αυτό κάνει τους μαχητές να επιτίθενται ο ένας στον άλλο έως ότου επιλέξουν να τερματίσουν αυτήν την εχθρότητα μέσω παράδοσης ή διαπραγματεύσεων. Αυτό είναι μέρος του συλλογικού χαρακτήρα του πολέμου. Όπως ο Collins σημειώνει σωστά, «οι στρατοί είναι κοινωνικοί οργανισμοί, παρά φυσικά σώματα και εξοπλισμός, που είναι τα αντικείμενα των ελιγμών της μάχης. Οι στρατοί πολεμούν, όχι για να σκοτώσουν στρατιώτες, να ακινητοποιήσουν τα όπλα και να πάρουν έδαφος, αλλά για να καταστρέψουν την ικανότητα αντίστασης.»¹¹⁰

Είναι νόμιμο και ηθικά δικαιολογημένο, σύμφωνα με σχεδόν όλες τις αναφορές σχετικά με τον «δίκαιο πόλεμο», να επιτεθούμε σε στρατιώτες που κοιμούνται ή είναι άοπλοι (π.χ μεταφέρουν προμήθειες, οδηγούν οχήματα ή βοηθούν στην εξυπηρέτηση της λειτουργία κάποιων όπλων). Αυτός είναι ο λόγος για τον οποίο είναι δυνατό να εξαπολυθούν αιφνιδιαστικές επιθέσεις, φράγμα πυρός με βολές πυροβολικού και αεροπορικές επιδρομές εναντίον εχθρικών θέσεων παρόλο που υπάρχει μεγάλη πιθανότητα οι στρατιώτες που ξεκουράζονται ή που είναι άοπλοι να πέσουν θύματα. Ένας στρατιώτης που σκοτώθηκε από πυρά πυροβολικού δεν μπορεί να αμυνθεί ή να ανταποδώσει στον επιτιθέμενό του - σκοτώνεται με τρόπο που μπορεί να φαίνεται βαθιά άδικος. Παρόλα αυτά, η δολοφονία δεν είναι ανήθικη εάν ο στρατιώτης συμμετέχει σε εχθροπραξίες. Οι στρατιώτες ανακτούν την ασυλία τους από το να υποστούν επίθεση μόνο όταν

---

¹⁰⁹ Walzer, *Just and Unjust Wars*; Michael Walzer, 'Response to McMahan's Paper.' *Philosophia* no. 34, 1 (2006): 43–45.

¹¹⁰ Randall Collins, 'Sociological Theory, Disaster Research, and War.' In *Social Structure and Disaster*, edited by Gary Kreps (Newark: University of Delaware Press, 1989): 365–385, Σελ. 366.

παραδοθούν, είναι ανίκανοι, έχουν εκπληρώσει τη στρατιωτική τους θητεία ή έχουν επιστρέψει, προσωρινά, στον πολιτικό κόσμο καθώς βρίσκονται σε άδεια. Δηλαδή, είναι πιθανό να υποστούν επίθεση όσο χρονικό διάστημα λαμβάνουν μέρος στη σχέση εχθρότητας που συνιστά την εμπλοκή σε πόλεμο.

Αναλυτικότερα αυτοί που επικαλούνται το επιχείρημα της ασυμμετρίας τυπικά το κάνουν θέτοντάς το εντός του πλαισίου της θεωρίας του «δίκαιου πολέμου». Αυτό όμως είναι παραπλανητικό, καθώς η άσκηση ασύμμετρης βίας είναι γενικά αποδεκτή μεταξύ των θεωρητικών του «δίκαιου πολέμου». Ο Walzer υποστηρίζει ότι οι μαχητές «υπόκεινται σε επίθεση ανά πάσα στιγμή»¹¹¹ και για τους στρατιώτες που αρνούνται να επιτεθούν σε μη απειλητικούς εχθρούς λέει ότι οι ενέργειές τους αντιτίθενται στο στρατιωτικό καθήκον¹¹². Όπως εξηγεί :

«Είναι σημαντικό, ωστόσο, να τονιστεί ότι ο μαχητής δεν αναγκάζεται να πολεμήσει εξαιτίας άμεσης επίθεσης στο πρόσωπό του (κάτι που θα τοποθετούσε το έγκλημα της επίθεσης σε επίπεδο ατόμου). Μπορεί να του επιτέθηκαν προσωπικά μόνο και μόνο επειδή είναι ήδη μαχητής. Τον έχουν κάνει επικίνδυνο άνθρωπο, και παρόλο που οι επιλογές του μπορεί να ήταν λίγες, είναι ωστόσο ακριβές να πει κανείς ότι επέτρεψε στον εαυτό του να γίνει επικίνδυνος άνδρας. Για αυτό το λόγο, βρίσκεται σε κίνδυνο.»¹¹³

Ο Gross υποστηρίζει ότι «οι πολεμιστές είναι ευάλωτοι ανεξάρτητα αν αποτελούν άμεση απειλή»¹¹⁴. Ο Primoratz λέει για τους στρατιώτες που κοιμούνται ότι «ο στρατιώτης μπορεί να κοιμάται αυτή τη στιγμή, αλλά θα ξυπνήσει αργότερα και θα συνεχίσει τη συμμετοχή του στην επιχείρηση. επομένως είναι δίκαιο το παιχνίδι ακόμα και όταν κοιμάται.»¹¹⁵ Υπάρχει ένας καλός λόγος για αυτή τη στάση. Αν οι μαχητές μπορούσαν να επιτίθενται ο ένας στον άλλον μόνο όταν αποτελούν αμοιβαία απειλή, τότε οι επιθέσεις μπορούν να δικαιολογούνται ηθικά μόνο όταν μοιάζουν με μονομαχία. Με βάση το σκεπτικό ότι οι στρατιώτες μπορεί να δεχτούν επίθεση και να σκοτωθούν όταν δεν απειλούν, μπορούμε να διαπιστώσουμε ότι

---

¹¹¹ Walzer *Just and Unjust Wars*, Σελ. 138.

¹¹² Ιδίου, Σελ. 143.

¹¹³ Ιδίου, Σελ. 145.

¹¹⁴ Michael L. Gross, *Moral Dilemmas of Modern War: Torture, Assassination, and Blackmail in an Age of Asymmetric Conflict* (New York: Cambridge 2010), Σελ.106.

¹¹⁵ Igor Primoratz, 'Civilian Immunity in War: Its Grounds, Scope, and Weight.' In *Civilian Immunity in War*, edited by Igor Primoratz (New York: Oxford University Press, 2007): 21–41, Σελ.28.

επιτρέπεται η επίθεση εναντίον εχθρικών μαχητών χρησιμοποιώντας τα drone, παρόλο που οι μαχητές μπορεί να είναι το ίδιο ευάλωτοι σαν να κοιμόντουσαν.

4. Τέταρτον, στη διαμάχη μεταξύ της Killmister και του Enemark, δεν υπάρχει τίποτα ηθικά απαράδεκτο στον εξαναγκασμό ενός εχθρού να παραδοθεί. Αν υπήρχε, τότε ο πόλεμος δεν θα μπορούσε ποτέ να δικαιολογηθεί. Ο στόχος του πολέμου είναι συχνά να εξαναγκάσει έναν εχθρό να παραδοθεί—να καταστρέψει την ικανότητα αντίστασης του. Αναγκάζοντας έναν εμπόλεμο να παραδοθεί δεν του στερείς το δικαίωμα της αυτοάμυνας, του στερείς μόνο τη νίκη. Θα ήταν λογικά αδύνατο να αντιπαρατεθούν εμπόλεμοι που έχουν το δικαίωμα να διεξάγουν πόλεμο και ταυτόχρονα το δικαίωμα να κερδίζουν. Οι Killmister και Enemark αναλύουν ορθά το γεγονός ότι οι αδύναμοι εμπόλεμοι θα μπορούσαν να καταφύγουν στην τρομοκρατία σε μια προσπάθεια να συνεχίσουν τον αγώνα τους όταν οι συμβατικές στρατιωτικές δυνάμεις τους είναι αναποτελεσματικές, αλλά δε φταίνε οι αντίπαλοί τους γι' αυτό. Επιπλέον οι εμπόλεμοι δεν έχουν καμία υποχρέωση να εγγυηθούν ότι οι εχθροί τους θα έχουν πάντα μια ευκαιρία να στραφούν εναντίων τους. Οι εμπόλεμοι που επιλέγουν να εμπλακούν στην τρομοκρατία είναι άξιοι ευθυνών ανεξάρτητα από το αν βρίσκονται σε μειονεκτική θέση στη διεξαγωγή των συμβατικών στρατιωτικών επιχειρήσεων.

5. Πέμπτο, αυτοί που προβάλλουν το επιχείρημα της ασυμμετρίας με βάση το δικαίωμα της αυτοάμυνας έχουν παρεξηγήσει τι συνεπάγεται αυτό το δικαίωμα. Το δικαίωμα στην αυτοάμυνα, όπως υποδηλώνει το όνομα του, είναι το δικαίωμα προστασίας από απειλές. Ως δικαίωμα δεν εγγυάται ότι όλες οι πράξεις αυτοάμυνας είναι επιτυχείς. Αυτό θα ήταν αδύνατο, ειδικά κατά τη διάρκεια του πολέμου. Όλοι οι μαχητές που εμπλέκονται στον πόλεμο έχουν το δικαίωμα στην αυτοάμυνα που τους δίνει το δικαίωμα να χρησιμοποιούν θανατηφόρα βία εναντίον εκείνων που αποτελούν ενεργή ή επικείμενη απειλή. Ωστόσο αυτό το δικαίωμα είναι ξεκάθαρο ότι δεν εγγυάται ότι κάθε στρατιώτης θα έχει επιτυχία σε αυτό. Μερικοί στρατιώτες θα αποτύχουν να προστατεύσουν τον εαυτό τους ακόμη και όταν ασκούν τα δικαιώματά τους. Το ίδιο ισχύει για τα κράτη. Οι αντίπαλοι εμπόλεμοι μπορεί να έχουν το δικαίωμα να υπερασπιστούν τους ίδιους και τους πολίτες τους, αλλά συνήθως περιμένουμε ότι η μία πλευρά θα αποτύχει στην προστασία του εαυτού της. Το δικαίωμα του ηττημένου, ως δικαίωμα, παραμένει ανέπαφο ακόμα κι αν αυτός είναι αδύνατο να κερδίσει τον πόλεμο.

6. Τέλος, ένα περίεργο χαρακτηριστικό της συζήτησης για τα drone είναι ότι πολλοί που τα καταδικάζουν εναλλάσσουν τους ισχυρισμούς τους μεταξύ συμμετρίας και ασυμμετρίας. Ο Enemark επικρίνει τις ΗΠΑ ότι διεξάγουν «risk-free» πολέμους, με τη χρήση των UAV, και εκφράζει την ανησυχία του ότι ο αμερικανικός στρατός θα ενεργεί με λιγότερη αυτοσυγκράτηση στο μέλλον λόγω της άνευ προηγουμένου τεχνολογικής κυριαρχίας του. Από την άλλη μεριά όμως ισχυρίζεται ότι «πιθανώς δεν θα αργήσει πολύ να αμφισβητηθεί η τεχνολογική και αριθμητική υπεροχή των ένοπλων drone της Αμερικής, από άλλους φορείς». Ομοίως ο Singer, επικρίνει τη χρήση των drone καθώς υποστηρίζει ότι δημιουργούν ριζικές ασυμμετρίες μεταξύ ισχυρών ενόπλων δυνάμεων και ασθενέστερων αντιπάλων και επίσης εκφράζει την ανησυχία του για τις προοπτικές, των αδύναμων κρατών και των VNSA, να χτίσουν τις δικές τους δυνάμεις drone που θα τους έκανε περισσότερο αποτελεσματικούς στρατιωτικά. Διαπιστώνεται ότι, κάθε τύπος ασυμμετρίας αντιμετωπίζεται ως ηθικά ανεπιθύμητος τόσο από τους συγγραφείς όσο και από αυτούς που μετατοπίζονται ανάμεσα σε αυτές τις αντίθετες θέσεις. Είναι δύσκολο να δούμε πώς η ασυμμετρία και η συμμετρία θα μπορούσαν να είναι και οι δύο, ηθικά ανεπιθύμητες, ταυτόχρονα. Τα ανωτέρω είναι αντιφατικά επιχειρήματα που αποκαλύπτουν τις ασυνέπειες στις οποίες βασίζεται η ένσταση περί δημιουργίας ασυμμετρίας με τη χρήση των drone.

Εξετάζοντας τις επιπτώσεις της χρήσης των drone στο *jus ad bellum* εγείρεται το σημαντικό ζήτημα εάν οι ασύμμετροι πόλεμοι, που περιλαμβάνουν drone ή άλλα απομακρυσμένα όπλα είναι εγγενώς απαράδεκτοι. Αν και οι κριτικοί προσπάθησαν να δείξουν ότι οι ασύμμετροι πόλεμοι είναι ανήθικοι, δεν κατάφεραν να προσδιορίσουν τίποτα ηθικά προβληματικό για αυτούς. Η ασυμμετρία είναι μια επαναλαμβανόμενη κατάσταση στις συγκρούσεις και σε καμία περίπτωση δεν είναι μοναδική στα drone. Οι εμπόλεμοι επιδιώκουν συστηματικά να αποκτήσουν πλεονεκτήματα έναντι των αντιπάλων τους τα οποία θα μεγιστοποιήσουν αφενός τις προοπτικές τους για νίκη και αφετέρου στο να διατηρήσουν τις δικές τους δυνάμεις ασφαλείς. Τα drone είναι μόνο τα πιο πρόσφατα, σε μια μακρά σειρά καινοτομιών που έδωσαν στους μαχητές τη δύναμη να χτυπήσουν, σε πιο μακρινές αποστάσεις, τους εχθρούς τους και ταιριάζουν με τους καθιερωμένους ηθικούς κανόνες και νόμους του πολέμου, που αναγνωρίζουν την ανισότητα των εμπολέμων. Ο πόλεμος σπάνια μοιάζει με μια μονομαχία μεταξύ ίσων αντιπάλων.

Κινδυνεύουμε να αντιμετωπίσουμε ρομαντικά τους πολέμους αν φανταστούμε ότι έτσι γίνονται συνήθως. Επίσης κινδυνεύουμε να χάσουμε μια ευκαιρία να περιορίσουμε την καταστροφικότητά τους εάν αποφύγουμε να χρησιμοποιήσουμε πιο ακριβείς πλατφόρμες όπλων απλώς και μόνο επειδή αποτυγχάνουν να ικανοποιήσουν τις προσδοκίες που βασίζονται σε ένα μη ρεαλιστικό και ηθικά μη αποδεκτό ιδανικό για το πώς θα έπρεπε να είναι ο πόλεμος.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 4 «DRONE ΚΑΙ ΔΙΚΑΙΟ ΣΤΟΝ ΠΟΛΕΜΟ (*JUS IN BELLO*)»

ΟΙ ΑΡΧΕΣ ΤΗΣ ΔΙΑΚΡΙΣΗΣ ΚΑΙ ΤΗΣ ΑΝΑΛΟΓΙΚΟΤΗΤΑΣ

Σε αυτό το κεφάλαιο θα συνεχίσω την ανάλυσή μου για τα drone, εστιάζοντας στις αρχές του *jus in bello*, οι οποίες πρέπει να διέπουν τη συμπεριφορά των εμπολέμων κατά τη διάρκεια των επιχειρήσεων. Οι δύο κεντρικές αρχές του *jus in bello* είναι οι αρχές της διάκρισης και της αναλογικότητας¹¹⁶. Η αρχή της διάκρισης, είναι μια από τις πιο σημαντικές αρχές του δίκαιου πολέμου γιατί περιορίζει το εύρος της βίας που μπορεί να ασκήσουν οι εμπόλεμοι απαγορεύοντας τις εσκεμμένες επιθέσεις σε πολίτες. Κατά τον ίδιο τρόπο, η αρχή της αναλογικότητας θέτει όρια στον τρόπο διεξαγωγής των πολέμων καθώς προστατεύει σχεδόν τα πάντα—τους πολίτες, το περιβάλλον, τις υλικές υποδομές, ακόμη και τους στρατιώτες — απαιτώντας να μην ασκείται υπερβάλλουσα βία πάνω από το επίπεδο δύναμης που απαιτείται για την επίτευξη ενός συγκεκριμένου στρατιωτικού στόχου.

Αναλυτικότερα, στην βασική της μορφή, η αρχή της διάκρισης απαγορεύει τις σκόπιμες ή εξ' αμελείας επιθέσεις σε πολίτες. Οι σκόπιμες επιθέσεις είναι αυτές κατά τις οποίες, οι μαχητές, επιλέγουν εν γνώσει τους, την προσβολή πολιτικών στόχων, συνήθως σε μια προσπάθεια να τρομοκρατήσουν τον εχθρικό πληθυσμό με σκοπό την υποταγή ή την εξάλειψη του εργατικού δυναμικού που συμμετέχει στην κατασκευή του πολεμικού υλικού των αντιπάλων. Η βία από αμέλεια μπορεί να πάρει διάφορες μορφές, συμπεριλαμβανομένων των επιθέσεων σε άτομα των οποίων η ταυτότητα δεν έχει εξακριβωθεί, σε αδιάκριτες επιθέσεις που δεν στρέφονται σε συγκεκριμένο στόχο ή σε επιθέσεις στις οποίες έχουν ληφθεί ανεπαρκείς προφυλάξεις για τη μείωση του κινδύνου να πληγούν αθώοι περαστικοί. Η αρχή της διάκρισης υπερβαίνει κατά πολύ την προστασία μεμονωμένων αμάχων από επίθεση και περικλείει ευρύτερες δυνατότητες προστασίας που περιλαμβάνουν τις φυσικές τοποθεσίες και τις υποδομές, που είναι απαραίτητες για την επιβίωση των αμάχων καθώς και τα αγαθά που έχουν πολιτιστική αξία. Όπως σημειώνει ο Kaufman, «η αρχή της διάκρισης είναι ευρύτερη έννοια από την διάκριση των

---

¹¹⁶ Discrimination & Proportionality

μαχητών από τους μη μαχητές δεδομένου ότι, οι απαγορευμένοι στρατιωτικοί στόχοι, εκτός από τους αθώους ανθρώπους, περιλαμβάνουν άψυχα αντικείμενα όπως τα μέρη λατρείας, τις καλλιέργειες, τα νοσοκομεία, τα πολιτιστικά αντικείμενα, και ούτω καθεξής.»¹¹⁷

Η αρχή της *διάκρισης* κατέχει μια ιδιαίτερη θέση στη θεωρία του δίκαιου πολέμου, όμοια με αυτή που καταλαμβάνει και η αρχή της *δίκαιης αιτίας*, δηλαδή η αρχή που προσδιορίζεται συχνότερα ως η καρδιά της θεωρίας του δίκαιου πολέμου. Ο Cook λέει ότι «η κεντρική ηθική ιδέα του δίκαιου πολέμου είναι ότι μόνο οι μαχητές είναι νόμιμα αντικείμενα σκόπιμων επιθέσεων.»¹¹⁸ Ο Fotion απεικονίζει αυτό το συναίσθημα στο σχόλιό του ότι «η αρχή της *διάκρισης* είναι, ίσως μαζί με τη *δίκαιη αιτία*, η πιο σημαντικές αρχές της θεωρίας του δίκαιου πολέμου»¹¹⁹ Η αρχή της *διάκρισης* είναι επίσης ειδική γιατί έχει κωδικοποιηθεί στο διεθνές δίκαιο πιο ρητά από οποιαδήποτε άλλη αρχή του δίκαιου πολέμου. Επικυρώθηκε το 1977 στα «Πρόσθετα πρωτόκολλα» της Συμβάσης της Γενεύης¹²⁰.

Οι θεωρητικοί του δίκαιου πολέμου συνεχώς αναπτύσσουν αφενός την «ηθική» επιχειρηματολογία τους για την προστασία των πολιτών και αφετέρου τα κριτήρια για τη διάκριση των αμάχων από τους μαχητές. Η ισχυρότερη βάση για τη διάκριση, των αμάχων από τους μαχητές, είναι η συμμετοχή των τελευταίων σε εμπόλεμες οργανώσεις που διεξάγουν πόλεμο. Η συμμετοχή σε εμπόλεμη οργάνωση είναι το πρωταρχικό κριτήριο, του διεθνούς δικαίου, για τον προσδιορισμό της ιδιότητας του μαχητή και αποτελεί επίσης, το πιο αξιόπιστο για τη λήψη αποφάσεων σχετικά με το ποιος μπορεί να δεχτεί επίθεση στην πράξη, καθώς πολύ συχνά η ιδιότητα του μέλους συνδέεται με οπτικές ενδείξεις. Αυτός είναι ο λόγος για τον οποίο είναι τόσο σημαντικό οι μαχητές να φορούν στολές, να φέρουν φανερά τα όπλα τους ή να επισημαίνουν, με οποιοδήποτε άλλο τρόπο, ότι είναι μέλη οργανώσεων που εμπλέκονται στον πόλεμο. Φυσικά, οι μη τακτικοί μαχητές¹²¹

---

¹¹⁷ Frederick Kaufman, 'Just War Theory and Killing the Innocent.' In *Rethinking the Just War Tradition*, edited by John W. Lango, Michael W. Brough and Harry van der Linden (Albany, NY: State University of New York Press, 2007): 99–114, Σελ.99.

¹¹⁸ Martin L. Cook, *The Moral Warrior: Ethics and Service in the U.S. Military* (Albany: State University of New York Press, 2004), Σελ.33.

¹¹⁹ Nicholas Fotion, *War & Ethics: A New Just War Theory* (Continuum, 2007), Σελ.22.

¹²⁰ [Refworld | Protocol Additional to the Geneva Conventions of 12 August 1949, and relating to the Protection of Victims of International Armed Conflicts \(Protocol I\)](#) (Ημερομηνία προσπέλασης, 09 Δεκ 21)

¹²¹ Irregular Fighters

μπορεί να αποτύχουν να επισημανθούν ως μαχητές, γεγονός που καθιστά απαραίτητο να επιτρέπονται οι επιθέσεις σε μη ένστολους οι οποίοι όμως μεταπίπτουν στην κατηγορία του μαχητή όταν συμμετέχουν σε επιθέσεις ή όταν είναι οπλισμένοι και απειλητικοί. Για το λόγο αυτό, η θεωρία του πολέμου και το διεθνές δίκαιο περιέχουν ειδικές διατάξεις που επιτρέπουν επιθέσεις σε μη τακτικούς/παράτυπους μαχητές, με τη στενή έννοια του όρου.¹²²

Αν και ορισμένα μέλη των ενόπλων δυνάμεων μπορεί να επιδίδονται σε ευκαιριακές επιθέσεις κατά αμάχων, η περισσότερη από τη βία που ασκείται και αντιβαίνει στην αρχή της *διάκρισης*, συμπεριλαμβάνει τις επιθέσεις που προκαλούν τις μεγαλύτερες απώλειες ζώων και τον μεγαλύτερο πόνο και είναι αποτέλεσμα των επιλογών που κάνουν οι στρατιωτικοί ηγέτες σχετικά με το πώς θα πολεμήσουν και σχετικά με τον τρόπο με τον οποίο επιβάλλουν την πειθαρχία μεταξύ του προσωπικού τους. Αυτό σημαίνει ότι οι προσπάθειες για την πρόληψη της στοχοποίησης των πολιτών, οφείλουν να ξεκινήσουν μέσα από τις αποφάσεις που λαμβάνουν οι στρατιωτικοί ηγέτες, οι οποίες οριοθετούν το θεσμικό πλαίσιο μέσα στο οποίο θα ασκηθεί η θανατηφόρα βία και θα καθορίσουν τα μέσα διεξαγωγής των επιθέσεων, που θα χρησιμοποιήσουν οι υφιστάμενοί τους. «Οι στρατιωτικοί σχεδιαστές είναι ηθικά υποχρεωμένοι να επιλέξουν όπλα και τακτικές που επιτρέπουν όσο το δυνατόν περισσότερο μόνο την επίθεση στους στρατιωτικούς στόχους αποφεύγοντας ζημιές και καταστροφές στον άμαχο πληθυσμό.»¹²³ Αυτό επιβάλλει την ηθική επιταγή ανάπτυξης όπλων και τακτικών που αυξάνουν τις προοπτικές ακριβούς εφαρμογής της δύναμης και ελαχιστοποιούν τον κίνδυνο για τους πολίτες. Υποχρεώνει επίσης, τα μέλη του στρατού, να χρησιμοποιούν τα πιο ακριβή και τα λιγότερο καταστροφικά όπλα που διαθέτουν, στο οπλοστάσιό τους, για τη διεξαγωγή της επίθεσης.

Η *αναλογικότητα*, απαιτεί οι επιθέσεις να βαθμονομούνται προσεκτικά για να επιτύχουν έναν συγκεκριμένο στόχο χωρίς να προκαλούν υπερβολική βλάβη. Αφενός επιτρέπει τις επιθέσεις που κατατροπώνουν τους εχθρούς και προκαλούν αποφασιστικές νίκες, αλλά αφετέρου τις απαγορεύει όταν προκαλούν ζημιά που υπερβαίνει τα αναγκαία για την επίτευξη του θεμιτού στρατιωτικού στόχου. Όπως

---

¹²² Ingrid Detter Delupis, *The Law of War* (Cambridge: Cambridge University Press, 2000), Σελ.135–150.

¹²³ Cook, *The Moral Warrior*, Σελ.111.

εξηγούν οι Van Damme και Fotion, «στο πλαίσιο του *jus in bello*, ο όρος της *αναλογικότητας* αναφέρεται στον συνολικό υπολογισμό της ισορροπίας των καλών και των κακών που συνδέονται με μια συγκεκριμένη λειτουργία ή δράση κατά τη διάρκεια ενός πολέμου.»¹²⁴ Η αναλογικότητα είναι ένα σχετικό πρότυπο. Η επίθεση που είναι ανάλογη, σε μια περίπτωση, μπορεί να είναι υπερβολική, σε μια άλλη. Εφαρμόζοντας αυτήν την αρχή στον καθορισμό του εάν μια αναμενόμενη επίθεση δύναται να ξεκινήσει ή εάν μια ολοκληρωμένη επίθεση ήταν δικαιολογημένη απαιτεί προσεκτική κρίση σχετικά με το τι είναι απαραίτητο και λογικό σε κάθε μια συγκεκριμένη κατάσταση. Αυτός ο σχετικισμός είναι μαζί και δύναμη και αδυναμία της αρχής. Κάνει την ορθή εφαρμογή της *αναλογικότητας* να είναι πολύ πιο διαφορούμενη από την αρχή της *διάκρισης*, η οποία προσφέρει αρκετά σαφή κριτήρια για τον προσδιορισμό του εάν μια επίθεση είναι δικαιολογημένη. Αντίθετα, επιτρέπει στην αρχή της *αναλογικότητας* να καθιερώνει πολύ ευρύτερους περιορισμούς στη χρήση βίας, οι οποίοι υπερβαίνουν την απλή προστασία των αμάχων και των πολιτικών υποδομών.

Η *αναλογικότητα* συμβάλλει στην προστασία των αμάχων προτρέποντας τους εμπόλεμους να ελαχιστοποιήσουν τις επιθέσεις που θα μπορούσαν ακούσια να προκαλέσουν απώλειες αμάχων ή να καταστρέψουν τις μη στρατιωτικές υποδομές. Είναι ιδιαίτερα χρήσιμο, για την απαγόρευση των υπερβολικών επιθέσεων, να δύνανται να ικανοποιήσουν την αρχή της *διάκρισης* επικεντρώνοντάς τις υπόψη επιθέσεις, σε στρατιωτικούς στόχους, ενώ ταυτόχρονα μπορεί να προκαλέσουν και «παράπλευρες απώλειες» σε πολίτες εξαιτίας της άσκησης υπερβολικής δύναμης. Η αναλογικότητα προστατεύει τους στρατιώτες μέσω της απαγόρευσης επιθέσεων που υπερβαίνουν τα απαραίτητα για την επίτευξη συγκεκριμένων στρατιωτικών στόχων. Για παράδειγμα, αποτρέπει τους εμπόλεμους από τη σφαγή των εχθρικών στρατιωτών μόλις επιτευχθεί η νίκη, από τη δολοφονία στρατιωτών που θα μπορούσαν να συλληφθούν εύκολα ή από την καταστροφή ολόκληρων σχηματισμών όταν ο θάνατος του Διοικητή τους θα ήταν εξίσου αποτελεσματικός στην καταστολή της απειλής των.

Η *αναλογικότητα* βοηθά επίσης στον περιορισμό της συνολικής καταστροφικότητας του πολέμου. Οι πόλεμοι καταστρέφουν σπίτια, δρόμους,

---

¹²⁴ Nick Fotion, 'Proportionality.' In *Moral Constraints on War: Principles and Cases*, edited by Bruno Coppieters and Nick Fotion (Plymouth, UK: Lexington Books, 2008): 125–138.

σχολεία, νοσοκομεία, γραφεία, γέφυρες και εργοστάσια. Υπονομεύουν την ευημερία των τόπων στους οποίους εκτυλίσσονται, μειώνοντας έτσι δραματικά την τοπική ποιότητα ζωής. Επίσης επιβάλλουν ακραία περιβαλλοντική καταστροφή, η οποία, ενώ συχνά παρατηρείται λιγότερο από την καταστροφή στην ανθρωπογεωγραφία, μπορεί να έχει εξίσου σοβαρές επιπτώσεις.¹²⁵ Πολλές από τις προαναφερόμενες συνέπειες του πολέμου (το κόστος του) δεν καλύπτονται άμεσα από την αρχή της *διάκρισης*, αλλά μπορούν να ληφθούν υπόψη χρησιμοποιώντας την πιο ευρεία μετάφραση της έκκλησης για επίδειξη μετριοπάθειας, της αρχής της *αναλογικότητας*.

ΤΑ ΟΦΕΛΗ ΤΗΣ ΧΡΗΣΗΣ DRONE ΣΥΜΦΩΝΑ ΜΕ ΤΟ JUS IN BELLO

ΠΡΟΣΤΑΣΙΑ ΑΜΑΧΩΝ ΚΑΙ ΣΤΡΑΤΙΩΤΩΝ

Συνήθως οι άμαχοι υποφέρουν κατά τη διάρκεια των πολέμων. Αρκετοί υποστηρίζουν ότι πλέον οι πόλεμοι έχουν γίνει πιο επικίνδυνοι, για τους πολίτες, καθώς τα όπλα έχουν γίνει πιο ισχυρά και οι περισσότερες συγκρούσεις διεξάγονται εντός αστικού περιβάλλοντος¹²⁶. Σύμφωνα με άλλους, το ποσοστό των θυμάτων των πολιτών έχει μειωθεί, με αποτέλεσμα οι άμαχοι να είναι πιο ασφαλείς τώρα από ό,τι σε προηγούμενες συγκρούσεις¹²⁷. Ανεξαρτήτως της συζήτησης, σχετικά με τον αριθμό των απωλειών των αμάχων, είναι σαφές ότι τα άμεσα αίτια της στοχοποίησης των πολιτών έχουν αλλάξει. Πριν τον εικοστό αιώνα, οι άμαχοι σκοτώνονταν, γενικά, σε σκόπιμες επιθέσεις, κατά τη διάρκεια των πολιορκιών ή όταν καταστρέφονταν τα μέσα διαβίωσής τους. Οι άμεσες επιθέσεις σε πολίτες ήταν εσκεμμένες λόγω των όπλων που χρησιμοποιούνταν. Η χρήση των όπλων κοντινής εμβέλειας όπως τα ξίφη και οι λόγχες γίνονταν εναντίον εχθρών των οποίων, η ταυτότητα του μαχητή ή του πολίτη μπορούσε να εξακριβωθεί εύκολα. Ακόμη και τα

---

¹²⁵ Mark Woods, 'The Nature of War and Peace: Just War Thinking, Environmental Ethics, and Environmental Justice.' In *Rethinking the Just War Tradition*, edited by Michael W. Brough, John W. Lango, and Harry van der Linden (Albany, NY: State University of New York Press, 2007): 17–34.

¹²⁶ Mary Kaldor. *Old and New Wars: Organized Violence in a Global Era*. (Stanford, CA: Stanford University Press, 1998); Primoratz. 'Introduction, Σελ. 4.

¹²⁷ Adam Roberts, 'Lives and Statistics: Are 90% of War Victims Civilians?' *Survival* 52, no. 3 (2010):115–136; Steven Pinker, *The Better Angels of Our Nature: Why Violence Has Declined* (New York: Viking, 2012).

τόξα και τα πρώιμα όπλα πυρίτιδας έπρεπε να εξαπολύονται από σχετικά κοντινή απόσταση εναντίον ενός εχθρού που βρίσκονταν εντός του πεδίου όρασης του μαχητή. Οι πολιορκίες και οι οικονομικές καταστροφές είχαν σαφές και άμεσο αρνητικό αντίκτυπο στους άμαχους πολίτες.

Κατά τη διάρκεια του εικοστού αιώνα, οι πολίτες συνέχισαν να στοχοποιούνται εσκεμμένα ή να βλάπτονται μέσω των στερήσεων των δικαιωμάτων τους, όπως αποδεικνύεται από δεκάδες γενοκτονίες, μαζικούς αεροπορικούς βομβαρδισμούς αστικών περιοχών και καταστροφικές οικονομικές κυρώσεις. Ωστόσο, το εύρος της βίας κατά των αμάχων διευρύνθηκε καθώς πολλοί έγιναν επίσης τυχαία θύματα ή αυτό που συχνά αποκαλείται «παράπλευρη απώλεια». Πολλοί άμαχοι τραυματίστηκαν ή σκοτώθηκαν σε επιθέσεις εναντίον στρατιωτικών στόχων λόγω εσφαλμένης στοχοποίησης των ή λόγω χρήσης ισχυρών σύγχρονων όπλων, που προκαλούσαν καταστροφές σε μεγάλη έκταση. Αυτό επιδεινώθηκε από την ανεπάρκεια, της τεχνολογίας των συστημάτων στόχευσης, που καθιστούσαν αναγκαία την πρόκληση μαζικής καταστροφής για να πλήξουν μια συγκεκριμένη τοποθεσία. Οι άμαχοι ήταν, και συνεχίζουν να είναι, εκτεθειμένοι σε υψηλούς κινδύνους ιδιαίτερα στα αστικά περιβάλλοντα, όπου μπορεί να είναι ευδιάκριτοι στους επιτιθέμενους και μπορεί να βρίσκονται σε κοντινή απόσταση από τους μαχητές ή τις στρατιωτικές εγκαταστάσεις.

Το μέγεθος των θυμάτων των πολιτών που αποδίδεται ως οφειλόμενο στην «παράπλευρη ζημία», έχει οδηγήσει σε μια έντονη συζήτηση στη θεωρία του δίκαιου πολέμου για το πώς θα πρέπει να κατανέμονται οι κίνδυνοι μεταξύ μαχητών και μη μαχητών. Οι προσπάθειες που έγιναν, με σκοπό την προστασία των στρατιωτών, όπως η εισαγωγή περισσότερων καταστροφικών όπλων ή η εξαπόλυσή τους από μεγαλύτερες αποστάσεις, τείνουν να μεταφέρουν το βάρος των κινδύνων στον άμαχο πληθυσμό. Από την άλλη πλευρά, οι προσπάθειες για την προστασία των πολιτών με τη θέσπιση αυστηρότερων Κανόνων Εμπλοκής (Rules Of Engagement, ROE) μετατοπίζουν το βάρος του κινδύνου στους στρατιώτες, βάζοντας τους να διατρέχουν αυξημένο κίνδυνο να τραυματιστούν ή να σκοτωθούν όταν επιτίθενται από πιο κοντινές αποστάσεις ή όταν χρησιμοποιούν μικρότερη δύναμη.

Επίσης ορισμένοι υποστηρίζουν ότι οι μαχητές είναι υποχρεωμένοι να αναλαμβάνουν μεγαλύτερο μερίδιο κινδύνου παρά οι πολίτες, επειδή οι μαχητές

συμμετέχουν εθελοντικά στις πολεμικές δραστηριότητες, ενώ άλλοι υποστηρίζουν ότι οι μαχητές έχουν μεγαλύτερα δικαιώματα προστασίας. Ο Michael Walzer υποστηρίζει ότι οι μαχητές πρέπει να επιδεικνύουν τη δέουσα προσοχή για την προστασία των αμάχων, καθώς «Μπορεί οι πολίτες να διατρέχουν μεγαλύτερο κίνδυνο από επιθέσεις εναντίον στρατιωτικών στόχων, όπως και από επιθέσεις εναντίον τρομοκρατών, αλλά αυτός ο κίνδυνος πρέπει να περιοριστεί στο ελάχιστο, ακόμη και αν αυτό ενέχει κάποιο κόστος για τους επιτιθέμενους.»¹²⁸ Αυτή η έκκληση για επίδειξη επιπλέον προσοχής δικαιολογείται επειδή οι μάχιμοι συμμετέχουν εθελοντικά στις εχθροπραξίες στις οποίες γνωρίζουν ότι μπορεί να σκοτωθούν ή να τραυματιστούν.

Άλλοι θεωρητικοί του «δίκαιου πολέμου» που υποστηρίζουν την ανάπτυξη της «πρόνοιας προστασίας», για τους αμάχους, αν και δεν την αντιμετωπίζουν πάντα ξεκάθαρα ως την κατάλληλη ισορροπία των κινδύνων μεταξύ μαχητών και αμάχων, υποστηρίζουν τη θέση του Walzer. Ο Orend διατείνεται ότι «πάνω από όλα τα άλλα, αυτό που συνεπάγεται η αρχή της «πρόνοιας προστασίας», είναι το εξής: οι επιθετικές τακτικές και οι ελιγμοί πρέπει να προγραμματίζονται προσεκτικά, εκ των προτέρων, προς την κατεύθυνση ελαχιστοποίησης των απωλειών αμάχων.»¹²⁹ Αυτό δείχνει ότι η μείωση των πιθανών κινδύνων για τους αμάχους πρέπει να αποτελούν κεντρικό ζήτημα στον στρατιωτικό σχεδιασμό και ότι δύνανται να πρέπει να υπερισχύουν έναντι των ανταγωνιστικών απαιτήσεων. Ο Lee υποστηρίζει επίσης την ιδέα της «πρόνοιας προστασίας», την οποία ορίζει ως «συνεχή φροντίδα στις στρατιωτικές επιχειρήσεις για την αποφυγή απωλειών αμάχων, συμπεριλαμβανομένης της συλλογής επαρκών πληροφοριών, την επιλογή των λιγότερο επιβλαβών μέσων και μεθόδων επίθεσης και του χρονοδιαγράμματος της επίθεσης για την ελαχιστοποίηση του κινδύνου για τους αμάχους.»¹³⁰ Όπως και με τον ορισμό του Orend έτσι και ο Lee δεν απαιτεί ρητά οι μαχητές να αναλαμβάνουν περισσότερους κινδύνους προς το συμφέρον της προστασίας των αμάχων. Ωστόσο, και οι δύο προτείνουν η ασφάλεια των πολιτών να τίθεται συχνά σε προτεραιότητα και η ασφάλεια των στρατιωτών να τείνει να μειώνεται καθώς θα εκτίθενται σε υψηλότερους κινδύνους λόγω της λήψης των προληπτικών μέτρων,

---

¹²⁸ Walzer, *Just and Unjust Wars*, Σελ.61.

¹²⁹ Orend, *The Morality of War*, Σελ.117.

¹³⁰ Steven Lee, *Ethics and War: An Introduction*. (New York: Cambridge University Press, 2012), Σελ. 157.

προστασίας των πρώτων, όπως η συλλογή πληροφοριών και η επιλογή λιγότερο καταστροφικών τακτικών.

Από την άλλη μεριά οι Kasher και Yadlin αντιτίθενται σε αυτό το σκεπτικό και υποστηρίζουν ότι τα κράτη, στην πραγματικότητα, έχουν ισχυρότερη υποχρέωση να προστατεύουν τους στρατιώτες τους παρά να προστατεύουν τους ξένους πολίτες. Ισχυρίζονται ότι είναι άδικο να υποτάσσονται οι μαχητές σε τυχόν ειδικούς περιορισμούς που θα τους θέτουν σε μεγαλύτερο κίνδυνο, όπως κάνει η ιδέα της «πρόνοιας προστασίας». «Ένας μαχητής είναι ένας πολίτης με στολή» και «η ζωή του είναι τόσο πολύτιμη όσο η ζωή οποιουδήποτε άλλου.»¹³¹ Επιπλέον, υποστηρίζουν ότι τα κράτη έχουν μια ιδιαίτερη ευθύνη απέναντι σε αυτούς τους ανθρώπους που βρίσκονται υπό τον «αποτελεσματικό έλεγχο τους» και ότι δεν έχουν παρόμοια ευθύνη για την προστασία των ανθρώπων που ζουν μέσα στην εχθρική επικράτεια, ανεξάρτητα αν αυτοί οι άνθρωποι είναι άμαχοι. «θέτοντας σε κίνδυνο τους μαχητές και όχι τους παρευρισκόμενους σε μια περιοχή θα σήμαινε ότι αναλαμβάνουμε την ευθύνη για τη μικτή φύση της περιοχής χωρίς κανένα λόγο.»¹³² Με άλλα λόγια, Ο Kasher και ο Yadlin πιστεύουν ότι η ανάμειξη στρατιωτών και πολιτών σε μια εχθρική περιοχή δεν είναι ευθύνη του επιτιθέμενου και ως εκ τούτου, αυτός δεν θα πρέπει να επιδεικνύει κάποια ιδιαίτερη πρόνοια που θα έθετε σε κίνδυνο τις δυνάμεις του, κατά τη διάρκεια διεξαγωγής των επιχειρήσεων.

Η συζήτηση για την κατάλληλη ισορροπία κινδύνου, μεταξύ μαχητών και αμάχων, δύναται να γίνει πιο περίπλοκη όταν λάβουμε υπόψη μας τους διαφορετικούς τύπους στρατιωτικών επιχειρήσεων στις οποίες πρέπει να υπολογιστεί το ισοζύγιο των κινδύνων. Υπάρχει, για παράδειγμα, διαφωνία για το αν η ισορροπία που υπάρχει στους συμβατικούς πολέμους πρέπει επίσης να ισχύει και για τις ανθρωπιστικές παρεμβάσεις. Το να πιστεύουμε ότι οι στρατιώτες πρέπει να εκτίθενται σε μεγαλύτερο κίνδυνο από τους πολίτες, όταν προσπαθούν να τους προστατεύσουν από επικείμενο κίνδυνο, μπορεί να είναι λίγο άδικο. Για παράδειγμα, ο Overland υποστηρίζει ότι οι άνθρωποι, στη χώρα υποδοχής της ανθρωπιστικής βοήθειας, κατά τη διάρκεια της αντίστοιχης παρέμβασης, θα πρέπει να αναλάβουν τα βάρη υψηλότερων κινδύνων, καθώς βρίσκονται ήδη σε υψηλό κίνδυνο δεχόμενοι επίθεση από κάποια εσωτερική απειλή. Οι στρατιώτες που τους

---

¹³¹ Kasher and Yadlin, 'Military Ethics of Fighting Terror,' Σελ.17.

¹³² Ιδίων, Σελ. 18.

βοηθούν, διατρέχουν κίνδυνο, επειδή προσπαθούν να τους προστατεύσουν από μια επίθεση που ούτος ή αλλιώς θα τους εξέθετε σε μεγάλο κίνδυνο.

Αυτές οι συζητήσεις αποτελούν απόδειξη της αίσθησης ότι η κατανομή των κινδύνων στους μαχητές και τους πολίτες είναι ένα παιχνίδι μηδενικού αθροίσματος. Ένα θέμα εξισορρόπησης του κινδύνου δύο ομάδων ανθρώπων με την υπόθεση ότι η αύξηση της ασφάλειας της μίας θα προκαλέσει μείωση της ασφάλειας της άλλης. Ένα πραγματικό δίλημμα ασφαλείας. Όπως το θέτει ο Lee, «η μείωση του κινδύνου των πολιτών μπορεί να απαιτεί όχι μόνο την αποδοχή μιας μειωμένης πιθανότητας στρατιωτικής επιτυχίας, αλλά και μεγαλύτερη δαπάνη στρατιωτικών πόρων, οι περισσότεροι των οποίων περιλαμβάνουν τη ζωή των μαχητών. Οι μαχητές πρέπει να αναλάβουν κάποιον αυξημένο κίνδυνο για τον εαυτό τους, με σκοπό να μειώσουν τον κίνδυνο για τους αμάχους του εχθρού.»¹³³

Ο Ignatieff αποτυπώνει τέλεια τον τρόπο με τον οποίο, αυτό το δίλημμα ασφαλείας, διαμορφώνει τη χρήση των επανδρωμένων αεροσκαφών, «Ο πόλεμος με τη χρήση υψηλής τεχνολογίας διέπετε από δύο περιορισμούς—την αποφυγή των θυμάτων μεταξύ των πολιτών και την αποφυγή των κινδύνων για τους πιλότους—δύο περιορισμοί, που έρχονται σε ευθεία αντίφαση. Οι πιλότοι για να στοχεύσουν αποτελεσματικά πρέπει να πετάξουν χαμηλά. Αν πετούν χαμηλά, έχουμε υψηλές απώλειες σε πιλότους. Αν πετούν ψηλά έχουμε υψηλές απώλειες σε πολίτες»¹³⁴.

Αυτές οι αξιολογήσεις επιβεβαιώνονται στην πράξη καθώς οι ένοπλες δυνάμεις συχνά θέτουν σε κίνδυνο τους πολίτες όταν προσπαθούν να προστατεύσουν τους δικούς τους στρατιώτες ή θέτουν τους στρατιώτες τους σε μεγαλύτερο κίνδυνο όταν ενεργούν με αυξημένη αυτοσυγκράτηση. Ο αμερικανικός στρατός προκάλεσε μεγάλες απώλειες σε πολίτες, κατά τη διάρκεια του πολέμου στο Βιετνάμ όταν διεξήγαγε σφοδρούς εναέριους βομβαρδισμούς και χτυπήματα με το πυροβολικό εναντίων των «αόρατων» εχθρών του (Βιετκόνγκ), ενώ ελαχιστοποίησε τον κίνδυνο για τους δικούς του στρατιώτες. Κατά τους πιο πρόσφατους πολέμους στο Ιράκ και στο Αφγανιστάν, ο αμερικανικός στρατός αντέστρεψε αυτή την τάση και επέβαλε αυστηρότερους κανόνες εμπλοκής (ROE), που μερικές φορές εμπόδιζαν τους στρατιώτες να προστατεύσουν τον εαυτό τους.

---

¹³³ Lee, *Ethics and War*, Σελ. 218.

¹³⁴ Michael Ignatieff, *Virtual War: Kosovo and Beyond* (New York: Picador, 2001), Σελ.62.

Ο Kahl λέει, για τις αμερικανικές δυνάμεις στο Ιράκ, ότι «η συμμόρφωση με την αρχή της αναλογικότητας, με τη χρησιμοποίηση πεζικού για την εκκαθάριση κτιρίων, αντί απλώς να τους ισοπεδώνουμε με πυροβολικό ή αεροπορικές επιδρομές, όπως έκαναν οι Ρώσοι στο Γκρόζνυ, σήμαινε επίσης ότι θα τραυματίζονταν ή θα σκοτώνονταν περισσότεροι στρατιώτες.»¹³⁵ Συνεχίζει λέγοντας ότι οι αυστηροί ROE που ίσχυαν για τους Αμερικανούς στρατιώτες, τους έβαζαν σε μειονεκτική θέση όταν πολεμούσαν εναντίον ανταρτών που μπορούσαν και αγνοούσαν τους νόμους του πολέμου.

Τα drone είναι επαναστατικά γιατί παρέχουν το πρώτο και μοναδικό μέσο επίλυσης του προαναφερόμενου διλήμματος ασφαλείας. Με την πλήρη απομάκρυνση των χειριστών τους από το πεδίο της μάχης, εξαλείφουν την ανάγκη για τη λήψη αποφάσεων σχετικά με τον τρόπο εξισορρόπησης των κινδύνων μεταξύ των στρατιωτών και του άμαχου πληθυσμού. Καθιστούν δυνατή την προτεραιότητα της πολιτικής προστασίας, με έναν άνευ προηγουμένου τρόπο, χωρίς να θέτουν σε κανέναν απολύτως κίνδυνο τους στρατιώτες. Οι ένοπλες δυνάμεις, που χρησιμοποιούν drone, μπορούν να τηρήσουν αυστηρότερους κανόνες που έχουν να κάνουν με την ιδέα της «πρόνοιας προστασίας», απέναντι στους αμάχους, χωρίς να διακυβεύουν την υποχρέωσή τους να κρατούν τους στρατιώτες τους όσο γίνεται πιο ασφαλή. Από ηθικής απόψεως, είναι ένα αξιοσημείωτο επίτευγμα, κάτι που δείχνει ότι οι λανθάνουσες δυνατότητες των drone αυξάνουν δραματικά τις προοπτικές των εμπόλεμων να διεξάγουν πολέμους που συνάδουν με τους ηθικούς περιορισμούς. Επιπλέον, όταν οι εμπόλεμοι έχουν αυξημένη ικανότητα να ασκούν την «πρόνοια προστασίας» έναντι των πολιτών, μπορούν να κατηγορηθούν πιο ξεκάθαρα και αντίστοιχα να τιμωρηθούν, για την άσκηση βίας κατά των αμάχων. Οι «παράπλευρες απώλειες» παύουν να θεωρούνται ένα αναγκαίο κόστος του πολέμου, που είναι απαραίτητο για την προστασία της ζωής των στρατιωτών και γίνονται, σε μεγάλο βαθμό, μια περιττή παρενέργεια της μάχης. Με αυτό τον τρόπο τα drone παρέχουν σαφή πλεονεκτήματα, εξετάζοντας τα από την άποψη του *jus in bello*, επειδή μειώνουν το κόστος της αυστηρής τήρησης των αρχών της *διάκρισης* και της *αναλογικότητας* ενώ παράλληλα διευκολύνουν τον εντοπισμό αδικαιολόγητων επιθέσεων κατά των αμάχων.

---

¹³⁵ Colin H. Kahl, 'In the Crossfire or the Crosshairs? Norms, Civilian Casualties, and U.S. Conduct in Iraq.' *International Security* 32, no. 1 (2007):7-46, Σελ.37.

Τα μη επανδρωμένα όπλα δεν είναι πανάκεια και δεν πρέπει να περιμένουμε την πλήρη εξάλειψη του πόνου των πολιτών, κατά τη διάρκεια των πολέμων. Είναι επιρρεπή σε κακή χρήση με τους ίδιους τρόπους που γίνεται και με άλλους τύπους στρατιωτικού υλικού. Όπως κάθε όπλο ή πλατφόρμα όπλων, μπορούν να χρησιμοποιηθούν για τη διεξαγωγή τρομερών φρικαλεοτήτων από αδίστακτους εμπόλεμους που επιθυμούν να στοχοποιήσουν τους αμάχους, ως στρατιωτική στρατηγική. Τα drone έχουν ελάχιστες προοπτικές μείωσης των περιπτώσεων σκόπιμης στοχοποίησης των πολιτών. Οι ευρείες λανθάνουσες δυνατότητες τους δεν εγγυώνται ότι θα χρησιμοποιηθούν ηθικά ή ανήθικα. Δεν πρέπει, επομένως, να περιμένουμε ότι τα drone θα επιφέρουν κάποια αισθητή επίπτωση στη συχνότητα περιστατικών άσκησης εσκεμμένης βίας. Το μεγαλύτερο, δυνητικά, ηθικό πλεονέκτημά τους, σε σχέση με την πρόληψη του πόνου των πολιτών, προέρχεται από την ικανότητά τους να περιορίζουν τις τυχαίες επιθέσεις κατά των αμάχων.

ΕΠΙΛΥΣΗ ΔΙΛΗΜΜΑΤΟΣ ΑΣΦΑΛΕΙΑΣ

Οι ένοπλες δυνάμεις διαχειρίζονται το προαναφερόμενο δίλλημα ασφαλείας, μέσω των αποφάσεων τους σχετικά με το πώς να οικοδομήσουν τους ROE τους, σχετικά με το ποιες στρατηγικές και τακτικές θα χρησιμοποιήσουν, και ποια όπλα θα αναπτύξουν. Ωστόσο, ανεξάρτητα από το ποιες είναι οι αποφάσεις που λαμβάνονται, οι στρατιώτες διατηρούν κάποιο βαθμό αυτονομίας όταν πρόκειται για την απόφαση σχετικά με τη χρήση θανατηφόρου βίας. Αυτό ισχύει ιδιαίτερα όσον αφορά το δικαίωμα των στρατιωτών στην αυτοάμυνα. Το δικαίωμα στην αυτοάμυνα είναι αναφαίρετο και επομένως παρέχει μια ρήτρα διαφυγής, στους εν ισχύ ROE και σε τυχόν άλλους περιορισμούς που αποσκοπούν στην αποτροπή των επιθέσεων κατά των αμάχων. Οι στρατιώτες, σε περίπτωση άμεσου κινδύνου, μπορούν να λάβουν οποιαδήποτε εύλογα μέτρα κρίνουν απαραίτητα, για να υπερασπιστούν τον εαυτό τους, ανεξάρτητα από τους ισχύοντες ROE. Έτσι, ανεξάρτητα από τον τρόπο με τον οποίο οι ένοπλες δυνάμεις κατανέμουν τον κίνδυνο μεταξύ των στρατιωτών και των πολιτών σε θεσμικό επίπεδο, μπορεί να αντιμετωπίζεται ακόμα το πρόβλημα που πηγάζει από το γεγονός ότι ορισμένες αμυντικές ενέργειες των στρατιωτών θα θέτουν σε κίνδυνο τους αμάχους.

Αυτό το κενό στους κανόνες εμπλοκής αποτελεί σημαντική απειλή για τους αμάχους καθώς μεγάλο μέρος της τυχαίας βίας, που τους ασκείται, προκαλείται από τις αμυντικές ενέργειες των στρατιωτών. Οι στρατιώτες που κινδυνεύουν να σκοτωθούν ή να τραυματιστούν ενεργούν συχνά εκθέτοντας τους αμάχους σε υψηλότερα επίπεδα κινδύνου από αυτόν που θα έπρεπε να υπομείνουν αν δεν απειλούνταν ευθέως. Οι στρατιώτες που κινδυνεύουν, συχνά χρησιμοποιούν συντριπτική δύναμη, για να νικήσουμε τους αντιπάλους. Η χρήση πυρών υποστήριξης ή καταστολής είναι ένα χαρακτηριστικό παράδειγμα αυτού. Οι τακτικές που εφαρμόζουν, οι μικρές μονάδες, καθοδηγούν τους στρατιώτες να καταστείλουν τους εχθρούς, κατά τη διάρκεια της μάχης, σε μια προσπάθεια να τους αποτρέψουν να κινηθούν ή να επιστρέψουν το πυρ κατά τη διάρκεια εκδίπλωσης των ελιγμών τους. Η καταστολή έχει ως αποτέλεσμα έναν τεράστιο όγκο πυρών φορητών όπλων, και μερικές φορές ακόμη και βαριά έμμεσα πυρά, που χρησιμοποιούνται ενάντια σε εχθρούς που μπορεί να μην είναι ορατοί ή εναντίον θέσεων όπου μπορεί καν να μην είναι παρόντες οι εχθροί. Αυτή η, μερικώς, τυφλή χρήση βίας αυξάνει τις πιθανότητες απωλειών από την πλευρά των αμάχων.

Εξίσου ανησυχητική είναι η αύξηση των τυχαίων επιθέσεων εναντίων αμάχων που μπερδεύονται με τους μαχητές του εχθρού. Οι στρατιώτες, πολλές φορές, επιχειρούν κάτω από συνθήκες βαθιάς αβεβαιότητας—συχνά έχοντας ελάχιστη γνώση για το πού βρίσκονται οι εχθροί και τότε θα ξεκινήσουν την επίθεση τους. Αυτό ισχύει ιδιαίτερα κατά τη διάρκεια επιχειρήσεων καταστολής εξεγέρσεων, όπου οι αντίπαλοι δεν φορούν στολές και δεν καταλαμβάνουν μια σαφώς οριοθετημένη περιοχή. Η αβεβαιότητα, αναγκάζει τους στρατιώτες να προβαίνουν σε γρήγορες κρίσεις σχετικά με το ποιος θα τους επιτεθεί, με βάση τις περιορισμένες διαθέσιμες πληροφορίες. Για παράδειγμα, κατά τις πρόσφατες συγκρούσεις στο Ιράκ και το Αφγανιστάν, όσοι συνόδευσαν αυτοκινητοπομπές έπρεπε να αξιολογούν σε κλάσματα του δευτερολέπτου τα οχήματα που πλησίαζαν και να αποφασίζουν ποια ήταν τα δυνητικά επικίνδυνα. Σε πολλές περιπτώσεις, αναγκάστηκαν να πάρουν κρίσιμες αποφάσεις για το αν θα χρησιμοποιήσουν θανατηφόρα βία για να αμυνθούν, παρά το γεγονός ότι δεν είχαν καμία ένδειξη για το ποια οχήματα περιείχαν πολίτες και ποια περιείχαν εχθρικούς μαχητές. Ένα αυτοκίνητο που κινούνταν με ταχύτητα προς ένα σημείο ελέγχου μπορεί να περιείχε πολίτες που αγνόησαν ή δεν κατάλαβαν τα προειδοποιητικά σήματα ή θα μπορούσε να περιέχει

βομβιστές αυτοκτονίας. Οι στρατιώτες είχαν μόνο λίγα δευτερόλεπτα για να μαντέψουν την ταυτότητα των επιβατών. Αυτό οδήγησε σε πολλές εσφαλμένες επιθέσεις εναντίων αμάχων οι οποίοι, άθελά τους, ενήργησαν με τρόπους που τους έκαναν να φαίνονται απειλητικοί και προκαλούσαν το δικαίωμα των στρατιωτών να ενεργήσουν αμυντικά.

Από την άλλη μεριά ένας χειριστής drone δεν χρειάζεται να λαμβάνει αποφάσεις σχετικά με το αν θα χρησιμοποιήσει πυρά καταστολής ή εάν θα επιτεθεί σε δυνητικές απειλές μη σαφώς προσδιορισμένες. Επειδή τα drone επιτρέπουν στους χειριστές τους να ξεφύγουν από την ανάγκη να ενεργήσουν σε αυτοάμυνα, ενδέχεται να πρέπει να τηρούν απαρέγκλιτα τους εν ισχύ κανόνες εμπλοκής. Ενώ οι στρατιώτες επιτρέπεται να επιστρέφουν πυρ εναντίον εχθρικών μαχητών όταν πολεμούν εντός κατοικημένης περιοχής, οι χειριστές drone ενδέχεται να απαγορεύεται να εμπλέκουν τους εχθρούς όταν υπάρχει υψηλός κίνδυνος να βλάψουν τους αμάχους. Οι μηχανές δεν έχουν δικαίωμα αυτοάμυνας ή οποιοδήποτε ανάλογο δικαίωμα που θα μπορούσε εύλογα να παρακάμπτει τα δικαιώματα των αμάχων. Επιπρόσθετα δεν υφίσταται κάποιου είδους απειλή για τα μηχανήματα που να μπορεί να ενεργοποιήσει τα δικαιώματα άμυνας, εκ μέρους των χειριστών τους. Επιπλέον, επειδή τα drone είναι πολύ πιο ανθεκτικά, από τους στρατιώτες, οι επιπτώσεις των επιθέσεων σε αυτά θα είναι πιο ήπιες. Ένας στρατιώτης θα μπορούσε να σκοτωθεί ή να τραυματιστεί σοβαρά από τα πυρά ελαφρών όπλων, αλλά σε ένα drone, που έχει σχεδιαστεί για να αντέχει σε αυτά, θα καταστραφεί μόνο η θωράκισή του. Με άλλα λόγια, τα drone όχι μόνο στερούνται δικαιώματα αμυντικού χαρακτήρα, που θα μπορούσαν να δικαιολογήσουν αποκλίσεις από τους ROE, αλλά έχουν, επιπλέον, αυξημένες δυνατότητες επιβίωσης. Οι προαναφερόμενες δυνατότητες τους αφαιρούν οποιαδήποτε αιτιολογία έτσι ώστε να ενεργούν με τρόπους που θα μπορούσαν να απειλήσουν τους αμάχους.

Η απελευθέρωση των στρατιωτών από την ανάγκη να ενεργήσουν σε αυτοάμυνα τους δίνει επίσης μεγαλύτερη ικανότητα για καλοπροαίρετη δράση ή για χρήση μη θανατηφόρου δύναμης. Μία από τις πιο δύσκολες καταστάσεις που μπορεί να αντιμετωπίσει ένας στρατιώτης είναι να αποφασίσει αν θα επιτεθεί σε ένα ένοπλο παιδί.¹³⁶ Ένα βασικό χαρακτηριστικό του να είσαι εχθρικός μαχητής είναι να

---

¹³⁶ P.W. Singer, *Children at War* (New York: Pantheon, 2005).

είσαι πρόθυμος να συμμετέχεις σε μια πολεμική προσπάθεια. Τα παιδιά μπορεί να μην έχουν την ικανότητα να παρέχουν αυτό το επίπεδο συναίνεσης. Όσοι συναντούν παιδιά-στρατιώτες στο πεδίο της μάχης αναγκάζονται να επιλέξουν μεταξύ επίθεσης, σε ένα παιδί, για σκοπούς αυτοάμυνας ή άρνηση επίθεσης και αντιμετώπισης κινδύνου θανάτου ή σοβαρού τραυματισμού. Ένας χειριστής drone δεν χρειάζεται να αντιμετωπίσει αυτό το είδος της απόφασης. Ακόμη και αυτός που ελέγχει ένα μη επανδρωμένο όχημα εδάφους (UGV), που μπορεί να είναι ευάλωτο σε επίθεση από παιδί-στρατιώτη, μπορεί να αρνηθεί την επίθεση χωρίς κανένα κίνδυνο για τον εαυτό του. Οι χειριστές των drone μπορούν να ενεργήσουν καλοπροαίρετα, όταν αντιμετωπίζουν παιδιά-στρατιώτες καθώς και άλλες απειλές που δεν δικαιολογούν την επίθεση εναντίον τους, ελαχιστοποιώντας με αυτό τον τρόπο τη βία κατά ευάλωτων κοινωνικών ομάδων.

Λαμβάνοντας υπόψη τα ανωτέρω, συμπεραίνουμε ότι τα drone δίνουν τη δυνατότητα στις ένοπλες δυνάμεις, να θεσπίζουν πολύ αυστηρότερους ROE και να εκπονούν τακτικές που να μεταφέρουν το βάρος του κινδύνου μακριά από τους αμάχους. Παράλληλα δε, να εξαλείφουν την πιθανότητα οι στρατιώτες να επικαλούνται το δικαίωμα της αυτοάμυνας με τρόπους που θα τους επέτρεπαν να ξεφύγουν από τους ROE. Η συνδυαστική εξέταση της επίδραση που έχουν τα drone στην επίλυση του διλήματος ασφαλείας καθώς και η εξάλειψη των περιπτώσεων αυτοάμυνας, παρέχει τη βάση για τη διεξαγωγή πολέμων εντός των εξαιρετικά απαιτητικών προτύπων συμπεριφοράς του *jus in bello*.

ΟΠΤΙΚΗ ΑΝΑΓΝΩΡΙΣΗ ΣΤΟΧΩΝ

Το τρίτο σημαντικό πλεονέκτημα, που προσφέρουν τα drone, είναι ότι διευκολύνουν την οπτική αναγνώριση των στόχων, πριν την επίθεσή τους. Τα UAV έχουν αναδειχθεί ως το κύριο όπλο για την διεξαγωγή στοχευμένων πληγμάτων λόγω της εξαιρετικής τους ικανότητάς να εκτελούν περιπολία, πάνω από τους υπόπτους, για ώρες, με σκοπό να εντοπίσουν συγκεκριμένα άτομα για επίθεση. Η ανάλυση των οπτικών και υπέρυθρων διατάξεων που διαθέτουν είναι τόσο υψηλή, που οι χειριστές τους, μπορούν να αναγνωρίσουν συγκεκριμένα άτομα από χιλιόμετρα μακριά. Με αυτό τον τρόπο καθιστούν δυνατή τη διάκριση ατόμων που

σαφώς δεν είναι μαχητές λόγω της ηλικίας τους, των σωματικών τους αναπηριών ή άλλων οπτικά αναγνωρίσιμων χαρακτηριστικών που θα τους εμπόδιζαν να ανήκουν στην υπόψη κατηγορία.

Αυτό το πλεονέκτημα είναι ιδιαίτερα σημαντικό σε μη συμβατικούς πολέμους. Μία από τις μεγαλύτερες προκλήσεις που αντιμετωπίζουν οι στρατιώτες είναι ο ακριβής εντοπισμός των μαχητών του εχθρού, σε αστικά κέντρα μάχης που είναι γεμάτα με πολίτες. Επιπρόσθετα ο καθορισμός, του πότε κάποιος μη ένστολος είναι πολίτης ή εχθρικοί μαχητές, που αρνούνται να προσδώσουν ένα τέτοιο, σαφές, χαρακτηριστικό στον εαυτό τους. Κατά τη διάρκεια των επίγειων μαχών είναι δύσκολο να προσδιοριστεί εάν ένα άτομο είναι μαχητής καθώς, αυτό το άτομο μπορεί να είναι ορατό, μόνο για σύντομες στιγμές—στιγμές στις οποίες οι στρατιώτες πρέπει να αποφασίσουν γρήγορα αν θα επιτεθούν. Αυτός ο προσδιορισμός γίνεται πολύ πιο εύκολος εάν οι πιθανοί στόχοι παρακολουθούνται για εκτεταμένες χρονικές περιόδους, κατά τις οποίες μπορούν να εξαχθούν ασφαλή συμπεράσματα για τις προθέσεις τους.

Η δυνατότητα οπτικής αναγνώρισης των πιθανών στόχων ξεχωρίζει τα drone από τα πολλά άλλα όπλα έμμεσου ή μεγάλου βεληνεκούς, που θα μπορούσαν να χρησιμοποιηθούν για την εκτέλεση του ίδιου είδους επιχειρήσεων. Οι πύραυλοι πλεύσης, μεγάλης εμβελείας, επιτρέπουν στους χειριστές τους να χτυπήσουν από μακριά αλλά δεν μπορούν να εντοπίσουν αυτόνομα και να διακρίνουν τους στόχους τους. Εξαρτώνται από δορυφόρους, αεροσκάφη, ή στρατιώτες στο έδαφος για την παροχή πληροφοριών, η οποία προσθέτει έτι περαιτέρω στην πολυπλοκότητα των χτυπημάτων και αυξάνει την πιθανότητα λανθασμένης κατεύθυνσης αυτών. Τα όπλα του πυροβολικού και οι όλμοι είναι ακόμη πιο προβληματικά. Παρόλο που έχουν καταστεί πιο ακριβή, μέσω του εξοπλισμού τους με πιο προηγμένα συστήματα στόχευσης, δίνουν τη δυνατότητα στους χειριστές τους να εξαπολύουν επιθέσεις σε στόχους για τους οποίους δεν διαθέτουν δυνατότητα οπτικής επαφής και αναγνώρισης. Επιπρόσθετα συχνά χρησιμοποιούνται για να δημιουργήσουν ένα φράγμα πυρός ή να αποκόψουν την πρόσβαση σε εχθρικές περιοχές χωρίς να εξετάζουν εάν εντός αυτών ευρίσκονται άμαχοι.

Τα μελλοντικά drone είναι πιθανό να διατηρήσουν και να επαυξήσουν αυτές τις δυνατότητες οπτικής αναγνώρισης, ακόμη και εάν αναπτυχθούν σε άλλους

τομείς. Για παράδειγμα τα (Unmanned Ground Vehicles, UGV), λόγω θέσης, δεν θα έχουν τις ίδιες δυνατότητες κατόπτευσης, με τα UAV, με αποτέλεσμα να μην δύνανται να παρακολουθούν ύποπτους στόχους χωρίς να τα βλέπουν. Θα φέρουν όμως συσκευές μεγαλύτερης οπτικής ευαισθησίας, από τους στρατιώτες, και θα διατρέχουν λιγότερο κίνδυνο κατά την παρακολούθηση των πιθανών στόχων. Αυτή η βελτιωμένη ικανότητα των drone, να αναγνωρίζουν σαφώς τους στόχους τους, τα κάνει τα κατάλληλα εργαλεία για την μεγαλύτερη συμμόρφωση, των εμπολέμων, με τις αρχές του *jus in bello* και ειδικά με την αρχή της διάκρισης.

Όσον αφορά τα ναυτικά drone, μία από τις πιο σημαντικές λειτουργίες τους θα είναι να χρησιμεύουν ως πρώτη γραμμή άμυνας—αναγνώρισης και αναχαίτισης εχθρικών ή μη, σκαφών, πριν αυτά φτάσουν εγγύς πολεμικών και πολιτικών πλοίων. Αυτοί οι τύποι drone θα επεκτείνουν το οπτικό πεδίο των χειριστών τους παρέχοντάς τους ένα σύστημα έγκαιρης προειδοποίησης. Αυτό μπορεί να είναι ηθικά ωφέλιμο, γιατί θα μειώσει την πιθανότητα, τα πληρώματα των πλοίων να αναγκαστούν να πάρουν αποφάσεις ζωής και θανάτου, σχετικά με το εάν θα ανοίξουν πυρ σε άγνωστα πλοία που θα μπορούσαν είτε να περιέχουν βομβιστές αυτοκτονίας είτε αθώους ανθρώπους που κατά λάθος παρασύρθηκαν πολύ κοντά σε αυτά. Είναι ολοένα και πιο σημαντικό, για τα πολεμικά ναυτικά, να αποκτήσουν αυτή την ικανότητα καθώς ολοένα και περισσότερο εμπλέκονται σε επιχειρήσεις, σε παράκτια ύδατα (Brown water), που τα αναγκάζουν να εκτελέσουν την αποστολή τους σε κοντινή απόσταση από πολίτες.

Είναι σημαντικό να έχουμε κατά νου ότι τα οφέλη της αυξημένης οπτικής διακριτικής ικανότητας, που παρέχουν τα drone, είναι δυνητικά οφέλη που υπάρχουν λόγω του τρόπου με τον οποίο αυξάνουν τις πιθανότητες των χρηστών τους, να ενεργούν με ηθικό τρόπο. Όπως και με άλλα δυνητικά ηθικά πλεονεκτήματα, οι εμπόλεμοι είναι αυτοί που είναι τελικά υπεύθυνοι για το εάν θα επιλέγουν να τα χρησιμοποιήσουν. Αυτά τα πλεονεκτήματα δεν πρέπει, απαραίτητως, να μας κάνουν να υποθέτουμε ότι τα drone είναι καλά ή ότι θα χρησιμοποιούνται πάντα καλά, ωστόσο μας παρέχουν επαρκείς λόγους να πιστεύουμε ότι είναι ηθικά επιτρεπτά και ότι θα πρέπει να υποστηρίζουμε τη χρήση τους. Το τελευταίο θα συμβεί εφόσον οι εμπόλεμοι δεσμευτούν να τα χρησιμοποιήσουν με τρόπους που να καταδεικνύουν ότι υφίσταται ένας υψηλός βαθμός σεβασμού των κανόνων του πολέμου.

Τα drone ενδέχεται να αυξήσουν τη συμμόρφωση με τις αρχές της *διάκρισης* και της *αναλογικότητας*, αλλά δεν εγγυώνται ότι ταυτόχρονα θα προστατεύονται οι πολίτες. Η αυξανόμενη συμμόρφωση με τους κανόνες του πολέμου απαιτεί επίσης να εγκαταλείψουμε οποιεσδήποτε σκέψεις, περί διεξαγωγής των μαχών μόνο μεταξύ στρατιωτών, χωρίς την ύπαρξη τραυματισμένων ή σκοτωμένων πολιτών. Η μετατόπιση των μαχών από τα ανοιχτά πεδία, σε μάχες εντός των αστικών περιοχών, αποτρέπει κάθε τέτοια σκέψη. Ακόμη και με την τήρηση των βέλτιστων προϋποθέσεων, τα χτυπήματα με drone είναι βέβαιο ότι θα προκαλέσουν κάποιες απώλειες αμάχων. Και αυτό οδηγεί σε έναν άλλο λόγο να πιστεύουμε ότι η αυξημένη διακριτική ικανότητα, εντός του πεδίου της μάχης, είναι μια θετική εξέλιξη. Η μεγαλύτερη ορατότητα προσφέρει περισσότερες ευκαιρίες προσδιορισμού του πότε δέχονται επίθεση οι άμαχοι. Ο Matt Martin, ένας βετεράνος πιλότος drone, περιγράφει μια αποστολή που αυτός και το πλήρωμά του σκότωσαν κατά λάθος δύο παιδιά:

«I caught my breath as the missile impacted and the screen pixilated. I heard a muted scream from Kimberly. Brent shrieked, 'No!' He had kids about the same age. When the screens cleared, I saw the bicycle blown twenty feet away. One of its tires was still spinning. The truck was a mangled scrap pile of wreckage. The bodies of the two little boys lay bent and broken among the bodies of the insurgents. The responsibility for the shot could be spread among a number of people in the chain—pilot, sensor, JTAC, ground commander. That meant no single one of us could be held to blame. Still, each of us shared in the tragedy. »¹³⁷

Αυτή η περιγραφή είναι σημαντική για πολλούς λόγους. Πρώτον, αποτελεί μια ισχυρή απόδειξη ότι αν και τα drone μπορεί να είναι σε θέση να μειώσουν τη βία κατά των αμάχων, δεν μπορούν να την αποτρέψουν εντελώς. Οι άμαχοι θα εξακολουθούν να τραυματίζονται και να σκοτώνονται, γεγονός που καθιστά ζωτικής σημασίας την ανάπτυξη των drone, μόνο όταν υπάρχει επιτακτική ανάγκη, είναι αιτιολογημένη η χρήση βίας και ικανοποιούνται οι αρχές του δίκαιου πολέμου. Η ανωτέρω ιστορία δείχνει ότι συχνά διεξάγονται, λανθασμένα, επιθέσεις σε πολίτες που εισέρχονται στην περιοχή του στόχου, μετά την εκτόξευση ενός πυραύλου, η εκτροπή του οποίου θα τον έστειλε σε άλλους πολίτες στην περιοχή. Δεύτερον, το

---

¹³⁷ Martin and Sasser. 2010. *Predator*, Σελ.212.

περιστατικό αποκαλύπτει ότι ακόμη και όταν υφίσταται αυξημένη δυνατότητα διακριτικής ικανότητας, μεταξύ των αμάχων, το γεγονός αυτό δεν αποτρέπει την επίθεση εναντίων αθώων ανθρώπων. Ο Μάρτιν και οι υπόλοιποι χειριστές drone αντιμετωπίζουν τις συνέπειες των πράξεών τους, άμεσα, και με τρόπο που δεν αντιμετωπίζουν οι πιλότοι των αεροσκαφών που ρίχνουν βόμβες ή οι χειριστές του πυροβολικού. Αυτή η εμπειρία προσφέρει ένα αξέχαστο μάθημα, για το μέλλον, η οποία αφορά τη σημασία της ελαχιστοποίησης των κινδύνων για τους αμάχους στο πεδίο της μάχης.

Όπως συμβαίνει σχεδόν με κάθε πτυχή των drone, ασκήθηκε έντονη κριτική για τις διακριτικές τους ικανότητες. Ο Chamayou αμφισβητεί τον βαθμό στον οποίο στην πραγματικότητα διευκολύνει τον σωστό προσδιορισμό του στόχου. Υποστηρίζει ότι η οπτική διαφορά μεταξύ μαχητών και πολιτών, η οποία χαρακτηρίζεται από τη χρήση στολών που σημαίνει συμμετοχή σε εμπόλεμη οργάνωση ή η οπλοφορία, καθίσταται άνευ νοήματος όταν οι εχθροί δεν είναι σε θέση να αμυνθούν ενάντια σε ανθρώπινους αντιπάλους. «Στερώντας από τον εχθρό κάθε δυνατότητα άμεσης συμμετοχής στις εχθροπραξίες, στερείς και από τον εαυτό σου το πιο σίγουρο μέσο για την αναγνώριση του, ως τέτοιου.»¹³⁸ Συνεχίζει εξηγώντας το «παράδοξο» που προκύπτει όταν οι διακρίσεις διευκολύνονται από μηχανές που επιτρέπουν στη μία πλευρά να απομακρύνει τους μαχητές της από το πεδίο της μάχης:

«By depriving the military of the manifest criteria that make it possible to detect the difference between combatants and noncombatants, this weapon threatens the very applicability of the principle of distinction. Once the detection of direct participation in hostilities becomes almost impossible for the pure and simple reason that there is no longer any combat, it becomes necessary to mobilize other techniques of detection and other categories to designate the enemy. »¹³⁹

Είναι αμφίβολο ότι οι προβλέψεις του Chamayou θα είναι ακριβείς. Τα UAV συχνά εμπλέκονται σε επιχειρήσεις χερσαίας υποστήριξης, για τα στρατεύματα που βρίσκονται σε επαφή με τον εχθρό. Τα τρέχοντα σχέδια για τα UGV, προτείνουν επίσης ότι, στο άμεσο μέλλον, αυτά θα ενεργούν μαζί με τους στρατιώτες οι οποίοι

---

¹³⁸ Chamayou, *A Theory of the Drone*, Σελ. 144.

¹³⁹ Ιδίου, Σελ. 145.

θα έχουν τη δυνατότητα επίθεσης. Ακόμα κι αν δεν υπάρχει άμεση, πρόσωπο με πρόσωπο αλληλεπίδραση μεταξύ των αντιπάλων μαχητών, μπορούν να διακριθούν ευκολότερα, οι μη τακτικοί πολεμιστές, καθώς δύναται να ενεργούν με τρόπους που να τους προσδιορίζουν ως μαχητές, όπως το να λειτουργούν εκπαιδευτικές εγκαταστάσεις ή να μεταφέρουν στρατιωτικά εφόδια. Τέλος, ακόμη και αν τα drone καταστήσουν αδύνατη την εμπλοκή των εχθρών σε εχθροπραξίες, γιατί θα στερούν την ευκαιρία προετοιμασίας και διεξαγωγής των, δεν θα υφίσταται κάποιο πρόβλημα. Αυτή η συνθήκη ενδέχεται να οδηγήσει σε αδιέξοδο τους εμπόλεμους, χωρίς κανένα από τα δύο μέρη να είναι σε θέση να επιτεθεί στον άλλο με οποιονδήποτε ουσιαστικό τρόπο, αλλά αυτό δεν αντιβαίνει την αρχή της *διάκρισης*, εφόσον καμία από τις δύο πλευρές δεν ξεκινά να επιτίθεται σε αμάχους για να ξεπεράσει το διαφαινόμενο αδιέξοδο.

ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ

Οι αρχές της *διάκρισης* και της *αναλογικότητας* βρίσκονται στον πυρήνα της δικαιοσύνης στον πόλεμο και είναι οι πιο σημαντικές κατευθυντήριες γραμμές για τη διακυβέρνηση της συμπεριφοράς των εμπόλεμων κατά τη διάρκειά του. Τα πιθανά ηθικά πλεονεκτήματα των drone είναι πιο ξεκάθαρα όταν κρίνονται υπό το φως αυτών των δύο αρχών.

Με την απομάκρυνση των χειριστών τους από το πεδίο της μάχης, διαλύουν το διαχρονικό δίλημμα σχετικά με τον τρόπο εξισορρόπησης του κινδύνου μεταξύ μαχητών και αμάχων. Το αποτέλεσμα είναι ότι, για πρώτη φορά είναι λογικό να περιμένουμε, από τους εμπόλεμους, τον αυστηρό σεβασμό των αρχών της *διάκρισης* και της *αναλογικότητας*. Αυτό δύναται να συμβεί, καθώς τα drone στερούν από τους εμπόλεμους τη δυνατότητα να εγείρουν κάθε δικαιολογία για κατάχρηση βίας και ότι κάτι τέτοιο είναι απαραίτητο για την προστασία της ζωής των στρατιωτών. Χωρίς οι στρατιώτες να είναι εκτεθειμένοι, άμεσα, στα εχθρικά πυρά, απελευθερώνονται από την ανάγκη να ενεργούν σε καταστάσεις αυτοάμυνας και ως εκ τούτου, να εγείρουν εύλογες δικαιολογίες για την πρόκληση «παράπλευρων απωλειών». Επιπρόσθετα τα drone δίνουν τη δυνατότητα στους χειριστές τους να

δουν τους εχθρούς τους πριν επιτεθούν, διευκολύνοντας έτσι τη διασφάλιση ότι η βία χρησιμοποιείται μόνο κατά των εχθρικών μαχητών.

Είναι σημαντικό να τονίσουμε ότι αυτά τα πιθανά ηθικά πλεονεκτήματα— ανήκουν στις λανθάνουσες δυνατότητες των drone. Τα drone μπορούν να χρησιμοποιηθούν λανθασμένα με τους ίδιους τρόπους όπως και άλλα όπλα. Δεν υπάρχει τρόπος να εγγυηθεί κανείς ότι θα χρησιμοποιούνται ηθικά, και δεν θα πρέπει να υποθέτουμε ότι οποιοσδήποτε εμπόλεμος θα ενεργήσει ηθικά απλώς και μόνο επειδή είναι οπλισμένος με drone. Είναι ζωτικής σημασίας να εστιάσουμε την προσοχή μας στο βαθμό στον οποίο χρησιμοποιούνται στην πράξη οι λανθάνουσες δυνατότητες τους. Το αυξημένο εύρος της «ηθικής» δράσης τους, θα πρέπει να μας οδηγήσει να κρίνουμε τους χειριστές τους ακόμη πιο σκληρά για τις τυχόν αποτυχίες να συμμορφωθούν με τις αρχές της *διάκρισης* και της *αναλογικότητας*.

Παρά τα ηθικά πλεονεκτήματα που εισάγουν τα drone, έχουν επικριθεί σκληρά, από σχολιαστές, που προσπάθησαν να δείξουν ότι αυτές οι μηχανές μπορεί να διευκολύνουν επιθέσεις σε αμάχους ή να προκαλέσουν υπερβολική καταστροφή. Υπάρχει ένας καλός λόγος να είμαστε δύσπιστοι με τους υπεύθυνους χάραξης πολιτικής και τα μέλη του στρατού, καθώς δίνουν μεγάλες και μη ρεαλιστικές υποσχέσεις ότι τα drone θα αποτρέψουν, εντελώς, τις απώλειες ζώων αμάχων. Αυτή η ρητορική δίνει μια ψευδή αίσθηση ότι ο πόλεμος μπορεί να είναι μια απολύτως ασφαλής δραστηριότητα. Το προαναφερόμενο, αποτελεί ένα άλμα λογικής, από τον πιο μετριοπαθή και ρεαλιστικό ισχυρισμό ότι τα drone δύνανται να μειώσουν την καταστροφικότητα του πολέμου. Οι επικριτές των drone απέτυχαν να προβάλλουν πειστικά επιχειρήματα, ότι η χρήση αυτών των όπλων είναι προβληματική από την άποψη του *jus in bello*, παρά τις εύλογες ανησυχίες σχετικά με την υποτίμηση των απωλειών των αμάχων και την παροχή ψεύτικων υποσχέσεων. Οι κριτικές τους υπογραμμίζουν την ανάγκη για ρυθμιστικούς μηχανισμούς που θα βοηθήσουν στην προώθηση της υπεύθυνη χρήσης των drone.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 5 «ΠΕΡΙΟΡΙΣΜΟΙ ΣΤΗ ΧΡΗΣΗ DRONE»

ΜΕ ΒΑΣΗ ΤΟ *JUS AD BELLUM*

Όπως υποστήριξα στο Κεφάλαιο 3, η χρήση των drone είναι δικαιολογημένη με βάση τις αρχές του *jus ad bellum*. Δεν εισάγουν νέους και διαφορετικούς κινδύνους, σε σχέση με τα υπάρχοντα όπλα, αλλά έχουν συγκριτικά πλεονεκτήματα σε σχέση με αυτά. Διευκολύνουν την διεξαγωγή των μαχών με αναλογικό τρόπο, παρέχουν στους εμπόλεμους ένα μέσο διεξαγωγής σχετικά μικρών επιθέσεων, που μπορούν να ικανοποιούν εύκολα την αρχή της *έσχατης λύσης* και βελτιώνουν την προοπτική επιτυχίας σε ορισμένους τύπους πολέμων. Οι επιπτώσεις της χρήσης των drone στις άλλες αρχές του *jus ad bellum*, και ιδιαίτερα στην αρχή της *δίκαιης αιτίας*, είναι απροσδιόριστες και μπορούν να αποφασιστούν μόνο ad hoc. Επίσης κάποιες φορές, τα drone, θα αναπτυχθούν σε επιθετικούς πολέμους ή θα χρησιμοποιηθούν από οργανώσεις που δεν διαθέτουν την απαραίτητη νομιμοποίηση, να μάχονται. Σε άλλες περιπτώσεις, μπορεί να διευκολύνουν την παροχή ανθρωπιστικής βοήθειας και να μειώνουν το κόστος της αυτοάμυνας. Ανάλογα με την αρχή του *jus ad bellum* που εξετάζεται, η χρήση των drone, είτε παρέχει πλεονεκτήματα είτε δεν δύναται να καθοριστεί αυτό. Υφίστανται όμως, αρκετά δυνατά επιχειρήματα που υπερασπίζονται, τη χρήση τους, από ηθικής σκοπιάς.

Τούτων λεχθέντων, είναι σημαντικό να μην μένουμε ικανοποιημένοι με τις παρούσες πρακτικές χρήσης των drone, επειδή υπάρχει μεγάλη πιθανότητα να πραγματοποιηθεί κατάχρηση τους. Είναι ζωτικής σημασίας να σκεφτούμε ποιοι θεσμικοί περιορισμοί μπορεί να αναπτυχθούμε για να προωθήσουν τη συμμόρφωση της χρήσης τους, σύμφωνα με τους κανόνες του πολέμου. Ακόμη και μετά από περισσότερο από μια δεκαετία συνεχούς συζήτησης, έχει δοθεί λίγη προσοχή στις πολιτικές και νομικές αλλαγές που μπορεί να συμβάλουν στη μείωση της κατάχρησης τους και να προωθήσουν τη συμμόρφωση τους με τους κανόνες του πολέμου. Οι συζητήσεις, για τον περιορισμό της διασποράς τους, έχουν επανεκκινήσει, στις ΗΠΑ, με πρωτοβουλία της Επιτροπής Εξωτερικών Υποθέσεων, ως αποτέλεσμα των συμπερασμάτων χρήσης των τουρκικών drone «Bayraktar TB-

2» στον πόλεμο στη Συρία, στο NAGORNO – KARABAKH και τη Λιβύη¹⁴⁰. Όσοι σχολιαστές έχουν προτείνει ρυθμιστικές αλλαγές έχουν κάνει ορισμένες χρήσιμες προτάσεις, ωστόσο αυτές πολύ συχνά, έχουν στενό πεδίο εφαρμογής, καθώς επικεντρώνονται στις επιχειρήσεις των στοχευμένων δολοφονιών (targeting killings), που έλαβαν χώρα κατά τη διάρκεια του «Πολέμου κατά της Τρομοκρατίας». Αυτό δημιουργεί αβεβαιότητα σχετικά με το εάν η ανάπτυξη γενικών περιορισμών μπορεί να συμπεριλάβει όλους τους διαφορετικούς τύπους αποστολών. Επιπρόσθετα οι προσπάθειες για τη ρύθμιση της χρήσης των drone θα μπορούσαν να έχουν ευεργετικά δευτερογενή αποτελέσματα, που θα διευκολύνουν τη ρύθμιση χρήσης και των άλλων όπλων και πρακτικών.

ΠΡΟΤΑΣΕΙΣ ΡΥΘΜΙΣΗΣ

ΔΙΕΘΝΕΣ ΠΛΑΙΣΙΟ

Ο Boyle προτείνει τη σύσταση ενός ερευνητικού οργάνου σχετικά με τα drone, υπό την αιγίδα των Ηνωμένων Εθνών (ΟΗΕ), με σκοπό τα κράτη να λογοδοτούν για τις περιπτώσεις εσκεμμένα λανθασμένης χρήσης τους. Ανησυχεί ότι «χωρίς έναν κατάλογο διεθνώς αναγνωρισμένων προτύπων ή κανόνων, που να διέπουν την πώλησή και τη χρήση τους, τα drone θα πολλαπλασιαστούν χωρίς έλεγχο, θα χρησιμοποιούνται καταχρηστικά από τις κυβερνήσεις και τους μη κρατικούς φορείς και θα γίνουν όργανο καταστολής για τους ισχυρούς.»¹⁴¹ Συνεχίζει εξηγώντας ότι «οι ΗΠΑ ως ο γενάρχης και ο κορυφαίος χρήστης των drone, έχουν τώρα την ευκαιρία να επιδείξουν ηγετική θέση στην ανάπτυξη μια διεθνούς νομικής αρχιτεκτονικής που μπορεί να αποτρέψει μερικές από τις χειρότερες συνέπειες της χρήσης τους.»¹⁴² Αν και ο Boyle δεν διατυπώνει συγκεκριμένες συστάσεις, καθιστά σαφές, ότι ο κανονισμός για τα drone πρέπει να περιλαμβάνει διεθνής συμφωνίες που να έχουν σχεδιαστεί ειδικά για να περιορίσουν τη χρήση τους.

---

¹⁴⁰ [Η μεγάλη μάχη του Μενέντεζ εναντίον του Ερντογάν: Η περιφερειακή απειλή από την διασπορά των τουρκικών drones | Hellasjournal.com](#) (Ημερομηνία προσπέλασης, 11 Δεκ 21)

¹⁴¹ Boyle, 'The Costs and Consequences of Drone Warfare,' Σελ.29.

¹⁴² Ιδίου Σελ. 29.

Οι Buchanan και Keohane, προσπαθούν να αναπτύξουν μια άτυπη ρυθμιστική αρχή για τα drone. Το σύστημα που προτείνουν, θα είναι μια συναινετική συμφωνία η οποία θα σχηματιστεί από μια συνέλευση κρατών που θα μπορούσε να αποφασίσει τους κανόνες χρήσης των drone και να επιλέξει έναν διαμεσολαβητή, ο οποίος θα έχει την εξουσία να ερευνά τις περιπτώσεις αυθαίρετης χρήσης τους. Προτείνουν ότι «κάθε κράτος θα πρέπει να δημιουργήσει ένα εθνικό εποπτικό όργανο με ρητά καθορισμένες δημόσιες διαδικασίες, για τη διασφάλιση ότι η ρυθμιστική εποπτεία θα εφαρμόζεται στην πραγματικότητα.»¹⁴³ Στην ιδανική περίπτωση, τα κράτη θα ζητούσαν την άδεια της εποπτικής αρχής πριν τη διεξαγωγή των επιχειρήσεων, με τη χρήση των drone. Αλλά επειδή κάποια χτυπήματα δύναται να στρέφονται εναντίων «χρονικά ευαίσθητων» στόχων, δηλαδή στόχων που το παράθυρο ευκαιρίας για την προσβολή τους είναι χρονικά περιορισμένο, αναγνωρίζουν ότι τα κράτη θα μπορούν να ζητούν έγκριση για αυτού του είδους τα χτυπήματα, μετά την πραγματοποίησή τους. Μεταξύ των διατάξεων που προτείνουν είναι ότι, πρέπει να παρέχεται, εντός δύο εβδομάδων, μια λογική επιχειρηματολογία για την χρήση των drone, στην οποία θα πρέπει να εξηγείται η απόφαση στόχευσης. Επίσης το εποπτικό όργανο του κράτους θα πρέπει να είναι σε θέση να διερευνήσει την επίθεση, τα κράτη θα πρέπει να είναι σε θέση να διερευνούν το ένα το άλλο και θα πρέπει να τηρούνται ακριβή αρχεία σχετικά με τις επιθέσεις και τις συνέπειές τους.

Συνολικά, η πρόταση των Buchanan και Keohane στοχεύει στην αύξηση της διαφάνειας, των επιθέσεων με drone. Ίσως η πιο πολλά υποσχόμενη πρόταση είναι ότι «το κράτος που χρησιμοποιεί drone πρέπει να δημοσιοποιεί τα κριτήρια στόχευσής, με μια εξήγηση για τον τρόπο με τον οποίο αυτά συμμορφώνονται με το ισχύον ανθρωπιστικό δίκαιο σχετικά με τη διάκριση των νόμιμων από τους παράνομους ανθρώπινους στόχους.»¹⁴⁴ Συμφωνώ μαζί τους, όσον αφορά τη σκέψη ότι η διαφάνεια πρέπει να είναι ο κυριότερος ρυθμιστικός στόχος. Η διαφάνεια μπορεί να βοηθήσει στον εντοπισμό ανήθικων και παράνομων δράσεων καθώς και στην αποθάρρυνση διεξαγωγής αυτών, καθιστώντας δυνατή την αποκάλυψη και την τιμωρία των ηθικών παραβάσεων.

---

¹⁴³ Allen Buchanan and Robert O. Keohane, 'Toward a Drone Accountability Regime.' *Ethics & International Affairs* 29, no. 1 (2015), Σελ. 28.

¹⁴⁴ *Ιδίω*, Σελ. 31

Το αδύναμο στοιχείο της, ως ανωτέρω πρότασης έχει να κάνει με το γεγονός ότι, δεν υπάρχει ισχυρή επιχειρηματολογία σχετικά με τον τρόπο περιορισμού των στοχευμένων χτυπημάτων, με τη χρήση των drone, καθώς υφίστανται εναλλακτικοί τρόποι εκτέλεσης αυτού του τύπου των αποστολών. Το ρυθμιστικό καθεστώς που επιδιώκουν να καθιερώσουν, οι Buchanan και Keohane, θα μπορούσε εύκολα να παρακαμφθεί εάν οι εμπόλεμοι επιλέξουν να ξεκινήσουν, στοχευμένα χτυπήματα με τη χρήση πυραύλων πλεύσης μακράς εμβελείας, ειδικών δυνάμεων, αεροπορικών επιδρομών ή κυβερνοεπιθέσεων, υπό ορισμένες συνθήκες. Δηλαδή εγείρονται αντιρρήσεις, διότι η ρύθμιση της χρήσης των drone θα μπορούσε να έχει το στρεβλό αποτέλεσμα της νομιμοποίησής χρήσης άλλων όπλων και μεθόδων, οι οποίες θα μπορούσαν να παραμείνουν ανεξέλεγκτες. Αυτό τονίζει την ανάγκη για την ύπαρξη ενός ευρύτερου κανονιστικού πλαισίου που να στοχεύει στον περιορισμό εφαρμογής της ανήθικης βίας γενικότερα.

Οι περιορισμοί στη χρήση των drone, ενδέχεται να είναι σε θέση να μειώσουν τον αριθμό των στοχευόμενων δολοφονιών και των μυστικών επιχειρήσεων που πραγματοποιούν οι ΗΠΑ και άλλα κράτη, αλλά σίγουρα δεν θα εξαλείψει αυτό το είδος βίας. Θα ωφελούμασταν ελάχιστα εάν η απαγόρευση των μη επανδρωμένων αεροσκαφών, οδηγήσει στη διεξαγωγή αυτών των επιχειρήσεων με τη χρήση πυραύλων ή δυνάμεων ειδικών επιχειρήσεων. Όχι μόνο θα αποτύγχανε να λύσει το πρόβλημα του περιορισμού της επιθετικότητας, αλλά μπορεί επίσης να αύξανε το κόστος της μάχης αναγκάζοντας τους εμπόλεμους να βασίζονται σε όπλα και τακτικές μικρότερης διακριτικής και διαχωριστικής ικανότητας. Η μεταρρύθμιση πρέπει να διατυπωθεί με στόχο την πρόληψη ορισμένων τύπων ανήθικων ή παράνομων επιθέσεων ανεξάρτητα από τα μέσα που χρησιμοποιούνται για τη διεξαγωγή τους.

Ο πιο σοβαρός κίνδυνος από τον οποίο πρέπει να προφυλαχθούμε είναι ότι τα drone ενδέχεται να χαμηλώσουν το κατώφλι έναρξης των πολέμων. Όπως ανέλυσα στο κεφάλαιο 4, η ικανότητα να πολεμάς πολέμους με χαμηλό κόστος δεν είναι πάντα κακή. Μπορεί να είναι ηθικά δικαιολογημένη αν διευκολύνει την αυτοάμυνα ή τις ανθρωπιστικές παρεμβάσεις. Το πρόβλημα δεν είναι η μείωση του κατωφλίου για την έναρξη του πολέμου, αλλά μάλλον :

1. Η μείωση του ορίου για την διεξαγωγή των άδικων πολέμων και

2. Η διευκόλυνση της ταχείας κλιμάκωσης των εχθροπραξιών σε δίκαιους ή άδικους πολέμους, αντί να επιδιώκεται η ειρηνική επίλυση των συγκρούσεων.

Η αντιμετώπιση αυτών των κινδύνων, είναι ζωτικής σημασίας, αλλά πρέπει να αναγνωρίσουμε ότι οι απαγορεύσεις κατά των επιθετικών πολέμων είναι ήδη σε ισχύ, και υπάρχουν για δεκαετίες. Τα δικαστήρια της Νυρεμβέργης διαπίστωσαν την παρανομία των «εγκλημάτων κατά της ειρήνης», και ο Χάρτης των Ηνωμένων Εθνών επιβεβαίωσε αργότερα ότι «όλα τα μέλη θα απέχουν στις διεθνείς τους σχέσεις από την απειλή ή τη χρήση βίας ενάντια στην εδαφική ακεραιότητα ή την πολιτική ανεξαρτησία οποιουδήποτε κράτους, ή με κάθε άλλο τρόπο που δεν συνάδει με τους Σκοπούς των Ηνωμένων Εθνών».¹⁴⁵

Τα υπάρχοντα μη επανδρωμένα εναέρια οχήματα και τα άλλα όπλα μακράς εμβελείας δεν καταλαμβάνουν πραγματικά τα ξένα εδάφη [αν και τα μη επανδρωμένα οχήματα εδάφους (UGV) μπορεί να το κάνουν αυτό κάποια στιγμή στο μέλλον]. Ωστόσο, όταν αυτά χρησιμοποιούνται για τη διεξαγωγή χτυπημάτων, σε κυρίαρχες χώρες, αποτελούν μέσα που στρέφονται κατά της εδαφικής ακεραιότητας των και παραβιάζουν την κυριαρχία τους. Επομένως τα χτυπήματα με drone μπορούν να χαρακτηριστούν ως επιθετικά, σύμφωνα με τα ισχύοντα πρότυπα ταξινόμησης των επιθετικών πράξεων.

Η μεγαλύτερη ελπίδα που έχουμε για την πρόληψη των επιθετικών πολέμων είναι να ενισχυθούν οι υπάρχοντες τρόποι προστασίας. Η θέσπιση και ενεργοποίηση ευρύτερων περιορισμών, σχετικά με την επιθετικότητα, θα ήταν σε θέση να αντιμετωπίσουν τους κινδύνους που συνδέονται όχι μόνο με τα drone αλλά και με τα άλλα όπλα που μπορούν να χρησιμοποιηθούν με παρόμοιο σκοπό. Μπορούμε να περιμένουμε ότι αυτό θα συμβεί, μόνο εάν είμαστε προετοιμασμένοι να επεκτείνουμε τις εξουσίες των νομικών θεσμών που έχουν την εξουσία να ασκούν διώξεις κατά των εγκλημάτων πολέμου, συμπεριλαμβανομένων και των εγκλημάτων αυξημένης επιθετικότητας. Είναι ιδιαίτερα σημαντικό το Διεθνές Ποινικό Δικαστήριο (ΔΠΔ), να εξουσιοδοτηθεί και για αυτό το σκοπό.

Οι επιθέσεις που περιλαμβάνουν τη χρήση drone θα μπορούσαν, ενδεχομένως, να δικαστούν από το ΔΠΔ, αλλά αυτή η διάσταση της εξουσίας του είναι ανεπαρκώς ανεπτυγμένη. Όπως επισημαίνει ο Funk, «αν και το έγκλημα της

---

¹⁴⁵ [UN Charter | United Nations](#) (Ημερομηνία προσπέλασης, 11 Δεκ 21)

επιθετικότητας είναι τεχνικά «στα βιβλία», συνεχίζει να παραμένει σκόπιμα απροσδιόριστο. Το ΔΠΔ δεν μπορεί να ασκεί δικαιοδοσία επί του εγκλήματος της επίθεσης έως ότου τα Συμβαλλόμενα Κράτη συμφωνήσουν σε έναν ορισμό του εγκλήματος και ορίσουν τις συγκεκριμένες συνθήκες υπό τις οποίες μπορεί να διωχθεί.»¹⁴⁶ Δηλαδή αντί να προτρέπουμε τους πολιτικούς για τη δημιουργία νέων, στενά εστιασμένων νομικών μηχανισμών, για τον περιορισμό της χρήσης των drone, θα έπρεπε να απαιτήσουμε να διορθωθούν τα μειονεκτήματα του πλαισίου λειτουργίας των εργασιών του ΔΠΔ. Η έννοια της επιθετικότητας, συμπεριλαμβανομένης της επιθετικότητας που μπορεί να μην συνεπάγεται τη φυσική κατάληψη γης, πρέπει να προσδιορίζεται με σαφήνεια και να οριστεί ως ποινικό αδίκημα. Πέρα από αυτό, τα κράτη θα πρέπει να λάβουν μέτρα έτσι ώστε να διασφαλίσουν ότι το ΔΠΔ θα μπορεί να ασκήσει διώξεις κατά της επιθετικότητας, στην πράξη.

Είναι γενικά παραδεκτό ότι η επέκταση των διεθνών νομικών καθεστώτων είναι μια αργή διαδικασία και παρέχει λίγες ευκαιρίες για τη δημόσια συμμετοχή. Για αυτούς τους λόγους, πιθανώς να έχουμε μεγαλύτερη επιτυχία στην αύξηση της συμμόρφωσης με το *jus ad bellum* σε εγχώριο επίπεδο.

ΕΓΧΩΡΙΟ ΠΛΑΙΣΙΟ

Ένα στενά συνδεδεμένο πρόβλημα που αντιμετωπίζουν οι προσπάθειες εφαρμογής κανονιστικών και νομικών προτύπων στις σύγχρονες συγκρούσεις (και ένα που προσθέτει, έτι περαιτέρω, στην πολυπλοκότητα του καθορισμού πότε ένας πόλεμος γίνεται επιθετικός) είναι ότι οι εμπόλεμοι σπάνια κηρύσσουν πολέμους με τρόπους που να σηματοδοτούν ξεκάθαρα μια μετάβαση στο κανονιστικό πλαίσιο αυτών. Η κήρυξη του πολέμου δεν είναι απλά μια τυπική διαδικασία. Θα πρέπει να σηματοδοτήσει μια θεμελιώδη αλλαγή στους κανόνες και τους νόμους που θα πρέπει να διέπουν τις ενέργειες ενός κράτους και να είναι ένα από τα σημεία στα οποία η δημοκρατική λογοδοσία να μπορεί να ασκηθεί πιο αποτελεσματικά. Η νομοθετική απόφαση σχετικά με τον πόλεμο θέτει το ζήτημα στους πολίτες και τους

---

¹⁴⁶ T. Markus Funk, *Victims' Rights and Advocacy at the International Criminal Court* (Oxford: Oxford University Press, 2010), Σελ.49.

παρέχει μια σαφή ευκαιρία για επικοινωνία με τους εκπροσώπους τους. Αυτός είναι ο λόγος που η δημόσια κήρυξη του πολέμου περιλαμβάνεται συχνά μεταξύ των κριτηρίων του *δίκαιου πολέμου*, είτε ως γνωστοποίηση είτε ως συστατικό της *ορθής πρόθεσης*. Είναι ζωτικής σημασίας, να προσδιοριστεί με σαφήνεια το πότε υπάρχει μια κατάσταση πολέμου που εξουσιοδοτεί τους αντιπάλους να επιτίθενται ο ένας στον άλλο. Έτσι, ως βασική προϋπόθεση για τη χρήση των drone, θα πρέπει να περιμένουμε από τους εμπόλεμους να λειτουργούν εντός ενός κανονιστικού πλαισίου, που είναι κατάλληλο για τη διεξαγωγή πολέμου και όλοι οι φορείς να το αναγνωρίζουν ανοιχτά.

Ένα ουσιαστικό μέτρο για την επίτευξη μεγαλύτερης κανονιστικής σαφήνειας, σχετικά με το πλαίσιο εντός του οποίου μπορούν να χρησιμοποιηθούν τα drone, είναι μέσω της σαφούς διάκρισης μεταξύ των φορέων/υπηρεσιών που είναι υπεύθυνες για τη διεξαγωγή των μαχών, τη συλλογή πληροφοριών και την αστυνόμευση. Ένας από τους πιο σημαντικούς λόγους για τον διαχωρισμό μεταξύ των ενόπλων δυνάμεων και των σωμάτων ασφαλείας είναι ότι με αυτόν τον τρόπο υφίσταται η διάκριση των ρόλων τους καθώς και των κανόνων συμπεριφοράς τους.

Για παράδειγμα, τα αμερικανικά πλήγματα με τη χρήση UAV οφείλουν την προέλευσή τους στις προσπάθειες της CIA να τα χρησιμοποιήσει ως πλατφόρμες όπλων. Τα αρχικά χτυπήματα της CIA την έφεραν σε έναν ανταγωνισμό με την Πολεμική Αεροπορία των ΗΠΑ, σχετικά με τη δικαιοδοσία επί των ιπτάμενων μηχανών επίθεσης (επανδρωμένων και μη). Η απόφαση να συγκεντρωθούν οι επιχειρήσεις των drone υπό τη διοίκηση της USAF άμβλυσε σε κάποιο βαθμό αυτή τη σύγκρουση, ωστόσο οι φορείς εκμετάλλευσης τους συνεχίζουν να συνεργάζονται στενά με «πελάτες» από την υπηρεσία πληροφοριών, που είναι σε θέση να επιλέγουν στόχους, να επιβλέπουν επιθέσεις και να διοικούν τους πιλότους της αεροπορίας. Συνεπώς η αλληλεπίδραση του στρατού και των υπηρεσιών πληροφοριών τείνουν να θολώνουν την αλυσίδα διοίκησης και ελέγχου με αποτέλεσμα να μην είναι δυνατή η ξεκάθαρη απόδοση ευθυνών σε συγκεκριμένους φορείς.

Συνεπώς ο διαχωρισμός των στρατιωτικών επιχειρήσεων από τις δραστηριότητες των υπηρεσιών πληροφοριών ή άλλων φορέων είναι ένα σημαντικό βήμα όχι μόνο για την προστασία από την κατάχρηση των drone αλλά και για την

πρόληψη άλλων ανήθικων πρακτικών. Είναι σημαντικό, για όλες τις χώρες που χρησιμοποιούν drone, να διατηρήσουν έναν σαφή διαχωρισμό μεταξύ των φορέων, που δεσμεύονται από διαφορετικά ηθικά και νομικά πρότυπα και να χρησιμοποιούν τα drone, μόνο εντός των ενόπλων δυνάμεων, που έχουν επαρκείς μηχανισμούς λογοδοσίας. Αυτό θα ήταν επωφελές όχι μόνο για τη χρήση των drone αλλά και για τα πολλά άλλα όπλα και τις τακτικές που χρησιμοποιούνται στις μυστικές επιχειρήσεις.

Επιπρόσθετα, όπως έχω αναλύσει μια από τις πιο σοβαρές ανησυχίες που σχετίζονται με τα drone είναι ότι, μπορεί να υπονομεύσουν τη δημοκρατική ευθύνη κάνοντας ευκολότερο για τους πολιτικούς, να κρύψουν τις πράξεις που σχετίζονται με αυτά και να προστατευτούν από τις αντιδράσεις. Η διαφύλαξη της δημοκρατικής λογοδοσίας είναι ζωτικής σημασίας, αλλά είναι σημαντικό να υφίσταται διάκριση μεταξύ της ανταπόκρισης μιας κυβέρνησης, στις αντιδράσεις της κοινής γνώμης και του προσανατολισμού της, προς τη διαφύλαξη της ειρήνης. Είναι πιθανό μια κυβέρνηση να ανταποκρίνεται επαρκώς στην κοινή γνώμη αλλά να μην είναι πάντα πρόθυμη να επιδείξει αυτοσυγκράτηση. Επίσης είναι πιθανό, ακόμα και αν υφίστανται μηχανισμοί δημοκρατικής λογοδοσίας, η κοινή γνώμη να είναι στρατιωτικοποιημένη και να υποστηρίζει τον πόλεμο. Δηλαδή είναι πιθανό τα επιθετικά πλήγματα, με τα μη επανδρωμένα αεροσκάφη, να μην αντιβαίνουν στη λαϊκή κυριαρχία.

Στο ίδιο πλαίσιο, τα κράτη που χρησιμοποιούν drone, προσπαθούν να τα νομιμοποιήσουν παρουσιάζοντάς τα ως ένα τρόπο ελαχιστοποίησης της καταστροφικότητας του πολέμου. Με αυτό τον τρόπο δημιουργείται η προσδοκία ότι οι πόλεμοι, με μη επανδρωμένα αεροσκάφη, θα είναι ελάχιστα καταστροφικοί. Στη συνέχεια όμως τα κράτη, εάν θέλουν να αποφύγουν την πρόκληση ισχυρότερων αντιρρήσεων για τη χρήση των drone, θα πρέπει να συμμορφώνονται με αυτή την προσδοκία.

Συναφώς, ο Walsh έχει αποδείξει, το προαναφερόμενο, με πειράματα που δείχνουν ότι, ανεξάρτητα από το πραγματικό αποτέλεσμα μιας επίθεσης με drone, οι άνθρωποι οι οποίοι περιμένουν ότι ένα χτύπημα θα προκαλέσει μικρό αριθμό απωλειών αμάχων εκφράζουν περισσότερη δυσαρέσκεια, με τις απώλειες αμάχων,

από εκείνους που δεν έχουν προετοιμαστεί.¹⁴⁷ Δηλαδή, σημασία δεν έχουν μόνο οι απώλειες αμάχων, αλλά και η ασυμφωνία μεταξύ αυτών των θυμάτων και των παραπλανητικών διαβεβαιώσεων ότι δεν θα επιβληθούν. Με τους υπεύθυνους χάραξης πολιτικής και τα μέλη του στρατού να υπόσχονται συνεχώς, ότι ο πόλεμος με drone θα είναι λιγότερο καταστροφικός, τα αποτελέσματα του Walsh υποδηλώνουν ότι, η χρήση drone σε επιθέσεις με μαζικές απώλειες είναι πιθανό να πυροδοτήσουν έντονη δημόσια αντίδραση. Με αυτά τα στοιχεία κατά νου, η απειλή τα drone να προωθήσουν επιθετικούς πολέμους, γίνεται λιγότερο σοβαρή.

Τέλος όπως έχω επισημάνει, η δυνατότητα περιορισμού της εξάρτησης από drone, στους πολέμους που θα παραβιάζουν το *jus ad bellum* εξαρτάται, σε μεγάλο βαθμό, από την αυξανόμενη διαφάνεια χρήσης τους. Οι πληροφορίες σχετικά με τις επιθέσεις με μη επανδρωμένα αεροσκάφη ενδέχεται να ενεργοποιήσουν την αντίθεση από εγχώριους και διεθνείς φορείς, και θα παρέχουν τη βάση για τη δίωξη όλων αυτών των επιθετικών πράξεων. Η κινητοποίηση της κοινής γνώμης ως μέτρο περιορισμού της χρήσης βίας, παρέχει πλεονεκτήματα καθώς δύναται να εφαρμοστεί σε κάθε είδους επιθετικές ενέργειες, όχι μόνο κατά των drone, χωρίς να αναιρεί τη χρήση τους για νόμιμες πράξεις αυτοάμυνας. Η προώθηση της διαφάνειας είναι μια λεπτή διαδικασία καθώς οι προσπάθειες αποκάλυψης σχετικών πληροφοριών δεν μπορούν να φτάσουν σε τόσο βάθος ώστε να αναγκάσουν τους εμπόλεμους να θέσουν σε κίνδυνο την ασφάλειά τους. Θα ήταν για παράδειγμα, παράλογο να περιμένουμε από τις ΗΠΑ να δημοσιοποιήσουν τις αδυναμίες των drone τους ή να αποκαλύψουν τεχνικές λεπτομέρειες που θα μπορούσαν να ωφελήσουν τους αντιπάλους. Παράλληλα, το ενδιαφέρον του κοινού να ενημερωθεί για το πώς και πότε χρησιμοποιούνται τα drone είναι τόσο επιτακτικό που θα πρέπει να απαιτήσουμε περισσότερες πληροφορίες από αυτές που είναι διαθέσιμες σε παρόντα χρόνο.

Ακόμη πιο σημαντική ενέργεια είναι η προώθηση της διαφάνειας σχετικά με τις πραγματικές προθέσεις πίσω από τις επιχειρήσεις με τη χρήση drone. Όπως έχω περιγράψει, οι στρατιωτικές επιχειρήσεις των ΗΠΑ έχουν αμαυρωθεί από την απροθυμία των υπευθύνων χάραξης πολιτικής να κηρύξουν επίσημα τους πολέμους και την αδυναμία τους να διατυπώσουν, με σαφήνεια, τη φύση των

---

¹⁴⁷ James Igoe Walsh, 'Precision Weapons, Civilian Casualties, and Support for the Use of Force.' *Political Psychology* 36, no.5 (2015): Σελ. 507–523.

εχθρικών μαχητών στον «Πόλεμο κατά της Τρομοκρατίας». Ο περιορισμός της ανάπτυξης οπλισμένων drone για παρόμοιες αμφίβολης φύσεως καταστάσεις και ταυτόχρονα η επιδίωξη άδειας χρήσης τους, μόνο σε επίσημα κηρυγμένους πολέμους, θα ήταν η ιδανική απαίτηση. Μια τέτοια απαίτηση θα ανάγκαζε τα κράτη να κάνουν πιο ξεκάθαρο, το κανονιστικό πλαίσιο των στρατιωτικών τους επιχειρήσεων και να παρέχουν ευκαιρίες για συμμετοχή των πολιτών σε αυτή τη σημαντική απόφαση. Εξαντλώντας την προαναφερόμενη πρόταση, θα πρέπει τουλάχιστον να απαιτήσουμε οι επιθέσεις που γίνονται με μη επανδρωμένα αεροσκάφη να πραγματοποιούνται μόνο εφόσον έχουν αναπτυχθεί και αξιολογηθεί από δικηγόρους, σαφή κριτήρια στόχευσης τα οποία και να συμμορφώνονται με το διεθνές ανθρωπιστικό δίκαιο.

Ίσως η πιο σημαντική βελτίωση στη διαφάνεια θα ήταν να παρέχονται ακριβείς αναφορές για τον αριθμό των απωλειών αμάχων και των εχθρών που προκλήθηκαν από τις επιθέσεις, με drone, και την έκταση των ζημιών στις μη στρατιωτικές υποδομές. Οι ένοπλες δυνάμεις συνήθως διενεργούν αξιολογήσεις ζημιών (Battle Damage Assessment, BDA), μετά από κάθε είδους επίθεση, για τον προσδιορισμό της έκβασης των. Αποτελεί θέμα στρατιωτικής αναγκαιότητας, καθώς πρέπει να γνωρίζουν εάν οι επιθέσεις τους ήταν επιτυχείς και αν απαιτούνται πρόσθετα χτυπήματα, ως αποτέλεσμα ανεπιτυχών επιθέσεων. Αυτές οι διαδικασίες επανεξέτασης παρέχουν επίσης μια ευκαιρία για την παρακολούθηση του αριθμού των απωλειών. Αυτή η αξιολόγηση της έκτασης των ζημιών, που επιφέρει μια επίθεση, είναι πιο εύκολο από ποτέ, όταν εμπλέκονται σε αυτές drone επειδή παράγουν αρχεία εικόνας (βίντεο), για τον τρόπο χρήσης τους. Δηλαδή, οι ένοπλες δυνάμεις έχουν τα μέσα για την εκτίμηση των απωλειών. Το πρόβλημα είναι ότι οι κυβερνήσεις, αποκαλύπτουν σπάνια, αυτούς τους αριθμούς και μερικές φορές ακόμα, φαίνεται και να τους χειραγωγούν σκόπιμα.

Η ακριβής παρακολούθηση και η δημοσιοποίηση του αριθμού των θυμάτων είναι απαραίτητη για τον προσδιορισμό του γεγονότος, τότε οι πόλεμοι ικανοποιούν, την *ad bellum* αναλογικότητα και τις αρχές του *jus in bello*, καθώς και για την ενεργοποίηση της κοινής γνώμης απέναντι στην άσκηση αδικαιολόγητης βίας. Αυτό ισχύει ιδιαίτερα για τα drone καθώς η χρήση τους, αντί για άλλα όπλα ή οχήματα, δικαιολογείται συχνά, ως μέσου ελάττωσης του πόνου των πολιτών/αμάχων. Θα πρέπει να εξετάζουμε κάθε αποτυχία αποκάλυψης των

απωλειών αμάχων ως σοβαρό ηθικό σφάλμα, και ίσως ακόμη και ως αυταπόδεικτη παραδοχή ενοχής.

ΜΕ ΒΑΣΗ ΤΟ *JUS IN BELLO*

ΣΑΦΗΣ ΔΙΑΚΡΙΣΗ ΜΑΧΗΤΩΝ ΚΑΙ ΠΟΛΙΤΩΝ

Η πρώτη θεσμική αλλαγή που πρέπει να συνοδεύει τον πόλεμο με drone έτσι ώστε να προωθηθεί η συμμόρφωση του, με το *jus in bello*, είναι ο σαφής διαχωρισμός των χειριστών των drone από τους πολίτες. Η διάκριση μεταξύ αμάχων και μαχητών πραγματοποιείται, εν μέρει, όταν αυτές οι δύο ομάδες φορούν διακριτικά ρούχα και φέρουν οπλισμό. Δηλαδή όταν υφίστανται οπτικά σημεία που συνδέονται με συγκεκριμένα άτομα. Επίσης εξαρτάται και από το γεγονός ότι οι δύο, ως ανωτέρω, ομάδες καταλαμβάνουν διαφορετικούς γεωγραφικούς χώρους. Οι συμβατικοί τακτικοί στρατιώτες συνήθως αποφεύγουν τις μάχες σε αστικές περιοχές που τους στερούν την δυνατότητα κινητικότητας και μειώνουν την αποτελεσματικότητα των όπλων τους. Προτιμούν να πολεμούν σε ανοιχτά πεδία μάχης, χωρίς εμπόδια από πολιτικές δομές, όπου οι δυνάμεις τους μπορούν να λειτουργούν πιο ελεύθερα και όπου αυτοί μπορούν να εμπλέξουν τους εχθρούς σε μεγαλύτερες αποστάσεις ή με έμμεσα πυρά. Οι μη τακτικοί μαχητές συχνά επικρίνονται επειδή θολώνουν τα όρια μεταξύ των μαχητών και των πολιτών, αρνούμενοι να φορέσουν στολές και δραστηριοποιούμενοι εντός αστικών περιοχών, που παραδοσιακά θεωρούνται, χώροι της πολιτικής ζωής. Επιζητούν τη μάχη σε δύσκολα εδάφη, που μειώνουν τη χρησιμότητα των οχημάτων και αναγκάζουν τους αντιπάλους τους να αποφύγουν τη χρήση ισχυρών όπλων που μπορεί, ακούσια, να βλάψουν τους δικούς τους στρατιώτες ή τους πολίτες. Οι υπόψη μαχητές, που επιλέγουν να λειτουργούν σε κατοικημένες περιοχές επικρίνονται, δικαιολογημένα, επειδή πραγματοποιώντας το ανωτέρω, εκθέτουν τους άμαχους σε αυξημένους κινδύνους επίθεσης. Επιπρόσθετα είναι καταδικαστέα η τακτική της σκόπιμης τοποθέτησης των στρατιωτικών τους εγκαταστάσεων μέσα ή κοντά σε κατοικίες των πολιτών ή υποδομές του πολιτικού τομέα.

Ωστόσο, και οι συμβατικές στρατιωτικές δυνάμεις έχουν τους δικούς τους τρόπους με τους οποίους διαβρώνουν αυτή τη διάκριση, οι οποίοι πολύ συχνά διαφεύγουν της προσοχής μας. Η πρακτική του να επιτρέπεται στους πιλότους των drone να ζουν σε ειρηνικό πολιτικό περιβάλλον, ενώ πολεμούν ενεργά, είναι μια ιδιαίτερα επικίνδυνη τάση. Ως άτομα - μέλη των ενόπλων δυνάμεων, που διεξάγουν ενεργά πόλεμο, οι χειριστές των drone, θα πρέπει να εκλαμβάνονται ως νόμιμοι στρατιωτικοί στόχοι. Απειλούν τους εχθρικούς μαχητές και ως εκ τούτου υπόκεινται σε επίθεση. Είναι γενικά αποδεκτό ότι οι μαχητές, που είναι παρόντες στο πεδίο της μάχης, μπορεί να δεχθούν δικαιολογημένα επίθεση όταν είναι άοπλοι, όταν τρώνε, όταν κοιμούνται ή γενικά ακόμα και όταν δεν συμμετέχουν άμεσα στις μάχες. Αυτός είναι ο λόγος για τον οποίο είναι επιτρεπτή η πραγματοποίηση αιφνιδιαστικών επιθέσεων, κατά των μαχητών του εχθρού, τη νύχτα όταν μπορεί να κοιμούνται. Το πρόβλημα με την ανάμιξη των χειριστών των drone με τους αμάχους είναι ότι, θα μπορούσαν να θέσουν σε κίνδυνο αυτούς, εάν τα εχθρικά κράτη ή οι μη κρατικοί φορείς, επιχειρήσουν να διεξάγουν επιθέσεις αντιποίνων κατά των μαχητών που ελέγχουν τα drone. Έτσι, ενώ υποστηρίζω ότι είναι ηθικά δικαιολογημένο να προστατεύουμε τους χειριστές των drone απομακρύνοντάς τους, από το πεδίο της μάχης, θεωρώ ότι δεν είναι δικαιολογημένο να τους θωρακίζουμε από τις επιθέσεις αντιποίνων, με την ανάμιξή τους με τους άμαχους πληθυσμούς.

ΑΝΤΙΚΑΤΑΣΤΑΣΗ ΤΩΝ ΑΡΕΤΩΝ ΑΠΟ ΚΑΝΟΝΕΣ

Οι ένοπλες δυνάμεις τείνουν να βασίζονται σε μεγάλο βαθμό στις παραδοσιακές αντιλήψεις περί στρατιωτικής αρετής. Κάθε κλάδος του στρατού έχει τον δικό του κώδικα αρετών οι οποίες αντλούν έμπνευση από τις αρετές που έχουν αναπτυχθεί από τους κλασικούς φιλοσόφους. Κατά τη διάρκεια της στρατιωτικής τους εκπαίδευσης, οι στρατιώτες απομνημονεύουν τις αξίες της υπηρεσίας τους και διδάσκονται να ακολουθούν τα παραδείγματα των εξαιρετικών στρατιωτών που προηγήθηκαν, συμπεριλαμβανομένων μερικών, από τα αρχαία αρχέτυπα πολεμιστών, από την Ιλιάδα και άλλες κλασικές πηγές. Γίνονται επίσης προσπάθειες έτσι ώστε να μετατραπούν από πολίτες σε στρατιώτες. Η διαδικασία της εκπαίδευσης του χαρακτήρα τους, συνεχίζεται καθ' όλη τη διάρκεια της

σταδιοδρομίας των στρατιωτών, συχνά μέσω άτυπων μηχανισμών παρακολούθησης και διαμόρφωσης κοινών αξιών μέσα από τη διάδρασή τους με τους συναδέλφους τους. Οι κοινές αξίες βοηθούν να ενσταλάξουν την αίσθηση μιας κοινής εταιρικής ταυτότητας, μεταξύ των στρατιωτών, οι οποίοι διδάσκονται να βλέπουν τον εαυτό τους ως μέρος ενός στρατιωτικού επαγγέλματος που διαφέρει από τον πολιτικό κόσμο. Επιπλέον, οι αξίες προορίζονται να καθοδηγούν τους στρατιώτες για την αντιμετώπιση των ηθικών προκλήσεων. Αυτό είναι ιδιαίτερα σημαντικό στη μάχη, καθώς οι αρετές μπορεί να παρέχουν πιο διαισθητικά ηθικά πρότυπα από τους κανόνες ή τις διαδικασίες λήψης αποφάσεων.

Μια ανησυχία, με τη χρήση των drone είναι ότι ενδέχεται να εμποδίσουν την εκπαίδευση σε θέματα ηθικής αρετής, να διαταράξουν την ικανότητα του στρατιωτικού να ενεργεί εντός μια ηθικής κοινότητας, και μάλιστα καθιστούν αδύνατη την ενάρετη δράση των στρατιωτών. Ο Sparrow υποστηρίζει ότι τα drone θα μπορούσαν να επιφέρουν έναν «πόλεμο χωρίς αρετή» καθώς θα κάνουν παραδοσιακές στρατιωτικές αρετές όπως το θάρρος, η πίστη και το έλεος να είναι περιττές.¹⁴⁸ Όπως το βλέπει, αυτές οι αρετές θα χάσουν το νόημα τους καθώς τα drone αναλαμβάνουν όλο και περισσότερους από τους ρόλους που εκτελούν οι άνθρωποι στρατιώτες και με αυτό τον τρόπο τους απομακρύνουν από τους κινδύνους που πρέπει να αντιμετωπίσουν για να ενεργήσουν ενάρετα:

«Even if a Predator drone comes to the rescue of others by destroying an enemy who was threatening troops on the battlefield just in the nick of time, the operators will have shown no bravery and undergone little hardship. It is difficult to see what operators could do that, would demonstrate loyalty. »¹⁴⁹

Αν οι αρετές χάσουν την υπεροχή τους, τότε οι ενέργειες των στρατιωτών μπορεί να μην παραμένουν εντός των ηθικών πλαισίων, με αποτέλεσμα να είναι διατεθειμένοι να χρησιμοποιούν και τα drone ακατάλληλα. Οι στρατιώτες μπορεί επίσης να χάσουν την αίσθηση ότι αποτελούν μέρος μιας ξεχωριστής στρατιωτικής κουλτούρας, το οποίο θα μπορούσε να οδηγήσει στη διάβρωση ορισμένων από τους υπάρχοντες μηχανισμούς επιβολής κανόνων.

---

¹⁴⁸ Robert Sparrow, 'War Without virtue?' In *Killing by Remote Control*, edited by Bradley Jay Strawser (New York: Oxford University Press, 2013), Σελ. 84–105.

¹⁴⁹ Ιδίου, Σελ. 96.

Ο Tonken εγείρει παρόμοιες ανησυχίες με του Sparrow, αν και είναι ιδιαίτερα ανήσυχος για την μείωση των ενεργειών επίδειξης θάρρους «πέραν του δέοντος». Ένα από τα δυνατά σημεία του ενάρτετου ήθους, σε σύγκριση με άλλες ηθικές θεωρίες, είναι ότι ενθαρρύνει τους ενεργούντες, να δράσουν με τρόπους, πέρα από αυτούς που απαιτεί η εκτέλεση του καθήκοντος. Εκεί που οι στρατιώτες μπορούν να ικανοποιήσουν τους κανόνες απλώς συμμορφώνονται με αυτούς, ενώ η πίστη τους σε αρετές τους προτρέπει να αγωνίζονται για υψηλότερα επίπεδα αριστείας. Το θάρρος, για παράδειγμα, είναι κάτι που επιδεικνύεται σε διάφορα επίπεδα και ένα θαρραλέο άτομο μπορεί να κάνει πολύ περισσότερα από ό,τι θα απαιτείται από ένα ηθικό σύστημα που βασίζεται στην τήρηση κανόνων ή στη μεγιστοποίηση των αποτελεσμάτων. Αν και είναι γενικά επιθυμητές οι «πέραν του δέοντος» ενέργειες, σε κάθε πλαίσιο, είναι ιδιαίτερα σημαντικές για τους στρατιώτες. Για παράδειγμα, οι στρατιώτες που ενεργούν ενάρτετα και θυσιάζονται για τους συντρόφους τους, καλύπτοντας τις χειροβομβίδες με το σώμα τους.

Ο Tonken, επίσης υποστηρίζει ότι «μπορεί κανείς να αμφισβητήσει την επιδίωξη του αυτοματοποιημένου πολέμου με το σκεπτικό ότι απειλεί, αδικαιολόγητα, την ικανότητα των ανθρώπων στρατιωτών να επιδεικνύουν ηθικά εξαιρετική συμπεριφορά, και υπονομεύει σημαντικές πτυχές του στρατιωτικού επαγγέλματος.»¹⁵⁰ Προσθέτει ότι «αν και τα ρομπότ μπορούν να ενεργούν πιο ηθικά από ό,τι κάποιοι άνθρωποι στρατιώτες, μπορεί όμως να μην ενεργούν ηθικά άριστα όπως κάνουν ορισμένοι άνθρωποι στρατιώτες.»¹⁵¹ Ο Tonken αναπτύσσει το προαναφερόμενο επιχείρημα κατά των αυτόνομων drone, ωστόσο το ίδιο σκεπτικό θα μπορούσε να εφαρμόζεται και στα μη αυτόνομα drone επειδή θωρακίζουν τους χειριστές τους από φυσικούς κινδύνους και τους «στερούν» την ευκαιρία να δρουν υπό καθεστώς κινδύνου για την ασφάλεια τους. Σίγουρα είναι σαφώς λιγότερο ηρωικό, ένας χειριστής drone να οδηγήσει ένα UGV, να απορροφήσει την έκρηξη μιας χειροβομβίδας, από ότι εάν ένας στρατιώτης το κάνει αυτό με το σώμα του.

Φαίνεται εξαιρετικά πιθανό η αυξανόμενη χρήση των drone να προκαλέσει σοβαρή αναστάτωση στην στρατιωτική κουλτούρα και οι κλασικές έννοιες του ήθους ενός πολεμιστή και της πολεμικής αρετής να τεθούν υπό αμφισβήτηση. Οι χειριστές των drone δεν μπορούν να επιδείξουν την ίδια αρετή όπως οι άλλοι στρατιώτες

---

¹⁵⁰ Tonkens, 'The Case Against Robotic Warfare,' Σελ.151.

¹⁵¹ Ιδίου, Σελ.151.

καθώς η εμφάνισή της απαιτεί, συνήθως, κάποιο βαθμό εσκεμμένης έκθεσης στον κίνδυνο. Ωστόσο, αυτή η αλλαγή στο στρατιωτικό επάγγελμα δεν αποτελεί μια δραματική απομάκρυνση από τις προηγούμενες μορφές πολέμου, αλλά μάλλον μέρος μιας μακράς εξελικτικής αλλαγής στον τρόπο με τον οποίο διεξάγονται οι πόλεμοι.

Ακόμα κι αν ήταν δυνατό να διατηρηθούν οι παραδοσιακές αρετές στον εικοστό πρώτο αιώνα, δεν είναι σαφές ότι αυτό θα ήταν επιθυμητό. Το κλασικό ιδανικό των στρατιωτών που αντιμετωπίζουν ο ένας τον άλλον σε μονομαχίες είναι πολύ λιγότερο ηθικά πλεονεκτικό, απ' όσο φαίνεται. Αυτό το ιδανικό προβάλλει τον πόλεμο, ως έναν αγώνα στον οποίο οι μαχητές κερδίζουν κύρος μέσω της βίας. Κατά συνέπεια, αυτό το ιδανικό βοηθά στη νομιμοποίηση της χρήσης θανατηφόρου βίας και εξιδανικεύει τον πόλεμο ως κάτι που είναι επιθυμητό. Αναγκάζει τους στρατιώτες να επιθυμούν τον πόλεμο ως δοκιμασία της αρετής τους και να αναζητούν ευκαιρίες να επιδείξουν την πολεμική τους ανδρεία, ακόμη και αν αυτό σημαίνει την ενεργή συμμετοχή σε μια μάχη.

Από ηθικής απόψεως, θα ήταν πολύ πιο επιθυμητό, για τους στρατιωτικούς οργανισμούς, να διαπαιδαγωγούν τα μέλη τους με ιδανικά που δεν θα βασίζονταν στην εξύμνηση του πολέμου και την προώθηση της μάχης, ως της απόλυτης δοκιμασίας. Όταν οι επικριτές των drone περιγράφουν τις αρετές του πολέμου, συντηρούν μια επικίνδυνη ψευδαίσθηση ότι ο πόλεμος είναι μια ένδοξη υπόθεση στην οποία δοκιμάζονται οι εθνικές και ατομικές βουλήσεις. Ενισχύουν με αυτόν τον τρόπο τα ιδανικά που συντηρούν τον μιλιταρισμό. Ο πόλεμος με τη χρήση drone είναι πόλεμος απογυμνωμένος από τον ρομαντισμό και αυτό είναι καλό από πολλές απόψεις. Είναι δύσκολο να φανταστούμε τον πόλεμο με drone να εξυμνείται και να προωθείται με τον ίδιο τρόπο όπως και τα άλλα είδη μάχης. Αυτή η μορφή πολέμου είναι ικανή να λάβει μια πολύ πιο αρνητική πολιτισμική χροιά, όπως αρμόζει σε μια δραστηριότητα που περιλαμβάνει τη δολοφονία άλλων.

Ο εκφυλισμός της ηθικής της στρατιωτικής αρετής, που είναι ικανός να προκαλέσει η χρήση των drone παρέχει μια ευκαιρία για επανεξέταση της στρατιωτικής κουλτούρας και της στρατιωτικής ηθικής. Καθώς οι πολεμικές αρετές γίνονται ολοένα και λιγότερο χρήσιμος οδηγός συμπεριφοράς, κατά τη διεξαγωγή του πολέμου, μπορούν να αντικατασταθούν από την βασισμένη σε κανόνες

(δεοντολογική) ηθική. Δεν είναι τόσο ριζοσπαστική πρόταση, όπως μπορεί να φαίνεται αρχικά, καθώς όλα τα συστήματα στρατιωτικής ηθικής είναι υβρίδια που ενσωματώνουν διαφορετικά συλ ηθικής συλλογιστικής. Η ηθική της αρετής τείνει να είναι η κυρίαρχη προσέγγιση, αλλά ενισχύεται από δεοντολογικούς περιορισμούς (όπως οι ROE) και άλλους περιορισμούς που εξάγονται μέσα από συνεχείς υπολογισμούς κόστους-οφέλους (Cost-Benefit ανάλυση).

Επεξηγηματικά, υφίστανται καλοί λόγοι για να πιστεύουμε ότι η ηθική της αρετής είναι πολύτιμη στη διεξαγωγή των σύγχρονων πολέμων, ιδίως όσον αφορά τις δυνάμεις ξηράς, οι οποίες πρέπει, ανά πάσα στιγμή, να λαμβάνουν αποφάσεις με δική τους πρωτοβουλία και με ελάχιστη καθοδήγηση. Η κύρια δύναμη της ηθικής της αρετής είναι ότι υποδηλώνει ότι η καλή συμπεριφορά μπορεί να είναι φυσικό επακόλουθο του καλού χαρακτήρα. Επομένως οι στρατιώτες δεν απαιτείται να χρησιμοποιούν διαδικασίες λήψης αποφάσεων που μπορεί να είναι πολύ απαιτητικές, είτε γνωστικά είτε χρονικά. Από την άλλη μεριά, οι αυστηροί ηθικοί κανόνες μπορεί να είναι ακόμη και επικίνδυνοι αν απαγορεύουν στους στρατιώτες να κάνουν αυτό που πιστεύουν ότι είναι απαραίτητο για την προστασία τους και για να εκπληρώσουν τις αποστολές τους. Αυτός είναι ο λόγος για τον οποίο οι ROE τυπικά προλογίζονται με μια ρήτρα που αναφέρει ότι οι στρατιώτες έχουν το δικαίωμα της αυτοάμυνας το οποίο ανά πάσα στιγμή αντικαθιστά την εφαρμογή των ROE. Είναι μια ρήτρα διαφυγής με την οποία οι στρατιώτες είναι σε θέση να ασκήσουν τη δική τους ηθική κρίση, για να καθορίσουν πότε πρέπει, προσωρινά, να ανασταλεί η εφαρμογή των κανόνων (ROE).

Οι προαναφερόμενοι λόγοι, για την προτίμηση της ηθικής της αρετής από τη δεοντολογική ηθική σε μεγάλο βαθμό εξαφανίζονται όταν οι στρατιώτες περνούν από την προσωπική συμμετοχή στη μάχη, στη μεσολάβηση των μηχανών για την διεξαγωγή της . Οι χειριστές των drone δεν αντιμετωπίζουν την ίδια επείγουσα ανάγκη για να δράσουν υπό καθεστώς αυτοάμυνας και επομένως μπορούν δίκαια να υποβληθούν σε πολύ αυστηρότερους και πιο απόλυτους περιορισμούς για τον τρόπο και τη χρονική στιγμή που μπορούν να ασκήσουν βία. Η απόσταση των χειριστών, από το πεδίο μάχης, τους δίνει την ευκαιρία να εφαρμόσουν το απαιτητικά γνωστικό, καθήκον της εφαρμογής των κανόνων, κατά τη διαδικασία λήψης των αποφάσεων, αντί να ενεργούν ενστικτωδώς στις απειλές. Η δεοντολογική ηθική διευκολύνει επίσης τη διαφάνεια. Οι κανόνες είναι σαφείς ηθικές

κατευθυντήριες γραμμές που μπορούν να καταγραφούν και να υποβληθούν σε εξωτερική αξιολόγηση. Η συμμόρφωση με αυτούς, μπορεί να κριθεί αρκετά εύκολα συγκρίνοντας τις ενέργειες που έγιναν με τους κανόνες που έπρεπε να εφαρμοστούν σε αυτήν την περίπτωση. Μια τέτοια σύγκριση είναι αδύνατο να πραγματοποιείται όταν αφορά τις ηθικές αρετές, οι οποίες είναι εγγενώς υποκειμενικές και συνήθως δεν προσδιορίζουν κάποια συγκεκριμένη πορεία δράσης.

Η χρήση των drone καθιστά, επίσης, δυνατή την καθιέρωση πολύ υψηλότερων προτύπων συμπεριφοράς. Αυτό είναι αλήθεια κατά μία έννοια, γιατί οι πράξεις που κάποτε θεωρούνταν «πέραν του καλώς εννοούμενου» καθήκοντος γίνονται ηθικά απαιτητές όταν εμπλέκονται τα drone. Δηλαδή η πράξη του να σώσεις ένα άτομο από ένα φλεγόμενο κτίριο, θεωρείται «πέραν του καλώς εννοούμενου» καθήκοντος καθώς όταν πραγματοποιείται σε θέτει σε σοβαρό κίνδυνο να σκοτωθείς. Η διάσωση του ατόμου είναι σαφώς επιθυμητή, αλλά κανένας ηθικός κανόνας δεν μπορεί να απαιτήσει να υποβληθείς σε έναν τόσο ακραίο κίνδυνο. Αν όμως ένα drone μπορούσε να σώσει κάποιον από ένα φλεγόμενο κτίριο, τότε ο χειριστής του μηχανήματος, χωρίς να διατρέχει κανέναν κίνδυνο, έχει την υποχρέωση να το πράξει. Η χρήση των drone για την εκτέλεση της διάσωσης είναι λιγότερο ηρωική πράξη από το να το πράξεις διατρέχοντας προσωπικό κίνδυνο, ωστόσο όλοι επωφελούνται από την ύπαρξη αυτής της ισχυρής υποχρέωσης, ακόμα κι αν αυτό σημαίνει ότι θα παραιτηθούμε από μια ευκαιρία για ηρωισμό. Το ίδιο εφαρμόζεται όταν πρόκειται για την διεξαγωγή του πολέμου. Ενέργειες που θα ήταν ηρωικές όπως καλύπτοντας με το σώμα μας χειροβομβίδες για την προστασία των συναδέλφων μας οι των αμάχων, πετώντας σε επικίνδυνες ζώνες μάχης για τη διάσωση τραυματισμένων στρατιωτών ή προστατεύοντας τους πολίτες από πυροβολισμούς, ξαφνικά γίνονται ηθικά υποχρεωτικές όποτε ενεργεί μια μηχανή, ως αντιπρόσωπος ενός ανθρώπου μαχητή.

Είναι αδύνατο να πούμε εκ των προτέρων ποιοι ακριβώς κανόνες θα διέπουν τον πόλεμο, με τη χρήση των drone, καθώς θα πρέπει να διαφοροποιούνται ανάλογα με τον τρόπο χρήσης τους και με το είδος των επιχειρήσεων που εμπλέκονται. Θα πρέπει να επιδιώξουμε να αναπτύξουμε κανόνες που να προάγουν την τήρηση των νόμων του πολέμου και αυτό θα πρέπει να πραγματοποιείται χωρίς να εκτίθενται οι στρατιώτες (χειριστές των drone), που είναι

ασφαλείς από τον εχθρό, σε τυχόν πρόσθετους κινδύνους. Τα drone παρέχουν μια άνευ προηγουμένου ευκαιρία για περιορισμό των περιπτώσεων που οι στρατιώτες μπορούν να χρησιμοποιήσουν βία. Ειδικότερα, οι χειριστές drone, θα πρέπει να ακολουθούν εξαιρετικά απαιτητικούς κανόνες που να τους απαγορεύουν τη χρήση βίας κάθε φορά που πιθανόν να ανακύπτουν παράπλευροι κίνδυνοι για τους αμάχους.

ΞΕΚΑΘΑΡΗ ΑΛΥΣΙΔΑ ΔΙΟΙΚΗΣΗΣ & ΕΛΕΓΧΟΥ

Η στρατιωτική αλυσίδα Διοίκησης και Ελέγχου (Δ&Ε) είναι ένας ουσιαστικός μηχανισμός μετάδοσης εντολών, διευκόλυνσης της επίβλεψης εκτέλεσης αυτών και προσδιορισμού της υπαιτιότητας για ανάρμοστη συμπεριφορά. Μια σαφής αλυσίδα εντολών είναι ιδιαίτερα σημαντική για την απόδοση ευθυνών σχετικά με παραλήψεις και αναποτελεσματικό έλεγχο επίβλεψης εφαρμογής των εντολών.

Συναφώς, τα drone θα πρέπει να λειτουργούν μέσα σε μια σαφή αλυσίδα Δ&Ε και θα πρέπει, τα μέρη που είναι υπεύθυνα για τον τρόπο χρήσης αυτών των πλατφορμών όπλων, να είναι εύκολα αναγνωρίσιμα. Αυτό είναι απαραίτητο για την παροχή στους στρατιώτες της νομιμοποίησης να λάβουν αποτελεσματικές και ηθικές αποφάσεις. Πρέπει να ξέρουν ποιος έχει εξουσία πάνω τους και ποιανού τις εντολές πρέπει να ακολουθήσουν, καθώς και σε ποιους μπορούν να απευθυνθούν, για βοήθεια, εάν αντιταχθούν σε αυτές τις εντολές. Είναι επίσης σημαντικό για την αλυσίδα Δ&Ε να είναι σαφής και διαφανής στους εξωτερικούς παρατηρητές. Ακόμα κι αν τα μέλη της κοινής γνώμης δεν μπορούν να δουν όλες τις αποφάσεις που εμπλέκονται στη διεξαγωγή των χτυπημάτων, θα πρέπει να είναι σε θέση να αναγνωρίσουν ποιοι παράγοντες εμπλέκονται στη διεξαγωγή αυτών. Το προαναφερόμενο είναι ένα κρίσιμο στοιχείο διαφάνειας που δίνει τη δυνατότητα στους πολίτες να επιρρίπτουν ευθύνες εκεί που πρέπει, χωρίς ωστόσο να θέτει σε κίνδυνο τη στρατιωτική αποτελεσματικότητα με την αποκάλυψη ευαίσθητων πληροφοριών σχετικά με συγκεκριμένες επιχειρήσεις. Επιπρόσθετα η αλυσίδα Δ&Ε των επιχειρήσεων, με τη χρήση drone, δεν σημαίνει απαραίτητα συγκεντρωτισμό στη λήψη των αποφάσεων. Αντίθετα, απαιτεί επίσημα καθορισμό των βασικών

περιοχών ευθύνης, των κέντρων λήψης των αποφάσεων και προστασία τους έναντι ad hoc αλλαγών.

ΧΡΗΣΗ VIDEO ΓΙΑ ΤΟΝ ΑΠΟΤΕΛΕΣΜΑΤΙΚΟ ΕΛΕΓΧΟ ΤΩΝ ΕΠΙΧΕΙΡΗΣΕΩΝ DRONE

Σε αντίθεση με τις περισσότερες τις πλατφόρμες όπλων, τα drone παράγουν βίντεο που μπορούν να παρακολουθούνται και να καταγράφονται. Αυτά τα βίντεο αποτελούν ουσιαστικό μέρος του σχεδιασμού τους, χωρίς τον οποίο δεν θα μπορούσαν να ελεγχθούν απομακρυσμένα. Καθιστούν δυνατή την ανασκόπηση των επιθέσεων για τον προσδιορισμό εάν οι φορείς εκμετάλλευσης τους έχουν παραβιάσει την αρχή των *διακρίσεων* ή τις *αναλογικότητας*, καθώς και τον έλεγχο της συμμόρφωσής τους με τους κανόνες, που μπορεί να είναι σε ισχύ. Εάν υπάρχουν ανησυχίες ότι ένα συγκεκριμένο χτύπημα με drone κατευθύνονταν εναντίον των αμάχων, τότε το βίντεο της επίθεσης μπορεί να μελετηθεί για να αποκαλυφθούν περισσότερα στοιχεία σχετικά με τον τρόπο με τον οποίο διεξήχθη η επίθεση. Το βίντεο του χτυπήματος μπορεί να δείξει εάν η επίθεση στράφηκε εναντίον λάθος στόχου ή εάν ο χειριστής του επιτέθηκε σε ένα άτομο που ήταν άοπλο. Εναλλακτικά, το βίντεο μπορεί να δείξει εάν το άτομο που στοχοποιήθηκε ήταν οπλισμένο ή ακόμη και εάν αυτό συμμετείχε ενεργά σε μάχη, όταν σημειώθηκε το χτύπημα. Τα αρχεία κινούμενης εικόνας είτε καταδικάζουν είτε αθώνουν αυτούς που ενέκριναν την επίθεση και τους χειριστές του drone που την εκτέλεσαν. Επιπρόσθετα, θα παρέχουν μεγαλύτερη βεβαιότητα για το τι πραγματικά συνέβη σε μια συγκεκριμένη επίθεση και αν το drone χρησιμοποιήθηκε κατάλληλα.

Σε μεγάλο βαθμό, η δυνατότητα εξέτασης αυτών των βίντεο ενδέχεται να αποθαρρύνουν τις εσκεμμένες επιθέσεις παρέχοντας στοιχεία για τον τρόπο χρήσης των, που μπορεί να αποτελέσουν αποδεικτικά στοιχεία εναντίον τυχόν περιπτώσεων κατάχρησης. Η γνώση ότι κάθε πράξη παρακολουθείται και ότι κάθε ενέργεια θα μπορούσε να επανεξεταστεί κάποια στιγμή, πιθανότατα θα εμπόδιζε τόσο τους χειριστές των drone όσο και τους ανωτέρους τους να χρησιμοποιήσουν βία κάθε φορά που υπάρχει μεγάλη πιθανότητα να σκοτωθούν αθώοι άνθρωποι ή να προκληθεί δυσανάλογη βλάβη.

Τα οφέλη των αρχείων εικόνας των drone ξεπερνούν την δυνατότητα παρακολούθηση της χρήσης τους. Τα UAV συχνά αναπτύσσονται σε επιχειρήσεις υποστήριξης εδάφους και δίνουν τη δυνατότητα κατόπτευσης των στρατιωτών στο έδαφος. Τα πλάνα των UAV ενδέχεται να αξιολογηθούν για να διαπιστωθεί εάν αυτοί οι στρατιώτες ενήργησαν κατάλληλα, σε ένα συγκεκριμένο περιστατικό, και δύνανται να χρησιμοποιηθούν ως αποδεικτικό στοιχείο σε οποιαδήποτε πειθαρχική διαδικασία που μπορεί να εκκινήσει, εάν υπάρχουν υποψίες για ανάρμοστη συμπεριφορά. Πολλά από τα επίγεια drone, που βρίσκονται επί του παρόντος σε ανάπτυξη, έχουν σχεδιαστεί για να λειτουργούν μαζί με ανθρώπους στρατιώτες και θα μπορούσαν να προσφέρουν ακόμη πιο πολύτιμα στοιχεία για το πώς συμπεριφέρονται οι υπόψη στρατιώτες λόγω τις πιο άμεσης προοπτικής που μπορεί να προσφέρουν.

Από την άλλη μεριά, κατά την αξιολόγηση αυτών των βίντεο πρέπει να λαμβάνουμε υπόψη ότι υφίσταται τεράστια διαφορά μεταξύ τις προσωπικής εμπλοκής σε μάχη και τις παρακολούθησης των σκηνών της μάχης ως θεατής. Αυτό είναι ιδιαίτερα αληθές όταν αυτά τα βίντεο μπορούν να χρησιμοποιηθούν ως αποδεικτικά στοιχεία σε πειθαρχικές ή νομικές διαδικασίες. Τα βίντεο συχνά αποτυγχάνουν να μεταφέρουν τους διαφορετικούς παράγοντες που μπορεί να προκύψουν και να παρέμβουν στην ηθική συλλογιστική ικανότητα των στρατιωτών που βρίσκονται σε μάχη. Μπορεί, για παράδειγμα, να μην μπορούν να αναπαραστήσουν οπτικά την προοπτική εκείνων που βρίσκονται στο έδαφος που ενδέχεται να ενεργούν χωρίς τις πληροφορίες που είναι διαθέσιμες από την εναέρια γωνία λήψης. Αυτό θα αυξήσει τον κίνδυνο λανθασμένων καταδικαστικών αποφάσεων εναντίων στρατιωτών, για κακώς κατευθυνόμενες επιθέσεις, οι οποίες πιθανόν να προέκυψαν από άγνοια όλων των πληροφοριών. Τα βίντεο μπορεί να παρέχουν μια ψευδή αίσθηση ασφάλειας και σιγουριάς όταν, εν αντιθέσει, ο φόβος και η αβεβαιότητα θα επηρεάζουν τους στρατιώτες που αγωνίζονται και θα τους ωθήσουν να πράξουν λάθη. Ωστόσο η χρήση κατάλληλα εκπαιδευμένων αναλυτών που θα μπορούν να κρίνουν τις ενέργειες των στρατιωτών από μια προοπτική που θα λαμβάνει υπόψη της όλους τους παράγοντες, και που ταυτόχρονα θα αναγνωρίζει τα παραμορφωτικά αποτελέσματα που μπορεί να έχουν τα βίντεο θα μπορούσαν να κάνουν δυνατή τη χρήση τους, ως μηχανισμό αστυνόμευσης των ενεργειών των στρατιωτών. Το κλειδί για τη χρήση των βίντεο για την απόδοση

ηθικών ευθυνών είναι να διασφαλιστεί ότι θα ιδρυθούν ανεξάρτητες εποπτικές αρχές τόσο σε εθνικό όσο και σε διεθνές επίπεδο.

Κατά τη διάρκεια εξέτασης εφαρμογής της, ως ανωτέρω, πρότασης ενδέχεται να προκύψουν κάποια πρακτικής φύσεως ζητήματα. Ίσως το πιο σοβαρό είναι ότι αυτά τα βίντεο θα δημιουργήσουν τεράστιο όγκο δεδομένων. Με εκατομμύρια ώρες βίντεο, θα ήταν αδύνατο να επιθεωρηθούν τα πάντα. Ειδικά αν τα βίντεο πρέπει να μελετηθούν προσεκτικά σε σχέση με τα στοιχεία της ταυτότητας των στόχων ή εάν προσπαθούν να μελετηθούν οι υποκειμενικές εμπειρίες των στρατιωτών ή των χειριστών των drone. Ωστόσο, η αποτελεσματικότητα των βίντεο ως εργαλείο παρακολούθησης, της χρήσης των drone, δεν μπορεί να εξαρτάται από την ύπαρξη κάποιου που θα παρακολουθεί και θα κρίνει όλα τα πλάνα. Μπορούν να χρησιμοποιηθούν διάφορες τεχνικές μείωσης του απαιτούμενου όγκου εξέτασης των δεδομένων (Big data ανάλυση, AI κ.α) χωρίς συμβιβασμούς στη χρήση τους, ως εργαλείο εποπτείας.

1. Πρώτον, η άμεση αναθεώρηση μετά τη δράση, θα μπορούσε να περιοριστεί μόνο στα οπλισμένα drone που διεξάγουν επιθέσεις. Μόνο οι εν λόγω επιθέσεις μπορούν να παραβιάζουν τις αρχές της *διάκρισης* και της *αναλογικότητας* και όχι οι αμέτρητες ώρες που αναλώνονται σε περιπολίες ή παρακολούθηση στόχων.

2. Δεύτερον, θα ήταν αρχικά αρκετή, μόνο μια τυχαία δειγματοληψία πλάνων για έλεγχο εάν στο μέλλον οι επιχειρήσεις των drone επεκταθούν πέρα από τις δυνατότητες παρακολούθησης των εποπτικών μηχανισμών. Το προαναφερόμενο, είναι εξαιρετικά πιθανό να συμβεί, στο εγγύς μέλλον, καθώς οι δεκάδες διαφορετικοί τύποι drone θα χρησιμοποιούνται ταυτόχρονα για την διεξαγωγή συνδυαστικών επιχειρήσεων σε πολλαπλούς τομείς (ξηρά, αέρα, θάλασσα). Το διαθέσιμο υλικό, θα μπορεί, σε μεταγενέστερο χρόνο και με τη χρήση κατάλληλων τεχνικών και διαδικασιών να ελέγχεται για την ύπαρξη συγκεκριμένων μοτίβων συμπεριφοράς που να αποκαλύπτουν τυχόν καταχρήσεις τους (από συγκεκριμένο χειριστή ή συγκεκριμένη μονάδα).

3. Τρίτον, ο σημαντικότερος μηχανισμός ελέγχου, θα προέλθει από τις αξιώσεις τρίτων. Θα πρέπει να επιτρέπεται να κινούν τη διαδικασία έρευνας, πολίτες ή εργαζόμενοι στην ανθρωπιστική βοήθεια, που είναι μάρτυρες σε μια παράνομη

επίθεση ή που έχουν λόγους να πιστεύουν ότι έχει συμβεί. Οι ερευνητές θα μπορούσαν τότε να εξετάσουν τα σχετικά βίντεο για να διαπιστώσουν εάν η επίθεση ήταν δικαιολογημένη. Η εξέταση των βίντεο, κατόπιν αιτήματος, δεν θα επιβαρύνει υπερβολικά τα εποπτικά όργανα, καθώς αυτό θα τους επέτρεπε να αγνοήσουν τις αμέτρητες ώρες παρακολούθησης και χτυπημάτων, για τα οποία δεν εκφράστηκαν ενστάσεις ή αξιώσεις.

ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ

Η απαίτηση για μια πιο ολοκληρωμένη προσαρμογή της στρατιωτικής κουλτούρας και των θεσμών (πολιτικών, νομικών κ.α.) θα γίνει πιο ξεκάθαρη καθώς τα drone θα αναλαμβάνουν περισσότερους ρόλους, και ειδικά όταν θα ξεκινήσουν να εμπλέκονται στη διεξαγωγή των επίγειων μαχών, οι οποίες είναι οι πιο έντονα συνδεδεμένες με τις παραδοσιακές στρατιωτικές αξίες. Η στρατιωτική ηθική είναι στενά συνδεδεμένη με τη φύση του στρατιωτικού επαγγέλματος, και το στρατιωτικό επάγγελμα θα αλλάξει σημαντικά τα επόμενα χρόνια. Είναι ζωτικής σημασίας να σκεφτούμε σοβαρά πώς μπορούμε να διαχειριστούμε αυτές τις αλλαγές, με τη βοήθεια των αντίστοιχων πολιτικών και θεσμικών μετασχηματισμών.

Οι αλλαγές που προτείνονται σε αυτό το κεφάλαιο δεν μπορούν να εγγωγηθούν την ηθική συμπεριφορά. Προορίζονται να προωθήσουν τις ηθικές χρήσεις των drone αναγνωρίζοντας ότι οι τυχόν ηθικοί περιορισμοί που θα επιβάλλουμε στον πόλεμο θα υπολείπονται των ιδανικών προτύπων. Γι' αυτό είναι απαραίτητο να δημιουργηθούν μηχανισμοί αστυνόμευσης και τιμωρίας, στο πλαίσιο εφαρμογής αυτών των περιορισμών. Η επιβολή της συμμόρφωσης με το *jus in bello* θα είναι, όπως ήταν πάντα, ένα τεράστιο εμπόδιο που πρέπει να ξεπεραστεί μέσω σταδιακών μεταρρυθμίσεων. Η συμμόρφωση είναι τουλάχιστον κάπως πιο εύκολη με το *jus in bello* παρά με το *jus ad bellum* επειδή τα συμφέροντα των εμπολέμων ευθυγραμμίζονται πιο ξεκάθαρα με τα συμφέροντα των στρατιωτών και των πολιτών. Σε όλο τον εικοστό αιώνα, οι εμπόλεμοι έδειξαν ότι ήταν πρόθυμοι να δεχτούν όρια στις νόμιμες χρήσεις της βίας σε μια προσπάθεια να διαχειριστούν τη συνολική καταστροφικότητα του πολέμου και να μειώσουν το κόστος που βαρύνει τους στρατιώτες και τους πολίτες.

ΕΠΙΛΟΓΟΣ

Τα στρατιωτικά drone είναι πλατφόρμες όπλων, είναι μηχανήματα που χρησιμοποιούνται για να αφαιρέσουμε ζωές. Αυτό το προφανές γεγονός δεν μπορεί να ξεχαστεί, ακόμα και αν υποτιμήσουμε τις βλάβες που προκαλούνται από αυτά, ακόμη και στις πιο περιορισμένες συγκρούσεις. Θα πρέπει να αρνούμαστε να πιστεύουμε ότι κάθε μέσο θανάτωσης, μπορεί να χρησιμοποιηθεί χωρίς κάποιο κόστος. Σε αυτό το πλαίσιο, οι επικριτές των drone έχουν δίκιο. Ωστόσο, εάν πρέπει να διεξάγονται πόλεμοι, τότε είναι καλύτερο να πραγματοποιούνται με όπλα που μπορούν να μειώσουν την καταστροφικότητά τους, στο μέγιστο δυνατό βαθμό. Είναι ιδιαίτερα σημαντικό να ελαχιστοποιηθεί η βλάβη που προκαλείται στους αθώους αμάχους, που δεν συναινούν να συμμετάσχουν σε εχθροπραξίες, και στην πολιτική υποδομή που είναι ζωτικής σημασίας για την επιβίωσή τους.

Τα drone δεν είναι εγγενώς καλά ή εγγενώς κακά. Θα πρέπει να ξεκαθαρίσουμε την ηθική δυνατότητα χρήσης τους όχι υπερεκτιμώντας την επιρροή που έχουν στις ενέργειες των χρηστών τους, αλλά εξετάζοντας τον τρόπο με τον οποίο το εύρος των δραστηριοτήτων που μπορούν να εκτελέσουν, αυξάνει ή μειώνει τις προοπτικές πραγματοποίησης των μαχών με τρόπους που να είναι ηθικά πιο ευαίσθητοι και λιγότερο καταστροφικοί. Δεν πρέπει να περιμένουμε ότι οι συγκρούσεις θα είναι πηγή ηθικής βελτίωσης. Ο πόλεμος πρέπει να παραμείνει ένα ατυχές μέρος της πολιτικής ζωής που πρέπει να αποφεύγεται με κάθε κόστος. Ωστόσο ο πόλεμος πρέπει επίσης να περιοριστεί όσο το δυνατόν περισσότερο όταν δεν μπορεί να αποφευχθεί. Όπως είναι γενικά παραδεκτό, η κύρια λειτουργία του στρατού είναι να σκοτώνει ανθρώπους και να καταστρέφει υποδομές, αλλά στη σύγχρονη εποχή, δεν θέλουμε να καταστρέφουμε πολλά πράγματα ή να σκοτώνουμε τους λάθος ανθρώπους. Εκεί υπεισέρχεται η χρήση των κάθε είδους drone καθώς βελτιώνουν σημαντικά τον έλεγχο για τον χρόνο και τον τρόπο που επιτιθέμεθα στους ανθρώπους και τα πράγματα. Τα drone δεν εγγυώνται τη συμμόρφωση με τους κανόνες του πολέμου, αλλά βελτιώνουν τις ικανότητες των εμπόλεμων να συμμορφώνονται με τους κανόνες χωρίς να διακυβεύεται η στρατιωτική τους αποτελεσματικότητα.

Ο στόχος μου σε αυτή τη μελέτη δεν ήταν να δείξω ότι τα drone είναι εγγενώς ηθικά ή ότι θα χρησιμοποιούνται πάντα καλά στην πράξη. Μάλλον, προσπάθησα να δείξω ότι τα drone είναι δικαιολογημένα, ως γενική κατηγορία πλατφορμών όπλων επειδή έχουν ευρείες λανθάνουσες δυνατότητες που θα αυξήσουν τις ικανότητες των εμπόλεμων να πολεμούν σύμφωνα με τις αρχές του *δίκαιου πολέμου*. Τα ηθικά πλεονεκτήματα που σχετίζονται με τα drone μπορεί να μην γίνονται πάντα αντιληπτά. Οι πόλεμοι σίγουρα θα συνεχίσουν να είναι καταστροφικοί και τα drone θα χρησιμοποιηθούν, αναμφισβήτητα, σε επιθέσεις που θα παραβιάζουν τις αρχές του *δίκαιου πολέμου*. Παρόλα αυτά, ακόμα κι αν παραδεχτούμε ότι τα drone θα σκοτώσουν ανθρώπους και αυτό μερικές φορές θα γίνει καταχρηστικά, υπάρχουν βάσιμοι λόγοι να πιστεύουμε ότι οι ένοπλες δυνάμεις δικαιολογούνται, για την πρόσκτηση, ανάπτυξη και τη χρήση τους.

Οι ανησυχίες για τα χτυπήματα με τη χρήση drone είναι ένα παγκόσμιο φαινόμενο. Αυτή η μαζική εμπλοκή, στη συζήτηση για τα drone, είναι απόδειξη ότι, μπορούμε να είμαστε αισιόδοξοι για τις προοπτικές βελτίωσης και συμμόρφωσης τους, με τους κανόνες του *δίκαιου πολέμου*.

Βιβλιογραφία

A

Apel Dora, *War Culture and the Contest of Images* (New Brunswick, NJ: Rutgers University Press, 2012)

Arquilla John, *From Troy to Entebbe: Special Operations in Ancient and Modern Times* (Lanham, MA: University Press of America, 1996)

B

Beauchamp Zack and Julian Savulescu, 'Robot Guardians: Teleoperated Combat Vehicles in Humanitarian Military Intervention.' In *Killing by Remote Control: The Ethics of an Unmanned Military*, edited by Bradley Jay Strawser (New York: Oxford University Press, 2013)

Biddle Stephen, *Military Power: Explaining Victory and Defeat in Modern Battle* (Princeton, NJ: Princeton University Press, 2004)

Boyle, 'The Costs and Consequences of Drone Warfare,' *International Affairs* 89: 1 (2013)

Brunstetter Daniel and Megan Braun, 'The Implications of Drones on the Just War Tradition.' *Ethics & International Affairs* 25, no.3 (2011)

Buchanan Allen and Robert O. Keohane, 'Toward a Drone Accountability Regime.' *Ethics & International Affairs* 29, no. 1 (2015)

C

Cassese A. «Διεθνές Δίκαιο» (Gutenberg 2012)

Chamayou, Grigorie. 2015. *A Theory of the Drone*. Translated by Janet Lloyd (New York: The New Press)

Cook Martin L., *The Moral Warrior: Ethics and Service in the U.S. Military* (Albany: State University of New York Press, 2004)

Collins Randall, 'Sociological Theory, Disaster Research, and War.' In *Social Structure and Disaster*, edited by Gary Kreps (Newark: University of Delaware Press, 1989)

Coppieters Bruno and Boris Kashnikov, 'Right Intentions.' In *Moral Constraints on War: Principles and Cases*, edited by Bruno Coppieters and Nick Fotion (New York: Lanham, MA, 2008)

Crevelde Martin Van, «*Technology and War: From 2000 B.C. to the Present*»

D

Delupis Ingrid Detter, *The Law of War* (Cambridge: Cambridge University Press, 2000)

Derian James Der, *Virtuous War: Mapping the Military-Industrial-Media-Entertainment Network* (New York: Routledge, 2009)

Dyer Gwynne, *War: The Lethal Custom* (Carroll & Graf, 1984)

E

Enemark Christian, *Armed Drones and the Ethics of War: Military Virtue in a Post-Heroic Age* (New York: Routledge, 2013)

F

Fotion Nicholas, *War & Ethics: A New Just War Theory* (New York: Continuum 2007)

Fotion Nick, 'Proportionality.' In *Moral Constraints on War: Principles and Cases*, edited by Bruno Coppieters and Nick Fotion (Plymouth, UK: Lexington Books, 2008)

Funk T. Markus, *Victims' Rights and Advocacy at the International Criminal Court* (Oxford: Oxford University Press, 2010)

G

Galliot Jai C., 'Uninhabited Aerial Vehicles and the Asymmetry Objection: A Response to Strawser.' *Journal of Military Ethics* 11, no.1 (2012)

Galliot Jai, *Military Robots: Mapping the Moral Landscape* (Burlington, VT: Ashgate, 2015)

Gartner Scott Sigmund, 'The Multiple Effects of Casualties on Public Support for War: An Experimental Approach.' *American Political Science Review* 102 no.1 (2008)

Gelpi Christopher, Peter D. Feaver and Jason Reifler, 'Success Matters: Casualty Sensitivity and the War in Iraq.' *International Security* 30 no.3 (2006)

Gelpi Christopher, Peter D. Feaver, and Jason Reifler, *Paying the Human Costs of War: American Public Opinion & Casualties in Military Conflicts* (Princeton, NJ: Princeton University Press, 2009)

Giddens Anthony, *Modernity and Self-Identity: Self and Society in the Late Modern Age* (Cambridge: Polity Press, 1991)

Gross Michael L., *Moral Dilemmas of Modern War: Torture, Assassination, and Blackmail in an Age of Asymmetric Conflict* (New York: Cambridge 2010)

H

Hall Abigail R. and Christopher J. Coyne, «The Political Economy of Drones. » *Defence and Peace Economics* 25, no. 2 (2014)

Hoenig Milton, «Hezbollah and the Use of Drones as a Weapon of Terrorism», *Public Interest Report* 67, no. 2 (2014)

Holsti Ole Rudolf, *American Public Opinion on the Iraq War* (Ann Arbor: The University of Michigan Press, 2011)

Hyde, Charles K., *Casualty Aversion: Implications for Policy Makers and Senior Military Officers* (Newport, RI: Naval War College, 2000)

I

Ignatieff Michael, *Virtual War: Kosovo and Beyond* (New York: Picador, 2001)

J

Johansson Linda, 'Is it Morally Right to Use Unmanned Aerial Vehicles (UAVs) in War?' *Philosophy & Technology* 24, no. 3 (2011)

Johnson James Turner, *Can Modern War be Just?* (New Haven, CT: Yale University Press, 1984)

K

Kaag and Kreps, 'Drone Warfare' Cambridge: Polity. 2014.

Kahl Colin H., 'In the Crossfire or the Crosshairs? Norms, Civilian Casualties, and U.S. Conduct in Iraq.' *International Security* 32, no. 1 (2007)

Kahn Paul W., 'The Paradox of Riskless Warfare.' *Philosophy and Public Policy Quarterly* 22, no. 3 (2002)

Kaldor Mary. *Old and New Wars: Organized Violence in a Global Era*. (Stanford, CA: Stanford University Press, 1998); Primoratz. 'Introduction

Kasher and Yadlin, 'Military Ethics of Fighting Terror,' *Philosophia* (2006) 34:75–84
DOI 10.1007/s11406-006-9000-5

Kaufman Frederick, 'Just War Theory and Killing the Innocent.' In *Rethinking the Just War Tradition*, edited by John W. Lango, Michael W. Brough and Harry van der Linden (Albany, NY: State University of New York Press, 2007)

Killmister Suzy, 'Remote Weaponry: The Ethical Implications.' *Journal of Applied Philosophy* 25, no.2 (2008)

Koplow David A., *Death by Moderation: The U.S. Military's Quest for Useable Weapons* (New York: Cambridge University Press, 2010)

Krishnan Armin, *Killer Robots: Legality and Ethicality of Autonomous Weapons* (Burlington, VT: Ashgate, 2009)

L

Larson Eric V., *Casualties and Consensus: The Historical Role of Casualties in Domestic Support for U.S. Military Operations* (Santa Monica, CA: RAND, 1996)

Latour Bruno, 'Morality and Technology: The End of the Means.' *Theory, Culture, & Society* 19, no.5–6 (2002)

Lee, '*Ethics and War*' (Cambridge University Press, 2011)

M

Martin and Sasser. *Predator The Remote-Control Air War over Iraq and Afghanistan: A Pilot's Story* (Zenith Press, 2010)

May Larry, 'The Principle of Just Cause.' In *War: Essays in Political Philosophy*, edited by Larry May and Emily Crookston (New York: Cambridge University Press, 2008)

McMahan Jeff, 'On the Moral Equality of Combatants.' *Journal of Political Philosophy* 14 (2006); Jeff McMahan, *Killing in War* (New York: Oxford University Press, 2009)

Mueller John E., *War, Presidents and Public Opinion* (New York: Wiley,1973);
Edward N. Luttwak, 'Towards Post-Heroic Warfare.' *Foreign Affairs* 74, no. 3, (1995)

O

Orend, '*The Morality of War*' (Broadview Press Inc, 2006)

P

Petrenko Anton, 'Between Berserksgang and the Autonomous Weapons Systems.'
Public Affairs Quarterly 26, no. 2 (2012)

Pinker Steven, *The Better Angels of Our Nature: Why Violence Has Declined* (New
York: Viking, 2012)

Primoratz Igor, 'Civilian Immunity in War: Its Grounds, Scope, and Weight.' In
Civilian Immunity in War, edited by Igor Primoratz (New York: Oxford University
Press, 2007)

R

Rasmussen Mikkel Vedby, *The Risk Society at War: Terror, Technology and
Strategy in the Twenty-First Century* (New York: Cambridge University Press, 2006)

Risen James, *Pay Any Price: Greed, Power, and Endless War* (New York: Houghton
Mifflin Harcourt, 2014)

Roberts Adam, 'Lives and Statistics: Are 90% of War Victims Civilians?' *Survival* 52,
no. 3 (2010)

Rodin David, *War and Self-Defense* (New York: Oxford University Press, 2003)

Rodin, *War and Self- Defense*; David Rodin, '*The Moral Inequality of Soldiers: Why
Jus in Bello Asymmetry Is Half Right.*' In *Just and Unjust Warriors: The Moral and
Legal Status of Soldiers*, edited by David Rodin and Henry Shue (New York: Oxford
University Press, 2008)

S

Sapolsky Harvey M. and Jeremy Shapiro. 'Casualties, Technology, and America's
Future Wars.' *Parameters* (1996)

Schulzke Marcus, 'The Contingent Morality of War: Establishing a Diachronic Model of *Jus ad Bellum*.' *Critical Review of International Social and Political Philosophy* (2013)

Singer P.W., *Children at War* (New York: Pantheon, 2005)

Singer P.W., *Wired for War: The Robotics Revolution and Conflict in the 21st Century* (New York: Penguin Press, 2009)

Sparrow Robert, 'War without virtue?' In *Killing By Remote Control*, edited by Strawser Bradley Jay (New York: Oxford University Press, 2013)

Stahl Roger, *Militainment, Inc.: War, Media, and Popular Culture* (New York: Routledge, 2009)

Strawser Bradley Jay, 'Moral Predators: The Duty to Employ Uninhabited Aerial Vehicles.' *Journal of Military Ethics* 9, no.4 (2010)

T

Tonkens, 'The Case Against Robotic Warfare,' (Journal of Military Ethics, Volume 11, Issue 2, 2012)

Turse Nick, *The Complex: How the Military Invades Our Everyday Lives* (New York: Metropolitan Books, 2008)

W

Walsh James Igoe, 'Precision Weapons, Civilian Casualties, and Support for the Use of Force.' *Political Psychology* 36, no.5 (2015)

Walzer, *Just and Unjust Wars*; Michael Walzer, 'Response to McMahan's Paper.' *Philosophia* no. 34, 1 (2006)

Weinstein Jeremy, *Inside Rebellion: The Politics of Insurgent Violence* (New York: Cambridge University Press, 2006)

Woods Mark, 'The Nature of War and Peace: Just War Thinking, Environmental Ethics, and Environmental Justice.' In *Rethinking the Just War Tradition*, edited by Michael W. Brough, John W. Lango, and Harryvan der Linden (Albany, NY: State University of New York Press, 2007)